

Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024

Цей звіт підготовлено Представництвом ЮНІСЕФ в Україні.

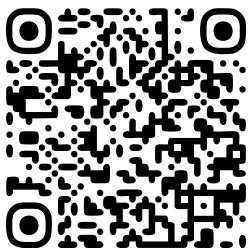
Твердження в цій публікації є поглядами автора (авторів) і не обов'язково відображають політику чи погляди ЮНІСЕФ. Позначення, використані в цій публікації, і подання матеріалу не означають вираження з боку Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни чи території, її влади чи делімітації її кордонів

За додатковою інформацією звертайтеся за адресою kyiv@unicef.org.

Інші матеріали, пов'язані з цим Ситуаційним аналізом:

<https://www.unicef.org/ukraine/reports/sitan2024>

- Повний звіт
- Резюме
- Інтерактивна оповідь

Обкладинка: © UNICEF/UN0609795/Gudak

6-річний Сашко з міста Українка йде до міжнародного українсько-словацького пункту пропуску в березні 2022 року. На початку повномасштабної війни тисячі сімей щодня перетинали кордони з сусідніми країнами, побоюючись за безпеку своїх дітей.

Усі зображення в цьому звіті призначені лише для інформаційних цілей і повинні використовуватися лише у стосунку до цього звіту та його змісту. Усі фотографії використовуються лише в ілюстративних цілях. Фотографії ЮНІСЕФ захищені авторським правом і не можуть використовуватися для рекламної діяльності окремих осіб чи організацій або в будь-якому комерційному контексті.

Вміст не можна змінити цифровим способом, щоб змінити значення чи контекст. Усі репродукції небрендового вмісту обов'язково МАЮТЬ бути вказані таким чином: Фотографії: «© ЮНІСЕФ / прізвище фотографа». Не дозволяється використовувати матеріали, не зазначені належним чином.

© 2024 ЮНІСЕФ. Всі права захищені.

Зміст

Скорочення.....	5
Перелік діаграм.....	6
1. Подяки.....	13
2. Вступ.....	13
Мета аналізу.....	13
Методологія.....	14
Цільова аудиторія.....	14
Етичні міркування.....	14
3. Огляд країни.....	16
Демографічний профіль.....	17
Політична економія та управління.....	21
Державні фінанси.....	26
Профіль гуманітарних ризиків.....	32
Ґендерний профіль.....	34
4. Сприятливе середовище.....	38
Законодавство та політика.....	38
Дані та свідчення про дітей.....	41
Моніторинг прав дітей.....	43
5. Права дітей (проаналізовані виміри).....	47
Здоров'я й харчування.....	47
Система охорони здоров'я.....	47
Охорона здоров'я матерів, новонароджених і дітей.....	51

Імунізація.....	56
Харчування.....	59
Фізичне, психічне та репродуктивне здоров'я підлітків.....	61
ВІЛ / СНІД.....	64
Проблемні місця та стратегії.....	66
Освіта.....	69
Системи освіти.....	69
Дошкільна освіта.....	70
Середня освіта.....	78
Професійна-технічна освіта.....	86
Проблемні місця та стратегії.....	91
Захист дітей.....	94
Альтернативний догляд.....	94
Правосуддя для дітей.....	98
Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок.....	102
Проблемні місця та стратегії.....	110
Соціальна політика.....	113
Система соціального захисту.....	113
Участь молоді.....	120
Дитяча бідність.....	121
Проблемні місця та стратегії.....	127
Вода, Санітарія, та гігієна (WASH).....	130
Водопостачання.....	131
Водовідведення та очищення стічних вод.....	138
WASH в установах.....	141
Кліматичні та екологічні ризики і загрози.....	143
Проблемні місця та стратегії.....	145

Скорочення

CEDAW	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
CRM	Система моніторингу прав дитини	МОН	Міністерство освіти і науки України
GHI	Глобальному індексу голоду	МОП	Міжнародна організація праці
MHPSS	Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка	НАТО	Організація Північноатлантичного договору
MICS	Мультиіндикаторне кластерне обстеження домогосподарств	НКРЕКП	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
PISA	Програма міжнародного оцінювання учнів	НСЗУ	Національна служба здоров'я України
RDNA3	Третя швидка оцінка завданої шкоди і потреб на відновлення	НСССУ	Національна соціальна сервісна служба України
TransMonEE	Трансформаційний моніторинг для підвищення справедливості	НТОС	Номенклатура територіальних одиниць для статистики
UN CRC	Комітет ООН з прав дитини	НУО	Неурядова організація
UNEG	Група оцінки ООН	НУШ	Нова українська школа
UNFPA	Фонд Народонаселення ООН	ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
WASH	Водопостачання, санітарія та гігієна	ОГП	Офіс Генерального прокурора України
АКДПЗ	Адсорбована коклюшно-дифтерійно-правцева вакцина	ОГС	Організація громадянського суспільства
ВВП	Валовий внутрішній продукт	ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ВІЛ	Вірус імунodefіциту людини	ООП	Особливі освітні потреби
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я	ПГ	Парникові гази
ВПО	Внутрішньо переміщена особа	ПЗПСП	Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка
ВПП	Всесвітня продовольча програма	ПІІК	Профілактика інфекцій та інфекційний контроль
ГЗН	Гендерно зумовлене насильство	ПМВ	Поводження з медичними відходами
Держстат	Державна служба статистики України	ПМСД	Первинна медико-санітарна допомога
ЕСОЗ	Електронна системи охорони здоров'я	ППМД	Профілактика передачі ВІЛ від матері дитині
ЗДО	Заклад дошкільної освіти	ПРООН	Програм розвитку ООН
ЗМД	Здоров'я матері та дитини	ПТНЗ	Професійно-технічний навчальний заклад
ЗМІ	Засоби масової інформації	ПТСР	Посттравматичний стресовий розлад
ЗОЗ	Заклад охорони здоров'я	ПФУ	Пенсійний фонд України
ІРЦ	Інклюзивно-ресурсний центр	РБ ООН	Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй
КПД	Конвенція про права дитини	СНІД	Синдром набутого імунodefіциту
КПК2	Вакцина проти кору, паротиту та краснухи (друга доза)	СПЗ	Соціальні та поведінкові зміни
ЛЖВ	Люди, які живуть з ВІЛ	ТГ	Територіальна громада
МВФ	Міжнародний валютний фонд	ЦГЗ	Центр громадського здоров'я
МІС	Медична інформаційна система	ЦКПЗ	Центри з контролю та профілактики захворювань
МКХ10	Десятий перегляд Міжнародної статистичної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям	ЦСР	Цілі сталого розвитку
		ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН

Перелік діаграм

Діаграма 1. Території України підконтрольні та не підконтрольні Уряду (станом на лютий 2024)	16
Діаграма 2. Зміна чисельності населення України, 2001-2023 рр., тис. осіб	17
Діаграма 3. Чисельність дітей у липні 2023 року (дані UNFPA) у відсотках до січня 2022 року (дані Держстату)	18
Діаграма 4. Загальна кількість дітей за районами, 2023	19
Діаграма 5. Частка дітей у населенні за районами, 2023	19
Діаграма 6. Можливі зміни віково-статевої структури в 2022-2023 роках, млн осіб	20
Діаграма 7. ВВП України, млн дол. США, 1996-2023	21
Діаграма 8. Обмінний долар США / гривня, 1996-2023	21
Діаграма 9. Індекс споживчих цін, грудень до грудня минулого року, % (інфляція), 1996-2023	22
Діаграма 10. Загальна кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб) та рівень безробіття (методологія МОП), 2000-2021	22
Діаграма 11. Середньомісячна заробітна плата, дол. США, 2010-2023	23
Діаграма 12. Оцінка економічного стану населенням, 2021-2023	23
Діаграма 13. Старі райони та міста обласного значення – до 2020	24
Діаграма 14. Нові райони – після 2020 року (стандарт ЄС NUTS 3)	24
Діаграма 15. Старі громади – до 2015 року	25
Діаграма 16. Нові громади – після 2020 року	25
Діаграма 17. Видатки держбюджету, помісячно, млрд грн, 2018-2022	26
Діаграма 18. Видатки зведеного бюджету (державний та місцеві бюджети разом) 2018-2023 у гривнях та дол. США	27
Діаграма 19. Склад видатків зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), 2018-2023 рр., дол. США	27
Діаграма 20. Частки різних бюджетних категорій у зведених бюджетах, 2018-2023	28
Діаграма 21. Відсоткова зміна категорій зведених бюджетів, дол. США, 2018 = 100%	28

Діаграма 22. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту, 2018-2023 рр., дол. США	29
Діаграма 23. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту, 2018-2023 рр., грн.	29
Діаграма 24. Доходи державного бюджету за джерелами, 2018-2023, дол	30
Діаграма 25. Доходи державного бюджету за джерелами, 2023 рік	30
Діаграма 26. Дефіцит зведеного бюджету, 2018-2023, млрд грн, % ВВП.....	30
Діаграма 27. Кількість зареєстрованих бомбардувань, вибухів, руйнувань, боєзіткнень станом на лютий 2024 року	32
Діаграма 28. Діти, зниклі безвісти протягом 2022-2023 років, у за віком і статтю	33
Діаграма 29. Кількість живонароджених: розбіжності між різними джерелами даних, 2020-2023	41
Діаграма 30. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млрд. грн, 2018-2023	47
Діаграма 31. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млрд дол. США, 2018-2023	48
Діаграма 32. Видати державного бюджету на охорону здоров'я, млрд дол. США, 2018-2023	48
Діаграма 33. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я, млрд. дол. США, 2018-2023	49
Діаграма 34. Кількість активних декларацій (пацієнтів, що обрали сімейного лікаря за програмою медичних гарантій), 2018-2024	49
Діаграма 35. Кількість активних декларацій за віковими групами, 2019-2024	50
Діаграма 36. Кількість живонароджених в Україні, 1989-2023	51
Діаграма 37. Частка недоношених дітей серед живонароджених, 2008-2023	52
Діаграма 38. Показник мертвонароджених (на 1000 народжених), 2008-2023	52
Діаграма 39. Загальна кількість кесаревих розтинів, 2019-2023	52
Діаграма 40. Частка кесаревих розтинів серед усіх пологів (живонародження та мертвонародження), 2019-2023	52
Діаграма 41. Рівень смертності у віці до 5 років (0-4 роки), ковзне середнє за 3 роки, 2008-2020.....	53
Діаграма 42. Рівень малюкової смертності (0-11 місяців), ковзне середнє за 3 роки, 2008-2020	53
Діаграма 43. Рівень материнської смертності, 2005-2023	53
Діаграма 44. Кількість абортів на 1000 жінок репродуктивного віку, 2008-2023	53
Діаграма 45. Кількість народжених у вибраних регіонах, 2008-2023	54
Діаграма 46. Моніторинг розвитку дитини протягом першого року життя на рівні первинної медичної допомоги, 2021-2023.....	55
Діаграма 47. Охоплення вакциною КПК-2, %, 2000-2022	56
Діаграма 48. Охоплення вакциною АКДП-3, %, 2000-2022	56

Діаграма 49. Окремі показники вакцинації, %, 2014-2023	56
Діаграма 50. Показники щеплень АКДП-3, %, за регіонами, 2023	57
Діаграма 51. Показники вакцинації КПК-2, %, за регіонами, 2023	57
Діаграма 52. Показники вакцинації Поліо 3, %, за регіонами, 2023	57
Діаграма 53. Глобальний індекс голоду для України, 2000-2023	59
Діаграма 54. Грудне вигодовування дітей до 1 року, 2019-2023	60
Діаграма 55. Оцінки населення підлітків (10-19 років), 2001-2023 рр.	61
Діаграма 56. Частка пологів у матерів-підлітків (% від усіх пологів), 2019-2023	62
Діаграма 57. Нові випадки ВІЛ, СНІДу, померлих від СНІДу, 2019-2023	64
Діаграма 58. Діти, народжені ВІЛ-позитивними жінками (ВІЛ-статус ще не підтверджено), 2019-2023	65
Діаграма 59. Діти, народжені ВІЛ-позитивними жінками (з підтвердженням ВІЛ), 2019-2023	65
Діаграма 60. Охоплення вагітних антиретровірусною терапією за регіонами, %, 2022	65
Діаграма 61. Рівень передачі ВІЛ від матері до дитини за ранньою діагностикою ВІЛ у новонароджених, 2022	65
Діаграма 62. Видатки зведеного бюджету (державного та місцевих бюджетів разом) на освіту, млрд дол. США, 2018-2023 рр.	69
Діаграма 63. Видатки зведеного бюджету на окремі категорії освіти, млрд дол. США, 2018-2023	70
Діаграма 64. Розподіл дітей та молоді за типом освіти та віком, 2023	71
Діаграма 65. Діти у дитячих садках України, 1990-2023	71
Діаграма 66. Валовий коефіцієнт охоплення (дошкільна освіта), 2015-2022	72
Діаграма 67. Показники охоплення дошкільними закладами за типом населеного пункту та деякими віковими групами, 2022	73
Діаграма 68. Діти в дитячих садках, за типом населеного пункту, 2015-2023	73
Діаграма 69. Відсоток кількості дітей у дитячих садках у 2023 році порівняно з 2021 роком, за регіонами	74
Діаграма 70. Наповнюваність дитсадків (співвідношення дітей/місць), за регіонами, 2021-2023 рр.	74
Діаграма 71. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти, за формою навчання, 2022-2024	75
Діаграма 72. Діти дошкільної освіти за формою навчання, 15 листопада 2023 р.	75
Діаграма 73. Частка дітей у дитсадках на очній формі навчання станом на листопад 2023 року	75
Діаграма 74. Діти в дитячих садках за віком і роком навчання, 2021-2023	76
Діаграма 75. Інвалідність та особливі потреби в дошкільній освіті, 2023	76
Діаграма 76. Топ-10 категорій видатків усіх місцевих бюджетів, млрд грн, 2023	78

Діаграма 77. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл) на початок навчального року 1990-2023	78
Діаграма 78. Кількість дітей у початковій та середній освіті (учнів) на початок навчального року, 1990-2023	79
Діаграма 79. Кількість учителів у школах на початок навчального року, 1990-2023	79
Діаграма 80. Співвідношення учнів до вчителів, 1990-2023	80
Діаграма 81. Валовий показник охоплення загальною середньою освітою, 2021	80
Діаграма 82. Кількість учнів та % зміни у 2023 році до 2021 року за регіонами.....	81
Діаграма 83. Відсоткова зміна кількості учнів у середній освіті у 2023 році порівняно з 2021 роком (на початок навчального року).....	81
Діаграма 84. Кількість учнів у системі загальної середньої освіти за формою навчання, 2022-2024	81
Діаграма 85. Діти в середній освіті за формою навчання, 15 листопада 2023 р.	82
Діаграма 86. Частка учнів, які навчаються очно, станом на 15 листопада 2023 р.	82
Діаграма 87. Інвалідність та особливі потреби в середній освіті, 2023	83
Діаграма 88. Кількість ВПО серед учнів загальноосвітніх шкіл на початок 2023/2024 навчального року	84
Діаграма 89. Частка ВПО серед учнів середньої освіти (2023/2024)	84
Діаграма 90. Українські учні за кордоном станом на лютий 2024 року, за типом навчання	84
Діаграма 91. Результати PISA з математики, читання та природничих наук, 2018-2022	85
Діаграма 92. Кількість закладів професійно-технічної освіти на кінець року, 1990-2023	86
Діаграма 93. Чисельність учнів закладів професійно-технічної освіти на кінець року, 1990-2023	86
Діаграма 94. Структура учнів закладів професійно-технічної освіти, станом на кінець 2023 року	87
Діаграма 95. Кількість учнів закладів професійно-технічної освіти за регіонами, 2021-2023	87
Діаграма 96. Відсоткова зміна учнів закладів професійно-технічної освіти за регіонами (2023- 2021)	87
Діаграма 97. Розподіл учнів закладів професійно-технічної освіти за статтю, 2023	88
Діаграма 98. Розподіл учнів закладів професійно-технічної освіти за віком, 2023	88
Діаграма 99. Кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають у закладах інтернатного типу, на кінець 2022 року	94
Діаграма 100. Надходження та вибуття дітей віком 0-17 років до/з закладів інтернатного типу протягом 2022 року	94
Діаграма 101. Загальна кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають під опікою родичів, на кінець року, 2015-2022	95
Діаграма 102. Загальна кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають у прийомних сім'ях, на кінець року, 2015-2022	95

Діаграма 103. Загальна кількість дітей з інвалідністю, які перебувають у прийомних сім'ях, на кінець року, 2015-2022	95
Діаграма 104. Загальна кількість дітей у дитячих будинках сімейного типу, на кінець 2015-2022	96
Діаграма 105. Загальна кількість дітей з інвалідністю у дитячих будинках сімейного типу, на кінець 2015-2022	96
Діаграма 106. Діти в альтернативному догляді, за типом та статусом інвалідності, кінець 2022 року	96
Діаграма 107. Загальна кількість дітей у різних видах офіційної опіки, кінець 2022 року, % дітей, які надійшли та вибули з кожного типу протягом 2022 року	96
Діаграма 108. Загальна кількість офіційно усиновлених дітей віком 0-17 років протягом року, 2020-2022	97
Діаграма 109. Кількість притягнених до кримінальної відповідальності дітей, 2019-2023	98
Діаграма 110. Кількість притягнутих до кримінальної відповідальності дорослих та дітей, 2019-2023	98
Діаграма 111. Відсоток дітей серед усіх обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, 2019-2023	98
Діаграма 112. Розподіл дітей, обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, за віковими групами, 2019-2023	99
Діаграма 113. Найбільш поширені види злочинів, у яких обвинувачували дітей, 2019-2023	99
Діаграма 114. Загальна кількість дітей, засуджених до позбавлення волі, протягом 2015-2022	100
Діаграма 115. Загальна кількість дітей, засуджених до альтернативних вироків, протягом 2015-2022	100
Діаграма 116. Загальна кількість дітей, які перебувають під вартою, на кінець року, 2015-2022	100
Діаграма 117. Загальна кількість дітей, які перебували в місцях попереднього ув'язнення, на кінець року, 2015-2022	101
Діаграма 118. Загальна кількість дітей у місцях позбавлення волі, станом на кінець року, 2015-2022	101
Діаграма 119. Хлопці та дівчата в місцях позбавлення волі, на кінець року, 2015-2022	101
Діаграма 120. Кількість дітей та дорослих, зареєстрованих як потерпілі від злочинів, 2019-2022	102
Діаграма 121. Загальна кількість дітей, які постраждали від злочинів, віком 0-17 років, зареєстровані поліцією, 2015-2022	102
Діаграма 122. Частка дітей серед постраждалих від злочинів, 2019-2023	102
Діаграма 123. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за віковими групами, 2015-2022	103
Діаграма 124. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за статтю, 2015-2022	103
Діаграма 125. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за видами злочинів, 2019-2023	103
Діаграма 126. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), за статтю, 2019-2023	104
Діаграма 127. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), за віком, 2019-2023	104
Діаграма 128. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), померли/вижили, 2019-2023	105
Діаграма 129. Кількість жертв сексуального насильства, за статтю, 2022-2023	105

Діаграма 130. Кількість жертв сексуального насильства, за віком, 2022-2023	105
Діаграма 131. Кількість постраждалих від дій сексуального характеру з особами віком до 16 років та розбещення неповнолітніх, за статтю, 2022-2023	106
Діаграма 132. Кількість постраждалих від дій сексуального характеру з особами віком до 16 років та розбещення неповнолітніх, за віком, 2022-2023	106
Діаграма 133. Кількість жертв домашнього насильства, за статтю, 2019-2023	106
Діаграма 134. Кількість жертв домашнього насильства, за віком, 2019-2023	107
Діаграма 135. Кількість жертв домашнього насильства, померли/вижили, 2019-2023	107
Діаграма 136. Кількість постраждалих від торгівлі людьми, за статтю, 2019-2023	107
Діаграма 137. Кількість постраждалих від торгівлі людьми, за віком, 2019-2023	108
Діаграма 138. Кількість одержувачів державної допомоги при народженні дитини, осіб, 2014-2023	115
Діаграма 139. Кількість одержувачів допомоги при усиновленні дитини, осіб, 2014-2023	115
Діаграма 140. Кількість отримувачів аліментів на дітей для одиноких батьків, осіб, 2014-2023	115
Діаграма 141. Кількість одержувачів допомоги по вагітності та пологах (середньомісячна), осіб, 2014-2023	115
Діаграма 142. Кількість одержувачів тимчасової допомоги на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місцеперебування яких невідоме, осіб, 2014-2023	115
Діаграма 143. Кількість одержувачів допомоги по догляду за хворою дитиною, осіб, 2014-2023	115
Діаграма 144. Кількість отримувачів одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка», осіб, 2014-2023	116
Діаграма 145. Кількість отримувачів відшкодування послуги «муніципальна няня» по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, осіб, 2014-2023	116
Діаграма 146. Кількість одержувачів аліментів, на дітей, щодо яких встановлено опіку чи піклування, осіб, 2014-2023	116
Діаграма 147. Кількість осіб, які отримують допомогу на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях, 2014-2023	116
Діаграма 148. Кількість дітей, які перебували в прийомній сім'ї та на яких виплачувалась допомога, кількість сімей, які надають послугу з опіки над дитиною, 2014-2023	116
Діаграма 149. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на яких виплачується державна соціальна допомога, осіб, 2014-2023	116
Діаграма 150. Кількість отримувачів грошового забезпечення для надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, осіб, 2014-2023	117
Діаграма 151. Кількість дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, які пройшли оздоровлення в дитячих оздоровчих таборах, 2014-2023	117
Діаграма 152. Видатки зведеного бюджету, млрд дол. США, 2018-2023	117
Діаграма 153. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, за підкатегоріями, млрд дол. США, 2018-2023	118

Діаграма 154. Фактичний місячний прожитковий мінімум, середній за 2021 рік, еквівалент у доларах США	121
Діаграма 155. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижчими за фактичний прожитковий мінімум, 2016-2023	122
Діаграма 156. Прогноз рівня бідності в домогосподарствах з дітьми та без них на 2022 та 2023 роки (за критерієм витрат нижче фактичного прожиткового мінімуму), %	122
Діаграма 157. Рівень бідності в різних типах домогосподарств з дітьми (2021 – фактичні дані), 2022–2023 – прогнозні оцінки, %	123
Діаграма 158. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму (місто/село), 2016-2021	124
Діаграма 159. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижчими за фактичний прожитковий мінімум, за регіонами, 2016-2021	124
Діаграма 160. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму, за регіонами, 2021	124
Діаграма 161. Витрати нижче прожиткового мінімуму, 2016-2021	125
Діаграма 162. Доходи нижче прожиткового мінімуму, 2016-2021	125
Діаграма 163. Рівень важкої матеріальної депривації (4 з 9 депривацій), усі домогосподарства, 2015-2021	125
Діаграма 164. Рівень важкої матеріальної депривації (4 з 9 депривацій), домогосподарства з дітьми, 2015-2021	125
Діаграма 165. Кількість аварій на 1 км мережі водопостачання, 2022	131
Діаграма 166. Забезпеченість населення централізованим водопостачанням, % від загальної кількості населення, 2022, за типом населеного пункту	132
Діаграма 167. Розподіл домогосподарств (%) за типом основного джерела води, яку вони використовують для пиття та приготування їжі, 2021-2022	133
Діаграма 168. Розподіл домогосподарств (%) за типом основного джерела води, яку вони використовують для пиття та приготування їжі, за регіонами, 2022	134
Діаграма 169. Якість води централізованого водопостачання – каламутність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)	135
Діаграма 170. Якість води в колодязях – нітрати (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)	136
Діаграма 171. Якість води в свердловинах – солоність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)	136
Діаграма 172. Кількість аварій на 1 км мережі централізованого водовідведення, 2022	139
Діаграма 173. Забезпеченість населення централізованим водовідведенням, % від загальної кількості населення, 2022	140
Діаграма 174. Середньорічна температура повітря в Україні, 1891-2022	143

1. Подяки

ЮНІСЕФ висловлює подяку всім представникам/-цям уряду, громадянського суспільства та організацій з системи Організації Об'єднаних Націй, які зробили свій внесок у підготовку цього документа. Їхня експертиза та спільна робота є запорукою того, що цей документ стане надійним джерелом інформації для підтримки стратегій, спрямованих на покращення життя дітей та підлітків в Україні у період з 2025 по 2029, особливо у той час, як триває війна.

Співробітники ЮНІСЕФ в Україні відігравали ключову роль протягом усього процесу підготовки Ситуаційного аналізу попри численні виклики, що нині впливають на країну та діяльність Представництва ЮНІСЕФ в Україні. Висловлюємо особливу подяку Голові представництва ЮНІСЕФ в Україні Муніру Мамедзаде, заступниці Представника Вірі Мендонса, спеціалісту з моніторингу та оцінювання Антону Товченку, фахівцю з моніторингу Андрію Горбалу, керівниці відділу охорони здоров'я та харчування Анне Лівенс, керівниці відділу освіти Еммануель Абрійо, керівниці відділу захисту дітей Джин Чой, керівнику відділу соціальної політики Полу фон Кіттліцу, керівнику відділу WASH Ніколасу Осберту, Ігорю Кацитадзе, Раму Манохару Мішра, Світозару Ніцполю, Анні Пилипчук, Ван Чі Фам, Маргариті Кропивницькій, Юлії Сибірянській, Карішмі Кадьян, Мар'яні Семенген, Шипрі Шарма, Анні-Марі Акікі та іншим.

ЮНІСЕФ в Україні висловлює подяку експертам, які взяли участь в інтерв'ю з ключовими інформантами або іншим чином сприяли підготовці цього Ситуаційного аналізу: Андрію Пашинному, Олександрі Машкевич, Анастасії Лісовій, Андрію Литвинчуку, Маріанні Онуфрик, Яні Панфіловій, Ганні Терещенко, Дмитру Шерембею, Наталії Шульзі, Євгенії Смірновій, Дмитру Люферу, Олександру Заїці, Ларисі Шевчук, Тетяні Ломакіній, Аліні Грушиній, Валентині Новосад, Нелі Корецькій, Анастасії Софієнко, Галині Скіпальській, Аллі Васильковій, Ірині Тишко, Федору Лапію, Олені Ковальовій, Яні Українець, Павлу Ковтонюку, Наталії Ситніковій.

2. Вступ

Мета аналізу

Ситуаційний аналіз у сфері прав та добробуту дітей — це аналітичний звіт, зосереджений на питаннях рівності та прав дітей. Він покликаний сприяти політичному діалогу та партнерствам задля покращення життя дітей шляхом формування спільного розуміння ключових проблем, з якими стикаються українські діти та підлітки в умовах повномасштабної війни.

Тому основна мета полягає в тому, щоб розглянути контекст України та сприятливе середовище для дотримання прав дитини, а також конкретні сфери прав дитини: право на здоров'я та харчування; освіту; захист; участь; безпечне та чисте довкілля. Він також сприяє подальшому формуванню національного порядку денного розвитку та прискоренню досягнення національних і міжнародних цілей розвитку, що стосуються дітей та підлітків, у тому числі Цілей сталого розвитку (ЦСР). Він покликаний критично оцінити прогрес, досягнутий завдяки політичним і програмним заходам, спрямованим на масштабне охоплення всіх вразливих груп; відповідність реалізації політики та, за необхідності, реагування на надзвичайні ситуації, особливо з точки зору бюджету; а також ресурси, необхідні для того, щоб жодна дитина не залишилася поза увагою.

Методологія

Дослідження проводиться Дитячим фонду ООН (ЮНІСЕФ) з метою захисту прав дітей, допомоги у задоволенні їхніх базових потреб та розширення можливостей дітей повністю розкрити свій потенціал. У звіті розглянуто український контекст та українські реалії. Він відповідає принципам прав людини, гендерної рівності та прав дитини, викладеним у Конвенції про права дитини, яку Україна ратифікувала 28 серпня 1991 року. У звіті також дотримано зобов'язання не залишити нікого поза увагою відповідно до Стратегії сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Звіт спирається насамперед на аналіз вторинних даних: як кількісних, так і якісних. Джерела включають:

- Кабінетний аналіз наявних національних та міжнародних даних і свідчень з обраних тем, опублікованих у дослідженнях, звітах про дослідження, оцінюваннях та опитуваннях.
- Кабінетний аналіз даних, програмних звітів та аналітичних матеріалів, підготовлених ЮНІСЕФ, у тому числі обстежень, досліджень та оцінок.
- Кабінетний та порівняльний аналіз існуючого законодавства, соціальної політики, урядових стратегій та бюджетних видатків, а також аналіз документів про державні витрати.
- Довідкові записки щодо конкретних тем, в яких ЮНІСЕФ та інші організації, що працюють з дітьми та для дітей, не мають даних для проведення комплексного ситуаційного аналізу або в яких їхні знання обмежені (наприклад, гендерний аналіз нерівності; екологічні/кліматичні проблеми, що впливають на дітей, питання психічного здоров'я, міграції тощо).
- Інтерв'ю з ключовими інформантами, в тому числі з тими, хто формує та впроваджує публічну політику.

В цьому Ситуаційному аналізі було використано детермінантний метод, який враховує проблеми та перешкоди, що виникають на шляху до покращення сприятливого середовища, доступу до якісних послуг та попиту на якісні послуги, а також визначає сфери, які потребують підтримки.

Цільова аудиторія

Цей Ситуаційний аналіз призначений для використання широкою аудиторією, у тому числі державними органами, всіма партнерами з розвитку, громадянським суспільством, омбудсменами, дітьми та підлітками, науковцями, представниками приватного сектора, засобів масової інформації тощо.

Етичні міркування

Автори цього Ситуаційного аналізу дотримувалися етичних принципів, таких як рекомендації ЮНІСЕФ щодо дітей у дослідженнях, щоб уникнути будь-якої форми стигматизації, дискримінації чи шкоди дітям та всім учасникам дослідження. Дослідження суворо дотримувалося професійних дослідницьких стандартів та етичних аспектів Кодексу маркетингових та соціальних досліджень Європейського товариства з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень. Дослідження проведено в рамках Процедури ЮНІСЕФ щодо етичних стандартів досліджень, оцінювання, збору та аналізу даних, а також норм і стандартів Групи оцінки ООН (UNEG) шляхом інтеграції прав людини, гендеру та рівності згідно з відповідними керівними принципами UNEG. Крім того, були враховані всі ключові аспекти Етичних принципів UNEG — доброчесність, підзвітність, повага та доброчинність, що означає, що команда діяла прозоро та в рамках мети Ситуаційного аналізу та всіх дій, виконаних для досягнення поставлених цілей.

25 березня 2023 р. Лиман, Україна.

Трирічна Діана на прогулянці. Зазвичай вона змушена ховатися з родиною від триваючого обстрілу в темному сирому підвалі.

«Ми сподіваємося на краще, але війна змусила нас бути готовими до гіршого, – каже Тетяна, мати двох дітей. – Тут у нас завжди є запас ліків, води та їжі на кілька місяців».

Лиман – прифронтове місто на сході України, яке пережило бойові дії, що тривають. За останній рік зруйновано 85 відсотків житлового фонду, пошкоджено кожен навчальний заклад. Крім того, в деяких районах міста досі немає світла, води та опалення.

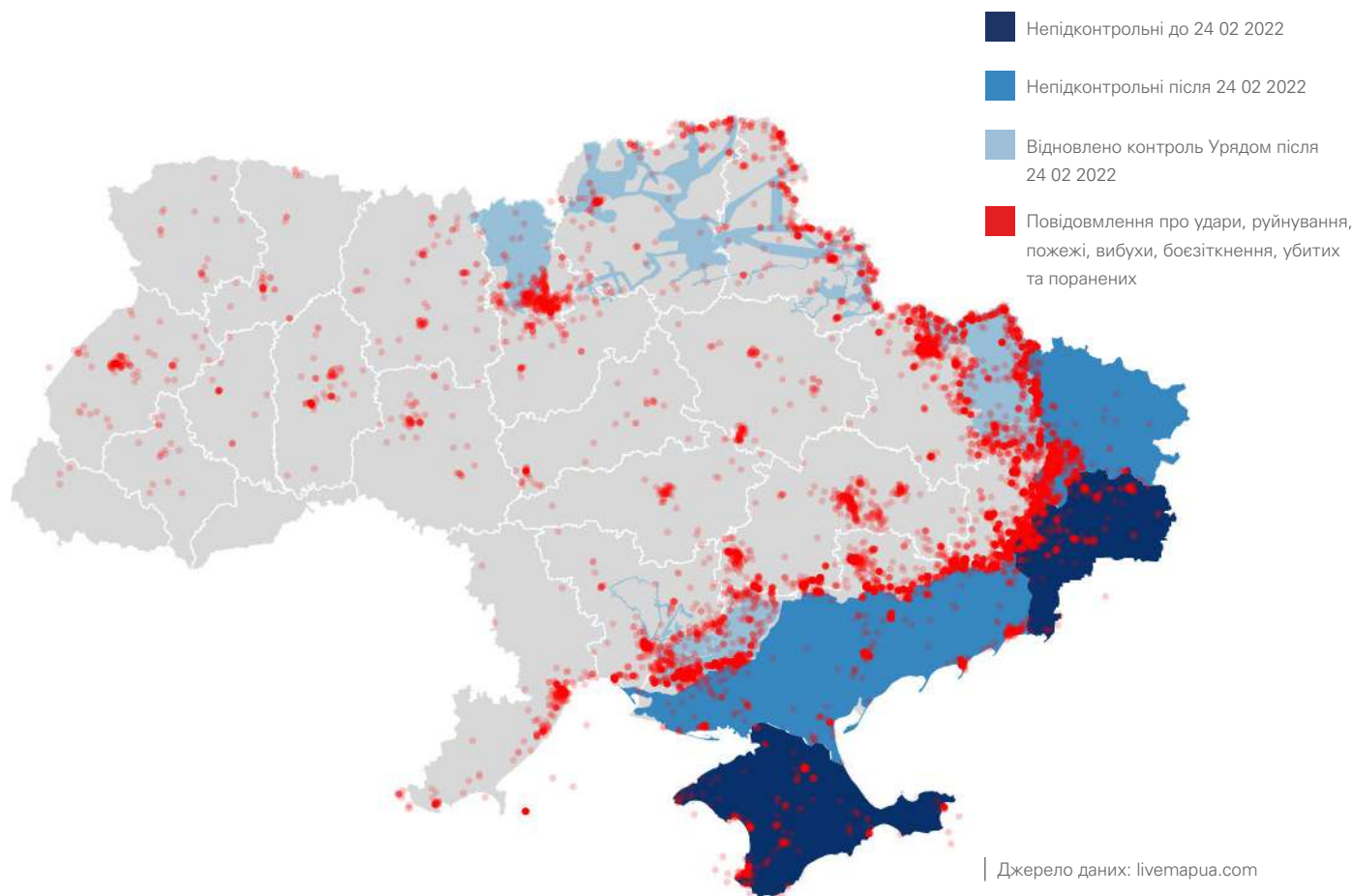
3. Огляд країни

Діти в Україні вже більше десяти років переживають кілька серйозних потрясінь. Анексія Криму та локальна війна на сході України спричинили людські втрати та економічну, гуманітарну кризу та кризу переміщення з 2014 року. Пандемія COVID-19 і пов'язаний з нею економічний спад спричинили безпрецедентний карантин, серйозно вплинувши на права дітей на освіту і створили серйозний тиск на добробут сімей.

24 лютого 2022 року війна в Україні загострилася, перетворившись на повномасштабну війну і створивши гуманітарну катастрофу та катастрофу з правами дитини. Війна призвела до загибелі, поранень і масового переміщення людей з південних і східних регіонів України на захід країни і в сусідні країни. Житло і цивільна інфраструктури, зокрема для дітей, такі як школи, дитячі садки, молодіжні центри, комплексні соціальні служби та медичні установи, зазнали серйозних руйнувань і пошкоджень.

Станом на березень 2024 року Організація Об'єднаних Націй підтвердила загибель 600 дітей і поранення 1 357 дітей.

Діаграма 1. Території України підконтрольні та не підконтрольні Уряду (станом на лютий 2024)

Коли лінія фронту стабілізувалася у 2023 році, майже 18 відсотків території України були невідконтрольними уряду, у тому числі близько 65 000 квадратних кілометрів з лютого 2022 року¹.

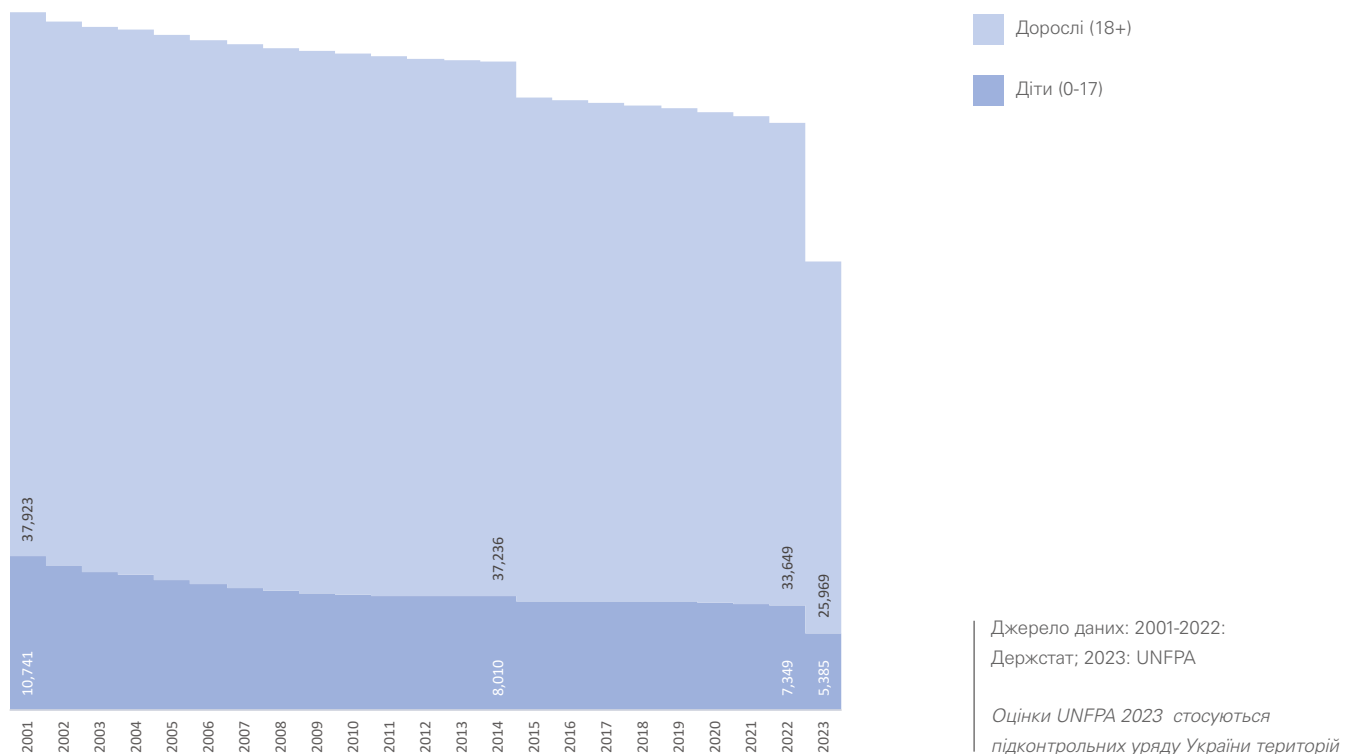
¹ Foreign Affairs, 2024

Демографічний профіль

З початку 1990-х років в Україні вже спостерігалось старіння та скорочення населення. За даними перепису 2001 року, загальна кількість населення становила 48,7 мільйона осіб. У 2014 році, до анексії Криму, кількість населення природним чином скоротилася до 45,2 мільйона. Без урахування 2,5-мільйонного населення Криму населення становило 42,8 мільйона осіб.

За останніми наявними даними Державної служби статистики України, на початок 2022 року населення України становило 40 997 698 осіб, з них 54% жінок і 46% чоловіків (21 990 719 і 19 006 979 відповідно)². Станом на липень 2023 року на підконтрольних уряду територіях **проживало приблизно 32 мільйони осіб**³ (за оцінками UNFPA), порівняно з 41 мільйоном осіб (включаючи доволі неточні оцінки для невідконтрольних уряду територій Донецької та Луганської областей) на початок 2022 року⁴.

Діаграма 2. Зміна чисельності населення України, 2001-2023 рр., тис. Осіб

БРАК ДАНИХ

ОФІЦІЙНА СТАТИСТИКА

Основним джерелом інформації про населення будь-якої країни є перепис населення, який проводився в Україні лише один раз за часи її незалежності – у 2001 році. Відсутність перепису протягом такого тривалого часу призвела до зростання невизначеності щодо чисельності та складу населення України. З початком повномасштабної війни та введенням воєнного стану перестала публікуватися найточніша демографічна інформація, яку публікувала Державна служба статистики України – дані про народжуваність та смертність. Причини: як чутливість, так і точність. Оприлюднення багатьох показників офіційної статистики може відновитися через три місяці після закінчення воєнного стану, відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». Він передбачає, що фізичні особи, підприємці та юридичні особи звільняються від подання звітності на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його закінчення.

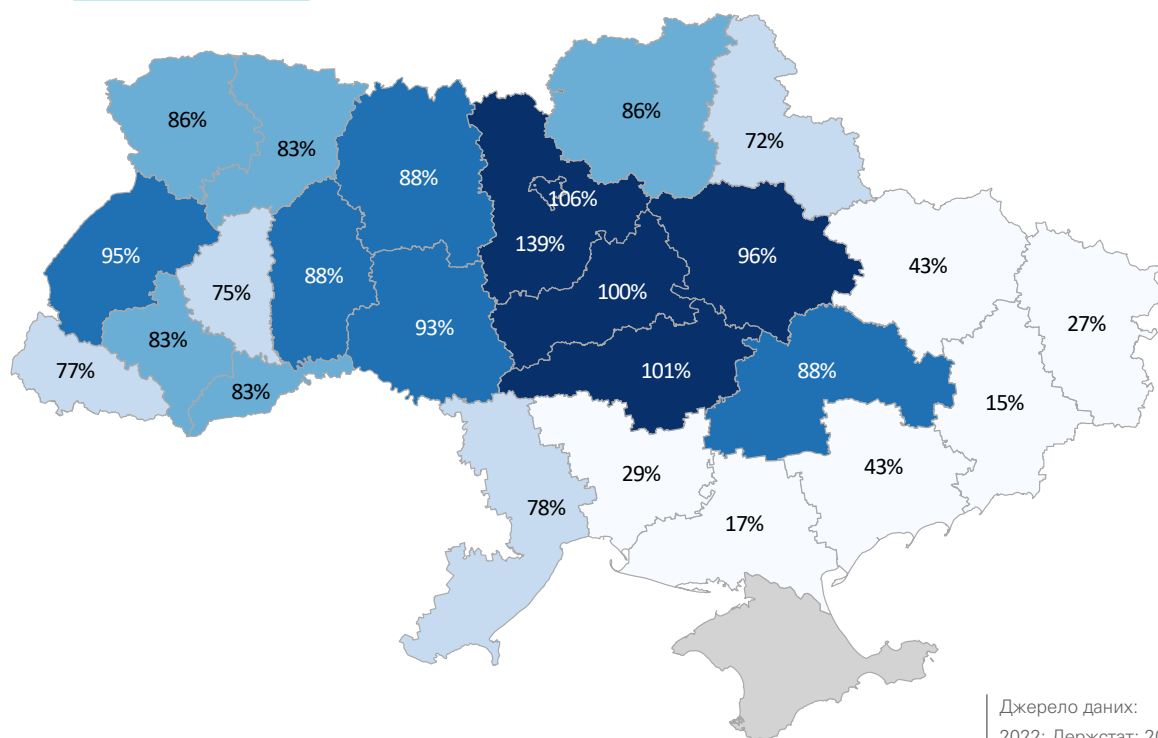
² Державна служба статистики України, 2024

³ UNFPA, 2023

⁴ Державна служба статистики України, 2022

Через масовий потік біженців та розширення непідконтрольних територій кількість дітей (віком від 0 до 17 років) з січня 2022 року скоротилася на 26%, приблизно на 2 мільйони дітей. Близько 40% українців, або понад 14 мільйонів, покинули свої домівки принаймні на деякий час через війну⁵. Близько 6,5 мільйонів є біженцями⁶, з яких, за оцінками, 34% становлять діти⁷. 3,7 мільйона людей залишаються внутрішньо переміщеними в Україні⁸. Приблизно 630 000 переміщених дітей повернулися до місць звичного проживання⁹. Близько 700 000 дітей живуть на непідконтрольних територіях¹⁰, під інтенсивними обстрілами, і задоволення їхніх базових потреб значно обмежено.

Діаграма 3. Чисельність дітей у липні 2023 року (дані UNFPA) у відсотках до січня 2022 року (дані Держстату)

БРАК ДАНИХ

МЕТОДОЛОГІЧНІ НЕДОЛІКИ ОЦІНЮВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Порівняння даних довоєнної офіційної статистики та більш актуальних оцінок UNFPA (з використанням різних джерел, таких як використання мобільних телефонів та адміністративних даних) може виявити недоліки офіційної статистики. У випадку історичних даних (до повномасштабної війни) проблемою може бути занижений облік населення в деяких районах (у Києві та Київській області, великих міських районах), і, очевидно, завищений облік населення в інших / сільських районах. Внутрішня міграція обліковується набагато гірше, ніж народження і смерті.

Хоча діти, як і все населення, зосереджені в районах великих і більших міст, частка дітей у населенні має дуже сильні регіональні відмінності: найвища частка дітей у населенні спостерігається у північно-західних районах Волині та на Закарпатті, а також у західних областях України загалом. Це відображає загальну ситуацію з народжуваністю в Україні та різну вікову структуру регіонів.

⁵ MOM, 2024

⁶ MOM, 2024

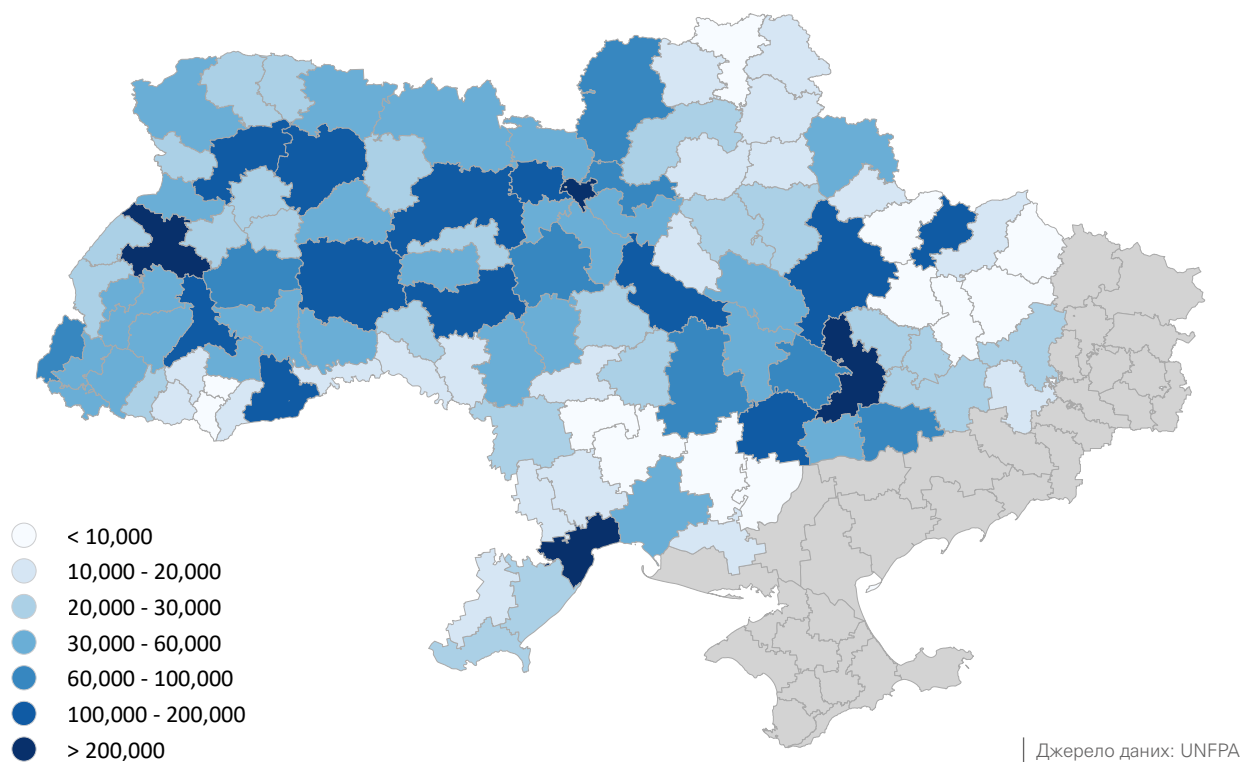
⁷ ЮНЕСКО, 2023

⁸ MOM, 2024

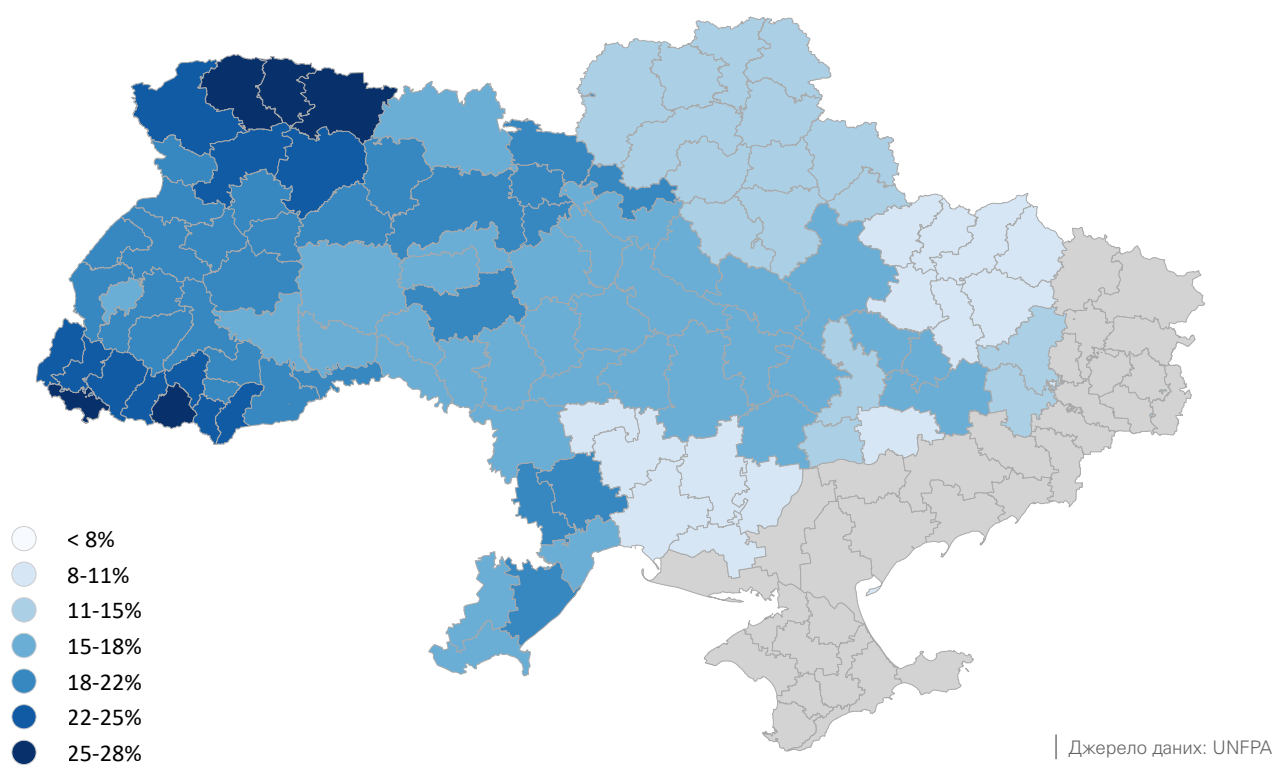
⁹ Save the Children, 2024

¹⁰ UNFPA 2023

Діаграма 4. Загальна кількість дітей за районами, 2023

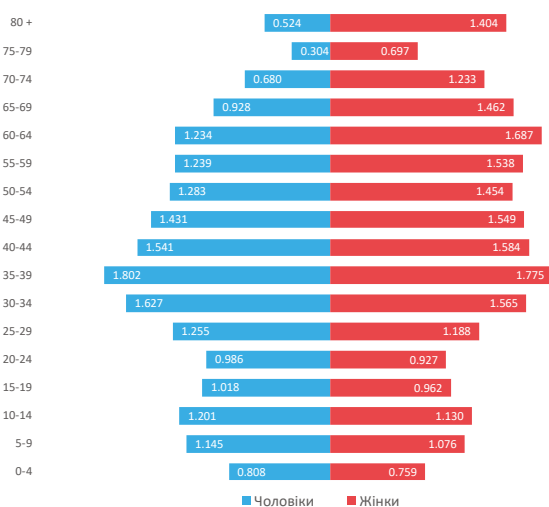

Діаграма 5. Частка дітей у населенні за районами, 2023

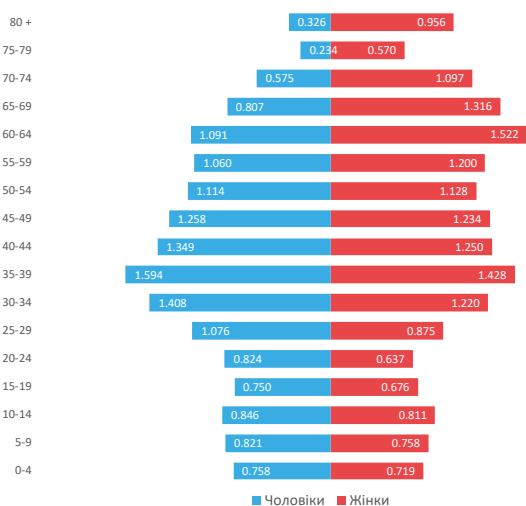

Діаграма 6. Можливі зміни віково-статевої структури в 2022-2023 роках, млн осіб

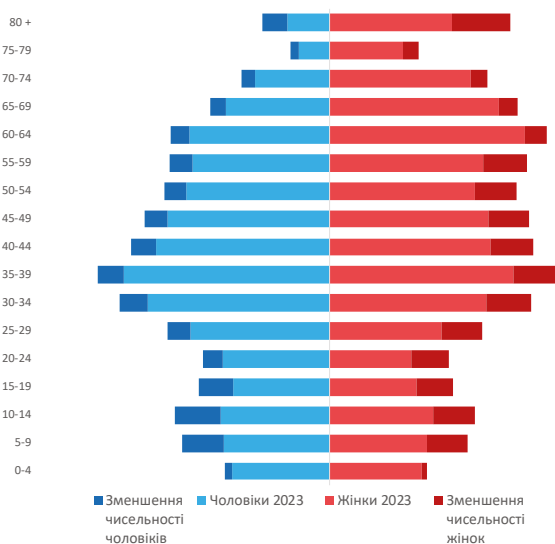
Оцінка Держстату, 2022

Оцінки UNFPA, 2023

Оцінка втрати населення 2022-2023 за статтю та віковими групами

Джерело даних: Держстат UNFPA

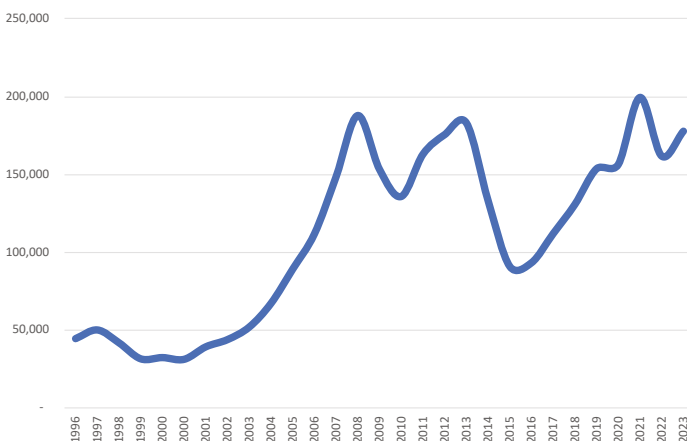
Політична економія та управління

Структура управління в Україні характеризується багаторівневою системою, яка включає центральні та місцеві органи влади. Центральний уряд, що базується в столиці України місті Києві, здійснює нагляд за загальною політикою та управлінням державою. Регіони в Україні поділяються на області, райони та територіальні громади.

Децентралізована система має на меті розширити повноваження місцевих органів влади у процесах ухвалення рішень, особливо у сферах, які безпосередньо впливають на громадян, зокрема у сфері добробуту дітей. Місцеві органи влади мають різний ступінь автономії, що сприяє більш оперативному та індивідуальному підходу до задоволення унікальних потреб дітей у різних регіонах.

28 лютого 2022 року, через п'ять днів після ескалації війни, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі (ЄС). 17 червня 2022 року Комісія оприлюднила свій висновок і рекомендувала Раді ЄС надати Україні перспективу членства в ЄС і надати статус кандидата за умови виконання семи кроків, переважно у сфері верховенства права¹¹.

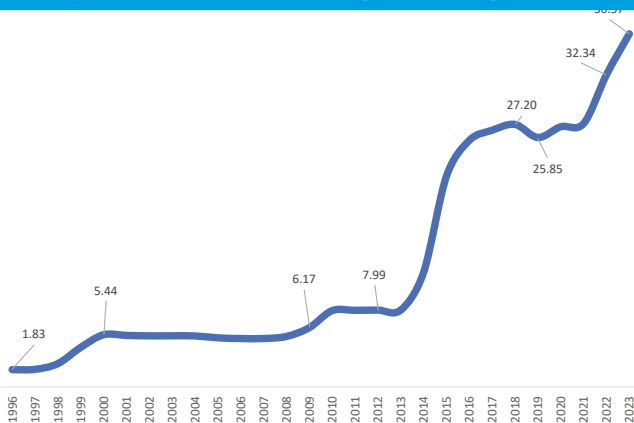
Діаграма 7. ВВП України, млн дол. США, 1996-2023

Джерело даних: Держстат

Фактичні ціни

Діаграма 8. Обмінний долар США / гривня, 1996-2023

Джерело даних: Національний банк України

Середньорічні значення

Після спроби анексії Росією ще чотирьох областей України (Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської) у вересні 2022 року Україна офіційно подала заявку на вступ до Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Основні економічні показники

За останні 20 років валовий внутрішній продукт (ВВП) України кілька разів різко скорочувався і в подальшому відновлювався. Як падіння ВВП, так і стрімкі зміни валютного курсу були спровоковані значними зовнішніми подіями.

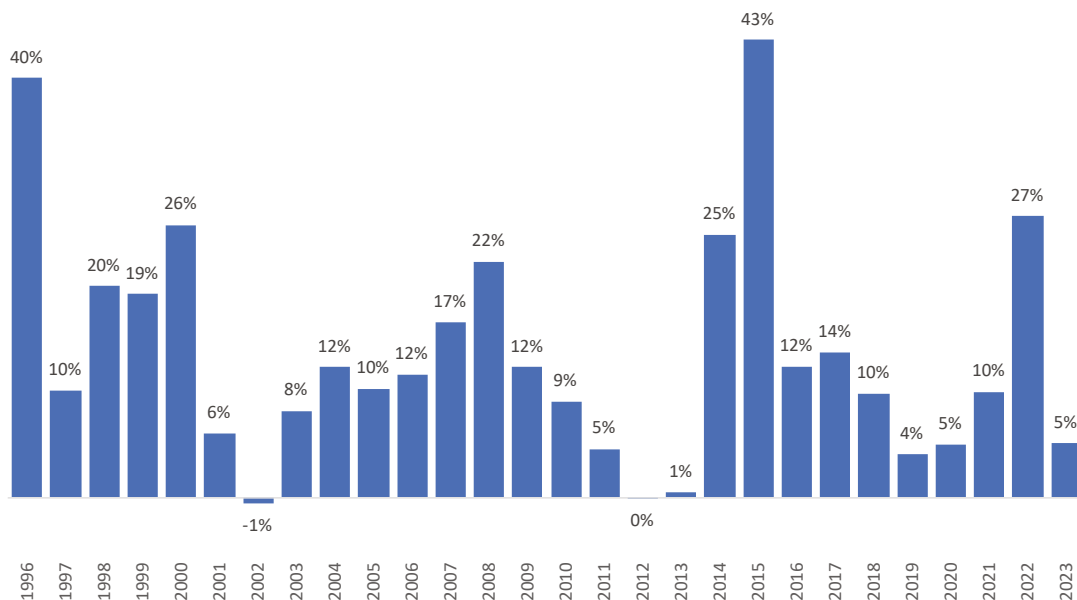
- 1998:** Азійська та російська фінансова криза
- 2008:** Глобальна фінансова криза
- 2014:** Анексія Криму Росією та початок війни на Донбасі
- 2022:** Ескалація війни

Україна також переживала значні коливання рівня інфляції, яка у 2022 році досягла 27% та відносно стабілізувалася у 2023 році (5%).

¹¹ Європейська комісія, 2023

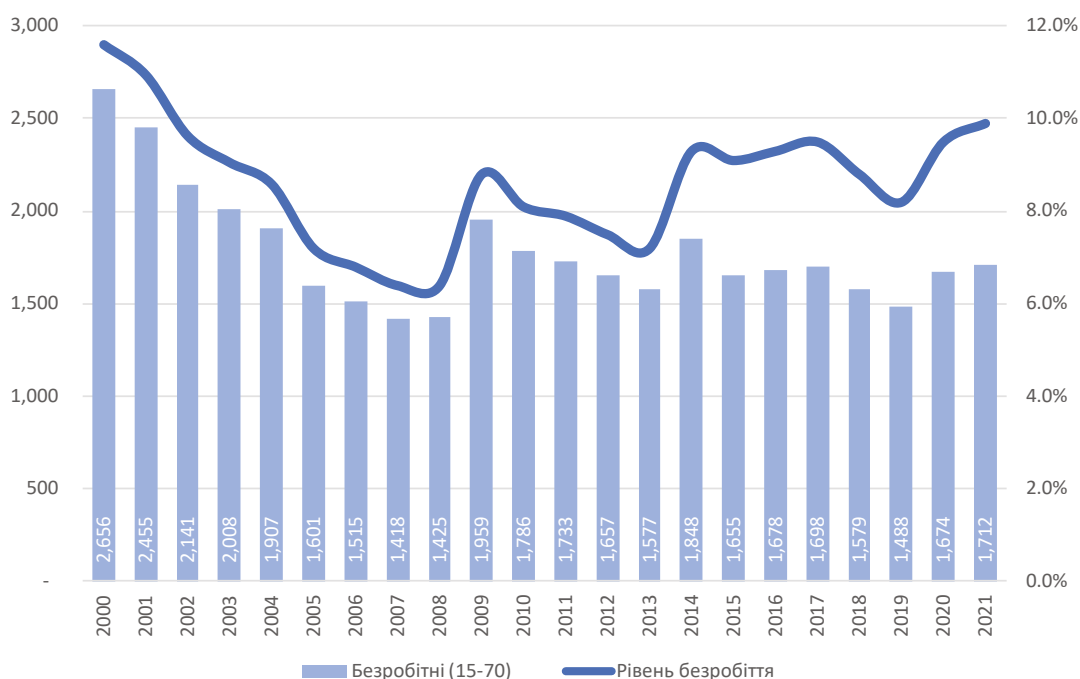
Очікується, що темпи економічного зростання у 2024 році несуттєво прискоряться: згідно з проектом Державного бюджету на 2024 рік, Мінекономіки прогнозує зростання реального ВВП на рівні 5%, а середній рівень інфляції — 13,8%.

Діаграма 9. Індекс споживчих цін, грудень до грудня минулого року, % (інфляція), 1996-2023

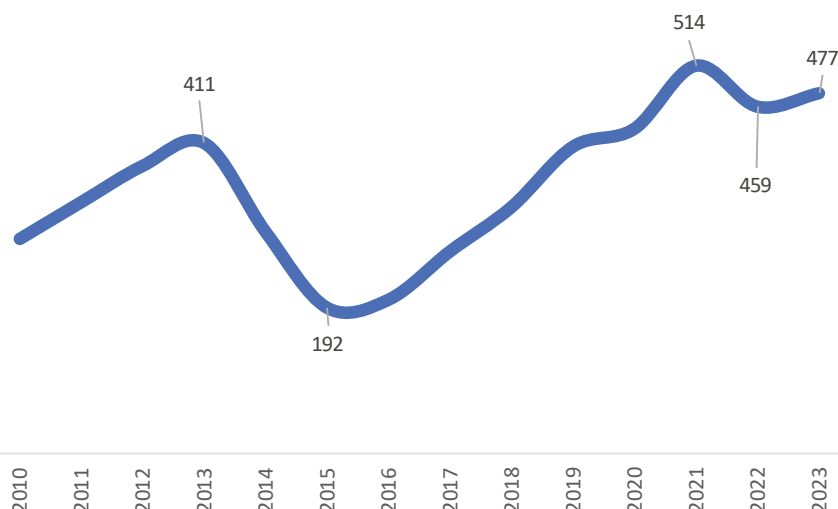
Джерело даних: Держстат

Діаграма 10. Загальна кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб) та рівень безробіття (методологія МОП), 2000-2021

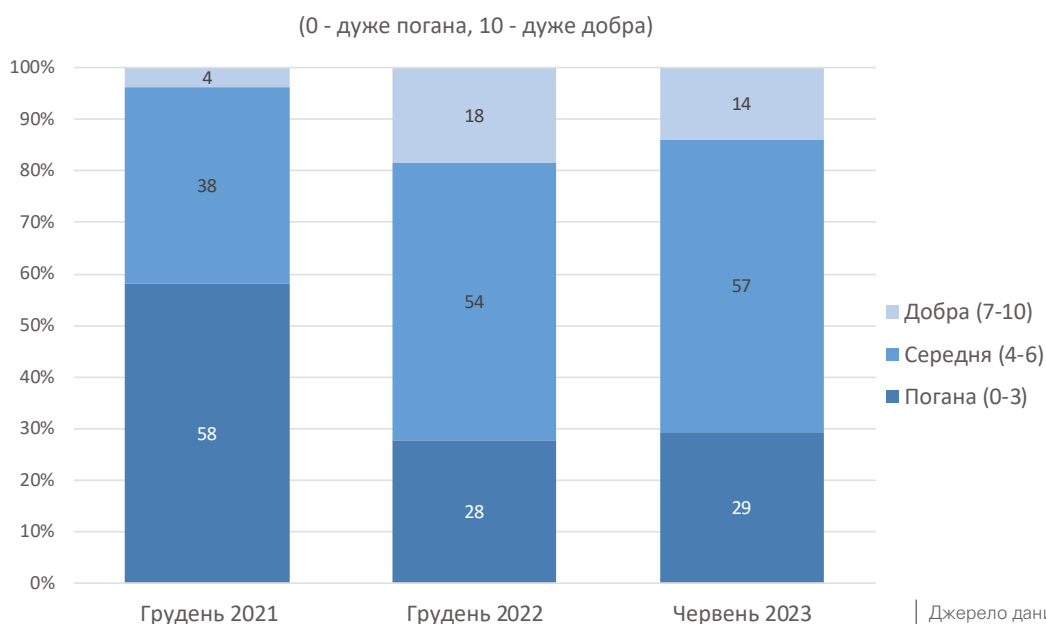

Джерело даних: Держстат

Діаграма 11. Середньомісячна заробітна плата, дол. США, 2010-2023

Діаграма 12. Оцінка економічного стану населенням, 2021-2023

Тим часом прогноз НБУ є менш оптимістичним: він передбачає зростання реального ВВП на 3,5% та середню інфляцію на рівні 10,6% у 2024 році. Новий прогноз базується на припущенні, що експорт товарів через морські порти на Чорному морі буде недоступним для українських компаній до середини 2024 року^{12, 13}.

Незважаючи на падіння рівня доходів населення (середньомісячної заробітної плати) на 11% з 2021 до 2022 року¹⁴, сприйняття економічної ситуації населенням фактично значно покращилося у 2022 році порівняно з 2021 роком¹⁵.

¹² Верховна Рада України, 2023

¹³ Національний банк України, 2023

¹⁴ Державна служба статистики України, 2024

¹⁵ Інститут соціології НАНУ, 2023

Європейська інтеграція України

28 лютого 2022 року, через п'ять днів після ескалації війни, Україна подала заявку на членство в ЄС. 17 червня 2022 року Комісія опублікувала свій висновок і рекомендувала Раді ЄС надати Україні перспективу членства в ЄС і статус кандидата за умови виконання семи кроків, переважно у сфері верховенства права¹⁶.

14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення про початок переговорів про вступ України до ЄС. Україна є однією з дев'яти країн-кандидатів на вступ до ЄС, разом з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Грузією, Молдовою, Чорногорією, Північною Македонією, Сербією та Туреччиною.

До цього у 2014 році Україна та ЄС підписали Угоду про асоціацію, яка набула чинності 1 вересня 2017 року, після тривалого процесу ратифікації¹⁷.

На виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС було розроблено новий Закон «Про офіційну статистику». Він набув чинності 1 січня 2024 року. Відповідно до закону, національна статистична система повинна відповідати Основним принципам офіційної статистики ООН з урахуванням асquis ЄС у сфері статистики (Глава 18).

У лютому 2024 Європейська Рада схвалила зміни до бюджету Європейського Союзу. Ці зміни дозволять виділити Україні макрофінансову допомогу в розмірі 50 мільярдів євро. Ця допомога буде надаватися в рамках Інструменту фінансування України впродовж 2024–2027 років. 39 млрд євро з цієї суми буде спрямовано до державного бюджету на зміцнення макрофінансової стабільності¹⁸.

Реформа децентралізації

Реформа децентралізації в Україні — це низка реформ, що розпочалася у 2014 році з метою надання більших повноважень та ресурсів місцевим органам влади. Реформа має на меті покращити регіональний розвиток, місцеве самоврядування та регіональну політику.

Діаграма 13. Старі райони та міста обласного значення – до 2020 року

Діаграма 14. Нові райони – після 2020 року (стандарт ЄС NUTS 3)

¹⁶ Європейська комісія, 2023

¹⁷ Кабінет Міністрів України, 2017

¹⁸ Міністерство економіки України, 2024

Протягом 2015–2020 років відбулася адміністративна реформа, масштабна децентралізація, яка включала:

- Об'єднання територіальних громад — з понад 11 000 малих та менш спроможних місцевих рад.
- Укрупнення районів (субрегіональних адміністративно-територіальних одиниць).
- Впорядкування та уніфікація адміністративно-територіального поділу.

Була також здійснена бюджетна та фіскальна реформа, що забезпечила місцеві укрупнені громади значними фінансовими ресурсами. Зараз в Україні 1469 громад у 136 районах 27 регіонів України. Міста Київ та Севастополь мають особливий статус і фактично є одночасно і регіонами (рівня області), і громадами.

Діаграма 15. Старі громади – до 2015 року

Діаграма 16. Нові громади – після 2020 року

Ці зміни значно підвищують підзвітність усього управлінського ландшафту. Реформа місцевого самоврядування надала громадам значні повноваження та фінансові ресурси. Тепер вони можуть спрямовувати частину податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів і утримувати доходи від різних податків. Крім того, вони мають прямий зв'язок з державним бюджетом і отримують трансферти на виконання делегованих повноважень (наприклад, освітню субвенцію на забезпечення середньої освіти). Ці зміни призвели до значного збільшення надходжень до місцевих бюджетів, посилення впливу та відповідальності громад. Крім того, громади отримали можливість здійснювати зовнішні запозичення, самостійно обирати інституції та формувати політику містобудування.

БРАК ДАНИХ

БРАК ДАНИХ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

До реформи децентралізації найглибшим рівнем дезагрегації для більшості статистичних даних був рівень району та міст «обласного значення». Таких адміністративно-територіальних одиниць було 677, що забезпечило досить хороший рівень дезагрегації. Наразі існує 136 великих районів, які можуть забезпечити лише трохи кращий рівень деталізації даних, ніж області. Хоча дані та статистика на рівні нових об'єднаних територіальних громад (ТГ) є важливими, офіційна статистика обмежена вимогою щодо збереження статистичної конфіденційності. Концепція муніципальної статистики та відповідний законопроект зараз знаходяться на стадії розробки¹⁹.

¹⁹ Міністерство розвитку громад та територій України, 2024

Державні фінанси

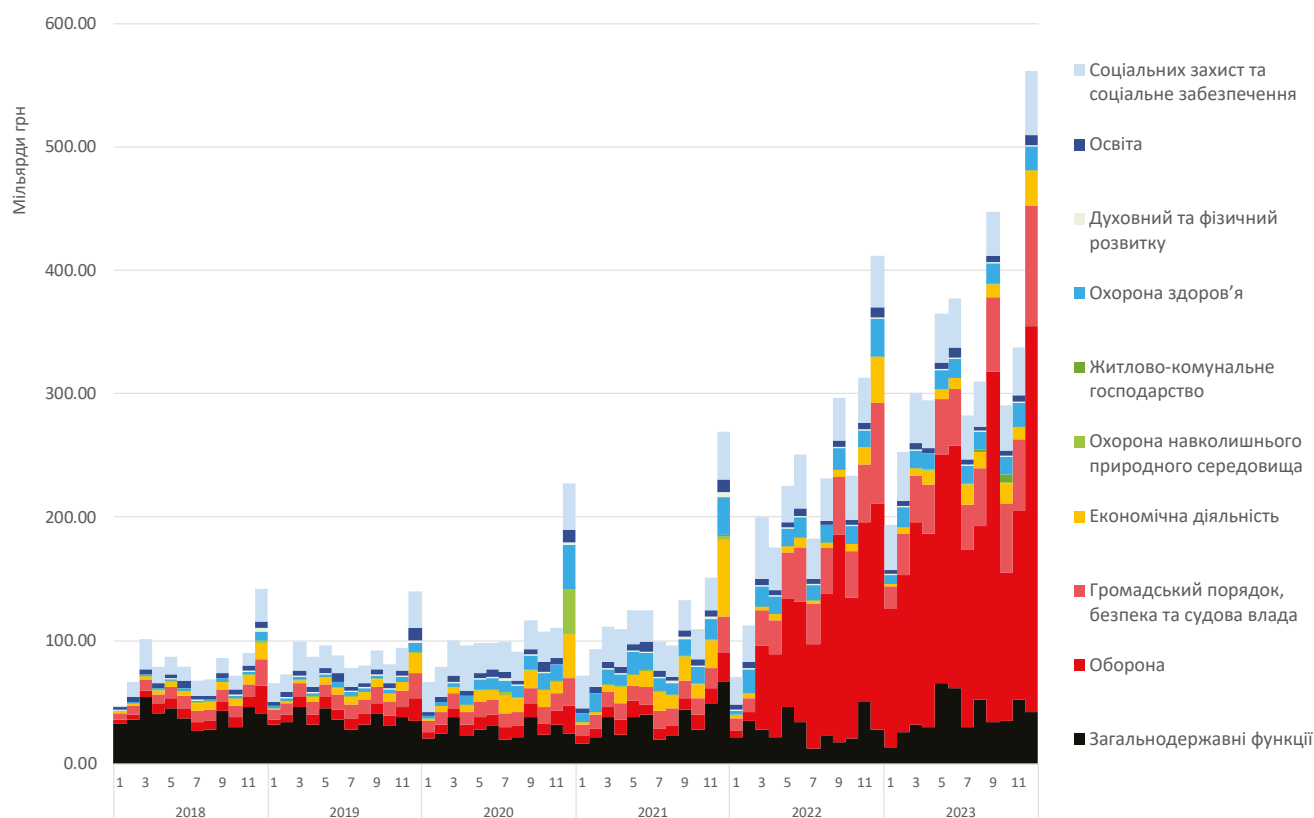
У довоєнні роки в Україні спостерігалось зростання бюджету, позитивне управління фінансами, але були проблеми з прозорістю фінансування та покращенням адміністрування доходів^{20,21,22}.

Аж 57% видатків Державного бюджету у 2023 році було спрямовано на оборону. Ще 13,8% бюджету було витрачено на забезпечення громадського порядку, безпеки та судочинства.

Бюджетні видатки

Щорічні витрати на оборону зросли майже в 9 разів у 2021–2022 роках, а у 2023 порівняно з 2022 — ще на 84%.

Діаграма 17. Видатки держбюджету, помісячно, млрд грн, 2018-2022

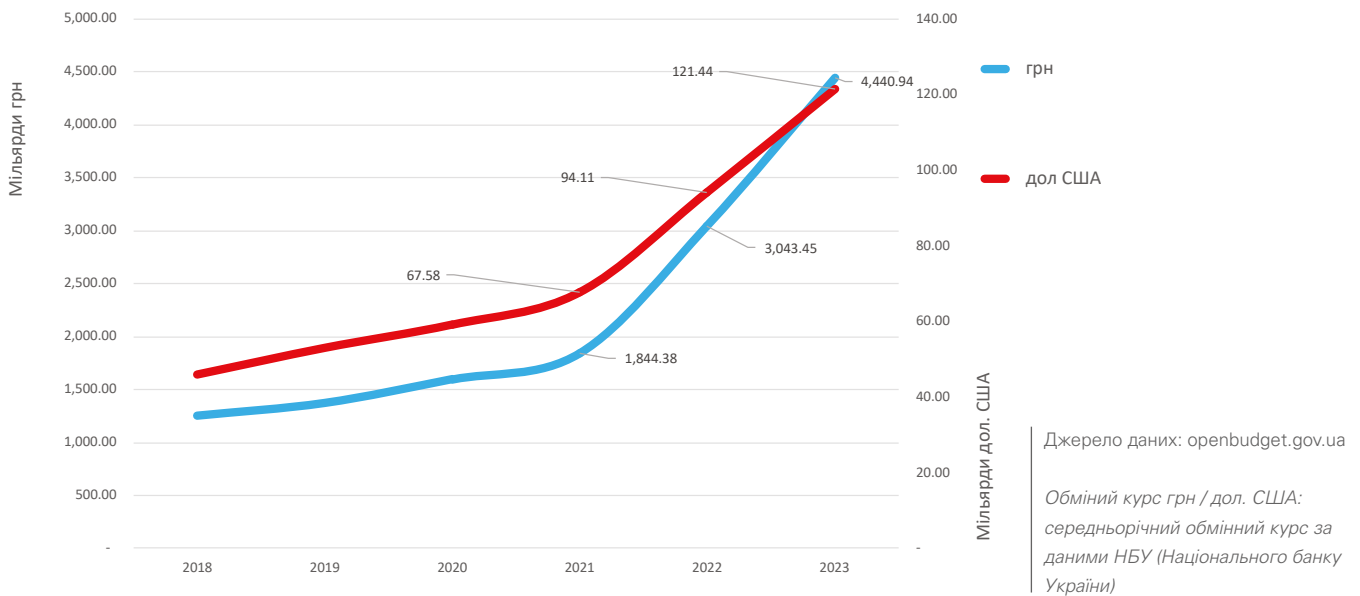
Джерело даних: openbudget.gov.ua

²⁰ Better Care Network, 2020

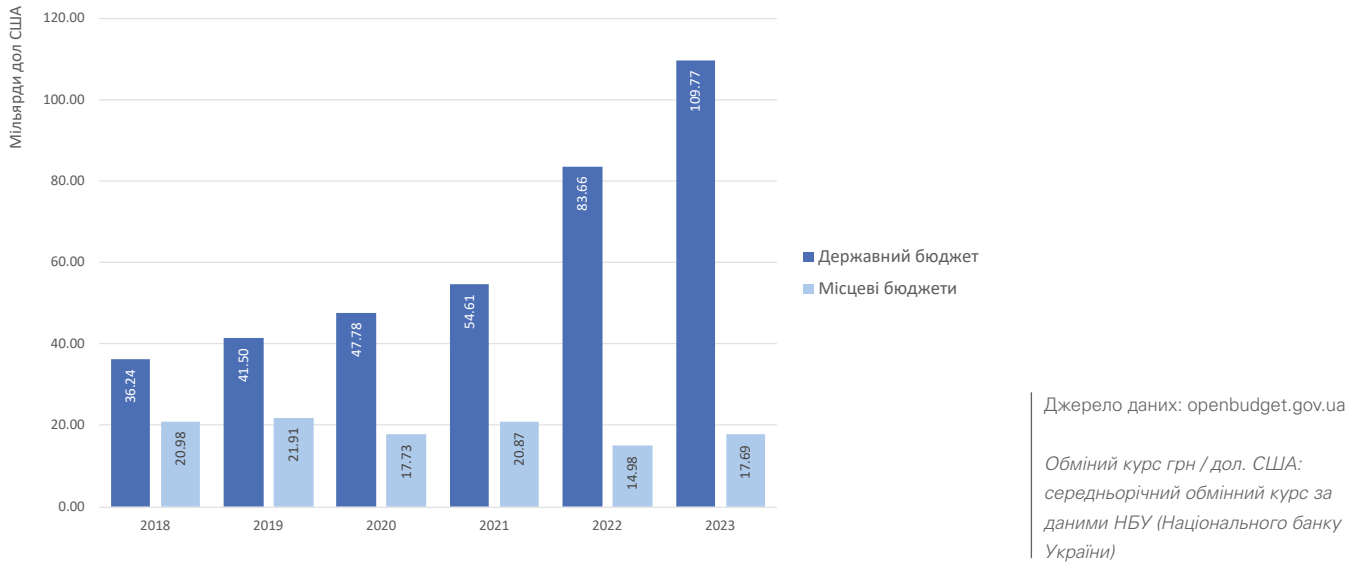
²¹ BOO3, 2020

²² Європейська комісія, 2023

Діаграма 18. Видатки зведеного бюджету (державний та місцеві бюджети разом) 2018-2023 у гривнях та дол. США

Діаграма 19. Склад видатків зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), 2018-2023 рр., дол. США

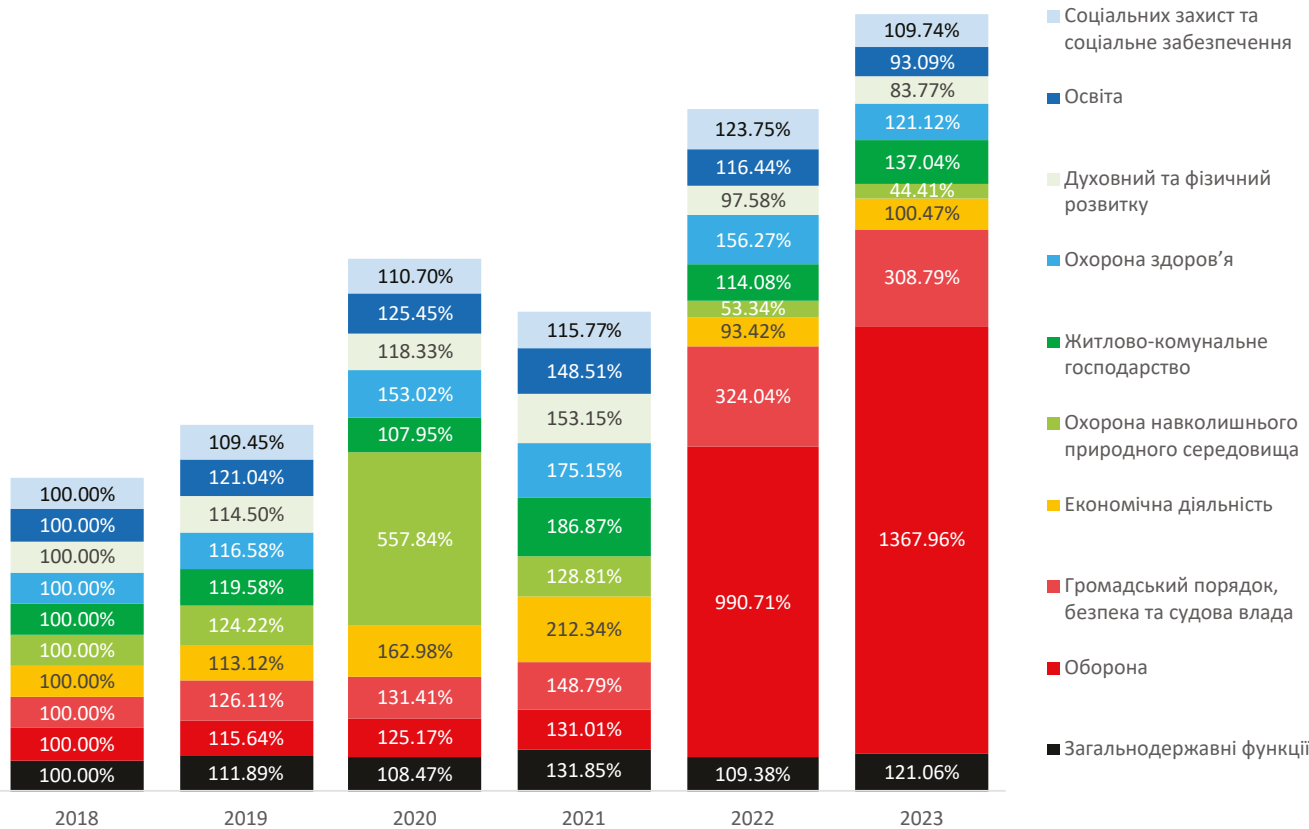
Загальний зведений бюджет (державний та місцеві бюджети разом) у гривневому еквіваленті зріс майже у 2,5 рази з 2021 до 2023 року. У доларовому еквіваленті він збільшився лише на 56%.

Діаграма 20. Частки різних бюджетних категорій у зведених бюджетах, 2018-2023

Категорії	2019	2020	2021	2022	2023
Оборона	7.78%	7.55%	6.91%	37.55%	47.23%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	23.49%	21.73%	19.92%	14.96%	11.58%
Громадський порядок, безпека та судова влада	10.32%	10.00%	9.55%	14.93%	13.32%
Освіта	17.43%	15.81%	16.97%	9.55%	6.95%
Загальнодержавні функції	14.83%	12.84%	13.70%	8.16%	7.86%
Економічна діяльність	11.26%	16.47%	15.91%	5.14%	5.57%
Охорона здоров'я	9.37%	11.02%	11.04%	7.07%	4.90%
Житлово-комунальне господарство	2.52%	2.02%	3.08%	1.35%	1.59%
Духовний та фізичний розвиток	2.30%	1.99%	2.35%	1.11%	0.87%
Охорона навколишнього природного середовища	0.71%	0.57%	0.58%	0.17%	0.14%

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Діаграма 21. Відсоткова зміна категорій зведених бюджетів, дол. США, 2018 = 100%

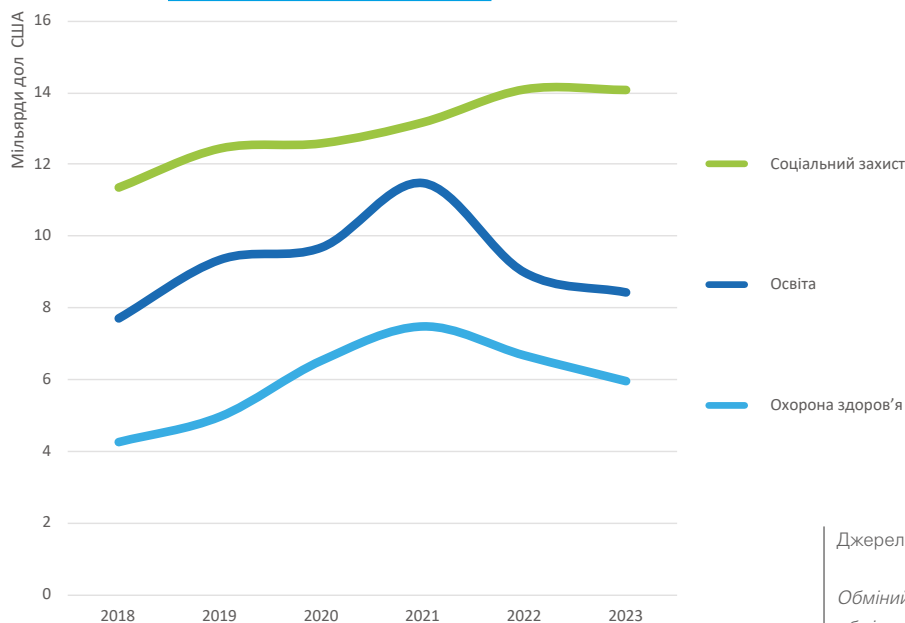

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Обмінний курс грн / дол. США: середньорічний обмінний курс за даними НБУ (Національного банку України)

Видатки зведеного бюджету на освіту у 2023 році становили 73,6% від видатків 2021 року; видатки на охорону здоров'я — 79,7% від видатків 2021 року (у доларовому еквіваленті). Порівняно з 2021 роком у доларовому еквіваленті зросли лише видатки на соціальний захист.

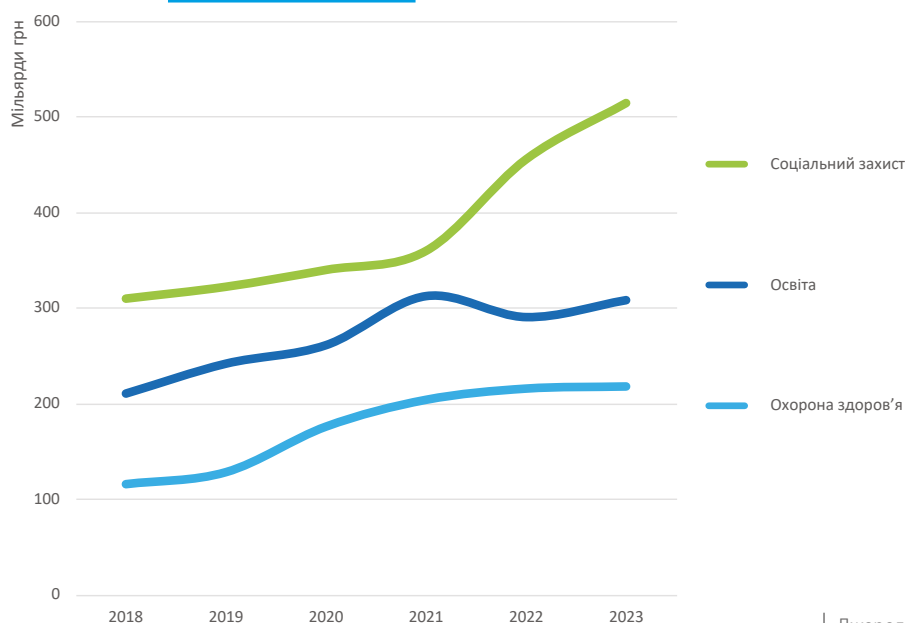
Діаграма 22. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту, 2018-2023 рр., дол. США

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Обмінний курс грн / дол. США: середньорічний обмінний курс за даними НБУ (Національного банку України)

Діаграма 23. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту, 2018-2023 рр., грн.

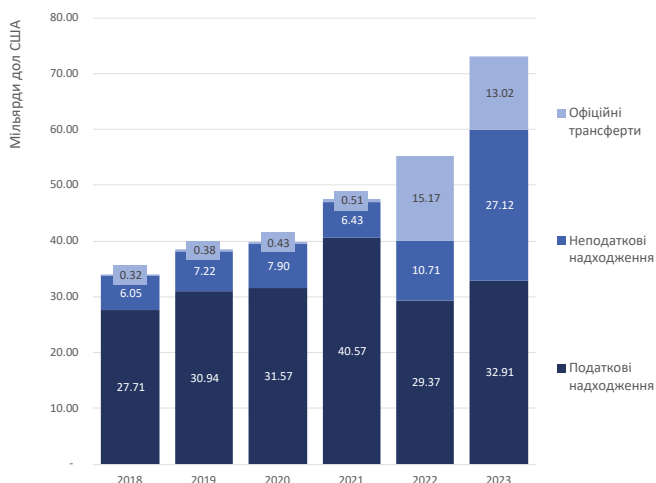

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Доходи державного бюджету

Водночас, доходи бюджету значною мірою склалися з грантів, запозичень та іншої іноземної фінансової допомоги (що частково відображено в категоріях «Офіційні трансферти» та «Неподаткові надходження» на діаграмі нижче).

Діаграма 24. Доходи державного бюджету за джерелами, 2018-2023, дол

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Обмінний курс грн / дол. США: середньорічний обмінний курс за даними НБУ (Національного банку України)

Діаграма 25. Доходи державного бюджету за джерелами, 2023 рік

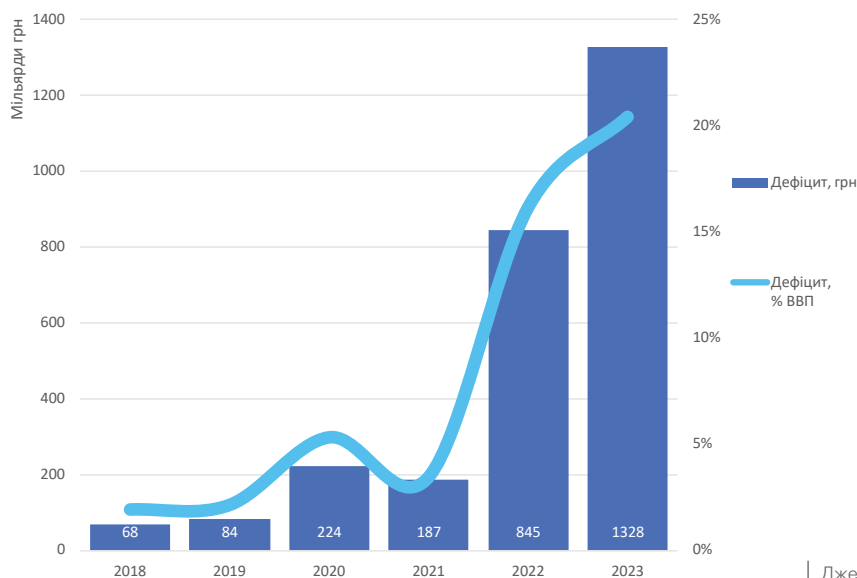

Джерело даних: openbudget.gov.ua

* Код 25020000 неподаткових надходжень включає (серед іншого) благодійні пожертви, гранти та подарунки.

Дефіцит бюджету у 2023 році сягнув 20% ВВП (зростання на 4 відсоткові пункти порівняно з 2022 роком).

Діаграма 26. Дефіцит зведеного бюджету, 2018-2023, млрд грн, % ВВП

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Прогноз бюджету на 2024 рік

Загальний обсяг видатків державного бюджету на 2024 рік прогнозується на рівні 3 309 млрд грн або 87 млрд доларів США (за курсом 38 грн/дол. США). Близько 15% видатків буде спрямовано на соціальний захист та соціальну підтримку, 6% — на охорону здоров'я, 5% — на освіту (у тому числі місцеві трансферти в усіх трьох категоріях ²³).

У сфері соціального захисту варто відзначити такі видатки:

- Соціальний захист громадян у складних життєвих обставинах: 88,7 млрд грн (+2,6 млрд грн або +3% до 2023 року).
- Соціальний захист дітей та сімей: 27,6 млрд грн (+3% до 2023 року) для понад 1,6 млн реципієнтів.
- Соціальний захист осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю: 6,7 млрд грн (+88% до 2023 року).
- Допомога малозабезпеченим сім'ям: 20,2 млрд грн (+30% до 2023 року) для понад 250 000 сімей. У 2024 році розміри трансфертів для допомоги малозабезпеченим сім'ям будуть збільшені на 10% (з 45% до 55% для працездатних осіб, з 130% до 140% для дітей).
- Житлові субсидії та пільги для громадян: 49,9 млрд грн (+32% до 2023 року) для 3,2 млн домогосподарств. Починаючи з 2024 року, ці субсидії виплачуватимуться з Пенсійного фонду України.
- Нова бюджетна програма «Розвиток системи соціальних послуг»: 1,1 млрд грн.
- Оздоровлення та відпочинок дітей, які потребують особливої уваги та підтримки: 0,3 млрд грн (+6,7% до 2023 року).
- Деінституціалізація та забезпечення виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних умовах (трансфер місцевим бюджетам): 575,3 млн грн. Це складає збільшення у 57 разів до 2023 року, хоча становить лише 74% від бюджетних видатків на 2021 рік.

Освіта:

- Заробітна плата вчителів: 103,2 млрд грн (+15,6 млрд грн або +17,9% до 2023 року).
- Укриття та безпечні умови для учнів та вчителів: 2,5 млрд грн (+1,0 млрд грн або +66,7% до 2023 року).
- Програма «Нова українська школа»: 1,5 млрд грн (не фінансується у 2022 та 2023 роках).
- Освіта для осіб з особливими освітніми потребами: 0,3 млрд грн (як у 2023 році).
- Обладнання для створення навчально-практичних центрів сучасної професійно-технічної освіти: 0,5 млрд грн (не фінансується у 2022 та 2023 роках).
- Відновлення та модернізація харчоблоків у школах: 1,5 млрд грн (нова програма).

Охорона здоров'я:

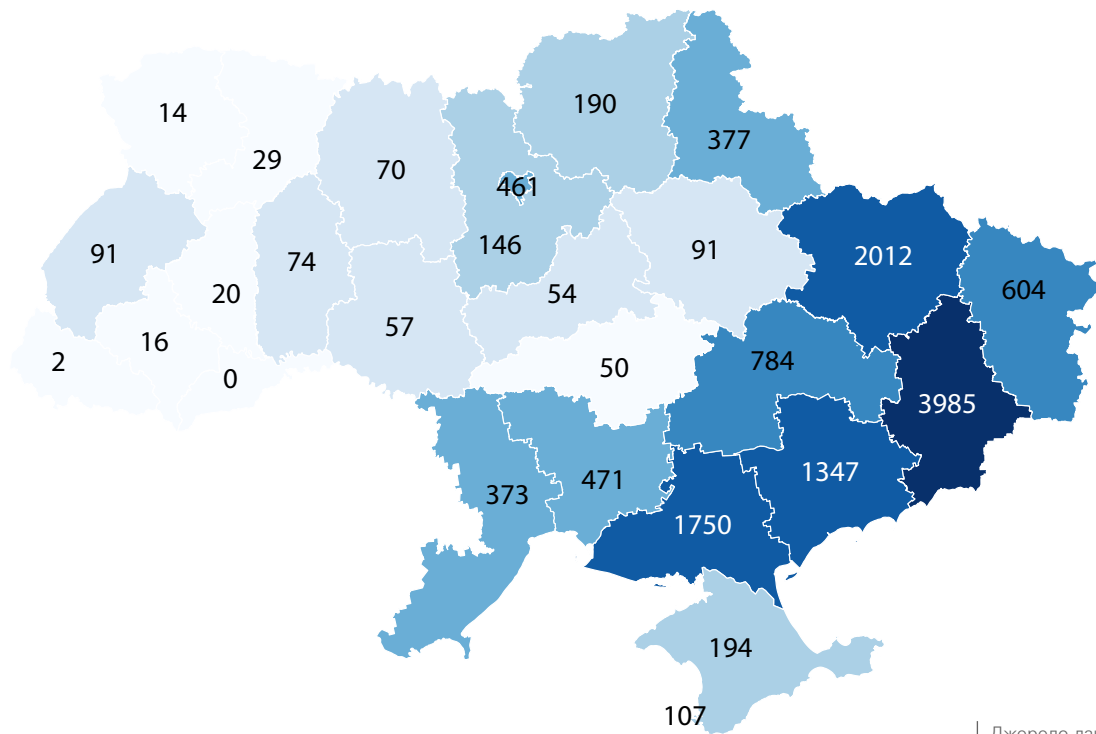
- Програма медичних гарантій 158,8 млрд грн (+16,0 млрд грн або +11,2% до 2023 року):
- Розширення доступу до репродуктивних технологій: 1,5 млрд грн.
- Громадське здоров'я та боротьба з епідеміями: 4,9 млрд грн (+1,1 млрд грн або +29,6% до 2023 року).
- Укриття та безпечні умови для закладів охорони здоров'я: 1,0 млрд грн (нова програма).

²³ ЮНІСЕФ, 2023

Профіль гуманітарних ризиків

У 2023 році бойові дії продовжували спустошувати частини України, завдаючи значної шкоди цивільній інфраструктурі, зокрема житловим будинкам, школам, лікарням та інфраструктурі. У Херсонській області були перебої з постачанням товарів першої необхідності через катастрофічну повінь, спричинену руйнуванням Каховської дамби у червні 2023 року.

Діаграма 27. Кількість зареєстрованих бомбардувань, вибухів, руйнувань, боєзіткнень станом на лютий 2024 року ²⁴

Джерело даних: livemapua.com

У 2024 році гуманітарної допомоги в Україні потребують 14,6 мільйона людей — 40% населення. Близько 6,3 мільйона людей покинули країну і залишаються біженцями, переважно у Європі²⁵.

Станом на 31 грудня 2023 року вартість відновлення та реконструкції оцінюється у майже 486 мільярдів доларів США, враховуючи, що на це піде (щонайменше) 10 років²⁶. Станом на лютий 2024 року було підтверджено, що щонайменше 1 242 медичні заклади, 3 809 навчальних закладів, 1 108,5²⁷км водопровідних мереж та 301 молодіжний центр були пошкоджені або зруйновані.

Травми, спричинені війною, впливають на мільйони людей по всій Україні, 20% дітей потребують постійної гуманітарної та соціальної допомоги, а мешканці, які постраждали від активних бойових дій, та ВПО мають ще більші труднощі з доступом до соціальних послуг²⁸. Зросли ризики ґендерно зумовленого насильства, що поставило вразливі верстви населення, особливо жінок і людей похилого віку, перед серйозними викликами.

²⁴ Liveuamap, 2024

²⁵ ОСНА, UNCHR, 2024

²⁶ Світовий банк, 2024

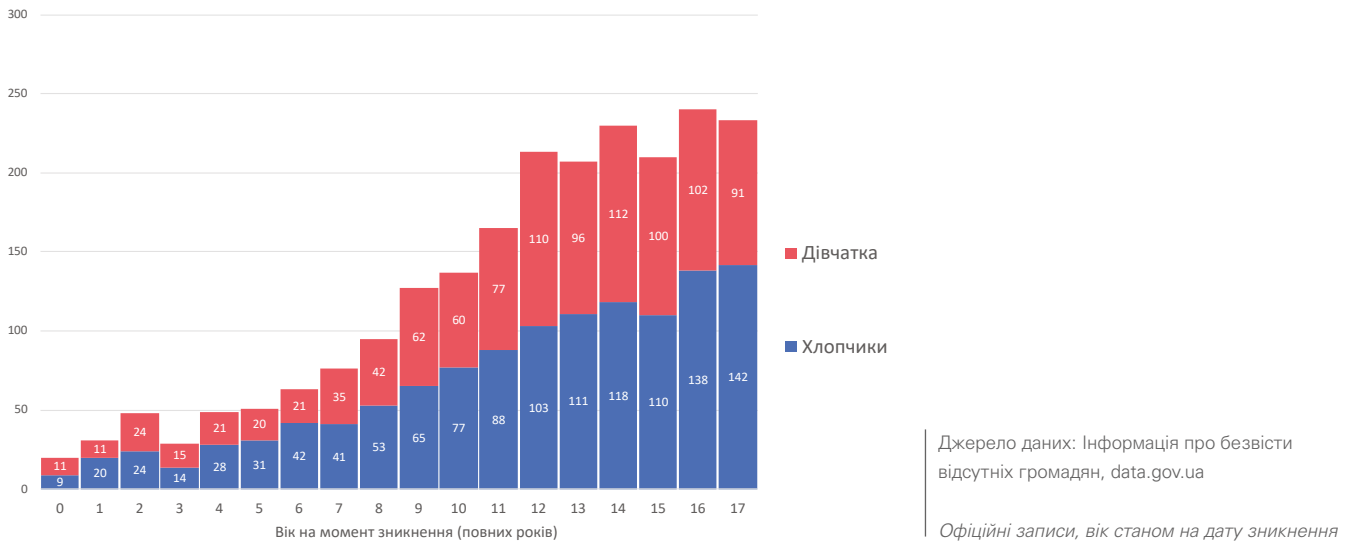
²⁷ Міністерство розвитку громад та територій України

²⁸ ЮНІСЕФ, 2023

Ризики травмування та смерті

З початку ескалації війни в Україні у 2022 році Організація Об'єднаних Націй підтвердила загибель 600 дітей та поранення 1 357 дітей (станом на березень 2024 року)²⁹. Діти та підлітки в зонах конфлікту стикаються з серйозними фізичними небезпеками. 87% жертв серед дітей були спричинені вибухонебезпечними предметами. Авіаудари, обстріли та вибухи спричинили хаос у життєво важливих сферах, таких як енергопостачання, лікарні, школи та водопостачання. Міни, що не розірвалися, також становлять небезпеку. Такі умови призводять до травм і смертей, ускладнюючи доступ до таких базових речей як охорона здоров'я, їжа і транспорт.

Діаграма 28. Діти, зниклі безвісти протягом 2022–2023 років, у за віком і статтю

Загалом протягом 2022–2023 років 2034 дитини були зареєстровані як зниклі безвісти (1106 хлопчиків і 928 дівчаток).

Майже 70% з них зникли в лютому 2022 року, згідно з відкритими даними Єдиного реєстру зниклих безвісти³⁰.

Ризик, пов'язаний із стресом та травмою

Війна, що тримає в Україні, суттєво впливає на психічне здоров'я дітей. Згідно із Гуманітарною координацією у сфері захисту дітей в Україні на 2023–2024 роки приблизно 1,5 мільйону дітей загрожує ризик розвитку депресії та тривожності³¹. Такі фактори, як часті обстріли, розлука з сім'єю та друзями, закриття шкіл і вплив насильства, сприяють погіршенню їхнього добробуту. Відсутність безпечного простору посилює вразливість до наруги та експлуатації. Близько 250 000 дітей регулярно переживають обстріли, що робить їх вразливими до ПТСР. Вирішальне значення має невідкладна комплексна психологічна підтримка.

Ризики сепарації

У приблизно 4% домогосподарств з усієї країни принаймні одна дитина не проживає з сім'єю. Цей показник ще вищий на територіях, що постраждали від війни, особливо у східних регіонах. Причини розлуки є різними, зокрема переміщення та втрата піклувальників. Діти можуть виїжджати на навчання, жити з прийомними сім'ями або друзями. На жаль, відсутність скоординованих систем розшуку та возз'єднання сімей збільшує ризик постійної сепарації. Тимчасова чи тривала розлука наражає дітей на ризики, особливо якщо альтернативний догляд не передбачає належних санітарних умов, забезпечення житла та безпеки. Навіть діти, які перебувають під батьківською опікою, знаходяться в групі ризику через переміщення та пов'язані з цим проблеми.

²⁹ UN News, 2024

³⁰ Міністерство внутрішніх справ України, 2024

³¹ CP AoR, 2023

Гендерний профіль

Україна взяла на себе ключові міжнародні зобов'язання щодо забезпечення досягнення гендерної рівності. Країна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)³² у 1981 році та прийняла Факультативний протокол до неї у 2003 році; ухвалила Пекінську декларацію та Платформу дій у 1995 році; ухвалила Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир і безпека»³⁴ у 2000 році; приєдналася до Партнерства Біарріц за гендерну рівність³⁵ у 2020 році; ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами³⁶, або так звану Стамбульську конвенцію, у 2022 році. У травні 2022 року уряд підписав Рамкову програму співробітництва між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Крім того, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка була ратифікована у 2014 році і повністю набула чинності у 2017 році, передбачає забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у різних сферах.

Україна також ухвалила важливі національні закони, стратегії, програми та плани дій, спрямовані на просування гендерної рівності в країні. Кілька статей Конституції України³⁷ спрямовані на забезпечення рівності жінок і чоловіків. Україна ухвалила закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»³⁸ (2005); закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»³⁹ (2012); закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству»⁴⁰ (2017); зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України⁴¹ з метою імплементації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (2017); зміни щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях⁴² (2018); Виборчий кодекс зі встановленням гендерних квот у розмірі 40% на національних, регіональних та місцевих виборах (за винятком сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад з кількістю виборців до 10 000 осіб, де гендерні квоти залишаються на рівні 30%)⁴³ (2019). Україна ухвалила Концепцію комунікації у сфері гендерної рівності⁴⁴ (2020); План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності⁴⁵ (2020); Національний план дій з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на 2021–2025 роки⁴⁶; Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року⁴⁷; Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року⁴⁸; Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року⁴⁹; Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030⁵⁰.

У 2019 році Міністерство фінансів видало Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі⁵¹. Гендерно орієнтований підхід в бюджетному процесі було включено до кількох законодавчих актів та стратегій, зокрема до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022—2025 роки⁵². У 2017 році Міністерство охорони здоров'я скасувало свій наказ № 256, який забороняв жінкам працювати у 458 професіях⁵³.

З 2021 року і чоловіки, і жінки в Україні можуть взяти неоплачувану трирічну відпустку по догляду за дитиною⁵⁴. Жінки можуть взяти 126 днів оплачуваної відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами (70 днів до передбачуваної дати пологів і 56 днів після пологів). Чоловік, дружина якого народила дитину, може отримати одноразову оплачувану відпустку тривалістю до 14 календарних днів. Також можливе встанов-

³² UN Treaty Body Database, 1981

³³ Fourth World Conference on Women, 1995

³⁴ Рада безпеки ООН, 2000

³⁵ French G7 Presidency, 2019

³⁶ Рада Європи, 2024

³⁷ Верховна Рада України, 2019

³⁸ Верховна Рада України, 2023

³⁹ Верховна Рада України, 2014

⁴⁰ Верховна Рада України, 2023

⁴¹ Верховна Рада України, 2018

⁴² Верховна Рада України, 2018

⁴³ Верховна Рада України, 2022

⁴⁴ Кабінет Міністрів України, 2020

⁴⁵ Кабінет Міністрів України, 2020

⁴⁶ Кабінет Міністрів України, 2020

⁴⁷ Кабінет Міністрів України, 2021

⁴⁸ Кабінет Міністрів України, 2022

⁴⁹ Кабінет Міністрів України, 2022

⁵⁰ Кабінет Міністрів України, 2023

⁵¹ Кабінет Міністрів України, 2019

⁵² Кабінет Міністрів України, 2022

⁵³ Міністерство охорони здоров'я України, 2017

⁵⁴ Верховна Рада України, 2021

лення скороченої тривалості робочого часу для чоловіків, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, та батьків, які виховують дітей без матері, зокрема у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі.

У 2017 році Уряд України поклав на Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції функції та обов'язки з координації державної політики ґендерної рівності⁵⁵ та запровадив посаду Урядового уповноваженого з питань політики ґендерної політики⁵⁶. У 2020 році було створено Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків⁵⁷.

Незважаючи на позитивні зрушення у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ґендерна нерівність все ще існує у багатьох сферах, а люди часто мають стереотипні уявлення про роль жінок і чоловіків у суспільстві.

Згідно з дослідженням Соціологічної групи «Рейтинг»⁵⁸ (2021), респонденти вважають приготування їжі (64%) та хатню роботу (56%) жіночими обов'язками, 30-40% опитаних вказали на необхідність розділяти цю відповідальність, і лише 3% респондентів вважають, що ці обов'язки є чоловічими.

Жінки часто виконують непропорційну велику частку неоплачуваної хатньої роботи. В українському суспільстві ґендерні стереотипи та уявлення про ґендерні ролі часто підтримують патріархальні соціальні норми. За даними кількісного опитування, жінки присвячують догляду за дітьми в середньому 36,2 години на тиждень, порівняно з 14,8 годинами чоловіків⁵⁹.

Згідно з дослідженням⁶⁰ (травень 2023 року), домашні обов'язки, що включають прибирання, приготування їжі та догляд за дітьми, коштуватимуть щонайменше 41 000 грн на місяць (за графіком) або 117 394 грн (24/7, 31 день на місяць без вихідних та свят).

Чоловіки мало залучені до догляду за дітьми. Згідно з опитуванням UNFPA⁶¹ (2023), лише 20% респондентів (16% матерів і 25% батьків) вказують на рівномірний розподіл обов'язків у вихованні дітей. За оцінками неурядових організацій, в Україні близько 25 000 батьків, або 3-4% усіх батьків, брали відпустку по догляду за дитиною⁶².

Жінки складають 92% усіх одиноких батьків, що становить до 20% усіх домогосподарств⁶³. З початком повномасштабної війни багато жінок стали основним, а іноді і єдиним годувальником своєї сім'ї, а також єдиною особою, яка займається доглядом за членами сім'ї. За даними МОМ, 59% ВПО — жінки⁶⁴. За оцінками, 90% тих, хто змушений був виїхати за кордон, — це жінки та діти.

Глибоко вкорінені патріархальні норми в Україні зберігають ґендерну дискримінацію. Стереотипні ґендерні ролі перешкоджають рівній участі жінок в ухваленні рішень та доступі до ресурсів. Жінки все ще недостатньо представлені на високих посадах. У Верховній Раді України лише 21% жінок⁶⁵, водночас частка жінок серед населення України до ескалації війни становила 54%⁶⁶.

З дитинства чоловіків вчать не показувати емоцій і «випускати пару» за допомогою алкоголю, тютюну або агресивної поведінки. Як наслідок, чоловіки поводяться ризиковано і нечасто звертаються за медичною

⁵⁵ Кабінет Міністрів України, 2017

⁵⁶ Кабінет Міністрів України, 2017

⁵⁷ Кабінет Міністрів України, 2020

⁵⁸ Група «Рейтинг», 2021

⁵⁹ CARE International, 2023

⁶⁰ Work.ua, 2023

⁶¹ UNFPA, 2023

⁶² Бюро соціальних і політичних розробок, 2018

⁶³ Організація Об'єднаних Націй Україна, 2021

⁶⁴ МОМ, 2023

⁶⁵ Верховна Рада України, 2024

⁶⁶ Державна служба статистики України, 2022

допомогою. У чоловіків частіше діагностують інфаркт або інсульт. За даними Державної служби статистики України за 2021 рік, 84% від загальної кількості самогубств скоїли чоловіки⁶⁷. Це впливає на їхню середню тривалість життя, яка на 10 років менша, ніж у жінок (68 років порівняно з 78 роками)⁶⁸, і ця різниця є однією з найбільших у світі.

Токсична маскуліність має багато проявів, зокрема домінування фізичної сили, що часто призводить до різних форм насильства. В Україні спостерігається високий рівень ґендерно зумовленого насильства. Згідно з дослідженням ОБСЄ⁶⁹ (2019), 67% жінок старше 15 років зазнавали фізичного, психологічного або сексуального насильства. За даними Міністерства соціальної політики⁷⁰, протягом 2023 року надійшло майже 270 000 повідомлень про домашнє насильство, що в перерахунку на кількість населення значно перевищує показники до ескалації війни.

Станом на 2021 рік рівень участі жінок у робочій силі становив 47,8%, а чоловіків — 62,9%. Серед жінок віком від 15 до 24 років рівень участі в робочій силі становив 28,1%, тоді як серед чоловіків того ж віку — 33%⁷¹. Ґендерний розрив в оплаті праці в Україні становив близько 19%⁷².

Конфлікт посилює ґендерно зумовлене насильство та збільшує ґендерні розриви у сфері зайнятості та оплати праці.

Війна, що триває в Україні, спричинила помітні зміни у ґендерних ролях та обов'язках. Жінки змушені брати на себе додаткову неоплачувану роботу, що зумовлено зростанням безробіття та роз'єднанням сімей. Чоловіки, йдучи на війну, визнають, що динаміка домогосподарств змінюється: жінки перебирають на себе ролі, які традиційно виконували чоловіки. Це включає такі завдання, як домашній ремонт та виконання інших обов'язків. Чоловіки, однак, повідомили про посилення співпраці у виконанні спільних завдань з підтримки домогосподарства, за які вони, як правило, відповідали. Дівчата-підлітки, особливо на територіях, що постраждали від війни, відзначають зростання неоплачуваної роботи з догляду, що впливає на їхню освіту та дозвілля. Ці зміни підкреслюють глибокий вплив війни на повсякденне життя та суспільну динаміку⁷³.

⁶⁷ Державна служба статистики України, 2022

⁶⁸ UNFPA, 2024

⁶⁹ ОБСЄ, 2019

⁷⁰ Міністерство соціальної політики України, 2023

⁷¹ Державна служба статистики України, 2021

⁷² Liga.net, 2023

⁷³ CARE International, 2023

11-річний Богдан живе в Ізюмі Харківської області – місті, яке зазнало майже повного руйнування протягом двох років війни. Минулого року місцева школа була обстріляна і зараз закрита, а його однокласники втекли.

«Війна сильно змінила моє життя, — каже Богдан, — Я більше не ходжу до школи, уникаю місць, де можуть бути міни, не ходжу далеко на прогулянки і влітку не купаюся в річці. До війни Ізюм був цілий. Всі були щасливі і добрі, а тепер все розбито, і нікого не залишилося. Багато друзів виїхали».

Серед жахів війни хлопець перестав переживати, що у нього нема власної кімнати і навіть жартує з цього приводу.

«На кухні спати тепліше завдяки плиті, — каже він. — До того ж, ти не залишишся голодним».

Взимку все існування Богдана обертається навколо дому та подвір'я через небезпеку мін. Оскільки освіта в його регіоні обмежена онлайн-навчанням, його єдиний зв'язок із вчителями та однокласниками – через маленький екран телефону.

«Моя школа в руїнах, — каже він із сумом. — Я б хотів повернутися туди, щоб побачити своїх друзів і погуляти. Але навчатися онлайн важко через можливі збої в електриці та зв'язку. Використовувати телефон для навчання важко, бо батарея розряджається, і я погано чую вчителя, мої очі втомлюються і зір погіршується».

3. Сприятливе середовище

Законодавство та політика

Міжнародні угоди

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини 27 лютого 1991 року (ще до проголошення незалежності)⁷⁴.

Україна підписала більшість основних договорів ООН з прав людини і регулярно звітує про їх виконання:

- Конвенцію про права дитини,
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права,
- Міжнародний пакт про економічні, культурні та соціальні права,
- Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок,
- Конвенцію проти катувань,
- Два Факультативних протоколи до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (OP CAT) та торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (OP SC).

Три з документів ООН залишаються не інкорпорованими в українське законодавство:

- Керівні принципи щодо альтернативного догляду за дітьми, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 2009 року⁷⁵,
- Зауваження загального порядку № 5 про незалежне проживання та включення в життя громади, ухвалені Комітетом ООН з прав людей з інвалідністю в жовтні 2017 року⁷⁶,
- Настанови з деінституціалізації, у тому числі у надзвичайних ситуаціях, затверджені Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю в жовтні 2022 року⁷⁷.

Крім того, Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення досі не ратифікована⁷⁸.

В рамках Угоди про асоціацію, підписаної Україною з Європейським Союзом, сторони домовилися, серед іншого, співпрацювати задля захисту дітей, ефективної ліквідації дитячої праці, зміцнення здоров'я матері та дитини, а також посилення контролю за вживанням алкоголю дітьми⁷⁹.

Після ескалації війни надходили повідомлення про те, що тисячі дітей в Україні були примусово переміщені на непідконтрольну уряду територію або до Російської Федерації, а в деяких випадках усиновлені. Крім того, перешкоди заважають їх поверненню в Україну та возз'єднанню з сім'ями^{80 81}.

⁷⁴ Верховна Рада України, 2023

⁷⁵ ЮНІСЕФ, 2010

⁷⁶ ООН, 2017

⁷⁷ ОНЧНР, 2022

⁷⁸ Гаазька конференція з міжнародного приватного права (HCCH), 1993

⁷⁹ EUR-Lex, 2023

⁸⁰ ОНЧНР, 2023

⁸¹ Міжнародний кримінальний суд, 2023

Рекомендації Європейської Комісії від 8 листопада 2023 року також містять кроки, які мають вирішальне значення для забезпечення добробуту дітей та сприяння їхньому здоровому розвитку:

- Покращення оцінювання найкращих інтересів:
- Розробити чіткі процедури та критерії оцінювання найкращих інтересів дитини.
- Переконаватися, що ці настанови застосовуються до дітей, які потребують догляду та захисту.
- Ставити найкращі інтереси дитини на перше місце.
- Інтегрований розвиток соціальних послуг:
- Посилити інтегровані соціальні послуги для запобігання розлученню сімей.
- Підтримка альтернативних сімейних форм влаштування.
- Сприяти реінтеграції дітей із закладів інтернатного типу у сім'ї.
- Виділити додаткові ресурси для створення надійного мінімального пакету соціальних послуг⁸².

Національні закони та політики

Уряд України продовжує вживати заходів, спрямованих на приведення національного законодавства та практики у відповідність до своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав дітей та молоді.

Нормативно-правова база, яка зобов'язує органи державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати права та добробут дітей:

- Сімейний кодекс України⁸³;
- комплексний Закон України «Про охорону дитинства»⁸⁴, у якому визначено, що дитина — це особа віком до 18 років, якщо вона не набуває прав повнолітньої раніше;
- Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»⁸⁵;
- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»⁸⁶;
- Закон України «Про основні засади молодіжної політики»⁸⁷;
- Національна молодіжна стратегія до 2030 року⁸⁸.

У період з 2014 по 2018 рік Верховною Радою України було ухвалено 11 законів у сфері охорони дитинства, Президентом України видано 3 укази, Кабінетом Міністрів України — 21 постанову та 8 розпоряджень, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади — 26 відомчих підзаконних актів, започатковано дві державні соціальні програми.

У травні 2018 року було затверджено Загальнодержавну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року.

Стратегія людського розвитку до 2025 року була затверджена 2 червня 2021 року (Указ Президента України №225/2021)⁸⁹.

⁸² Європейська комісія, 2023

⁸³ Верховна Рада України, 2023

⁸⁴ Верховна Рада України, 2023

⁸⁵ Верховна Рада України, 2023

⁸⁶ Верховна Рада України, 2023

⁸⁷ Верховна Рада України, 2023

⁸⁸ Президент України, 2021

⁸⁹ Президент України, 2021

Урядування та зацікавлені сторони у сфері прав дитини

Три ключові органи здійснюють нагляд за захистом прав дитини: Міністерство соціальної політики, Національна соціальна сервісна служба та Державна служба у справах дітей.

- Міністерство соціальної політики відповідає за формування та реалізацію державної політики у сферах соціального захисту населення, захисту прав дітей, сім'ї та надання соціальних послуг. Тим не менш, його подвійна роль у формуванні та реалізації політики іноді призводить до конфліктів, як зазначено в Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади.
- Національна соціальна сервісна служба, як зазначено в її положеннях, координує державну політику у сфері соціального захисту, в тому числі прав дітей, та здійснює нагляд за дотриманням вимог законодавства при наданні соціальної підтримки.
- Державна служба у справах дітей зосереджена на захисті дітей, підтримці сім'ї, охороні здоров'я дітей та усиновленні, хоча її обов'язки дещо перетинаються з обов'язками Національної соціальної сервісної служби.
- Міністерство освіти і науки гарантує, що кожна дитина, особливо в зонах конфлікту, має доступ до освіти.
- Міністерство охорони здоров'я гарантує, що кожна дитина має доступ до якісної медичної допомоги.
- Міністерство юстиції України формує політику щодо захисту прав дітей у системі правосуддя і відіграє ключову роль у сприянні впровадженню послуг для дітей у сфері правосуддя.
- Міністерство внутрішніх справ працює над тим, щоб зупинити та усунути будь-яке насильство щодо дітей, навіть під час конфліктів, і пропонує необхідні програми емоційної підтримки та відновлення.
- Міністерство закордонних справ захищає громадянство та правовий статус дітей, в т.ч. на непідконтрольних територіях.
- Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України відповідає за підтримку дітей, які постраждали від конфлікту, в тому числі координує повернення в Україну насильно переміщених дітей.
- Міністерство фінансів України забезпечує врахування інтересів та потреб дітей у державних бюджетах.

НОВА УСТАНОВА

У вересні 2023 року було створено нову установу⁹⁰: Державну службу у справах дітей, з особливими повноваженнями та функціями:

Захист прав дитини –

Реалізує державну політику у сфері захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених сімейного піклування.

Соціальна підтримка

Надає соціальний супровід сім'ям з дітьми.

Здоров'я та відпочинок –

Працює над покращенням можливостей для оздоровлення та відпочинку дітей.

Сімейні форми виховання та усиновлення –

Сприяє розвитку сімейних форм виховання та усиновлення.

Функції координації та моніторингу:

- Координує діяльність органів виконавчої влади, пов'язану із захистом прав дитини.
- Аналізує проекти нормативно-правових актів на відповідність Конвенції ООН про права дитини.
- Здійснює моніторинг дотримання законодавства про охорону дитинства місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями та фізичними особами.
- Здійснює моніторинг та оцінювання захисту прав дитини та реалізації державної політики.

Обов'язки з управління базами даних:

- Веде облік дітей-сиріт та дітей, позбавлених сімейного піклування, кандидатів в усиновлювачі, дітей, які

опинилися в складних життєвих обставинах, та дітей, які виховуються в патронатних сім'ях.

- Веде «банк даних» про дітей-сиріт, потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників та прийомних батьків.

Використання інформаційних систем:

- Централізована база даних ВПО.
- Централізована база даних соціальної сфери.
- Централізований банк даних про інвалідність.
- Державний реєстр дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.
- Інші відповідні інформаційні ресурси.

⁹⁰ Кабінет Міністрів України, 2023

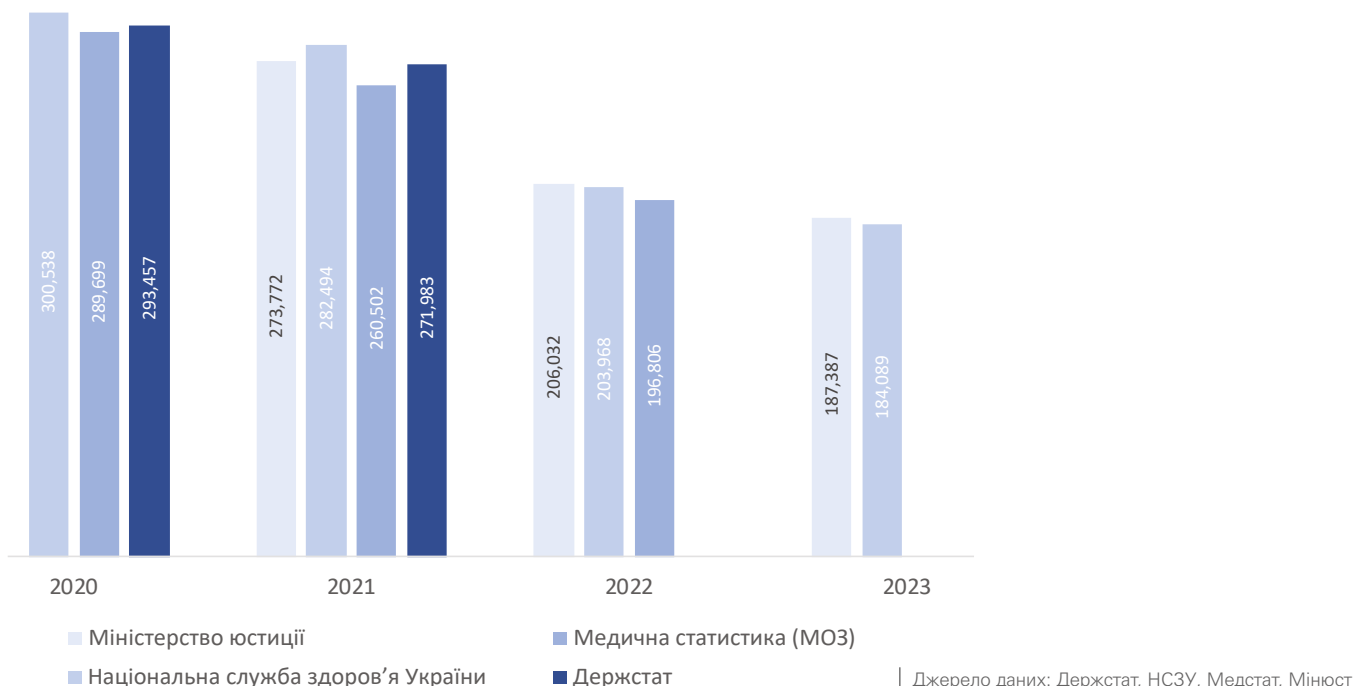
Дані щодо дітей

Брак дезагрегованих даних щодо критично важливих питань, пов'язаних з дітьми, залишається проблемою в Україні. Комітет ООН з прав дитини (UN CRC) підкреслив, що бракує статистичних даних щодо дітей, яким загрожує катування, домашнє насильство, насильство та жорстоке поводження, а також обмеженою є інформація про дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та жорстоке поводження, групи меншин і дітей-біженців⁹¹. Наприклад, певні підгрупи дітей, такі як діти, які перебувають у закладах перед усиновленням, часто не враховуються у загальній кількості дітей, які перебувають в умовах альтернативного догляду. Отже, статистичні дані можуть не повністю враховувати всіх дітей, які опинилися в таких умовах. Коли справа доходить до збору даних про дітей з інвалідністю, Україна покладається в першу чергу на адміністративні джерела даних⁹². Цей підхід, хоча і дає цінну інформацію, може мати обмеження, пов'язані із всебічним охопленням різноманітного досвіду та потреб дітей з інвалідністю, особливо під час війни.

Проблеми координації між державними органами, кожен з яких збирає власні дані, перешкоджають ефективному аналізу та плануванню у сфері охорони дитинства. Брак консолідованих даних обмежує здатність вирішувати виклики, пов'язані із добробутом дітей, перешкоджає плануванню та оцінюванню програм⁹³.

Стан національних механізмів моніторингу ЦСР відіграє ключову роль у досягненні Цілей сталого розвитку. Державна служба статистики України відповідає за збір, аналіз даних та звітність. Координація між різними зацікавленими сторонами, у тому числі державними установами, організаціями громадянського суспільства та науковими колами, потребує покращення. Крім того, важливими є модернізація статистичних процесів, впровадження інноваційних методологій та інтеграція нових джерел даних. Покращення базової офіційної статистики, особливо на субнаціональному рівні, є життєво важливим для забезпечення точного моніторингу. Насамкінець, покращення системи поширення даних та комунікації гарантує, що відповідна інформація дійде до розробників політик, дослідників та громадськості. Вирішивши ці виклики, Україна зміцнить національну систему моніторингу ЦСР та зробить свій внесок у сталий розвиток на глобальному рівні⁹⁴.

Діаграма 29. Кількість живонароджених: розбіжності між різними джерелами даних, 2020-2023

⁹¹ Комітет з прав дитини, 2011

⁹² ЄЕК ООН, 2022

⁹³ ЄЕК ООН, 2022

⁹⁴ Human Rights Watch, 2023

Найбільшою проблемою з точки зору доступності даних є брак офіційних, надійних, детальних даних про населення.

Основним джерелом інформації про населення будь-якої країни є перепис населення, який в незалежній Україні проводився лише один раз у 2001 році. Відсутність перепису протягом такого тривалого періоду часу призвів до зростання невизначеності щодо чисельності та складу населення України. З ескалації війни та введенням воєнного стану перестала публікуватися найточніша демографічна інформація, яку публікує Державна служба статистики України — дані про народжуваність і смертність. Причини — як чутливість, так і неможливість забезпечити точність даних. Публікація багатьох показників офіційної статистики може відновитися через три місяці після закінчення воєнного стану.

Порівняння даних довоєнної офіційної статистики та більш актуальних оцінок UNFPA (з використанням різних джерел, таких як використання мобільних телефонів та адміністративних даних) може виявити недоліки офіційної статистики. У випадку історичних даних (до повномасштабної війни) проблемою може бути занижений облік населення в деяких районах (у Києві та Київській області, інших великих міських зонах), і, ймовірно, завищений облік населення в інших / сільських районах. Внутрішня міграція обліковується набагато гірше, ніж народження і смерті.

До реформи децентралізації найглибшим рівнем дезагрегації для більшості статистичних даних та інформації був рівень району та міст «обласного значення». Таких адміністративно-територіальних одиниць було 677, що забезпечило досить хороший рівень дезагрегації. Наразі існує 136 великих районів, які можуть забезпечити лише трохи кращий рівень деталізації даних, ніж області. Хоча логічно було б обробляти дані на рівні нових об'єднаних територіальних громад, офіційна статистика обмежена вимогою щодо збереження статистичної конфіденційності. Концепція муніципальної статистики та відповідний законопроект знаходяться на стадії розробки.

Незважаючи на певний прогрес, існують прогалини в систематичному зборі статистичних даних про молодь. Збір даних про підлітків на субнаціональному рівні та складання звітності має важливе значення для ефективного планування та реалізації програм. Забезпечення всебічного та точного збору даних у різних сферах (охорона здоров'я, освіта, працевлаштування тощо) має вирішальне значення для задоволення специфічних потреб української молоді (14–35 років). Завершивши свою освіту, молодь стає практично невидимою.

Медицина надає цінну інформацію щодо багатьох питань, пов'язаних з дітьми, але має численні недоліки, такі як відсутність дезагрегації: за регіонами, статтю, віком, станом здоров'я; відсутність можливості комбінувати виміри дезагрегації (тобто дані можуть бути доступні з розбивкою за статтю та за окремими віковими групами окремо, але не за статтю та віковими групами одночасно). Ті ж самі проблеми стосуються опублікованої статистики в інших сферах: освіти, кримінальної статистики (статистика прокуратури), судової статистики. У цьому контексті потенційне використання даних з ЕСОЗ (Електронної системи охорони здоров'я), що містить деталізацію на рівні окремих пацієнтів, було б безцінним.

Моніторинг прав дітей

Комплексна система моніторингу прав дитини (CRM) має вирішальне значення для відстеження прогресу країни у виконанні зобов'язань перед UN CRC (Комітет з прав дитини), прийняття обґрунтованих політичних рішень та забезпечення своєчасної підтримки тим, хто її потребує, використовуючи достовірні та дезагреговані дані для належного аналізу та планування заходів реагування.

Міністерство соціальної політики є центральним органом у сфері CRM та захисту дітей, хоча існують значні фінансові, кадрові та операційні проблеми, які перешкоджають його здатності повною мірою виконувати свій мандат щодо моніторингу прав дитини.

Створено численні державні органи (як тимчасові, так і постійні), ради, координаційні штаби з мандатом моніторингу прав дитини (в більшій чи меншій мірі), такі як:

- Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства (здебільшого не працює з 2020 року)
- Координаційний штаб з питань захисту прав дітей в умовах воєнного стану (2022)
- Координаційна рада з питань захисту та безпеки дітей (діє при Офісі Президента) проводить засідання за потребою (2022 рік)
- Державна служба України з питань дітей, створена у 2023 році.

Парламентські комітети не в повній мірі використовують свою ключову стратегічну позицію стейкхолдерів у сфері CRM щодо підзвітності уряду про стан дотримання прав дитини. Уповноважені з прав дитини (Уповноважений Президента України з прав дитини та заступник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) відіграють важливу роль у моніторингу дотримання прав дитини.

Наразі послідовна державна політика у сфері CRM відсутня. Відсутність єдиної державної політики CRM та сімейної політики, а також політики у сфері дитинства спричиняє фрагментацію зусиль у забезпеченні прав дитини. Розбіжності в загальному баченні процесів захисту прав дитини на національному, регіональному та місцевому рівнях призводять до неузгодженості у впровадженні та забезпеченні виконання політик. Неефективна система управління процесами, пов'язаними із захистом прав дитини, загострює проблеми у забезпеченні добробуту дітей. Без надійних управлінських структур ефективний моніторинг та забезпечення дотримання прав дитини є під загрозою. Брак комплексної системи моніторингу реалізації політик, планів, програм, спрямованих на забезпечення прав дитини, підриває зусилля з оцінювання прогресу, виявлення прогалин та ефективного вирішення проблем.

У листопаді 2018 року Україна, як сторона Конвенції ООН про права дитини, представила Комітету ООН з прав дитини Консолідовану V та VI періодичну національну доповідь про виконання державою положень Конвенції ООН про права дитини за 2011–2017 роки. У Консолідованій доповіді викладено як досягнення країни на шляху до забезпечення прав дитини, так і ключові виклики.

У 2018 році Альтернативна доповідь CRM була підготовлена Офісом Омбудсмана, а «тіньова доповідь» CRM — Українською мережею за права дитини.

У травні 2018 року було затверджено Загальнодержавну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Програма визначає заходи державної політики щодо забезпечення прав дитини у таких ключових сферах:

- Створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини;
- Забезпечення рівних можливостей для всіх дітей;
- Зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства;
- Захист дітей від насильства;

- Створення системи правосуддя, дружньої до дитини;
- Врахування найкращих інтересів та думок дітей при ухваленні рішень;
- Забезпечення захисту прав та інтересів дітей в умовах воєнних дій або збройних конфліктів;
- Створення безпечного інформаційного простору для дітей;
- Посилення ролі територіальної громади у вирішенні питань забезпечення прав дитини в умовах децентралізації;
- Посилення міжнародної співпраці.

Початковий проєкт Концепції Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на найближчий період був підготовлений у 2021 році. Однак цей проєкт залишається незавершеним⁹⁵.

Навіть до ескалації війни в Україні було недостатньо детальних дезаггегованих даних про проблеми, пов'язані з дітьми. Останній перепис населення проводився у 2001 році, що призвело до відсутності точних даних про чисельність населення. Аналогічно, Державна служба статистики України (Держстат) востаннє проводила Мультиіндикаторне кластерне обстеження домогосподарств (Multiple Indicator Cluster Survey, MICS) у 2012 році, а це означає, що існує серйозний дефіцит актуальних даних про дітей, що перешкоджає моніторингу прогресу у виконанні зобов'язань щодо ЦСР та CRM. З ескалацією війни ситуація лише погіршилася. Через воєнний стан та пов'язані з ним обмеження, що перешкоджають проведенню опитувань домогосподарств Держстату, точні дезаггеговані дані про добробут дітей, у тому числі за віком, статтю, географічним розташуванням, є обмеженими.

ЗАКЛЮЧНІ ВИСНОВКИ КПД⁹⁶ ВІД 29 ВЕРЕСНЯ 2022 РОКУ:

Фактори та труднощі, що перешкоджають імплементації Конвенції:

Комітет глибоко стурбований тим, що збройний напад Російської Федерації з 24 лютого 2022 року має руйнівний вплив на населення України, особливо на дітей, і з того часу створив серйозні перешкоди для реалізації всіх визначених у Конвенції ООН та Додаткових протоколах до неї прав дитини. У зв'язку з цим Комітет високо оцінює зусилля держави-учасниці щодо мінімізації для дітей негативних наслідків збройного конфлікту, але, тим не менш, серйозно стурбований численними достовірними, підтвердженими та постійними повідомленнями про грубі порушення прав дітей з початку збройного конфлікту, зокрема щодо випадків вбивства дітей, масового переміщення дітей всередині країни та за її межі, а також руйнування будинків, шкіл, лікарень, систем водопостачання та каналізації, що переважно вчиняються Російською Федерацією. Відзначаючи, що держава-учасниця не має доступу до районів, які контролюються збройними силами Російської Федерації та пов'язаними з нею озброєними групами, Комітет нагадує державі-учасниці, що права, передбачені Конвенцією та Факультативними протоколами до неї, застосовуються до всіх дітей у будь-який час і що вона несе основну відповідальність за захист свого населення, і закликає її продовжувати вживати всіх можливих заходів для захисту своїх дітей, особливо тих, які перебувають у вразливих ситуаціях.

Основні проблемні питання та рекомендації:

Комітет нагадує державі-учасниці про неподільність і взаємозалежність усіх прав, закріплених у Конвенції, та підкреслює важливість усіх рекомендацій, викладених у цих заключних висновках. Комітет звертає увагу держави-учасниці на рекомендації, що стосуються сфер, у яких необхідно вжити невідкладних заходів: право на життя, виживання і розвиток, насильство щодо дітей, діти, позбавлені сім'ї, діти-інваліди, психічне здоров'я, а також внутрішньо переміщені діти, діти-шукачі притулку та діти-біженці.

Відзначаючи виняткову ситуацію, що склалася в країні внаслідок збройного нападу Російської Федерації, низка рекомендацій Комітету у цих заключних висновках стосується ситуації з правами дітей після 24 лютого 2022 року, тоді як інші рекомендації стосуються ситуації, що склалася з часу останнього огляду Комітетом у 2011 році.

⁹⁵ ЮНІСЕФ, 2021

⁹⁶ Комітет з прав дитини, 2022

Покладання України на адміністративні дані для збору інформації про дітей з інвалідністю може не повною мірою відображати їхній різноманітний досвід і потреби, а також не враховує тих дітей, хто не зареєстрований офіційно. Внаслідок реформи децентралізації погіршилася якість дезагрегації статистичних даних. Водночас, не існує єдиної системи статистики на рівні територіальних громад. Концепція муніципальної статистики та відповідний законопроект знаходяться на стадії розробки. Також бракує консолідованих даних між міністерствами, які не мають офіційних угод або механізмів обміну даними. Децентралізація та інші паралельні реформи (охорони здоров'я, освіти, деінституціалізації та державного управління) не враховують питання добробуту дітей і не демонструють достатньої взаємопов'язаності.

Відсутність універсального охоплення при зборі даних ще більше обмежує формування політик на основі даних, оскільки різні вразливі групи, такі як діти з інвалідністю, ромські діти, діти на непідконтрольних територіях та інші, не включені до офіційної статистики⁹⁷.

Поточний стан CRM в Україні свідчить про те, що країна стикається зі значними проблемами у моніторингу та досягненні цілей щодо дотримання прав дитини. Незважаючи на похвальні зусилля, вразливі групи залишаються виключеними з офіційної статистики⁹⁸.

Навіть у випадках, якщо дані збираються, і є загальнодоступними, використання даних та інформації для формування науково обґрунтованої політики та бюджетування є недостатнім. Державні органи влади мають обмежені можливості для аналізу даних, які збираються для розробки обґрунтованих рішень.

⁹⁷ Комітет з прав дитини, 2022

⁹⁸ Human Rights Watch, 2023

8 липня 2024 року в Києві медичний працівник проходить поміж будівель, які постраждали внаслідок обстрілу лікарні Охматдит, найбільшого в Україні дитячого медичного центру.

ЮНІСЕФ надав лікарні негайну допомогу, у тому числі невідкладні запаси води та засобів гігієни.

4. Права дітей (проаналізовані виміри)

Здоров'я й харчування

Система охорони здоров'я

ТВійна завдала шкоди сфері охорони здоров'я в Україні у розмірі близько 1,4 мільярда доларів США⁹⁹. За даними Міністерства охорони здоров'я, до війни у сфері охорони здоров'я налічувалося 9 925 закладів. З них 1 718 (12,5% всіх закладів) були частково або повністю пошкоджені на момент поточного оцінювання¹⁰⁰. Збитки у сфері охорони здоров'я оцінюються в 17,8 млрд доларів США, а загальна вартість відновлення та реконструкції становитиме в 14,2 млрд доларів США протягом 10 років¹⁰¹.

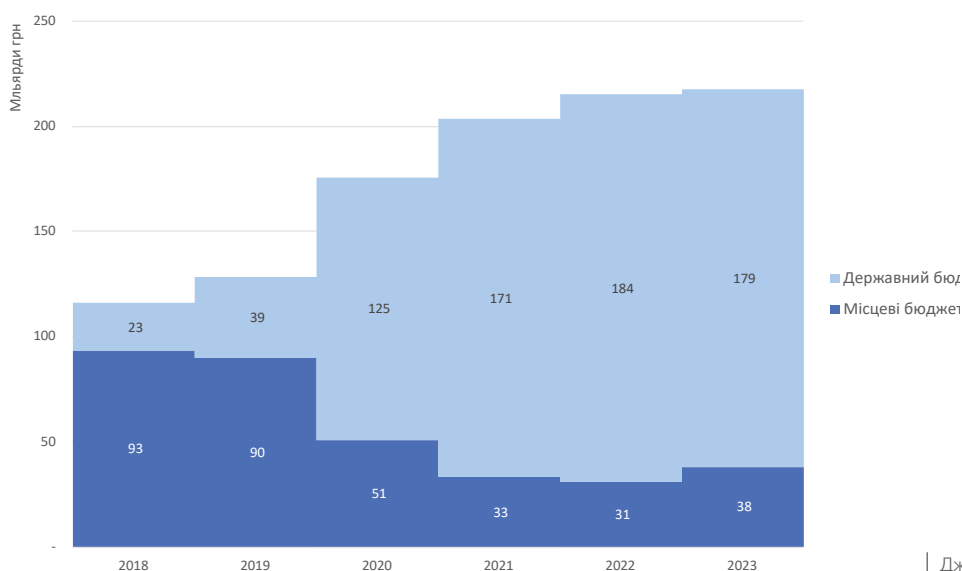
Руйнування Каховської дамби в червні 2023 року мало дуже суттєвий вплив на сферу охорони здоров'я, ускладнивши надання необхідної медичної допомоги та послуг громадського здоров'я.

Водночас система охорони здоров'я продемонструвала значний рівень стійкості з часу ескалації війни¹⁰². За словами одного з опитаних експертів, міжнародні організації спочатку спрямовували свої зусилля на класичне реагування на надзвичайні ситуації (тобто заміщення місцевої системи охорони здоров'я у разі її колапсу). Швидко стало зрозуміло, що потреби в заміщенні функцій системи охорони здоров'я немає.

Фінансування

Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я у 2023 році становили 79,7% видатків 2021 року (у доларовому еквіваленті)¹⁰³.

Діаграма 30. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млрд. грн, 2018-2023

Джерело даних: openbudget.gov.ua

⁹⁹ Світовий банк, 2024

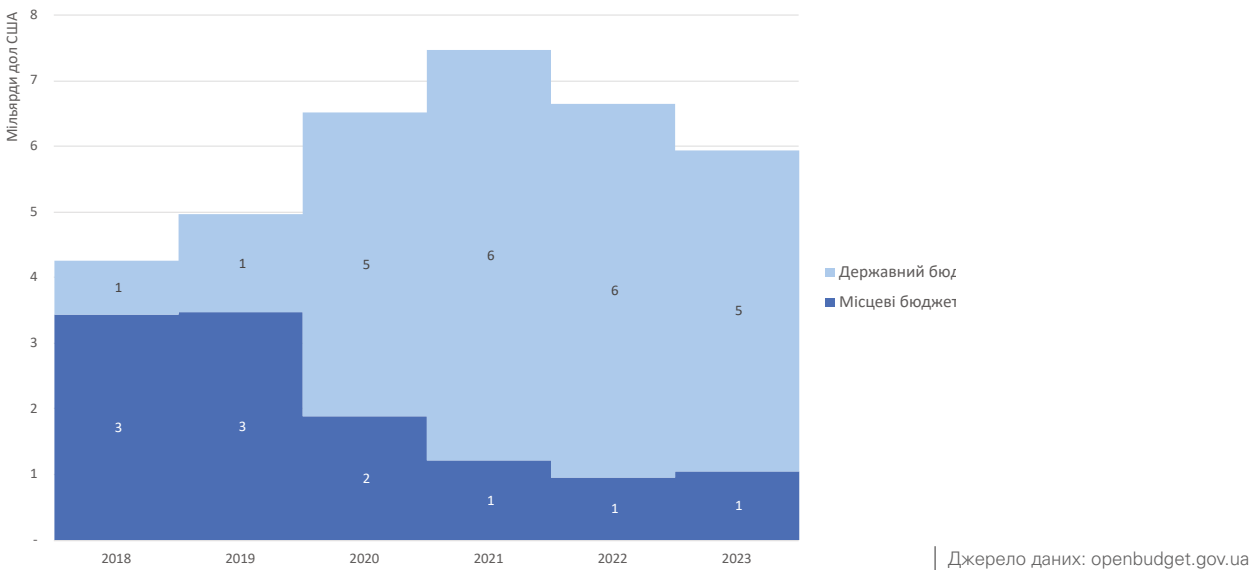
¹⁰⁰ Міністерство охорони здоров'я України, 2024

¹⁰¹ Світовий банк, 2024

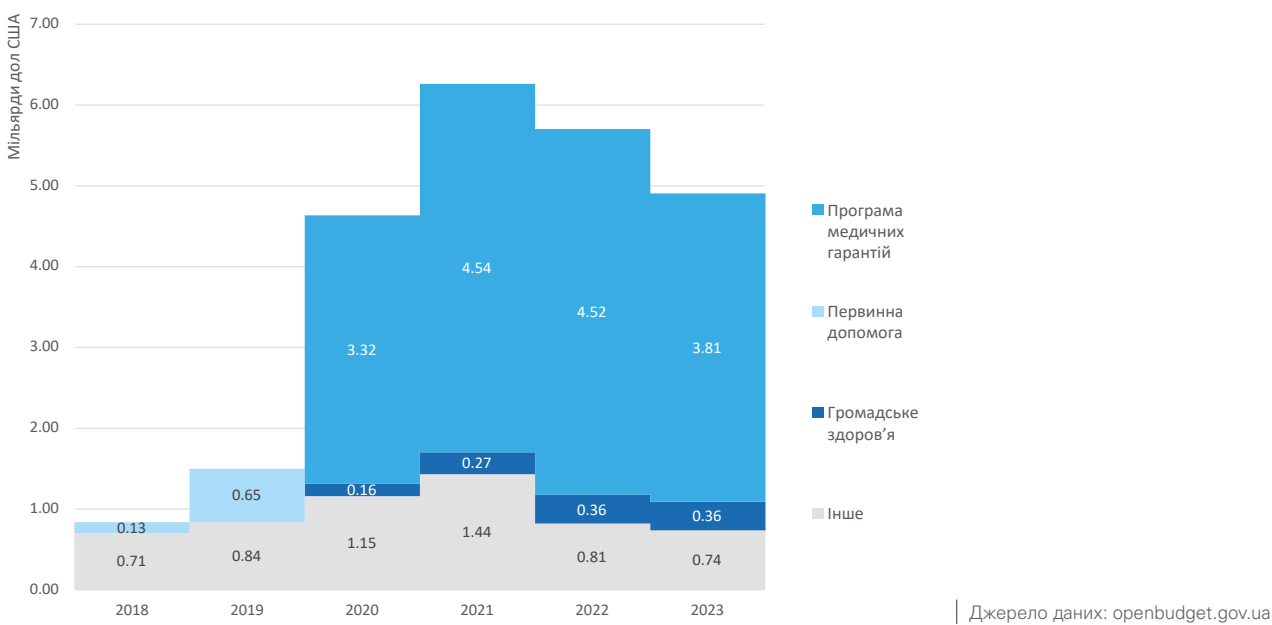
¹⁰² ВООЗ, 2024

¹⁰³ Open Budget, 2024

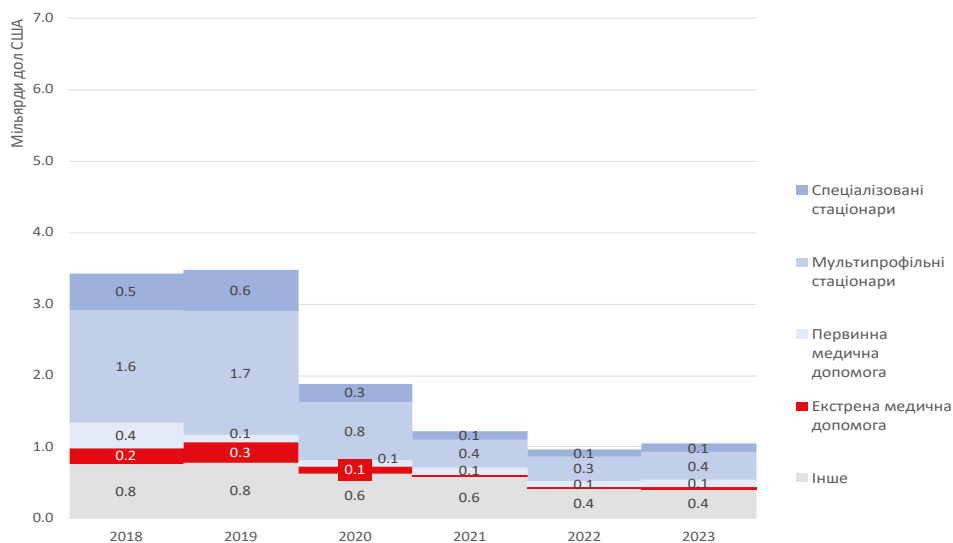
Діаграма 31. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млрд дол. США, 2018-2023

Діаграма 32. Видати державного бюджету на охорону здоров'я, млрд дол. США, 2018-2023

Діаграма 33. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я, млрд. дол. США, 2018-2023

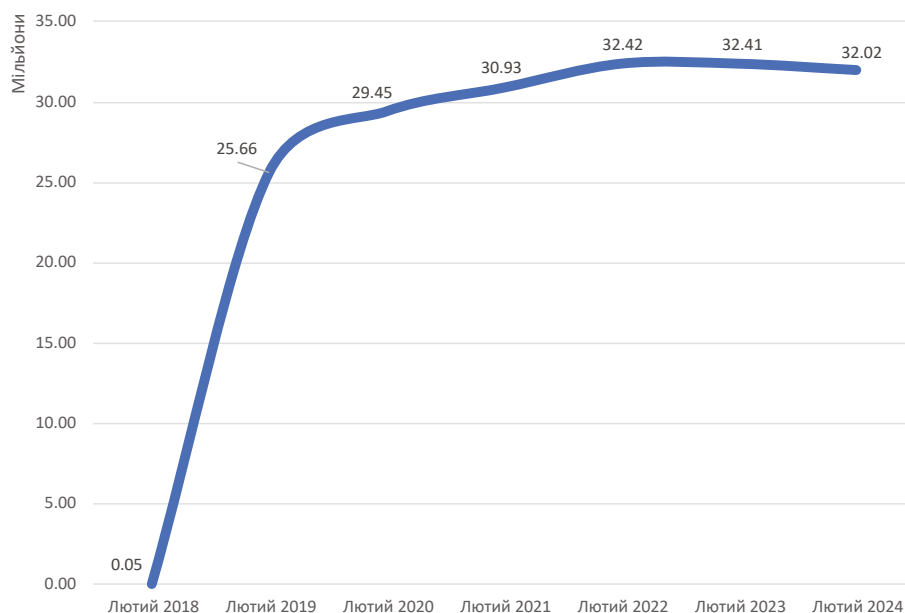

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Реформа охорони здоров'я

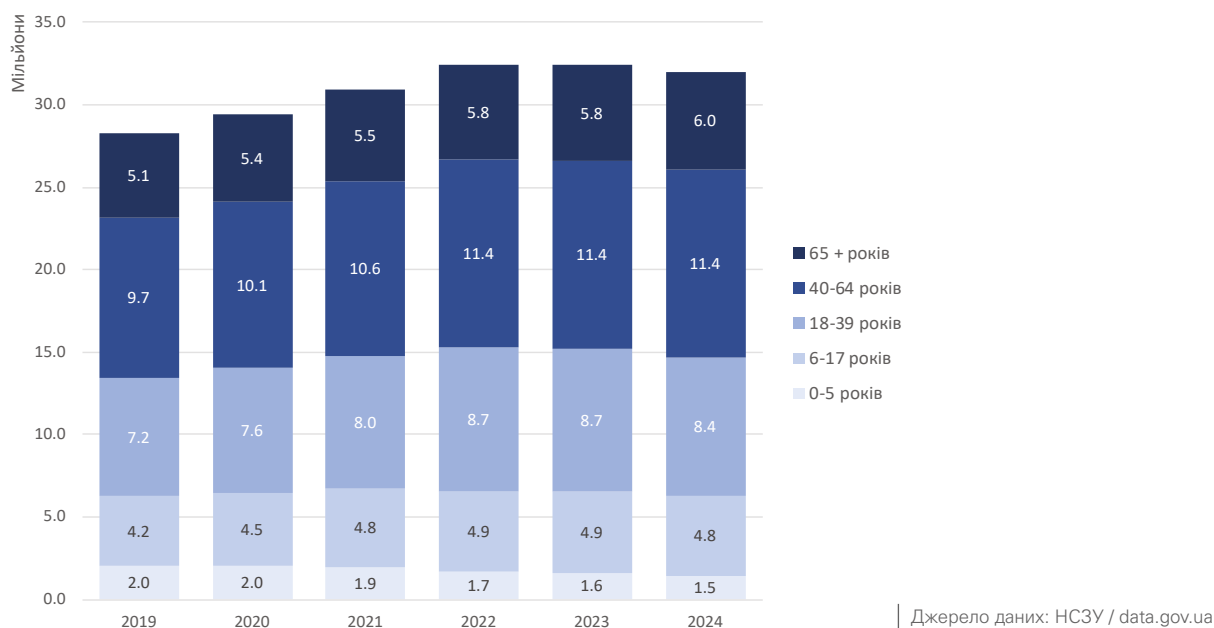
Незважаючи на війну, реформа охорони здоров'я продовжилася, після суттєвої зміни парадигми («гроші йдуть за пацієнтом»), запровадження Національної служби здоров'я України (нового єдиного органу закупівель) у 2018 році.

Діаграма 34. Кількість активних декларацій (пацієнтів, що обрали сімейного лікаря за програмою медичних гарантій), 2018-2024

Джерело даних: НСЗУ

Діаграма 35. Кількість активних декларацій за віковими групами, 2019-2024

Перший етап реформи також відбувся у 2018 році, коли було запроваджено первинну медичну допомогу та фінансування сімейних лікарів та педіатрів за капітаційною ставкою, відповідно до кількості пацієнтів, які підписали декларації з конкретними сімейними лікарями.

Другий етап реформи розпочався у 2020 році з реформуванням вторинної ланки медичної допомоги (лікарень), з оплатою за конкретні послуги для конкретних станів або захворювань, наданим конкретним пацієнтам. Все це стало можливим завдяки впровадженню системи електронної охорони здоров'я. Оскільки основною функцією бази даних є здійснення платежів, вона містить величезну кількість клінічних даних, важливих для аналізу, пов'язаного з охороною здоров'я. Обидва рівні охорони здоров'я працюють за Програмою медичних гарантій, що фінансується з державного бюджету.

Дані

В Україні існують дві паралельні системи медичних даних: Національна служба здоров'я (НСЗУ) та медична статистика МОЗ. НСЗУ публікує деякі дані у форматі відкритих даних, а Центр медичної статистики був реорганізований та інтегрований у Центром громадського здоров'я МОЗ. Однак ці системи не завжди є взаємодоповнювальними, інколи суперечать одна одній, особливо при аналізі конкретних показників, про що свідчать інтерв'ю з ключовими інформантами.

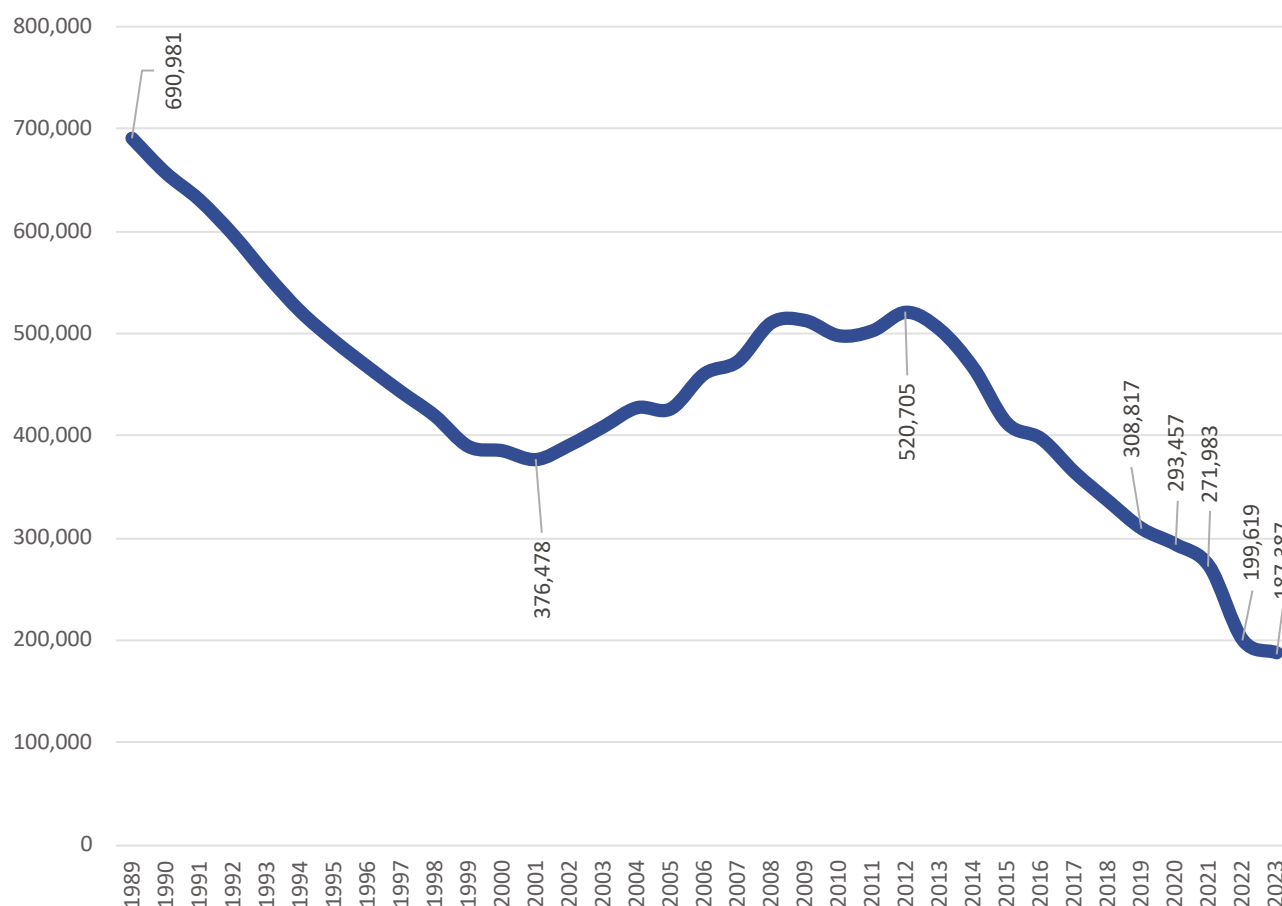
На думку опитаних експертів, існують такі проблеми, пов'язані з даними про охорону здоров'я:

- Недостатнє використання зібраних даних, особливо для розробки політик та операційної оптимізації. Заклади часто розглядають ЕСОЗ насамперед як інструмент фінансової звітності.
- Неповні або некоректні дані в електронній системі охорони здоров'я. НСЗУ часто закривала очі на якість даних під час війни.
- Брак інтеграції між медичними інформаційними системами (MIS) та лабораторними дослідженнями. Автоматизація цього процесу підвищила б ефективність, усунувши ручне введення даних лікарями.
- Пацієнти не мають вільного доступу до власних електронних медичних карток та важливих даних.
- Неточні дані та обмежена аналітика. Відсутність спеціального аналітичного центру загострює цю проблему.
- Обмеженість ресурсів та низька заробітна плата, незважаючи на усі зусилля НСЗУ.
- Відсутність суворого контролю та покарань за шахрайство при введенні даних.

Здоров'я матерів, дітей та новонароджених

Досягнувши піку в 520 705 живонароджених дітей у 2012 році, кількість народжень в Україні неухильно знижується вже більше десяти років. Після ескалації війни кількість народжень впала на 28% — до близько 200 тисяч живонароджених у 2022 році та близько 187 тисяч у 2023 році.

Діаграма 36. Кількість живонароджених в Україні, 1989-2023

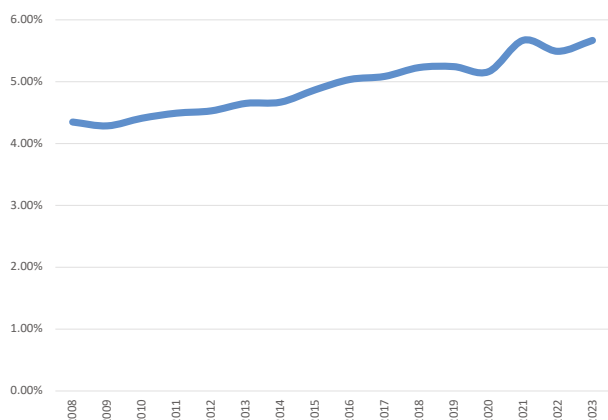

Джерело даних: Держстат, Медстат, Мінюст

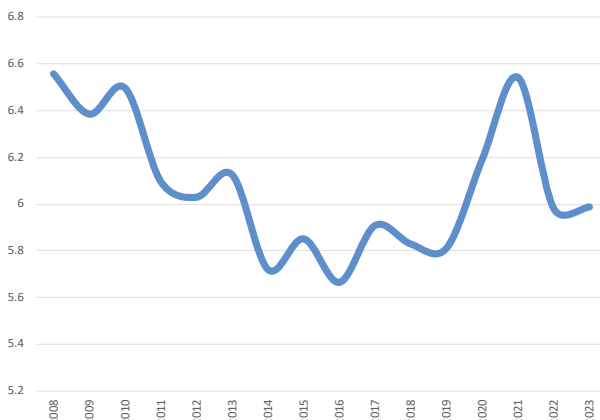
БРАК ДАНИХ

Офіційні дані про народжуваність і смертність не публікуються (публікацію статистичної інформації призупинено на період воєнного стану, а також протягом трьох місяців після його закінчення), цифри можна екстраполювати з інших джерел — наприклад, медичної статистики ¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Верховна Рада України, 2023

Діаграма 37. Частка недоношених дітей серед живонароджених, 2008-2023

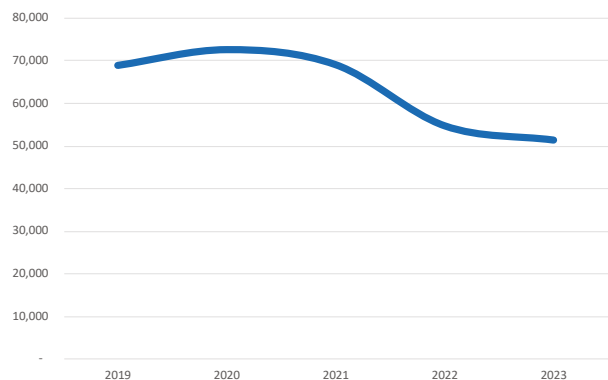
Джерело даних: Медстат /МОЗ

Діаграма 38. Показник мертвонароджених (на 1000 народжених), 2008-2023

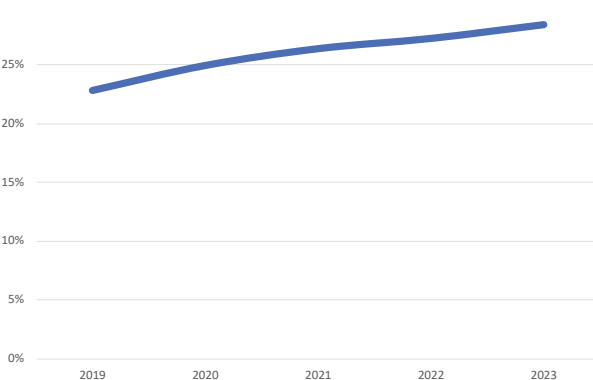
Джерело даних: Медстат /МОЗ

Частка недоношених дітей серед живонароджених постійно зростає — з 4,29% у 2009 році до 5,67% у 2023 році. Кількість мертвонароджених дітей також зростає і в абсолютних цифрах після постійного зниження до 2016 року та сплеску у 2020–2021 роках (ймовірно, через пандемію COVID-19). Кількість мертвонароджених дітей у 2022 році зменшилася на 30% — з 1715 до 1201.

Частота кесаревих розтинів також постійно зростає — у 2023 році вони становили понад 28% усіх пологів.

Діаграма 39. Загальна кількість кесаревих розтинів, 2019-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

Діаграма 40. Частка кесаревих розтинів серед усіх пологів (живонародження та мертвонародження), 2019-2023

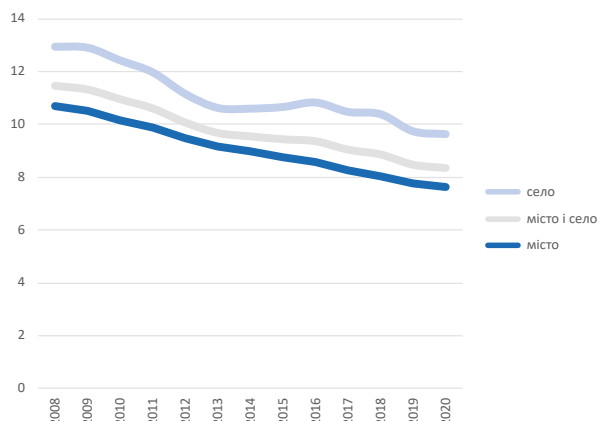
Джерело даних: Медстат /МОЗ

Дитяча смертність (у віці до 5 років) за 13 років знизилася з 11,80 до 8,13 на 1000 живонароджених з 2008 по 2020 рік. Смертність дітей віком до 1 року знизилася з 9,89 до 6,77. Останніх даних бракує через воєнний стан.

У сільській місцевості рівень дитячої смертності серед усіх вікових груп протягом 2008–2020 років був вищим, ніж у містах. У 2020 році для сільської місцевості коефіцієнт смертності у віці 0–4 роки становив 9,64 на 1000 живонароджених дітей, для міст — 7,64. Ця тенденція, найімовірніше, збережеться і в 2022 та 2023 роках. Коефіцієнт неонатальної смертності становив 5 на 1000 живонароджених (2021 рік), що свідчить про дещо вищий рівень, ніж у Європейському регіоні¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Світовий банк, 2022

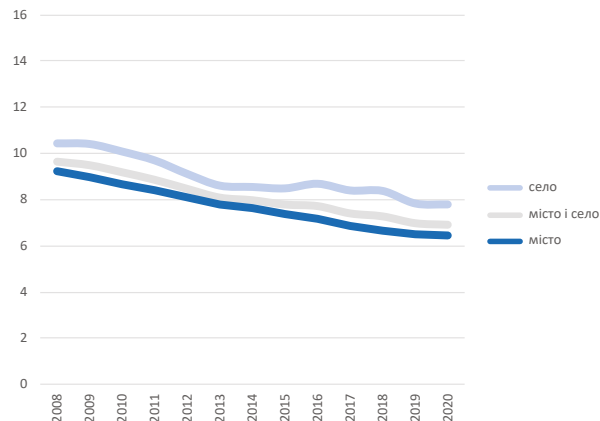
Діаграма 41. Рівень смертності у віці до 5 років (0-4 роки), ковзне середнє за 3 роки, 2008-2020

Джерело даних: Держстат

кількість дітей, що померли до 5 років на 1000 живонароджених (ковзне середнє за 3 роки)

Діаграма 42. Рівень малюкової смертності (0-11 місяців), ковзне середнє за 3 роки, 2008-2020

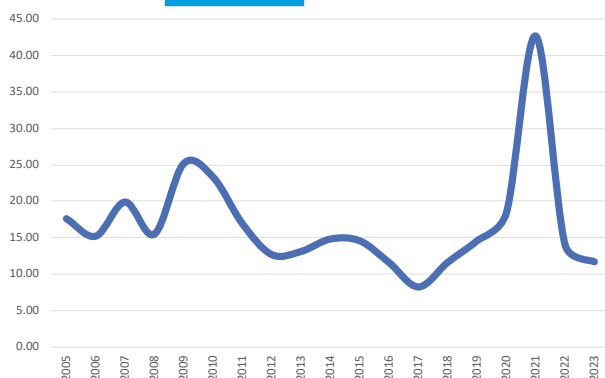

Джерело даних: Держстат

кількість дітей, що померли до 1 року на 1000 живонароджених (ковзне середнє за 3 роки)

Материнська смертність, незважаючи на війну, демонструє тенденцію до деякого зниження (14 на 100 000 живонароджених у 2022 році), після сплеску 2020-2021 років¹⁰⁶.

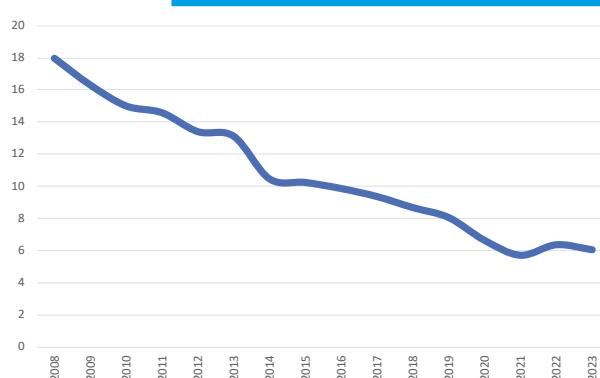
Діаграма 43. Рівень материнської смертності, 2005-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

Кількість материнських смертей на 100 000 живонароджень

Діаграма 44. Кількість абортів на 1000 жінок репродуктивного віку, 2008-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

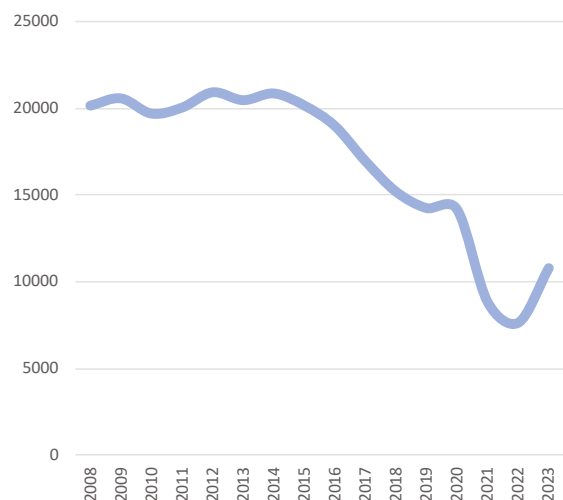
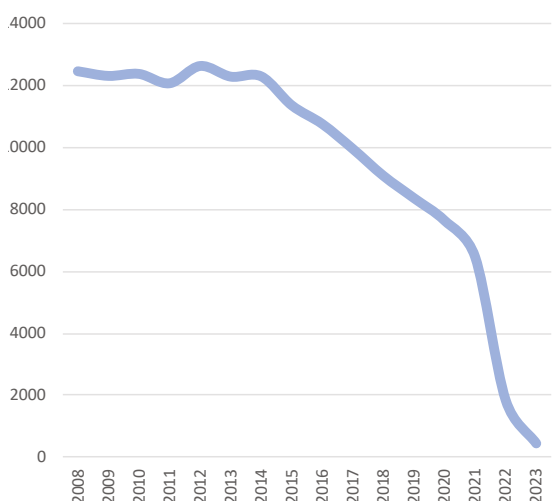
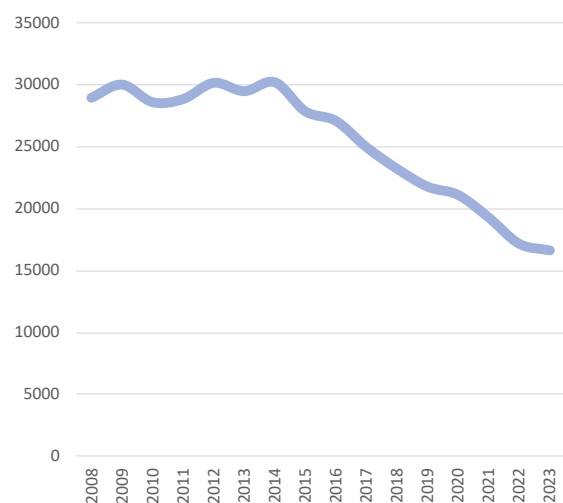
Рівень абортів загалом має стійку тенденцію до зниження (хоча слід враховувати невизначеність щодо кількості жінок репродуктивного віку – 15–49 років).

Кількість народжень зменшилася нерівномірно в різних областях. Найбільше падіння – в областях, постраждалих від війни (як з 2014, так і з 2022 року). Водночас у таких регіонах, як Київська область та місто Київ, у 2023 році спостерігалось відносне зростання.

Показники дитячої смертності також сильно відрізняються за областями. Історично найвищий рівень дитячої смертності у віці 0-4 роки спостерігається в Закарпатській (13,25 на 1000 живонароджених, середній показник за 2008–2020 роки), Кіровоградській та Донецькій областях. Найнижчий — у Київській області (7,21, середній показник 2008–2020 рр.), м. Києві, Полтавській, Тернопільській областях¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Медична статистика МОЗ України, 2024

¹⁰⁷ Державна служба статистики України, 2024

Діаграма 45. Кількість народжених у вибраних регіонах, 2008-2023**Київська область****Херсонська область****Львівська область**

Джерело даних: Держстат, Медстат, Мініюст

Рівень доступності послуг з охорони здоров'я матерів та новонароджених в країні становив 88,6% у 2023 році. Цей показник нижчий в постраждалих від конфлікту регіонах, таких як Донецька та Херсонська області¹⁰⁸.

Середня очікувана тривалість життя при народженні практично не змінилася з 1990 року (70,42 років) і навіть дещо знизилася у 2021 році (69,77). Смертність дітей віком до одного року неухильно знижувалася з 14,9 на 1000 у 1993 році до 6,7 у 2000 році. Смертність дітей віком до п'яти років знизилася з 12,9 у 2003 році до 7,9 у 2020 році.

Як зазначив один з опитаних експертів, бракує галузевих стандартів надання допомоги при неонатальних патологіях, що призводить до регіональних відмінностей у результатах лікування. Але проактивні лікарі, які дотримуються міжнародних протоколів, як правило, досягають кращих результатів. Водночас, інший експерт підкреслив, що необхідно приділяти більше уваги практичному впровадженню нормативно-правових актів і стандартів з охорони материнства та дитинства, які, як правило, є ґрунтовними, науково обґрунтованими та відповідають міжнародним рекомендаціям.

Як зазначалося в інтерв'ю з експертами, у ситуаціях, коли жінка стикається з високим перинатальним ризиком через особисті ускладнення або ускладнення у плода, вкрай важливо, щоб пологи проходили у відповідному обласному центрі, навіть якщо він знаходиться далеко. Спеціалізована допомога значно збільшує шанси матері та дитини залишитися здоровими. Однак у регіонах, де не приділяється достатньо уваги від місцевої влади, через фінансові міркування на першому місці є пологи, а не оптимальний догляд, що призводить до негативних наслідків. Місцеві лікарі можуть не мати достатньої кваліфікації, що може призвести до неадекватного лікування, особливо недоношених немовлят, транспортування яких збільшує ризик інвалідизації. Більше того, переведення після пологів є непрямим показником того, що пологи відбулися на низькому, неналежному рівні перинатальної допомоги.

ВООЗ рекомендує щонайменше 500 пологів на один медичний заклад на рік. В Україні, згідно з наказом МОЗ від 2011 року, рекомендована мінімальна кількість пологів на один заклад охорони здоров'я становить 400. Однак досягти навіть цього показника стало непросто. Існуюча інфраструктура пологових будинків,

¹⁰⁸ BOO3, 2023

створена для підвищення народжуваності, зараз стикається з проблемами через недостатнє використання, що створює ризики як для матерів, так і для немовлят. Недосвідчені лікарі, які не мають достатньої практики, ставлять під загрозу якість надання допомоги під час пологів, що впливає на здоров'я матері та дитини.

Окрім правильного та раннього направлення матері до спеціалізованої, але більш віддаленої клініки, існує також можливість виїзду висококваліфікованих спеціалістів до пацієнтів. В Україні відсутність стандартизованих процесів призводить до нерівномірного доступу до спеціалізованої неонатальної допомоги порівняно з розвиненими країнами, де заклади запрошують лікарів з інших закладів у разі потреби.

Незважаючи на зменшення кількості дітей, які народжуються в Україні, і, відповідно, зменшення кількості декларацій (договорів про надання первинної медичної допомоги) для новонароджених, рівень спостереження за розвитком дитини протягом першого року життя зростає. За даними НСЗУ, частка дітей, які отримали щонайменше 4 консультації на первинному рівні медичної допомоги протягом першого року життя, зросла з 52% у 2021 році до 80% у 2023 році¹⁰⁹.

БРАК ДАНИХ

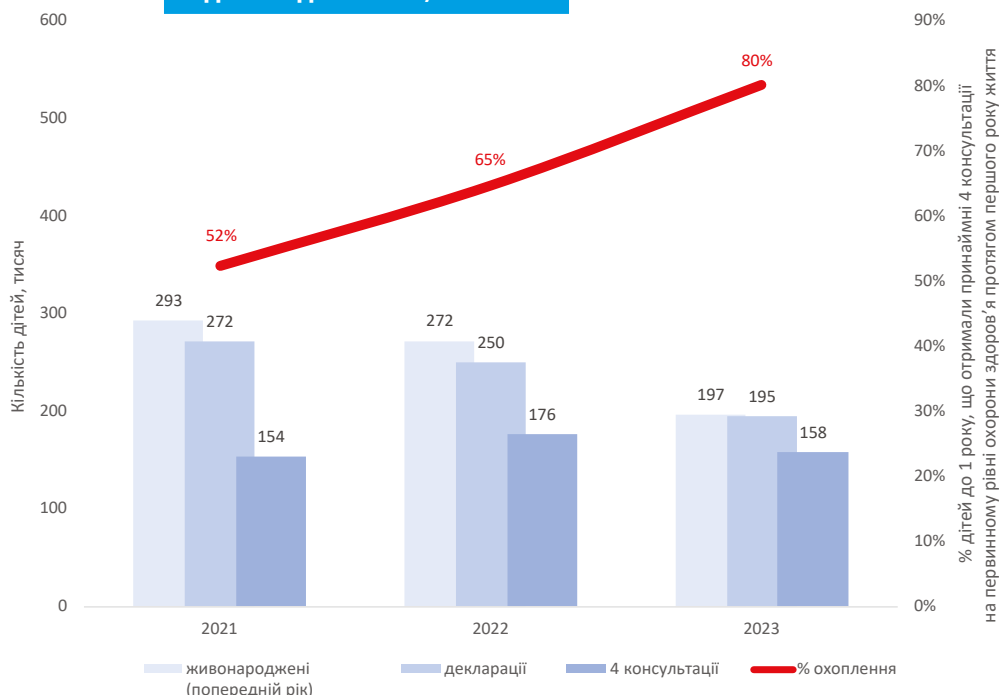
НЕДОСТАТНЯ ДЕЗАГРЕГАЦІЯ ДАНИХ ЗА РІВНЯМИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Оцінюючи перинатальну допомогу, критичним фактором, який необхідно враховувати, є місце проведення пологів. Перинатальна допомога охоплює три рівні:

- Вагітності без ускладнень: До них відносяться звичайні вагітності без значних факторів ризику.
- Ситуації з помірним ризиком: До них відносяться вагітності з певними факторами ризику, які потребують ретельнішого моніторингу.
- Випадки підвищеного ризику: Це вагітності зі значними ризиками для матері або дитини.

Зазвичай жінок з високим перинатальним ризиком направляють до обласних перинатальних центрів для надання спеціалізованої допомоги. Наприклад, у Вінницькій області пройшло трохи менше 8 000 пологів. Однак конкретні дані про те, як проходить розподіл цих жінок між різними рівнями допомоги, нелегко визначити зі статистики. Для усунення цієї прогалини необхідно провести комплексний аналіз первинної медичної документації, історій хвороб та обмінних карток вагітних жінок.

Діаграма 46. Моніторинг розвитку дитини протягом першого року життя на рівні первинної медичної допомоги, 2021-2023

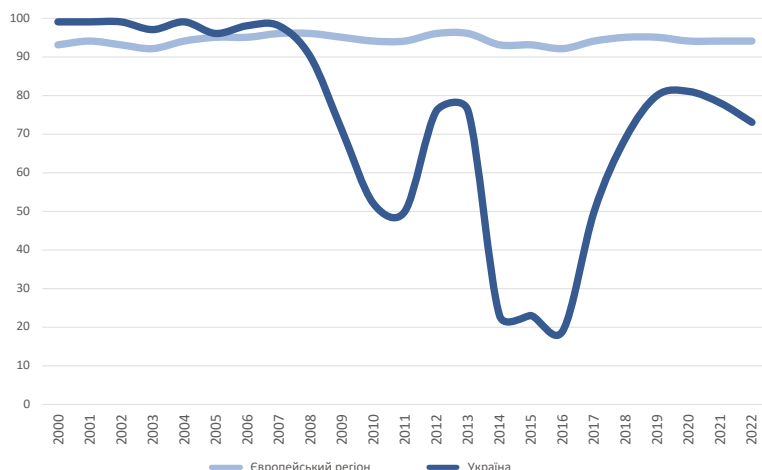

Джерело даних: NHSU

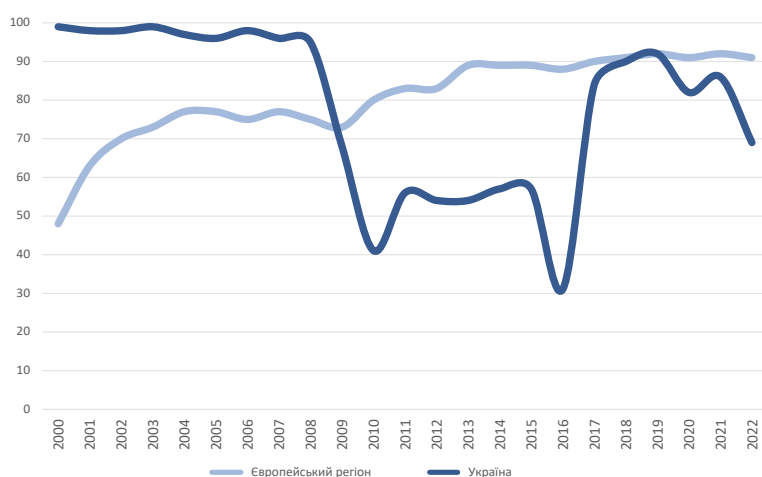
Порівняння кількості живонароджених (загальна кількість дітей до 1 року), кількості декларацій для цих дітей, кількості дітей, що досягли 1 року та мали принаймні 4 консультації на первинному рівні охорони здоров'я протягом першого року життя.

¹⁰⁹ Національна служба здоров'я України, 2024

Діаграма 47. Охоплення вакциною КПК-2, %, 2000-2022

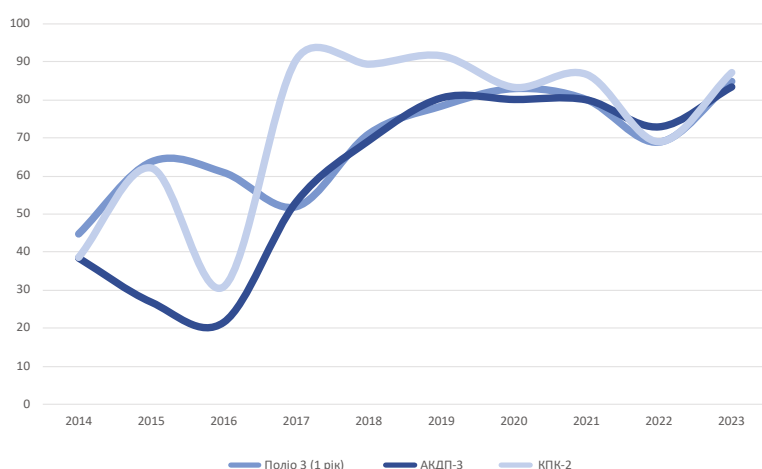
Джерело даних: ВООЗ¹¹²

Діаграма 48. Охоплення вакциною АКДП-3, %, 2000-2022

Джерело даних: ВООЗ

Діаграма 49. Окремі показники вакцинації, %, 2014-2023

Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Імунізація

Україна має один з найнижчих показників вакцинації в Європейському регіоні згідно із Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), нижче 95% у 2023 році. Втім, частка дітей, які отримали другу дозу вакцини проти кору, зросла з 69% до 87% у 2022–2023 роках¹¹¹.

Після досягнення одного з найнижчих у світі показників у 2016 році (наприклад, АКДПЗ — 21,5% у 2016 році, КПК2 — 31% у 2016 році), рівень вакцинації ключовими вакцинами зріс до 80–87% у 2021 році. Показники знизилися на 10–17 відсоткових пунктів у 2022 році, а у 2023 році тенденція змінилася на протилежну (стабілізацію)¹¹³.

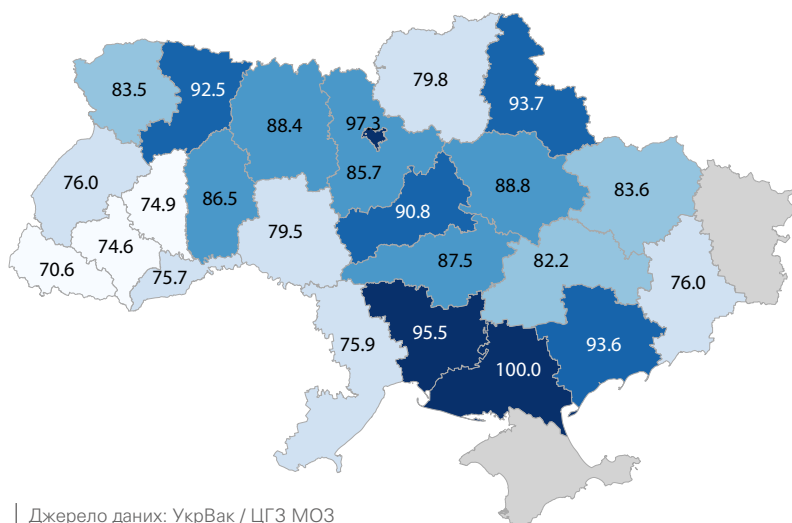
За даними бази даних «УкрВак», рівень щеплень КПК2 зріс з 69,1% у 2022 році до 87,3% у 2023 році, АКДПЗ — з 72,9% до 83,4%, поліомієліту 3 (1 рік) — з 68,9% до 84,9%¹¹⁴.

Рівень імунізації статистично не відрізняється за статтю, водночас існують регіональні розбіжності.

Показник вакцинування АКДПЗ у 2023 році не досягнув 80% у таких областях: Чернігівська: 79,8%; Вінницька: 79,5%; Львівська: 76%; Донецька: 76%; Одеська: 75,9%; Чернівецька: 75,7%; Тернопільська: 74,9%; Івано-Франківська: 74,6%; Закарпатська: 70,6%. Найнижчий рівень вакцинації КПК2 у Чернівецькій: 81%; Львівській: 80,2%; Донецькій: 79,8%; Одеській: 74%. У випадку вакцини поліо-3 найнижчі показники були в таких областях: Донецька 79,4%; Харківська 77,3%; Чернівецька 75,9%; Закарпатська 73,9%; Львівська 73,4%; Одеська 72,7%¹¹⁵.

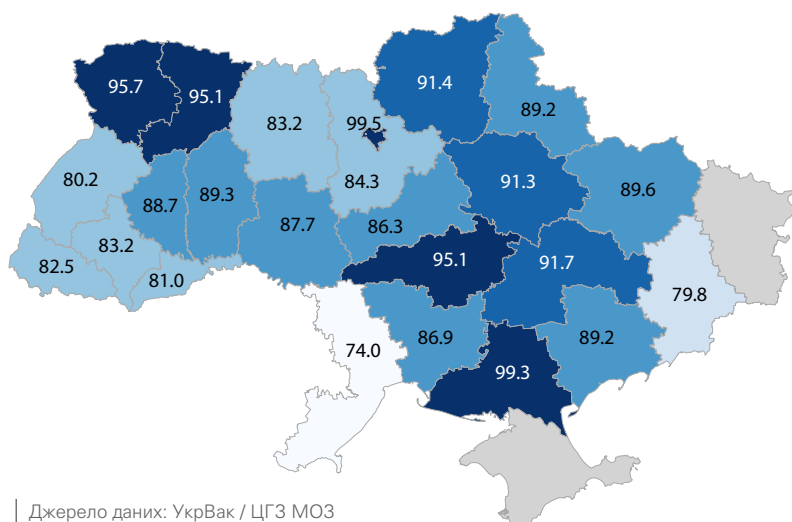
¹¹⁰ ВООЗ, 2024¹¹¹ Центр громадського здоров'я України, 2024¹¹² ВООЗ, 2024¹¹³ Центр громадського здоров'я України, 2024¹¹⁴ Центр громадського здоров'я України, 2024

Діаграма 50. Показники щеплень АКДП-3, %, за регіонами, 2023

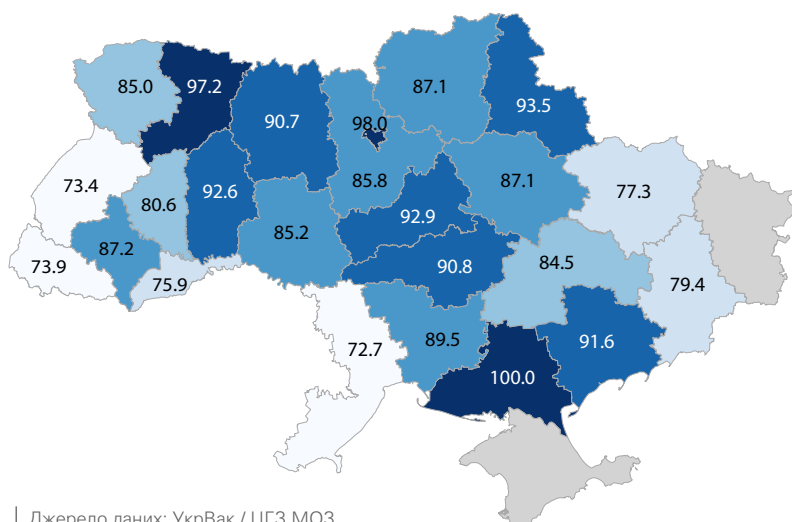
Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Діаграма 51. Показники вакцинації КПК-2, %, за регіонами, 2023

Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Діаграма 52. Показники вакцинації Поліо 3, %, за регіонами, 2023

Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Нижче узагальнено ключові проблеми у сфері імунізації на основі інтерв'ю з кількома експертами в галузі охорони здоров'я.

Зусилля держави, пов'язані з імунізацією, в цілому позитивні. Політична воля та сильна підтримка лікарів сприяють цьому. Центри з контролю та профілактики захворювань (ЦКПЗ) відіграють вирішальну роль у керівництві зусиллями з імунізації на обласному рівні. Однак проблеми залишаються, зокрема недостатня кількість ліцензій на регіональні склади вакцин та недоліки у прогнозуванні та оцінюванні потреб. Для вирішення проблем воєнного часу потрібні оновлені підходи. Приблизно 80% регіональних Центрів контролю та профілактики захворювань не мають можливості отримати ліцензії. У деяких випадках не вистачає приміщень, а в інших — приміщення не відповідають зазначеним вимогам.

Поточний процес формування та реалізації політики в Україні стикається з проблемами прогнозування, передбачення та оцінювання потреб. Недостатньо покладатися лише на дані Держстату від початку 2022 року, особливо в умовах воєнного часу. Для вирішення цих критичних питань та адаптації до мінливого ландшафту необхідні термінові оновлення.

Збір даних про вакцинацію існує окремо від системи електронної охорони здоров'я, а дані про постачання вакцин містяться в окремій системі моніторингу. Програма імунізації використовує застарілу базу даних «Укрвак», яка є обов'язковою лише для комунальних закладів. Однак дані «Укрвак» не є повністю вичерпними через обмежене використання її приватними підприємствами. Крім того, система електронної охорони здоров'я, призначена для моніторингу та аналізу планування вакцинації, має архітектурні обмежен-

ня, які перешкоджають ефективному аналізу та моніторингу виконання планів вакцинації в режимі реального часу. На жаль, під час війни дані про чисельність населення від Державної служби статистики України, яка визначає потреби у вакцинах, недоступні. У випадку вакцин, пов'язаних з рівнем народжуваності, оцінюється історична кількість народжень. Очікується, що ця кількість зменшиться через постійну динаміку чисельності населення. Рішення на регіональному рівні в Україні, зокрема ухвалення рішень на субнаціональному рівні в окремих регіонах, є недосконалими через обмеженість, неточність або непідготовленість статистичних даних. Хоча існує політична воля для забезпечення кращого аналізу даних і ухвалення рішень на основі даних, потрібно підвищувати кваліфікацію та навчати фахівців для цього.

Ідея прив'язати фінансові стимули для сімейних лікарів до рівня імунізації їхніх пацієнтів є багатообіцяючою, але вимірювання рівня імунізації залишається складним завданням. Заклади охорони здоров'я отримують заохочення, якщо досягнуть 95% охоплення щепленнями, проте жоден заклад не досягнув цієї мети у 2022 році. Для ефективного управління потрібні індикатори, що призводять до зменшення виплат у разі недосягнення цільових показників вакцинації. На жаль, через війну практично відсутня система нагляду за дотриманням медичних стандартів і контролю якості. Пацієнти можуть звернутися до правоохоронних органів лише тоді, коли відбуваються конкретні медичні порушення. Бракує ефективного контролю за умовами ліцензування, особливо щодо нагляду за вакцинацією. Первинний рівень, де відбувається безпосередня взаємодія з пацієнтом є найслабшою ланкою, і співпраця між первинною ланкою та субнаціональними структурами потребує покращення.

В Україні є достатня кількість вакцин, що є позитивним моментом. Експерти та уряд визнають необхідність змін і прагнуть розширити графік вакцинації. Однак труднощі залишаються. На національному рівні постачання вакцин залишається надійним навіть під час воєнного часу або криз, однак лишаються недоліки у використанні. Ефективний розподіл та адміністрування на субнаціональному рівні залишається критично важливим, оскільки запаси вакцин іноді залишаються невикористаними.

Моніторинг та контроль умов холодового ланцюга для зберігання та транспортування вакцин потребує вдосконалення. Незважаючи на прогрес, наразі відсутня комплексна загальнонаціональна система моніторингу. Незважаючи на виклики воєнного часу, було встановлено приблизно 5 000 сучасних, сертифікованих ВООЗ апаратів з датчиками моніторингу, що є значним прогресом, враховуючи, що в довоєнний період існувало близько 11 000 пунктів надання послуг. МОЗ стикається з труднощами у розподілі вакцин та дотриманні холодового ланцюга. Хоча початковий план передбачав, що Центри з контролю та профілактики захворювань повинні були доставляти вакцини в усі медичні заклади, цього не сталося. У деяких областях створено міжрайонні центри, але заклади охорони здоров'я все ще отримують вакцини безпосередньо з обласного запасу.

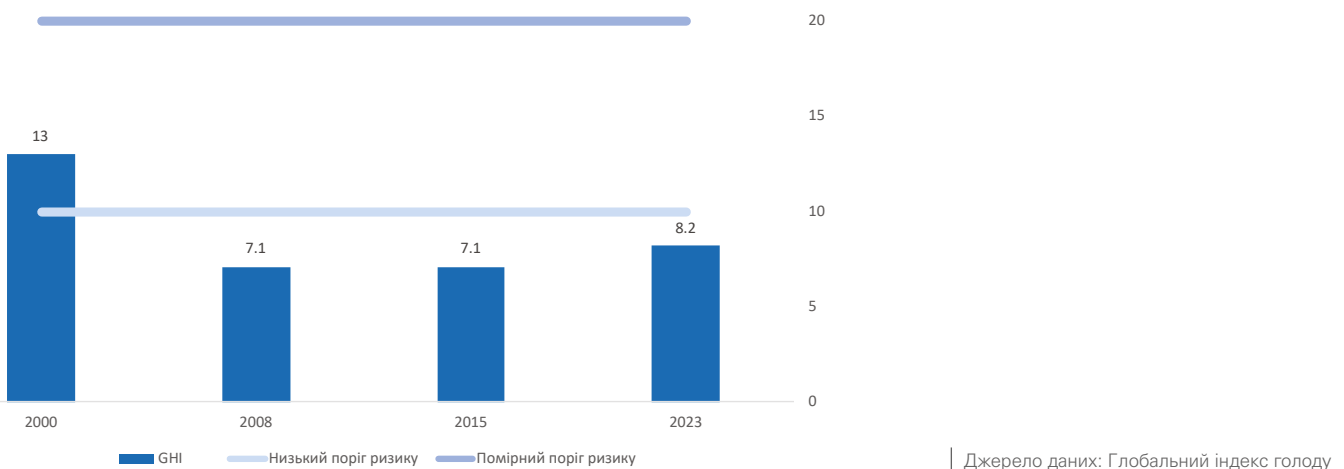
Ставлення до вакцинації покращилося, навіть у воєнний час. Досвід COVID-19 зменшив страх, і люди тепер більше довіряють лікарям. Проблеми залишаються серед певних медичних спеціалістів, таких як неврологи, гінекологи та кардіологи, які не особливо схильні до вакцинації. Деякі акушери можуть не рекомендувати проактивно робити щеплення вагітним пацієнткам. Крім того, пацієнтки зі складними захворюваннями можуть зіткнутися з недостатньою поінформованістю про вакцинацію. Тренінги та навчання мають важливе значення для поширення ефективних практик вакцинації. Деякі впливові фігури в академічних та медичних колах мають не лише низький рівень прийняття необхідності вакцин, а й навіть антивакцинаторські погляди. Лікарі -антивакцинатори сприяють поширенню дезінформації. Виклики залишаються, особливо в умовах війни, що триває. Деякі юристи радять батькам відмовлятися від медичної допомоги в школах, що становить ризик для національної безпеки. Хоча існує закон, що передбачає обов'язкову вакцинацію, жоден орган влади не забезпечує його дотримання. Залишається проблемою перевірка документації про щеплення. Громадяни України за кордоном дотримуються правил вакцинації, але, повертаючись додому, відстоюють своє право не робити щеплення, посилаючись на демократичні принципи. Значну частину тих, хто відмовляється від вакцинації, становлять релігійні люди, за словами опитаних експертів. Проведення всебічних досліджень та аналізу антивакцинаторського руху, а також ретельний моніторинг його впливу має важливе значення.

Харчування

У Глобальному індексі голоду (Global Hunger Index - GHI) 2023 року Україна посіла 44 місце зі 125 країн, які мають достатньо даних для розрахунку показників ГІГ 2023 року.

Показник GHI України 8,2 у 2023 році відображає відносно низьку гостроту проблеми голоду в країні. Для дітей віком до 5 років рівень затримки росту становить 16,4%, а дитячого недоїдання — 2,7%. Загалом, 4,8% населення страждають від недоїдання ¹¹⁶.

Діаграма 53. Глобальний індекс голоду для України, 2000-2023

На початку 2022 року Всесвітня продовольча програма (ВПП) провела комплексне дослідження, яке показало, що кожна третя українська сім'я відчуває брак продовольства, причому ситуація є ще гіршою для сімей переселенців¹¹⁷. Стратегії подолання труднощів, застосовані цими сім'ями, часто включали зменшення обсягу споживання їжі і позичання грошей, дорослі недоїдали, щоб їхні діти могли поїсти. Крім того, ситуація була особливо гострою у східних та південних регіонах України, де до 40% населення були змушені їсти менше або брати їжу в борг, щоб прогодувати своїх дітей.

На тлі бойових дій і постійних труднощів у прифронтових районах, гуманітарні потреби України у 2024 році, за оцінками, становлять 7,3 мільйона осіб, з яких 3,4 мільйона осіб безпосередньо потребують доступу до достатнього продовольства та засобів до існування, як зазначено в Плані гуманітарних потреб і реагування на 2024 рік¹¹⁸.

І без того низькі довоєнні показники грудного вигодовування протягом перших шести місяців життя залишаються менш ніж оптимальними (15–50%¹¹⁹ за оцінками 2023 року). Незважаючи на обмежену географію, дослідження 2023 року¹²⁰ містить всебічний огляд поточних практик годування дітей грудного та раннього віку в Україні. Рівень виключно грудного вигодовування зріс до 51% у 2023 році з 26% у 2015 році. Рівень годування сумішшю скоротився до 58%, порівняно з 68% у 2015 році. Матері з вищою освітою значно частіше вигодовували лише груддю (61% проти 35%) та менше годували сумішшю (51% проти 67%) порівняно з матерями, які закінчили лише середню школу. Хоча багато пологових будинків в Україні мають статус «дружніх до дитини», лише деякі з них дотримуються цих принципів, зокрема вони порушу-

¹¹⁶ Глобальний індекс голоду, 2023

¹¹⁷ Всесвітня продовольча програма, 2022

¹¹⁸ ОСНА, 2024

¹¹⁹ International Medical Corps, 2023

¹²⁰ International Medical Corps, 2023

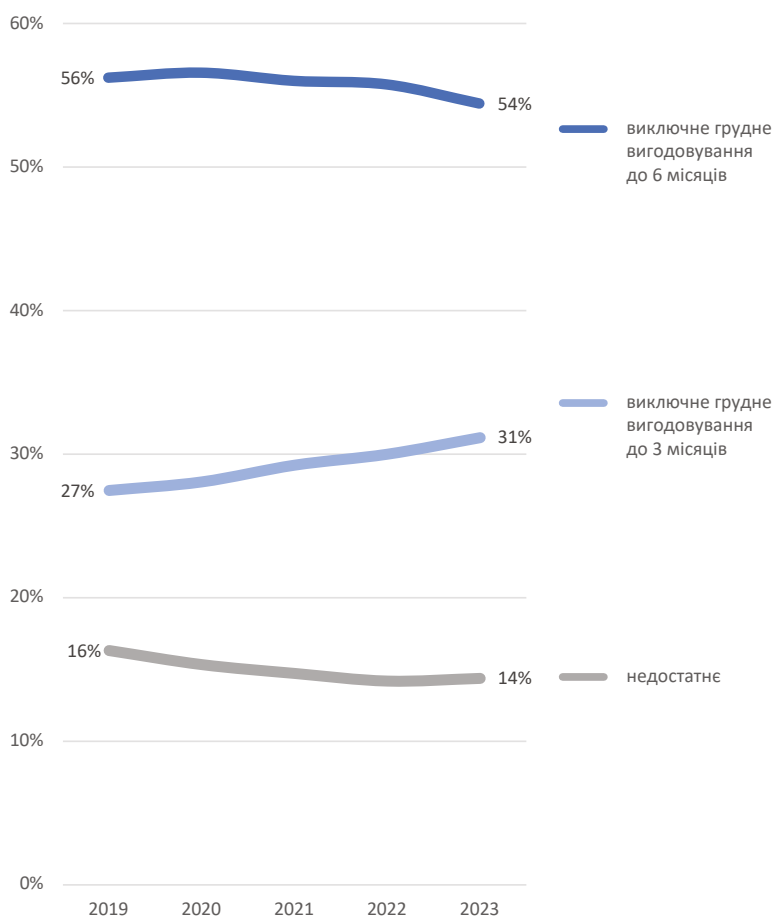
ють Міжнародний кодекс маркетингу замінників грудного молока, часто підштовхуючи матерів до використання молочних сумішей із самого початку.

Медичний персонал має недостатні знання, низьку спроможність та слабку мотивацію підтримувати успішний початок та продовження грудного вигодовування на різних рівнях надання медичної допомоги, у тому числі в пологових будинках, перинатальних центрах та вздовж первинної ланки медичної допомоги.

Молоді матері зазвичай асоціюють грудне вигодовування з болем, стражданнями, незручностями, втратою свободи та відсутністю сприятливого довкілля. Міфи про грудне вигодовування досить поширені і підтримуються медичним персоналом. Підтримка жінок, які обрали грудне вигодовування, залишається обмеженою.

Опитування 9000 батьків, проведене на замовлення ЮНІСЕФ у 2023 році, показало, що 28% матерів з дітьми до 3 років годують груддю, тоді як 51% покладаються на дитячі суміші та не мають стабільного доступу до необхідного дитячого харчування. Цей показник зростає до 68% у випадку внутрішньо переміщених осіб (ВПО)¹²¹. Ці висновки висвітлюють труднощі, з якими стикаються ВПО. Однак наразі складно зробити остаточні висновки щодо загальних тенденцій у практиках вигодовування дітей в Україні.

Діаграма 54. Грудне вигодовування дітей до 1 року, 2019-2023

За даними медичної статистики МОЗ, близько 54% спостережуваних дітей віком до 1 року перебували на виключно грудному вигодовуванні до 6 місяців, а 31% — до 3 місяців.

Водночас частка дітей, які перебувають на виключно грудному вигодовуванні до 6 місяців, зменшується, тоді як частка дітей, які перебувають на грудному вигодовуванні лише до 3 місяців, зростає¹²².

Як повідомляє МОЗ, в Україні відсутні оновлені дані щодо поширеності надмірної ваги та ожиріння серед дітей¹²³. Однак, за даними Всесвітньої організації з боротьби з ожирінням, станом на 2018 рік 26% хлопчиків і 13,9% дівчаток у віці 7–17 років в Україні мали надлишкову вагу або ожиріння¹²⁴. Важко сказати, як війна вплинула на ці цифри, але війна, COVID, супутній стрес, а також обмеження, які могли негативно вплинути на харчові звички, і поширення дистанційного навчання могли мати негативний вплив.

Джерело даних: Медстат /МОЗ

¹²¹ ЮНІСЕФ, 2024

¹²² Медична статистика МОЗ України, 2024

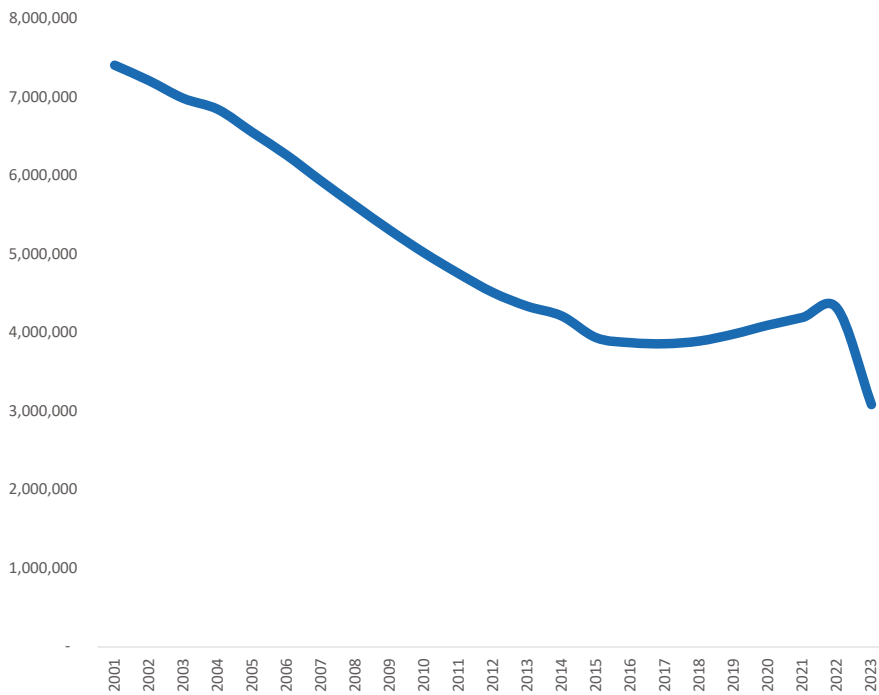
¹²³ Міністерство охорони здоров'я України, 2023

¹²⁴ World Obesity Federation, 2018

Фізичне, психічне та репродуктивне здоров'я підлітків

У 2023 році, за оцінками Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), чисельність підлітків у віці 10–19 років становила 3 082 202 особи, що на 29% менше, ніж на початку 2022 року, коли вона становила 4 311 799 осіб.

Діаграма 55. Оцінки населення підлітків (10-19 років), 2001-2023 рр.

Джерело даних: 2001-2022: Держстат; 2023: UNFPA

Зміни в регіональному розподілі підлітків (10–19 років), спричинені війною, були дуже нерівномірними: У Київській області кількість підлітків зросла на 34%, у Києві — на 3% (за оцінками UNFPA на 2023 рік), у всіх інших регіонах спостерігалось значне зменшення їх кількості (принаймні порівняно з офіційною статистикою). Найбільші зміни: Донецька (-85%), Херсонська (-83%), Луганська (-77%), Миколаївська (-70%), Запорізька (-57%), Харківська (-55%) області¹²⁵.

У 2023 році (на кінець року) налічувалося 159 тисяч дітей з інвалідністю, що відповідає рівню 2016 року (але враховуючи те, що в цілому в країні стало на 25% менше дітей, це зростання). З них 35 тисяч — у віці 15–17 років (або 4% з 880 тисяч населення у віці 15–17 років)¹²⁶. Найбільш поширеними захворюваннями серед підлітків з інвалідністю: вроджені вади: 8,5 тис., розлади психіки та поведінки (F00-F99): 6 тис., хвороби центральної нервової системи: 5 тис., ендокринні хвороби: 4 тис., розумова відсталість (F70-F79): 3,2 тисячі. Станом на кінець 2022 року 58% підлітків з інвалідністю (15–17 років) — хлопці (20230), 42% — дівчата (14849)¹²⁷.

Існують дуже сильні регіональні розбіжності щодо проживання підлітків (15–17 років) з інвалідністю. Найвищі показники підлітків з інвалідністю у 2022 році були в Миколаївській (102 на 1000 осіб віком 15–17 років), Донецькій (66 на 1000), Харківській (56), Херсонській (55), Чернігівській (51) областях. Найнижчі: Київська область (27 на 1000), м. Київ (28), Полтавська (34), Львівська (35 на 1000 осіб віком 15–17 років)¹²⁸.

¹²⁵ UUNFPA, Державна служба статистики України, 2023

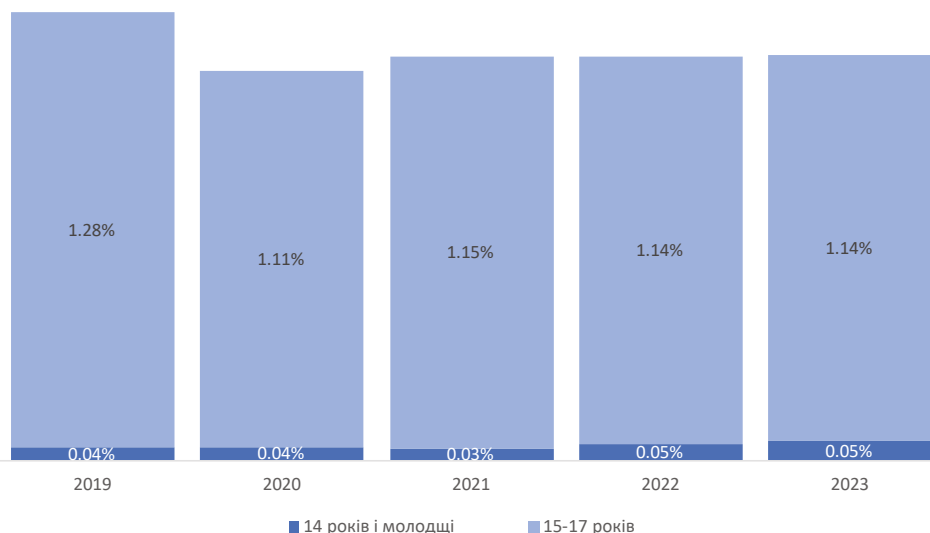
¹²⁶ TransMonEE / Державна служба статистики України, 2023

¹²⁷ Медична статистика МОЗ України, 2024

¹²⁸ Медична статистика МОЗ України, 2024

Частка ранніх вагітностей (пологи у матерів віком 17 років і молодше) була досить сталою протягом багатьох років і становила менше 2% від усіх пологів, згідно з даними медичної статистики. У 2022 році було зафіксовано 2 256 пологів матерів-підлітків (15–17 років) і 94 — матерів віком 14 років і молодше¹²⁹.

Діаграма 56. Частка пологів у матерів-підлітків (% від усіх пологів), 2019-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

Близько половини матерів віком 14 років і молодше зареєстровані у Закарпатській області.

Особливо вразливі верстви населення, як то ВПО, сільські жителі та ті, хто проживає в прифронтових районах, стикаються з дедалі більшими перешкодами в доступі до основних послуг у сфері охорони сексуального та репродуктивного здоров'я¹³⁰. Понад 2% жінок репродуктивного віку щорічно стикаються з небажаною вагітністю, і очікується, що ця цифра лише зросте через війну, що триває в країні¹³¹. Дослідження показують, що матері-підлітки мають нижчі результати навчання і згодом знаходять нижчу оплачувану роботу¹³². Це підкреслює нагальність інвестування в заходи із забезпечення належного сексуального здоров'я молодих українців.

До ескалації війни у 2022 році приблизно 10% українського населення жили з певним ступенем психічних розладів¹³³. Війна погіршила стан психічного здоров'я, вплинувши на приблизно 25% населення, і загострила існуючі потреби у послугах із охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MHPSS)¹³⁴. Майже 61% батьків вважають, що їхні діти мають ознаки стресу та поганого сну¹³⁵; 24% молодих людей у віці 14–24 років вважають, що їхній психологічний стан погіршився; а 11% вважають, що їм потрібна психологічна допомога¹³⁶.

Нещодавнє опитування, проведене ЮНІСЕФ через «U-Report», показало, що 73% української молоді віком від 14 до 34 років висловлюють потребу в емоційній чи психологічній підтримці¹³⁷. Втім, лише 30% з них активно шукали допомоги. Цю невідповідність можна пояснити стигмою, а також обмеженою обізнаністю чи неналежним доступом до психіатричних послуг, що ще більше посилюється війною, що триває. Дослідження підкреслює сильне бажання дітей і підлітків краще розуміти свої емоції та долати стрес. Однак воно також підкреслює прогалину в батьківській підтримці, особливо в складних обставинах війни¹³⁸. Згідно з проведеним ПРООН дослідженням, занепокоєність молодих людей проблемами психічного здоров'я (як то перепади настрою, депресія, тривожність та самотність) подвоїлася з 11% у 2021 році до 22% у 2022 році¹³⁹.

¹²⁹ Медична статистика МОЗ України, 2024

¹³⁰ ООН Жінки, 2022

¹³¹ Devex.com, 2022

¹³² IZA World of Labor, 2014

¹³³ Центр стратегічних та міжнародних досліджень, 2023

¹³⁴ Reuters, 2023

¹³⁵ Cedos, 2023

¹³⁶ Світовий банк, 2024

¹³⁷ ЮНІСЕФ, 2023

¹³⁸ ЮНІСЕФ 2023

¹³⁹ Cedos, 2023

За словами опитаних експертів, заходи з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MHPSS) в Україні здійснюються під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародного медичного корпусу та інших організацій. Їх основна увага була зосереджена на задоволенні потреби в спеціалізованій психіатричній допомозі, яка раніше переважно надавалася в рамках стаціонарного лікування. Однак донедавна профілактиці психічних розладів в Україні не приділялося належної уваги.

З метою розширення охоплення пацієнтів, виявлення психічних розладів та надання профілактичної допомоги, Україна зробила кроки для покращення первинної медичної допомоги. Розроблено та впроваджено пакет медичних гарантій з охорони психічного здоров'я в рамках первинної медичної допомоги, який передбачає додаткову компенсацію сімейним лікарям за ведення пацієнтів з психічними розладами. Наразі сімейні лікарі проходять навчання з основ психічного здоров'я за сертифікованим курсом ВООЗ. Успішна реалізація цієї програми проходить в рамках ініціатив у сфері охорони здоров'я, які очолює Перша леді.

У той же час, інший ключовий експерт у сфері охорони здоров'я стверджує, що система все ще стикається з проблемами в організації якісних послуг з охорони психічного здоров'я для дітей та підлітків. Наприклад, хоча програма «Доступні ліки» передбачає безкоштовні ліки для лікування психічних розладів, споживання залишається низьким через відсутність налагодженої системи виписування рецептів (лікарі не виписують ліки).

Аналіз взаємодії батьків та підлітків зі службами охорони психічного здоров'я виявив кілька ключових моментів. Хоча аутизм залишається найпоширенішою причиною звернення до психіатра, помітно зросла кількість випадків, пов'язаних зі стресовими та адаптаційними розладами (зокрема, тими, що відносяться до групи F43 за МКХ10). Існує також ймовірність того, що на зростання кількості діагнозів могли вплинути фінансові стимули, надані Національною службою здоров'я України для ведення пацієнтів з психічними розладами. Цілковито ймовірно, що точність діагностики також покращилася. Відповідно до закону про психіатричну допомогу, особи віком від 14 років мають право добровільно звертатися за психіатричною допомогою. Це стосується як амбулаторних візитів до психіатра, так і стаціонарної психіатричної допомоги, і ці послуги покриваються НСЗУ.

На думку експертів, суспільна стигматизація, пов'язана з психічними розладами, залишається значною, особливо серед старшого покоління. Однак у дітей ця стигматизація може бути менш вираженою. Такі фактори, як пандемія та війна, зробили молоде покоління більш інтровертним через зниження рівня соціалізації під час карантину через COVID-19. Хоча стигматизація існує, вона не обов'язково впливає на звернення за допомогою до фахівців з психічного здоров'я. Натомість вона впливає насамперед на соціальну взаємодію, що призводить до більш замкненої поведінки. Підліткам легше довіряти своїм одноліткам, що відображає позитивний зсув у порівнянні зі старшими поколіннями, яким було важко відкрито говорити про емоції. Щоб подолати цю прогалину, дуже важливо проводити широкі інформаційні кампанії в Інтернеті. Використання поширення гаджетів серед молоді може сприяти кращому спілкуванню та взаєморозумінню. Молоде покоління має все більше інформації про різних спеціалістів у сфері охорони здоров'я, зокрема психологів, психотерапевтів та психіатрів. Ці знання, ймовірно, збережуться, коли вони стануть дорослими і передадуть його своїм дітям.

Виділення коштів на послуги з охорони психічного здоров'я має вирішальне значення. Хоча на психіатричну допомогу виділяються значні ресурси, не менш важливим є ефективне управління ними. Успішність надання послуг — як для пацієнтів, так і для медичного персоналу — залежить від ефективного використання. Крім того, в Україні існує гостра нестача дитячих психіатрів. За словами опитаного експерта, у всій країні в муніципальній системі працювало лише 265 дитячих психіатрів. Ця цифра є досить низькою, і необхідно докласти зусиль для її збільшення. Для задоволення потреб у сфері психічного здоров'я були розроблені курси MHGAP для сімейних лікарів в Україні. Ці курси зосереджені на лікуванні пріоритетних психічних розладів на первинному рівні надання медичної допомоги. Станом на осінь 2023 року 40 000 лікарів різних спеціальностей пройшли це навчання.

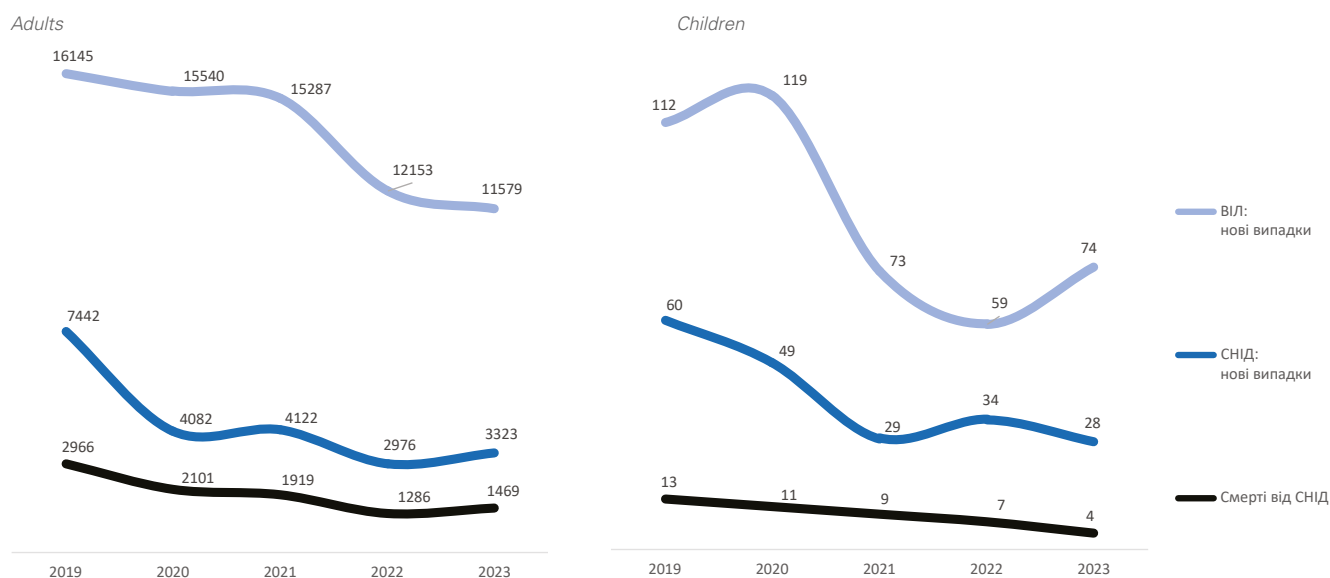
ВІЛ / СНІД

Україна посідає друге місце за масштабами епідемії ВІЛ-інфекції в Європейському регіоні ВООЗ. Приблизно 250 000 людей живуть з ВІЛ (ЛЖВ): 120 000 жінок, 130 000 чоловіків та 2 700 дітей (0–14 років)¹⁴⁰.

Україна була єдиною країною в регіоні Східної Європи та Центральної Азії, де уряд фінансував базовий пакет послуг з профілактики ВІЛ серед ключових груп населення з державного бюджету.

Смертність від СНІДу зросла на 14% у 2023 році (1 473 проти 1 293 у 2022 році) після років стабільного зниження, тоді як кількість нових випадків ВІЛ-інфекції знизилася на 5% у 2023 році (11 653 нових випадки). Кількість дітей, народжених ВІЛ-позитивними матерями, також була найнижчою за останні роки (1 137 у 2023 році).

Діаграма 57. Нові випадки ВІЛ, СНІДу, померлих від СНІДу, 2019-2023

Джерело даних: ЦГЗ МОЗ

Рівень охоплення вагітних жінок антиретровірусною терапією стабільно залишався на рівні $\geq 95\%$ у 2018–2021 роках, і хоча він дещо знизився до 94,4% у 2022 році, він все ще відображає значні зусилля, спрямовані на надання необхідного лікування та догляду для зниження ризику передачі ВІЛ під час вагітності. Профілактика ВІЛ-інфекції та запобігання передачі ВІЛ від матері до дитини знаходяться на високому рівні, Україна досягла значного прогресу на шляху до майже повного викорінення передачі ВІЛ від матері до дитини, вважає опитана експертка. За даними Центру громадського здоров'я, Україна успішно знизила рівень передачі ВІЛ від матері до дитини з 27% у 2001 році до 1,6% у 2019 році¹⁴¹.

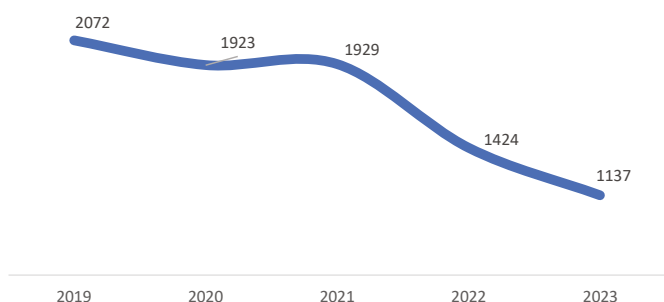
Більшість регіонів досягли глобального цільового показника ВООЗ щодо передачі ВІЛ від матері до дитини (2-0%), за винятком Запорізької (6,3%), Сумської (4,3%), Житомирської (3,2%), Донецької (3,1%), Черкаської (2,9%), Херсонської (2,9%) та Дніпропетровської областей (2,3%)¹⁴².

¹⁴⁰ Центр громадського здоров'я України, 2022

¹⁴¹ Центр громадського здоров'я України, 2020

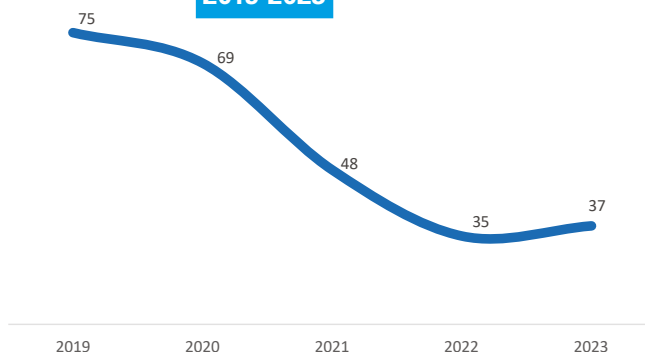
¹⁴² Центр громадського здоров'я України, 2022

Діаграма 58. Діти, народжені ВІЛ-позитивними жінками (ВІЛ-статус ще не підтверджено), 2019-2023

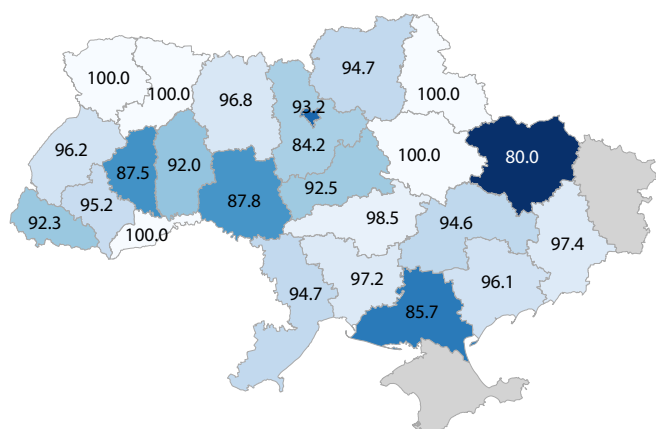
Джерело даних: ЦГЗ МОЗ

Діаграма 59. Діти, народжені ВІЛ-позитивними жінками (з підтвердженим ВІЛ), 2019-2023

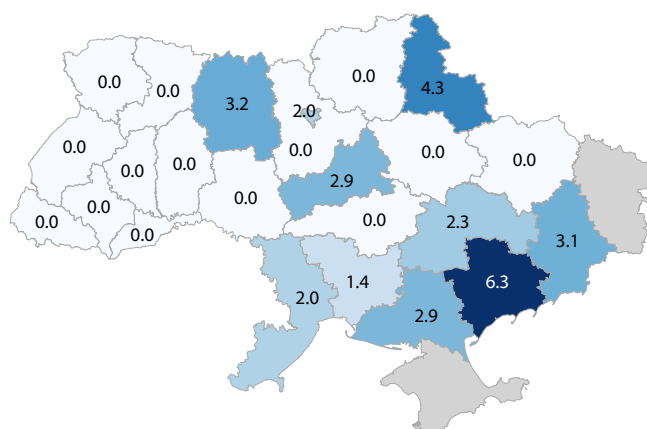
Джерело даних: ЦГЗ МОЗ

Діаграма 60. Охоплення вагітних антиретровірусною терапією за регіонами, %, 2022

Джерело даних: ЦГЗ МОЗ

Діаграма 61. Рівень передачі ВІЛ від матері до дитини за ранньою діагностикою ВІЛ у новонароджених, 2022

Джерело даних: ЦГЗ МОЗ

Однією з постійних проблем є стигматизація та самостигматизація. В Україні понад 70% ВІЛ-позитивних людей самостигматизуються, незважаючи на складні життєві обставини. Однак дослідження вказують на позитивну тенденцію: за словами одного з опитаних ключових експертів/ок, рівень культурної обізнаності про передачу ВІЛ та важливість уникнення осуду зростає на 2-3% щороку. Це підкреслює необхідність продовження зусиль, спрямованих на зменшення стигматизації та сприяння розумінню проблеми ВІЛ-інфекції в Україні.

¹⁴³ Центр громадського здоров'я України, 2022

¹⁴⁴ Центр громадського здоров'я України, 2023

Проблемні місця та стратегії

Охорона здоров'я матерів, новонароджених і дітей

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Застаріла/недостатня нормативно-правова база та стандарти надання інтегрованих, людино-орієнтованих, підзвітних та ґендерно трансформативних послуг з охорони здоров'я матері та дитини (перинатальна допомога, відвідування на дому, ППМД, ранній розвиток / ранні втручання). Фрагментована медична інформаційна система (МІС), якій бракує якісних гармонізованих даних для обґрунтованого планування та ухвалення рішень на центральному та місцевому рівнях у сфері ПМСД.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Оновлення нормативно-правової бази для надання та моніторингу якісних, підзвітних, орієнтованих на людину, ґендерно чутливих послуг відповідно до стандартів ВООЗ/ЄС. Покращення якості даних та інтероперабельності медичних інформаційних систем.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спроможності субнаціональної системи охорони здоров'я забезпечити безперервний доступ до якісних, справедливих та інклюзивних послуг з охорони здоров'я/ПЗПСП на стаціонарі та вдома, зокрема належне направлення.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Покращення навичок та знання медичного персоналу з питань охорони здоров'я (перинатальна допомога, відвідування на дому, ПІК для імунізації, управління вакцинами, ПЗПСП/MhGAP, харчування, ґендерні питання, домашні візити).
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатні знання та дезінформація заважають батькам та опікунам звертатися за послугами з охорони здоров'я, імунізації та ПЗПСП через недостатню обізнаність. Брак спроможності та обізнаності серед батьків та опікунів щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, забезпечення фінансування та впровадження обґрунтованих заходів на рівні соціальних і поведінкових змін (СПЗ) та спільнот з питань ЗМД та ПЗПСП, що базуються на доказах. Розробка та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбрів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, ґендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

Імунізація

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність оновленої політики імунізації та ефективного управління вакцинами на всіх рівнях системи охорони здоров'я Фрагментована медична інформаційна система (МІС), якій бракує якісних гармонізованих даних для обґрунтованого планування та ухвалення рішень на центральному та місцевому рівнях у сфері ПМСД.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Адаптація та фінансування оновленої політики імунізації, прогнозування та закупівля вакцин. Покращення якості даних та інтероперабельності МІС.

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спроможності субнаціональної системи охорони здоров'я забезпечити безперервний доступ до якісних, справедливих та інклюзивних послуг з охорони здоров'я/ПЗПСП на стаціонарі та вдома, зокрема належне направлення. Частка нестандартного обладнання для зберігання вакцин — близько 50% від рівня надання послуг, особливо в контексті поточної кризи з електроенергією. Виклики, пов'язані з прогнозуванням, розподілом та моніторингом використання вакцин.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Виділення ресурсів на відновлення пошкоджених ЗОЗ та забезпечення ресурсами. Покращення навичок та знання медичного персоналу з питань охорони здоров'я (перинатальна допомога, відвідування на дому, ПІІК для імунізації, управління вакцинами, ПЗПСП/MhGAP, харчування, гендерні питання, зокрема НВ). Інтеграція стійких форм надання послуг на рівні громад (готовність, реагування, охоплення) у місцеву систему ЦГЗ, включно з фізичною реабілітацією дітей, які постраждали від війни. Продовження модернізації інфраструктури холодового ланцюга для забезпечення відповідності світовим стандартам. Розбудова спроможностей відповідних посадових осіб на національному та обласному рівнях щодо прогнозування, планування розподілу та моніторингу використання вакцин.

Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність довіри, недостатні знання та дезінформація заважають батькам та опікунам звертатися за своєчасними послугами з імунізації. Відсутність спроможності та обізнаності серед батьків та опікунів щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, фінансування, впровадження та контроль інтервенції з СПЗ з батьками та опікунами, щоб спонукати їх звертатися за своєчасними послугами з імунізації, орієнтованими на потреби людини. Розробка, забезпечення фінансування та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбрів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, гендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

Охорона здоров'я підлітків

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня якість науково обґрунтованих послуг з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП), що надаються дітям, підліткам та молоді.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка науково обґрунтованих цифрових рішень для надання послуг з ПЗПСП підліткам та молоді.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак довіри, знань та стигматизація заважають підліткам, батькам та опікунам звертатися за послугами з ПЗПСП. Відсутність серед батьків спроможності та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку та підлітків.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, фінансування, впровадження та контроль інтервенції з СПЗ з батьками та опікунами з метою формування позитивного ставлення до харчування та ПЗПСП. Розробка, забезпечення фінансування та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбрів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, гендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

24 січня 2023, Бородянка, Україна. Діти навчаються в укритті дитсадка, куди ЮНІСЕФ доставив нові генератори.

Попри відключення електроенергії та морозні зимові температури нові генератори змінюють життя дітей та вихователів у дитячому садку в Бородянці, Україна.

Без стабільного електропостачання не змогла б працювати котельня дитсадка. Однак його двері тепер можуть залишатися відкритими завдяки генераторам, наданим ЮНІСЕФ.

«Більшість дітей не мають вдома генераторів, тому часто сидять увечері вдома без світла та опалення, – розповідає Вікторія, завідувача дитсадком. – А дитсадок – це зараз найтепліше і найбезпечніше місце для дітей».

Освіта

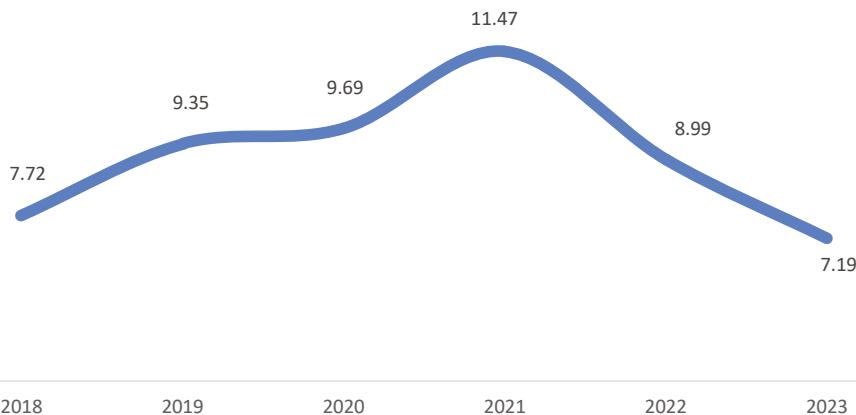
Система освіти

Війна суттєво вплинула на сферу освіти. У період з лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року освітній інфраструктурі було завдано шкоди вартістю приблизно 5,6 мільярда доларів США, що включає пошкодження 3 583 навчальних закладів та руйнування 394¹⁴⁵. 38 з 301 молодіжного центру були пошкоджені або зруйновані¹⁴⁶. Переміщення дітей та закриття шкіл суттєво порушили безперервність навчання в українській системі освіти та професійної підготовки. Війна серйозно вплинула на систему освіти в Україні, особливо у прифронтових регіонах, таких як схід і південь, де школи перейшли на навчання онлайн або у підземних укриттях. Кількість українських дітей, які навчаються онлайн або за допомогою змішаного навчання, досягла майже 2 мільйонів, що становить майже половину всіх українських школярів.

З 2017 року Уряд України реалізує комплексну програму реформ «Нова українська школа», спрямовану на подолання диспропорцій у результатах навчання, запровадження підходу на основі компетенцій та підвищення ефективності систем освіти і науки¹⁴⁷.

Державні витрати на освіту скоротилися на 26% у період з 2021 по 2023 рік (або на 3 мільярди доларів США) — з майже 15% усіх державних витрат у 2021 році до лише 6,6% у 2023 році.

Діаграма 62. Видатки зведеного бюджету (державного та місцевих бюджетів разом) на освіту, млрд дол. США, 2018-2023 рр.

Джерело даних: openbudget.gov.ua

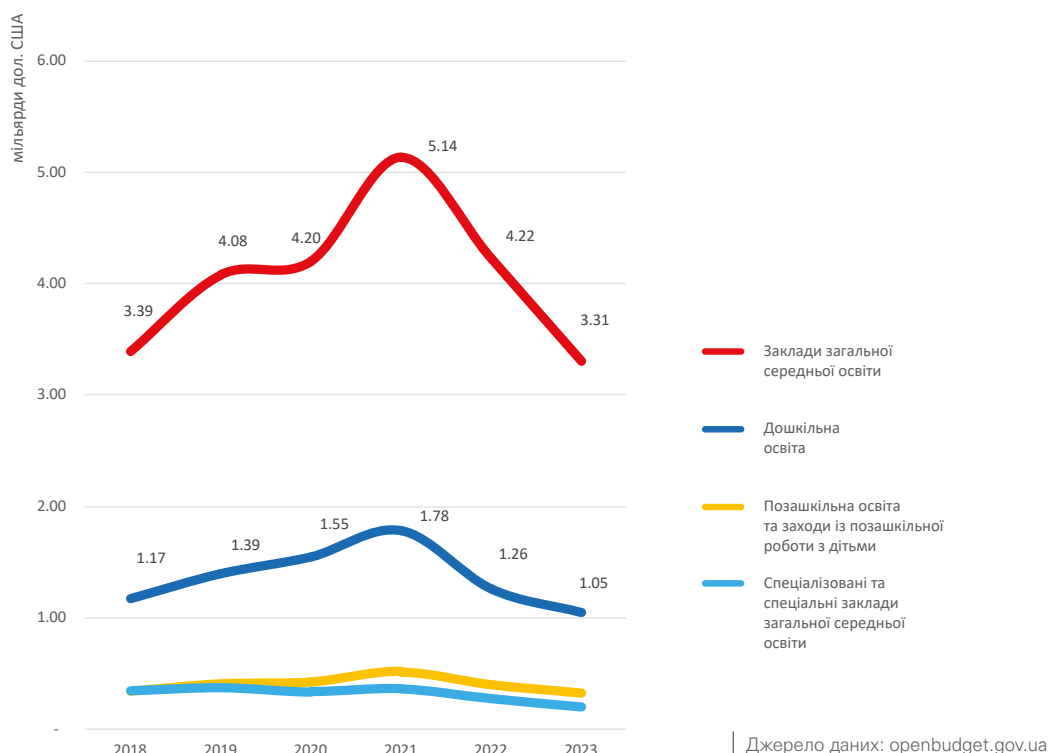
Видатки на освіту складаються з прямих видатків на освіту з державного бюджету, прямих видатків з місцевих бюджетів та освітньої субвенції (з державного бюджету місцевим бюджетам).

¹⁴⁵ Світовий банк, 2024

¹⁴⁶ Світовий банк, 2024

¹⁴⁷ Світовий банк, 2024

Діаграма 63. Видатки зведеного бюджету на окремі категорії освіти, млрд дол. США, 2018-2023

Частки прямих видатків та субвенцій були відносно стабільними протягом багатьох років (з помітними сплесками у грудні). У 2023 році на середню освіту припадало 48,7% загальних видатків на освіту, 14,6% — на дошкільну освіту¹⁴⁸.

Під час повномасштабної війни значне скорочення бюджету було неминучим, а деякі субсидії зовсім не фінансувалися. Наприклад, програма «Нова українська школа» (НУШ) не фінансувалася протягом двох років. Однак у 2024 році фінансування виросло та перевершило довоєнний рівень. Було відновлено стандартні субсидії, у тому числі субсидії на НУШ, програми харчування та транспорту. Крім того, значні кошти були виділені на укриття. Законодавство України про освіту передбачає, що сукупне фінансування освіти з державного та місцевих бюджетів має становити 7% ВВП. До війни цей показник вже досягався два роки поспіль.

Загалом 5 117 618 дітей (0–17 років) відвідували освітні заклади станом на кінець 2023 року (дошкільні заклади: 836 445; середні школи: 3 860 023; професійно-технічні: 133 173, заклади передвищої освіти: 181 219; заклади вищої освіти: 106 758). Значна частина школярів відвідує українські школи онлайн, навіть фізично перебуваючи за кордоном або на непідконтрольних територіях¹⁴⁹.

Абсолютна більшість 14-річних дітей відвідували загальноосвітні школи (397 027 учнів), 290 — професійно-технічні навчальні заклади, 232 — фахові передвищі навчальні заклади та 21 — вищі навчальні заклади. Серед дітей віком до 1 року 141 дитина відвідувала заклади дошкільної освіти.

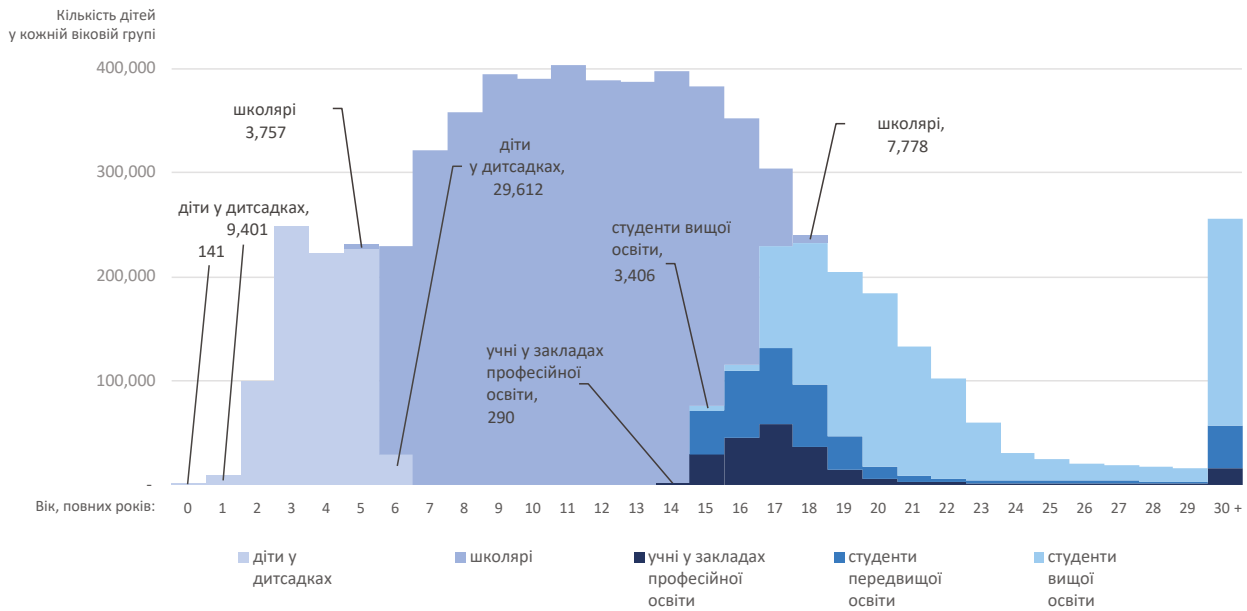
Дошкільна освіта

Для дітей віком від 5 до 6 років дошкільна освіта є обов'язковим початковим компонентом системи безперервної освіти в Україні, але діти можуть здобувати освіту вдома або в сім'ї, за бажанням. Зарахування дітей

¹⁴⁸ Open Budget

¹⁴⁹ Державна служба статистики України, 2024

Діаграма 64. Розподіл дітей та молоді за типом освіти та віком, 2023

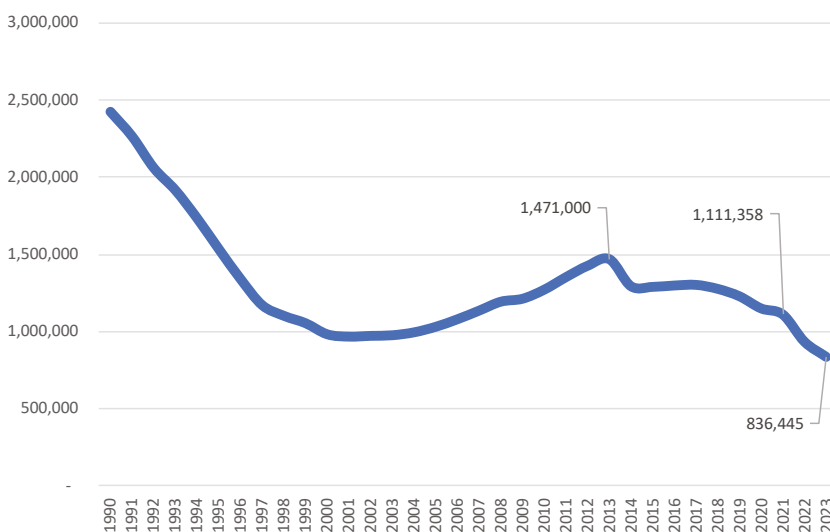
Джерело даних: Держстат / Інститут освітньої аналітики

молодшого віку відбувається на розсуд їхніх батьків. Українське законодавство передбачає, що дошкільний вік — це вік до 6 або 7 років, тобто батьки можуть віддавати дітей до початкової школи у віці 7 років. Кількість закладів дошкільної освіти в Україні з 1990 року скоротилася майже вдвічі: з 24,5 тисяч до менш ніж 13 тисяч у 2023 році.

Через повномасштабну війну, окупацію територій у 2023 році на підконтрольній Україні території функціонувало на 2 тисячі дитячих садків менше порівняно з 2021 роком.

Зараз дитячі садки відвідують на 1,6 мільйона дітей менше, ніж у 1990 році¹⁵⁰.

Діаграма 65. Діти у дитячих садках України, 1990-2023

Джерело даних: Держстат / Інститут освітньої аналітики

¹⁵⁰ Державна служба статистики України, 2024

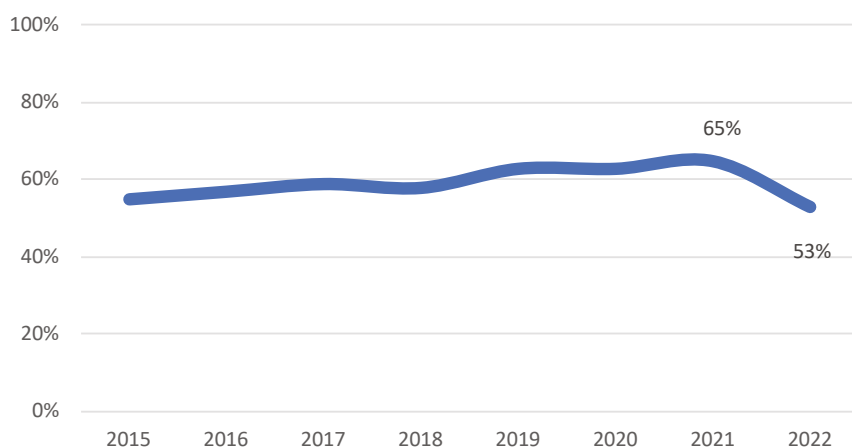
З 2021 року кількість дітей у закладах дошкільної освіти скоротилася на 25% — через втрати контролю за рядом територій та виїзд багатьох матерів з дітьми з України після ескалації війни у 2022 році. Станом на кінець 2023 року загалом 836 445 дітей відвідували дитячі садки, з них близько 74% — очно, 14% — онлайн, а 10% — у змішаній формі¹⁵¹.

Через брак достовірних даних про чисельність населення наразі неможливо точно розрахувати загальну частку дітей, які навчаються в закладах дошкільної освіти. Державна служба статистики України опублікувала останні дані за 2022 рік, згідно з якими рівень охоплення становить 53% від загальної кількості¹⁵². Цей показник знизився з 63% у 2019 році через спричинені війною переміщення, доходи домогосподарств, а також пандемію COVID-19 та її наслідки.

БРАК ДАНИХ

ПРОБЛЕМИ В ОСВІТНІЙ СТАТИСТИЦІ (НА ОСНОВІ ІНТЕРВ'Ю З ЕКСПЕРТАМИ)

- Реформа децентралізації в Україні стикається з проблемами, пов'язаними з координацією, прозорістю рішень та співпрацею між законодавчою та виконавчою владою, зокрема недостатнім використанням даних для розробки рішень.
- Неефективність на регіональному рівні виникає через велику кількість завдань, яку мають виконувати кілька місцевих фахівців у сфері освіти, що призводить до затримок у поданні та обробці даних.
- Нестабільність робочої сили, особливо під час війни, створює проблеми для державної статистичної звітності у сфері освіти. Коли керівники звільняються, вони часто не можуть належним чином передати знання та обов'язки наступникам.
- У сільських та економічно неблагополучних регіонах представники галузі освіти часто не володіють достатніми компетенціями у галузі ІТ, що впливає на їхню здатність працювати з даними, обробляти інформацію та організовувати роботу пов'язаних структур.
- Війна ускладнює збір даних про щільність населення в густонаселених районах, що є вирішальним фактором для рівня зарахування дітей до навчальних закладів.
- Розширення прав і можливостей громад вимагає системної кадрової політики, конкурентоспроможної заробітної плати та посилення аналітичних здібностей керівників. Малоімовірно, що фахівець з управління або аналізу даних обрав би роботу в управлінні освіти, а не в приватному секторі, де заробітна плата може бути значно вищою, а рівень стресу нижчим.

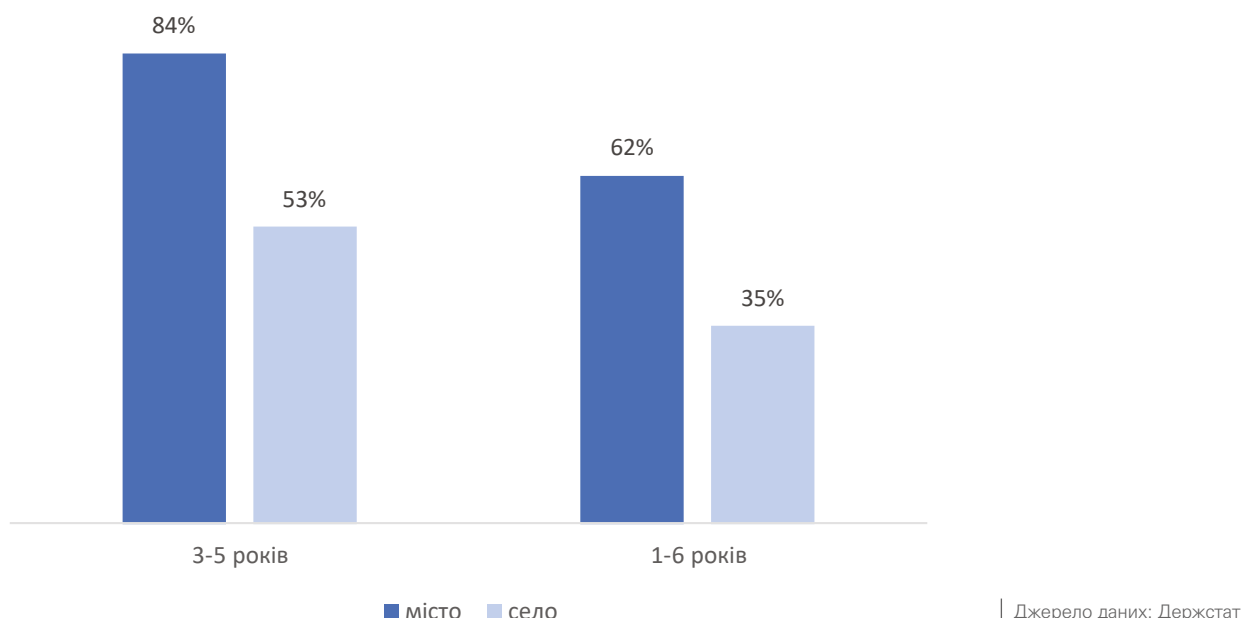
Діаграма 66. Валовий коефіцієнт охоплення (дошкільна освіта), 2015-2022

Джерело даних: Держстат

¹⁵¹ Інститут освітньої аналітики, 2024¹⁵² Державна служба статистики України, 2024

Близько 77% усіх дітей, що відвідують дитсадки, живуть у містах, а 23% — у сільській місцевості. За даними Державної служби статистики у 2022 році 84% дітей у віці від трьох до п'яти років у містах відвідували ЗДО, тоді як у сільській місцевості цей показник становив лише 53%¹⁵³.

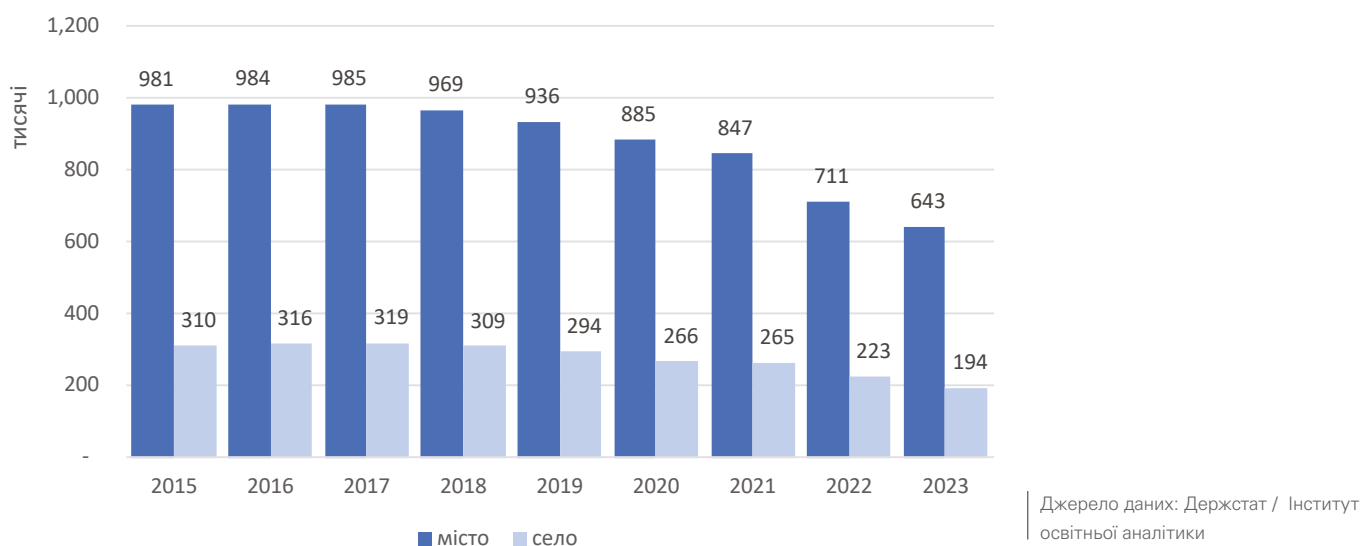
Діаграма 67. Показники охоплення дошкільними закладами за типом населеного пункту та деякими віковими групами, 2022

Показник охоплення дітей закладами дошкільної освіти розраховується як кількість дітей віком 1–6 років у дошкільних закладах, поділена на загальну кількість дітей віком 1–6 років (за винятком дітей, які вже навчаються у загальноосвітніх школах), помножена на 100.

Кількість дітей, що відвідують дитсадки у містах падає швидше, тоді як у сільській місцевості ситуація стабільніша.

Діаграма 68. Діти в дитячих садках, за типом населеного пункту, 2015–2023

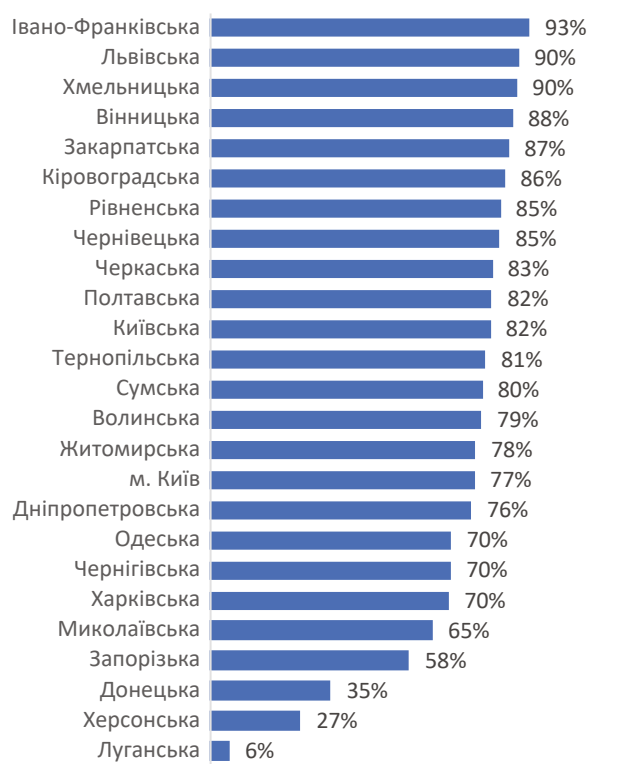

¹⁵³ Державна служба статистики України, 2023

Зміни, спричинені війною, по-різному вплинули на різні регіони. У деяких областях кількість дітей у сфері дошкільної освіти скоротилася лише на 7%, в той час як у прифронтових або частково непідконтрольних регіонах цей показник становив до двох третин.

Практично вся Луганська область стала непідконтрольною з лютого 2022 року, але, як повідомлялося, 749 дітей відвідували 19 дитячих садків у Луганській області у 2023 році: найімовірніше, це евакуйовані заклади, які все ще формально зареєстровані в Луганській області ¹⁵⁴.

Діаграма 69. Відсоток кількості дітей у дитячих садках у 2023 році порівняно з 2021 роком, за регіонами

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Діаграма 70. Наповнюваність дитсадків (співвідношення дітей/місць), за регіонами, 2021-2023 рр.

Область (регіон)	2021	2022	2023
Івано-Франківська	115%	113%	107%
Закарпатська	99%	100%	103%
Запорізька	110%	103%	102%
Львівська	117%	106%	102%
Волинська	116%	103%	99%
Дніпропетровська	93%	90%	99%
Рівненська	106%	94%	94%
Хмельницька	100%	94%	93%
Вінницька	89%	89%	90%
м. Київ	107%	98%	89%
Житомирська	101%	90%	87%
Чернівецька	101%	91%	86%
Сумська	90%	83%	83%
Полтавська	97%	87%	83%
Чернігівська	103%	85%	82%
Кіровоградська	87%	85%	82%
Київська	92%	82%	80%
Тернопільська	96%	84%	79%
Одеська	101%	82%	78%
Харківська	90%	77%	72%
Херсонська	88%		70%
Миколаївська	95%	77%	69%
Черкаська	79%	72%	69%
Донецька	86%	77%	65%
Луганська	88%		37%

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

У деяких областях (особливо на заході України) співвідношення кількості дітей до кількості місць у закладах є високим, іноді навіть перевищуючи 100% (тобто більше дітей відвідує дитсадок, ніж його заявлена «спроможність»).

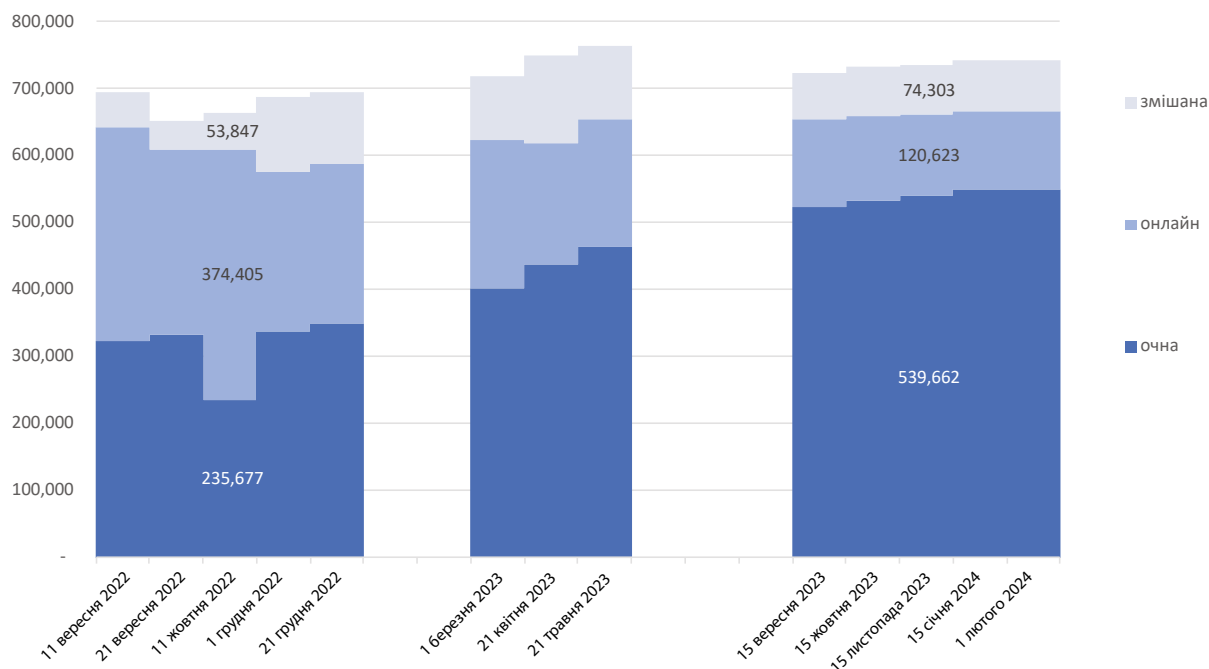
На думку опитаних експертів, якість дошкільних послуг у громадах варіюється через демографічну ситуацію, брак вихователів та фінансування. У деяких районах існує проблема переповненості. Незважаючи на низьку заробітну плату вихователів, навіть у невеликих громадах існують успішні дошкільні заклади. За словами експерта МОН, метою є підвищення доступності, досягнення 99% охоплення дітей та реформуванні системи для збільшення кількості місць. На відміну від початкової та середньої освіти, які фінансуються державою, дошкільна освіта фінансується за рахунок місцевих бюджетів.

Іншим важливим питанням, яке необхідно враховувати при аналізі дошкільної освіти, є режим відвідування — очне чи онлайн. Починаючи з пандемії COVID-19, онлайн-освіта стала поширеною під час локдауну, а згодом — і під час повномасштабної війни.

За даними Інституту освітньої аналітики, у жовтні 2022 року понад 56% дітей відвідували дитячі садки онлайн. До листопада 2023 року цей показник знизився до 16% зі значними відмінностями в різних областях.

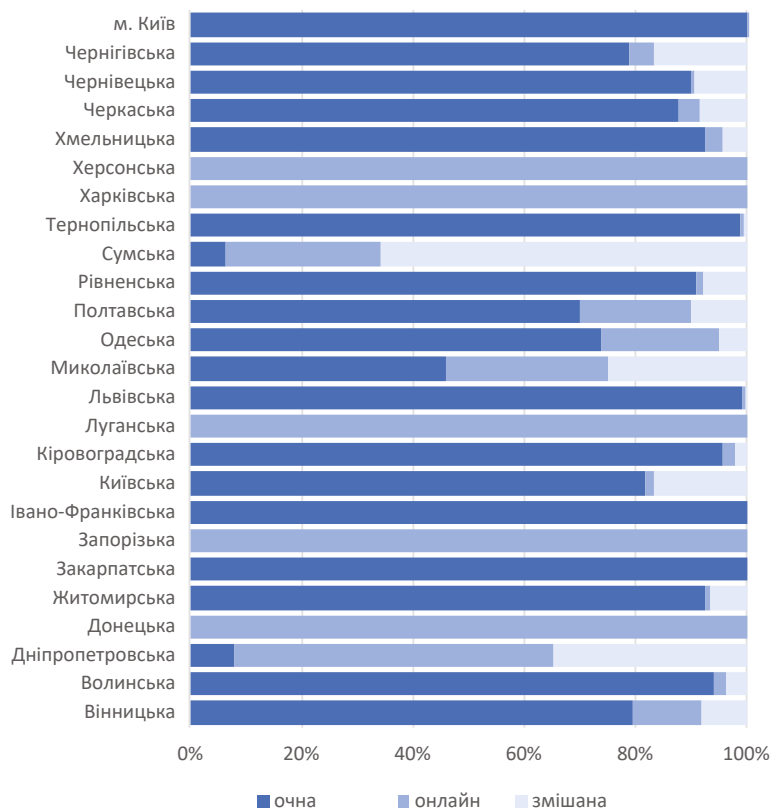
¹⁵⁴ Інститут освітньої аналітики, 2024

Діаграма 71. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти, за формою навчання, 2022-2024

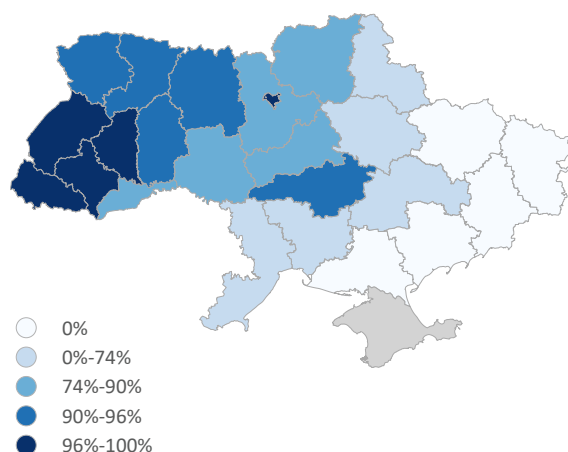
Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Діаграма 72. Діти дошкільної освіти за формою навчання, 15 листопада 2023 р.

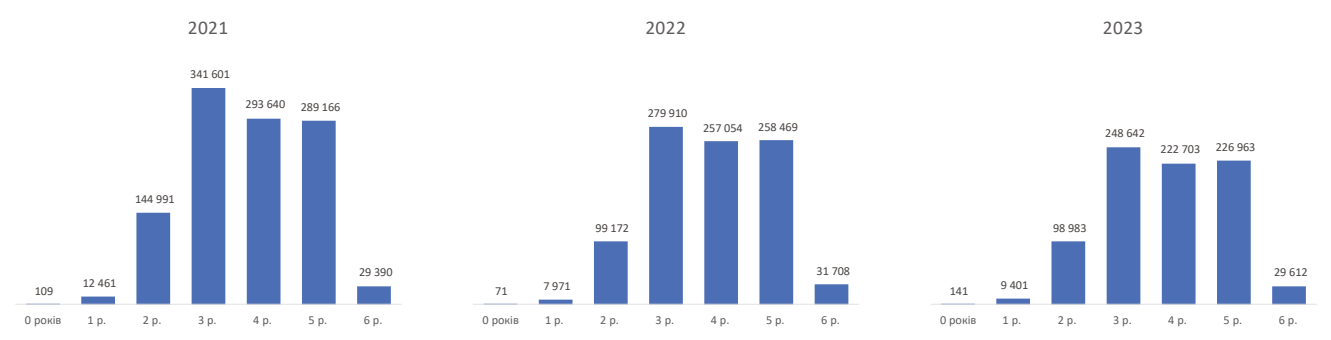
Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Діаграма 73. Частка дітей у дитсадках на очній формі навчання станом на листопад 2023 р.

Станом на листопад 2023 року всі діти в Донецькій, Харківській, Херсонській, Запорізькій областях відвідували дитсадки лише онлайн, в той час як у Дніпропетровській області ця частка становила близько 57%, Миколаївській — 29%, Сумській — 28%¹⁵⁵.

Діаграма 74. Діти в дитячих садках за віком і роком навчання, 2021-2023

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Близько 7% дітей у дошкільних навчальних закладах мають особливі освітні потреби (55 361 дитина), з яких лише 24% перебувають в інклюзивних групах. Діти з інвалідністю становлять менше 1% від загальної кількості дітей, зарахованих до закладів дошкільної освіти.

За словами експерта МОН, перед дошкільною освітою стоять численні виклики. Реформа в цій сфері, посилюється, і особлива увага приділяється роботі з освітянами. Міністерство готує новий закон про запровадження викладання англійської мови в дошкільних навчальних закладах і зосереджується на підготовці вихователів до взаємодії з дітьми англійською мовою. Однак ця ініціатива має бути узгоджена з фінансовою політикою, особливо з огляду на низьку заробітну плату освітян. Постійним пріоритетом залишається підвищення кваліфікації у сфері дошкільної освіти.

Діаграма 75. Інвалідність та особливі потреби в дошкільній освіті, 2023

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

¹⁵⁵ Інститут освітньої аналітики, 2024

Останніми роками поширення інклюзивної освіти в українських дошкільних навчальних закладах вийшло на новий рівень, навіть випереджаючи впровадження в закладах загальної середньої освіти. Докладаються зусилля для збільшення кількості дітей, які отримують послуги інклюзивного навчання в дошкільних навчальних закладах. З 1 січня 2022 року набули чинності зміни до постанови Кабінету Міністрів, які стосуються організації інклюзивної освіти.

Українська влада визначила п'ять рівнів підтримки дітей — від незначних труднощів (рівень 1) до більш складних проблем (рівень 5). Фахівці з інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) визначають відповідний рівень підтримки на основі комплексного оцінювання. Якщо дитина потребує підтримки від 2 до 5 рівня, для задоволення її потреб створюється інклюзивна група або клас.

У контексті інклюзивної освіти фокус зміщується з виключно діагностованих станів дитини на оцінювання конкретної підтримки, необхідної для активної участі та успішного навчання разом з однолітками. Запроваджено диференційований підхід до фінансування інклюзивної освіти з урахуванням рівнів підтримки всіх осіб з особливими освітніми потребами. Однак застосування цього підходу вимагає збільшення видатків як з державного, так і з місцевих бюджетів, що є складним завданням в умовах війни.

За словами опитаних експертів, освітні програми в Україні, у тому числі програми дошкільної та початкової освіти, проходять регулярне оновлення кожні п'ять років відповідно до державних стандартів дошкільної освіти. Однак концепція мінімальних стандартів якості інклюзивних дошкільних послуг наразі відсутня. Україна визначила поняття інклюзивного освітнього середовища на законодавчому рівні, наголошуючи на створенні спеціальних умов, методів і ресурсів, що сприяють спільному навчанню та розвитку дітей з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і здібностей.

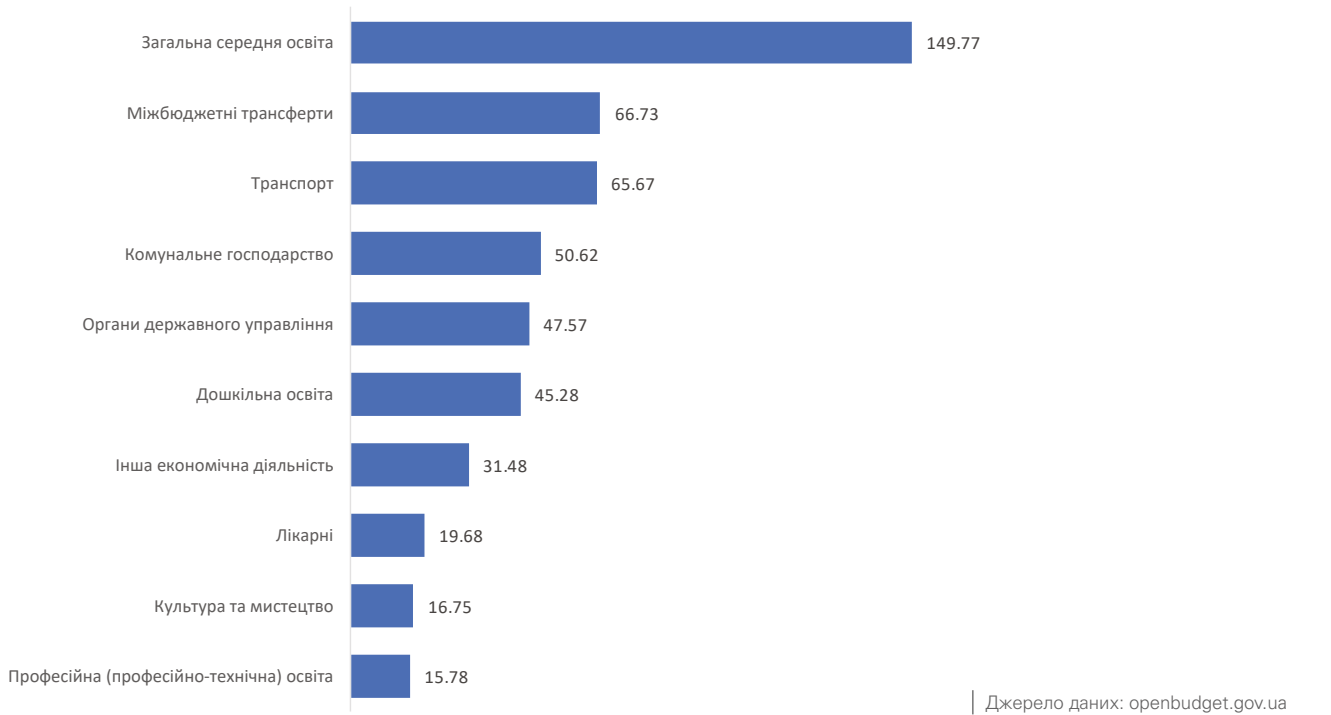
Нещодавно в Україні було переглянуто закон про дошкільну освіту, що зумовило необхідність перегляду всіх пов'язаних з ним нормативно-правових актів. Створення безпечного середовища та надання якісних послуг для дітей з особливими потребами має вирішальне значення, але для цього бракує спеціалізованих педагогів. Ці педагоги потребують психологічної підтримки та професійної підготовки. Відсутність належних умов та низька заробітна плата призводять до гострої нестачі асистентів викладачів, особливо у великих містах, таких як Київ. Дітям, які потребують підтримки на високому рівні, надаються послуги дитячих асистентів. Незважаючи на законодавчі обмеження щодо розміру груп, умови війни призвели до створення більших інклюзивних груп. Бюджетних видатків на підтримку дітей з особливими потребами недостатньо для задоволення зростаючого попиту та придбання необхідного обладнання. Дошкільні заклади на прифронтових територіях працюють з обмеженнями або не працюють взагалі, що ускладнює надання дистанційних послуг дітям з типовими та особливими потребами. Незважаючи на ці виклики, батьки прагнуть інклюзивної освіти для своїх дітей.

Середня освіта

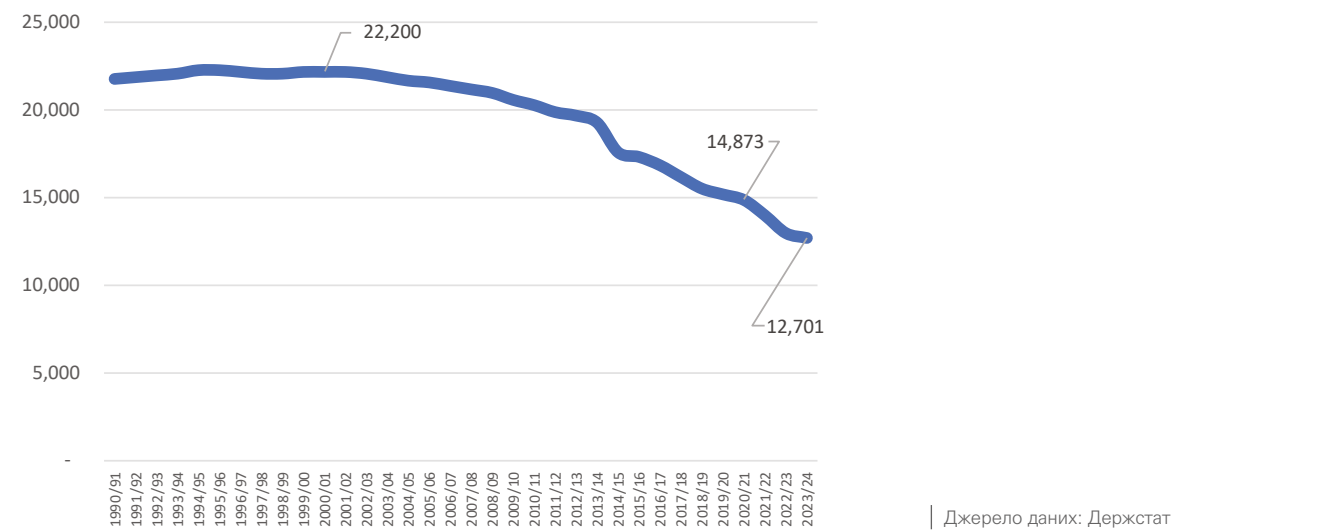
В умовах, коли 13% освітньої інфраструктури пошкоджено або зруйновано війною, а 20% початкових і середніх шкіл не працюють через недостатній доступ до укриттів , половина з 3,8 мільйона школярів країни покладається на онлайн або змішане навчання . Дистанційне навчання, стрес і травми під час пандемії та війни призвели до значних проблем у процесі навчання та набуття навичок.

На середню освіту припадає найбільша частка державних витрат на освіту. Водночас видатки на середню освіту є найбільшою категорією видатків місцевих бюджетів (переважно за рахунок освітньої субвенції з державного бюджету).

Діаграма 76. Топ-10 категорій видатків усіх місцевих бюджетів, млрд грн, 2023

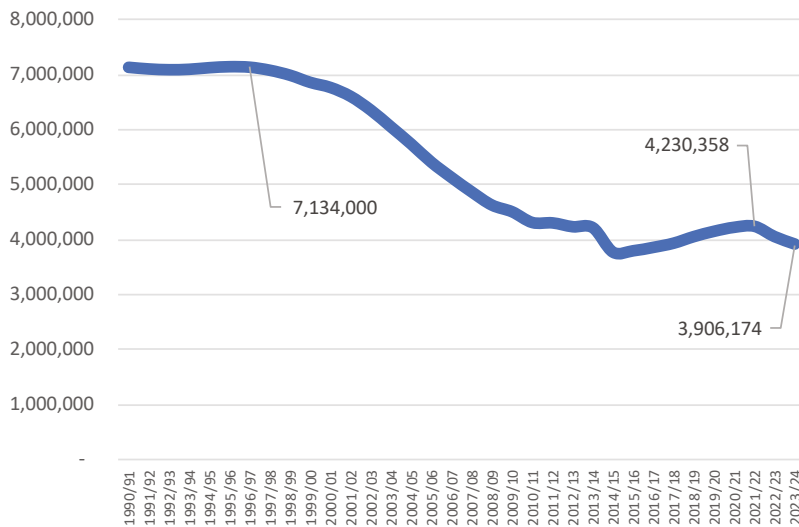
Діаграма 77. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл) на початок навчального року 1990-2023

¹⁵⁶ Світовий банк, 2024

¹⁵⁷ Інститут освітньої аналітики, 2024

Діаграма 78. Кількість дітей у початковій та середній освіті (учнів) на початок навчального року, 1990-2023

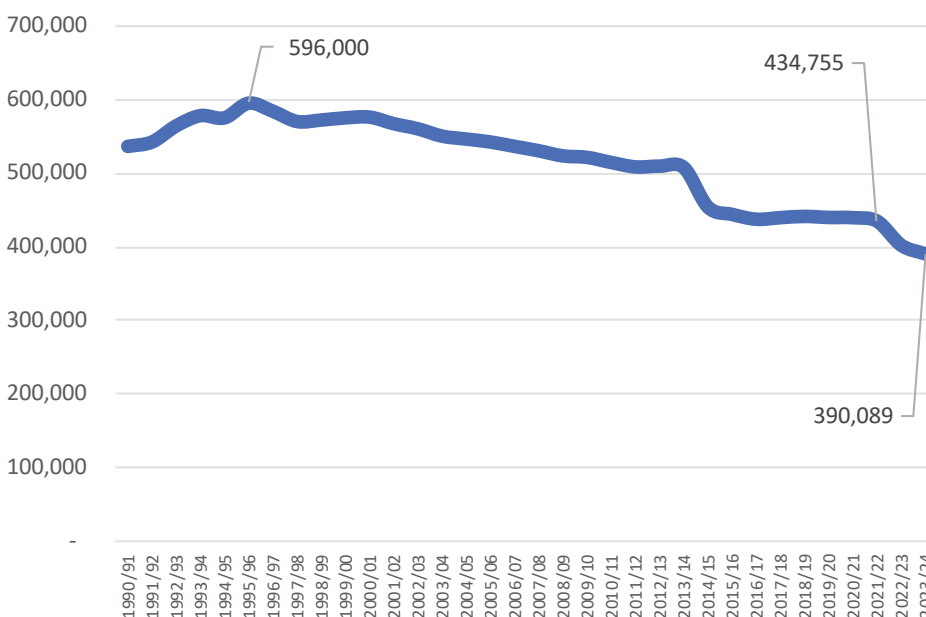

Джерело даних: Держстат

Кількість як загальноосвітніх шкіл, так і учнів поступово зменшувалася з 1990-х років, з помітним скороченням у 2014 році (початок війни та анексія Криму) та у 2022 році (ескалація війни¹⁵⁸). Водночас, на порядку денному вже багато років стоїть питання реорганізації та закриття малих і менш рентабельних шкіл, які не можуть забезпечити оптимальні можливості для навчання дітей.

За експертною оцінкою, більше третини з приблизно 13 000 шкіл вважаються «малими», тобто постійно мають меншу кількість учнів порівняно з середніми показниками. Хоча поняття «малої школи» може відрізнятися, зазвичай на увазі мають школи, в яких навчається менше 100 учнів. Незважаючи на це, таких шкіл дуже багато. Іноді засновники розуміють, що ці школи з часом можуть бути реорганізовані, а учні будуть їздити на навчання до більших закладів. Водночас існує дещо, що перешкоджає закриттю цих шкіл: право на доступність початкової освіти за місцем проживання. Таким чином, ці школи залишаються відкритими завдяки наявності учнів, хоча розвиток шкіл обмежений через їх низьку кількість.

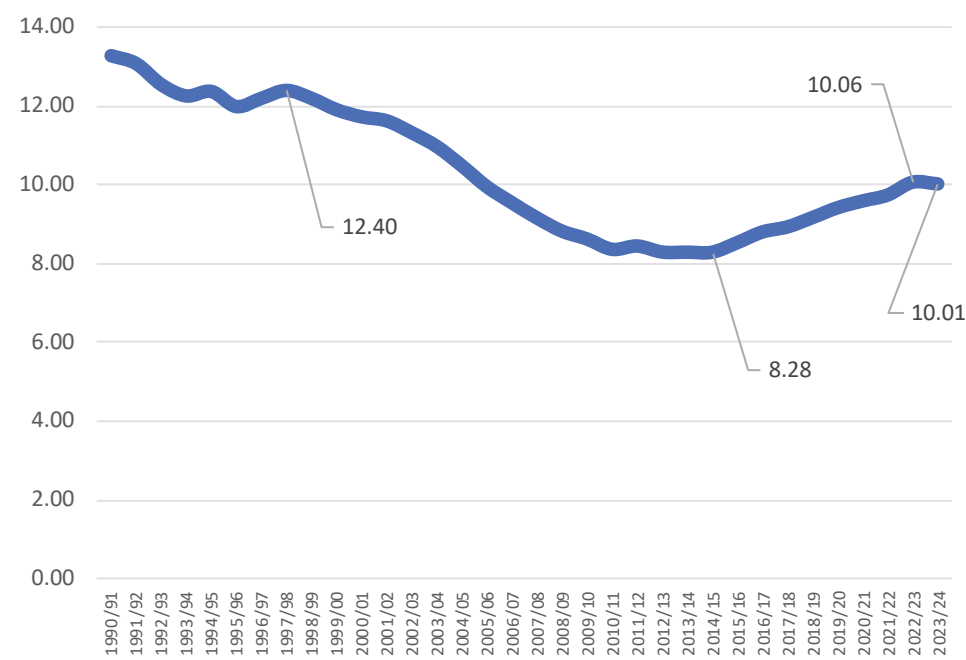
Діаграма 79. Кількість учителів у школах на початок навчального року, 1990-2023

Джерело даних: Держстат

¹⁵⁸ Державна служба статистики України, 2024

Діаграма 80. Співвідношення учнів до вчителів, 1990-2023

Незважаючи на зменшення кількості вчителів через зайнятість та міграцію, загальне співвідношення учнів та вчителів продовжувало зростати з 2012 року, що відображає демографічну структуру дітей шкільного віку¹⁵⁹.

Діаграма 81. Валовий показник охоплення загальною середньою освітою, 2021

За останніми даними Державної служби статистики України, понад 90% дітей віком 10–14 років отримують загальну середню освіту. Водночас, через брак точних і свіжих даних про чисельність населення (останній перепис проводився у 2001 році), ці цифри варто розглядати з обережністю (хоча інших офіційних даних немає).

¹⁵⁹ Державна служба статистики України, 2024

Діаграма 82. Кількість учнів та % зміни у 2023 році до 2021 року за регіонами

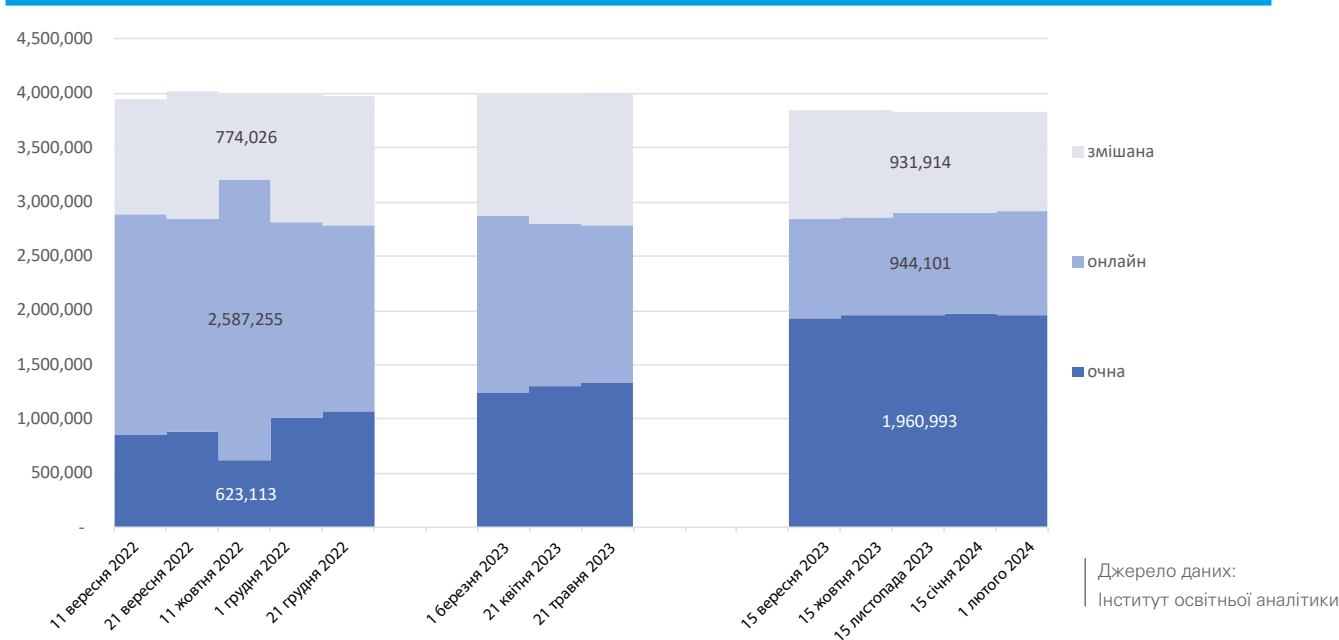
Область (регіон)	2021/2022	2023/2024	% зміни
Вінницька	166,368	163,168	98.08%
Волинська	144,931	141,568	97.68%
Дніпропетровська	341,862	322,890	94.45%
Донецька	167,958	90,436	53.84%
Житомирська	138,486	134,276	96.96%
Закарпатська	171,065	164,045	95.90%
Запорізька	170,381	138,066	81.03%
Івано-Франківська	161,157	158,127	98.12%
Київська	240,419	238,588	99.24%
Кіровоградська	96,568	94,676	98.04%
Луганська	55,234	23,408	42.38%
Львівська	289,187	288,337	99.71%
Миколаївська	118,973	107,398	90.27%
Одеська	281,913	265,307	94.11%
Полтавська	138,594	136,110	98.21%
Рівненська	167,633	165,873	98.95%
Сумська	98,377	92,479	94.00%
Тернопільська	110,968	106,337	95.83%
Харківська	260,862	223,525	85.69%
Херсонська	113,562	64,964	57.21%
Хмельницька	138,791	136,922	98.65%
Черкаська	117,198	116,102	99.06%
Чернівецька	107,974	106,537	98.67%
Чернігівська	96,599	90,612	93.80%
м. Київ	335,298	336,423	100.34%

Джерело даних: Держстат

Протягом останніх двох років війни зміни в кількості школярів були нерівномірними, причому у прифронтових областях кількість дітей скоротилася до 50%. Помітним винятком є столиця Київ, де, незважаючи на війну, кількість дітей у середніх школах дещо збільшилася.

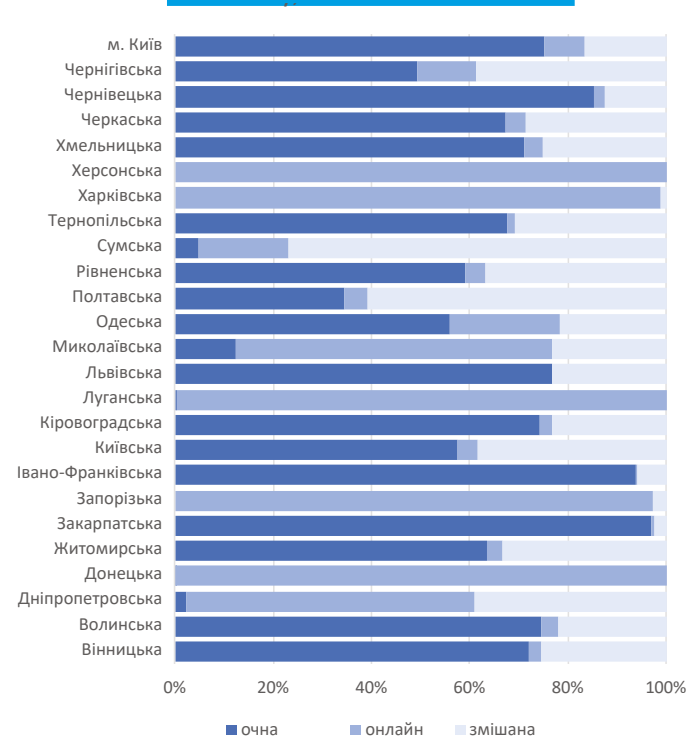
Близько половини з 3,8 мільйона школярів навчаються онлайн або у змішаному форматі.

Діаграма 84. Кількість учнів у системі загальної середньої освіти за формою навчання, 2022-2024

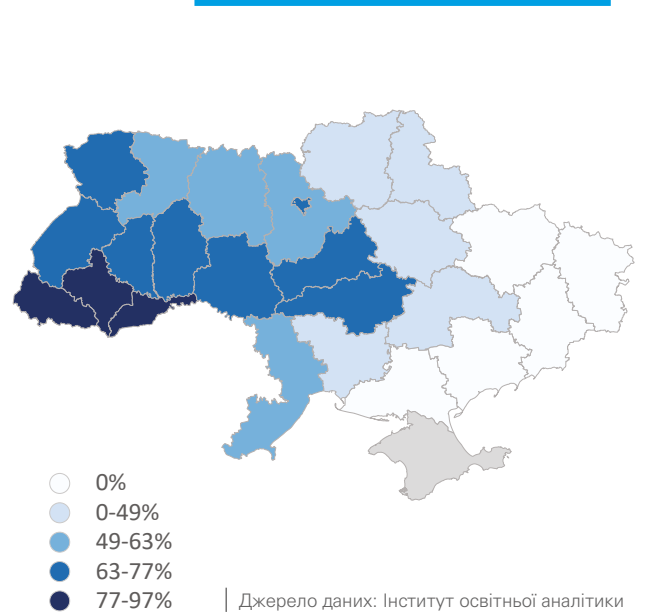
В областях, що постраждали від війни, на доступність освіти впливають питання безпеки. Безпека впливає на формати навчання, а традиційне очне навчання часто неможливе через обстріли та інші обмеження. Створення укриттів вирішує ці питання, дозволяє застосовувати змішаний підхід. Міністерство освіти і науки розробляє комплекс політик для забезпечення доступу до очного навчання для якомога більшої кількості дітей (робоча назва - «школа офлайн»). Мета політик — зменшити кількість дітей, які навчаються виключно онлайн, до 250 000 до кінця 2024 року¹⁶⁰. За даними RDNA3, значна частина учнів на територіях, що постраждали від конфлікту, не мають доступу до необхідних технологій для дистанційного навчання. Приблизно 40% учнів не мають персональних цифрових пристроїв, таких як ноутбуки або планшети, багато районів мають ненадійний інтернет-зв'язок¹⁶¹.

Діаграма 85. Діти в середній освіті за формою навчання, 15 листопада 2023 р.

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Діаграма 86. Частка учнів, які навчаються очно, станом на 15 листопада 2023 р.

Найбільша частка дистанційного навчання припадає на південні та східні області.

За даними офіційної освітньої статистики діти з малозабезпечених сімей¹⁶² становлять 2,2% від загальної кількості школярів, діти з інвалідністю — 1,5%, діти з особливими освітніми потребами — 1,3% (в інклюзивних групах — 1,0%), діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування — 1,0%.

¹⁶⁰ Міністерство освіти та науки України, Міністерство цифрової трансформації України, 2024

¹⁶¹ Світовий банк, 2024

¹⁶² Малозабезпечена сім'я - це сім'я, яка з поважних або незалежних причин має середньомісячний сукупний дохід нижче прожиткового мінімуму для сім'ї.

Діаграма 87. Інвалідність та особливі потреби в середній освіті, 2023

Діти та молоді люди з особливими освітніми потребами (ООП) потребують індивідуальної освітньої підтримки через труднощі у навчанні, а інвалідність охоплює ширший спектр фізичних та психічних порушень, що впливають на повсякденну діяльність. Існує значний збіг між цими двома групами, але не всі діти з ООП мають інвалідність, і не всі діти з інвалідністю мають ООП.

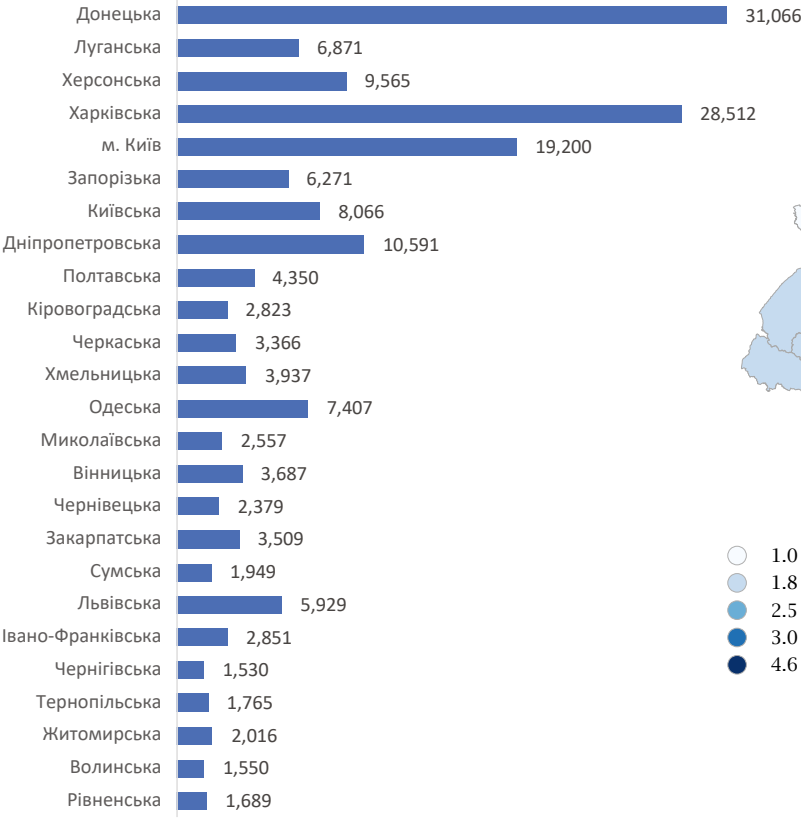
Згідно з інтерв'ю з експертами, в умовах децентралізації підвищення інклюзивності та доступності значною мірою залежить від фінансової спроможності громади. Однак такі аспекти інклюзивного розвитку як рівність, доступність та безбар'єрне середовище взаємопов'язані, але не залежать безпосередньо від спроможності громади.

Хоча заробітна плата фахівців ІРЦ (інклюзивно-ресурсних центрів) покривається за рахунок освітньої субвенції, одного лише державного фінансування може бути недостатньо для належного забезпечення інклюзивної освіти. Розрахунок передбачає, що на один ІРЦ припадає вісім фахівців, серед них директор та сім експертів. Однак, на жаль, через фінансові обмеження в останні роки застосовується понижувальний коефіцієнт. Отже, за словами іншого експерта, якщо фінансування освіти є недостатнім, місцевим органам влади рекомендується підвищувати заробітну плату вчителям.

Діти – ВПО, становлять значну частину учнів середніх навчальних закладів: від 5% до 34% учнів у деяких областях (34% у Донецькій області, 15% у Херсонській, 13% у Харківській, 6% у м. Києві, 5% у Запорізькій)¹⁶³.

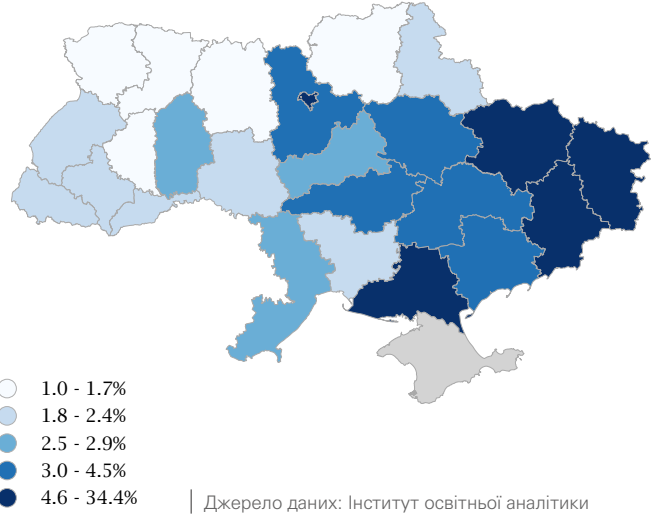
¹⁶³ Інститут освітньої аналітики, 2024

Діаграма 88. Кількість ВПО серед учнів загальноосвітніх шкіл на початок 2023/2024 навчального року

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

Діаграма 89. Частка ВПО серед учнів середньої освіти (2023/2024)

За кордоном також проживає 392 776 учнів, які все ще навчаються в українських середніх школах, 62% з яких беруть участь у навчальному процесі за допомогою дистанційного навчання¹⁶⁴.

Діаграма 90. Українські учні за кордоном станом на лютий 2024 року, за типом навчання

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

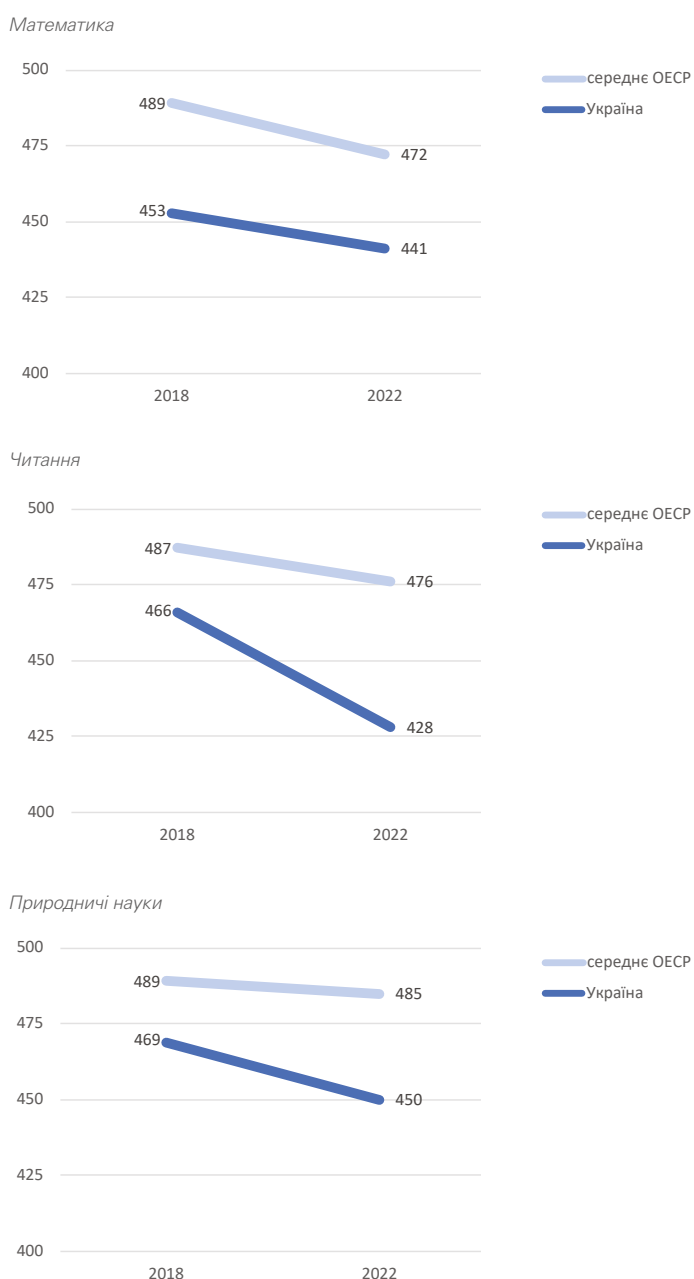
Що стосується результатів навчання, то Програма міжнародного оцінювання учнів (PISA) оцінює компетенції 15-річних учнів у читанні, математиці та природничих науках. Вона досліджує здатність студентів вирішувати складні проблеми, їхні навички критичного мислення та ефективність у спілкуванні. Ці оцінювання

¹⁶⁴ Інститут освітньої аналітики, 2024

надають цінну інформацію про те, наскільки добре освітні системи готують учнів до вирішення реальних проблем і досягнення успіху в майбутньому. Україна приєдналася до PISA у 2018 році, однак у 2022 році через війну не змогла успішно провести дослідження в найбільш постраждалих областях. Таким чином, результати є репрезентативними лише для 18 з 27 областей: Черкаської, Кіровоградської, Полтавської, Вінницької, Чернігівської, Київської, Сумської, м. Києва, Житомирської, Одеської, Чернівецької, Івано-Франківської, Хмельницької, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Волинської та Закарпатської¹⁶⁵.

У 2022 році українські школярі набрали менше балів з математики, читання та природничих наук за середній показник по ОЕСР. Більше того, з 2018 по 2022 роками спостерігалось загальне зниження балів (варто пам'ятати, що PISA в Україні проводилося в жовтні 2022 року, що збіглося з початком масованих ракетних обстрілів та перебоями в електропостачанні).

Діаграма 91. Результати PISA з математики, читання та природничих наук, 2018-2022

Джерело даних: PISA 2022

Результати PISA-2022 показали не лише нижчий рівень грамотності українських учнів з математики, читання та природничих наук, ніж у середньому по країнах ОЕСР, а більші освітні втрати порівняно з 2018 роком. Відповідно до стандартів PISA, вони еквівалентні шести місяцям навчання природничих наук, одному року математики та двом рокам читання.

PISA-2022 підтвердило наявність значних ґендерних розривів у читанні та математиці серед українських учнів. У читанні хлопчики відстають від дівчаток більш ніж на рік навчання, але випереджають їх на 10 балів з математики.

Учні з високим соціально-економічним статусом мають вищі результати з математики, читання та природничих наук, ніж учні з низьким соціально-економічним статусом. При цьому учні з нижчим соціально-економічним статусом найчастіше навчаються в Україні у звичайних школах або професійно-технічних навчальних закладах і проживають у невеликих містах, містечках чи селах, тоді як учні з вищим статусом навчаються у ліцеях, гімназіях та спеціалізованих школах і проживають у великих містах¹⁶⁶.

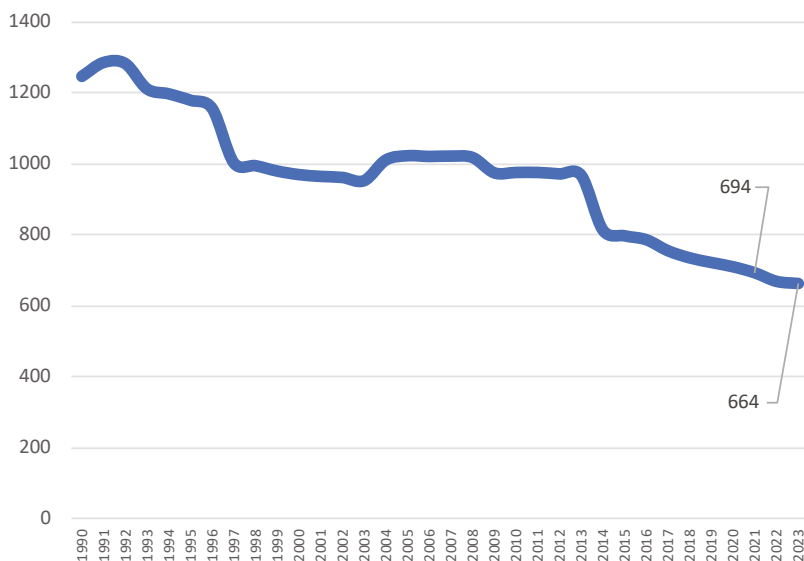
¹⁶⁵ OECD / PISA, 2023

¹⁶⁶ Міністерство освіти і науки України, 2023

Професійно-технічна освіта

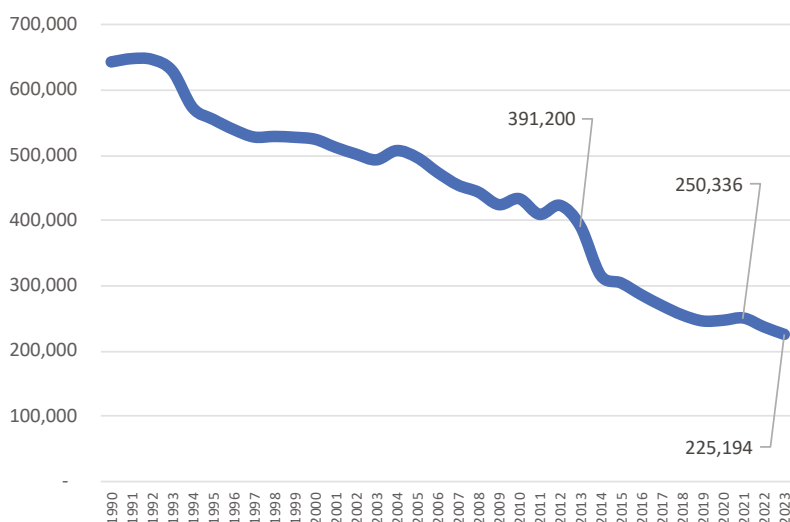
Починаючи з 1990-х років, кількість професійно-технічних навчальних закладів постійно скорочувалася, з помітним падінням у 2014 році (з 1246 у 1990 році до 694 у 2014 році), що пов'язано з анексією Криму та втратою контролю за частинами Донецької та Луганської областей. За два роки повномасштабної війни кількість професійно-технічних навчальних закладів скоротилася на 30 (або на 4%).

Діаграма 92. Кількість закладів професійно-технічної освіти на кінець року, 1990-2023

Джерело даних: Держстат

Діаграма 93. Чисельність учнів закладів професійно-технічної освіти на кінець року, 1990-2023

Джерело даних: Держстат

Кількість учнів у професійно-технічних навчальних закладах на кінець 2023 року була на 25 тисяч менше, ніж на кінець 2021 року (або на 10% менше).¹⁶⁷

¹⁶⁷ Державна служба статистики України, 2024

Більшість учнів ПТНЗ (70%) здобували професію з повною загальною середньою освітою, 24% учнів вже мали повну загальну середню освіту.

Діаграма 94. Структура учнів закладів професійно-технічної освіти, станом на кінець 2023 року

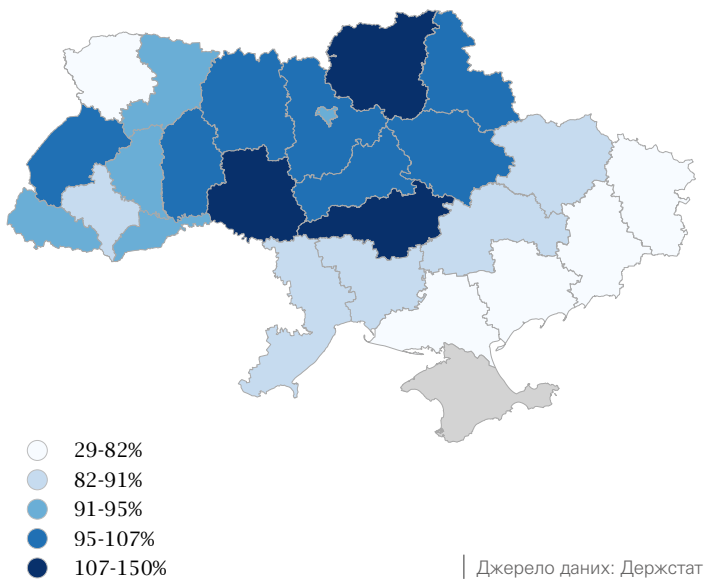
Незважаючи на загальне зменшення кількості учнів у професійно-технічних навчальних закладах, значних змін в розрізі областей не відбулося.

Діаграма 95. Кількість учнів закладів професійно-технічної освіти за регіонами, 2021-2023

Область (регіон)	2021	2023	% of 2021
Вінницька	12,199	13,131	108%
Волинська	8,034	6,138	76%
Дніпропетровська	20,994	19,020	91%
Донецька	10,455	4,975	48%
Житомирська	7,234	7,390	102%
Закарпатська	5,837	5,488	94%
Запорізька	13,846	11,340	82%
Івано-Франківська	9,175	8,051	88%
Київська	7,852	8,246	105%
Кіровоградська	6,352	7,196	113%
Луганська	4,829	1,381	29%
Львівська	20,850	21,051	101%
Миколаївська	10,324	9,313	90%
Одеська	12,826	10,835	84%
Полтавська	9,506	9,388	99%
Рівненська	10,855	10,056	93%
Сумська	8,934	9,367	105%
Тернопільська	7,716	7,072	92%
Харківська	13,867	12,289	89%
Херсонська	7,062	3,199	45%
Хмельницька	9,253	9,925	107%
Черкаська	7,557	7,424	98%
Чернівецька	6,143	5,804	94%
Чернігівська	3,734	5,603	150%
м. Київ	12,083	11,512	95%

Джерело даних: Держстат

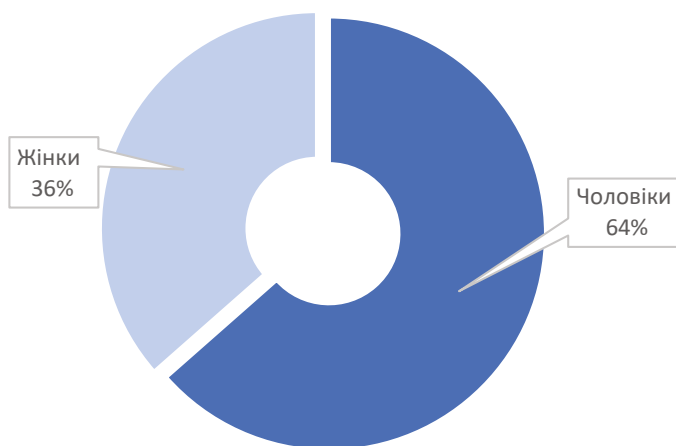
Діаграма 96. Відсоткова зміна учнів закладів професійно-технічної освіти за регіонами (2023 - 2021)

У той час як у прифронтових регіонах спостерігалось сильне скорочення кількості учнів (18-71%), а в прилеглих областях (таких як Одеська, Миколаївська, Дніпровська, Харківська) скорочення менш помітне (9-19%), у деяких регіонах у 2023 році порівняно з 2021 роком спостерігалось зростання: Чернігівська — 50% зростання, Кіровоградська — 13%, Вінницька — 8%.

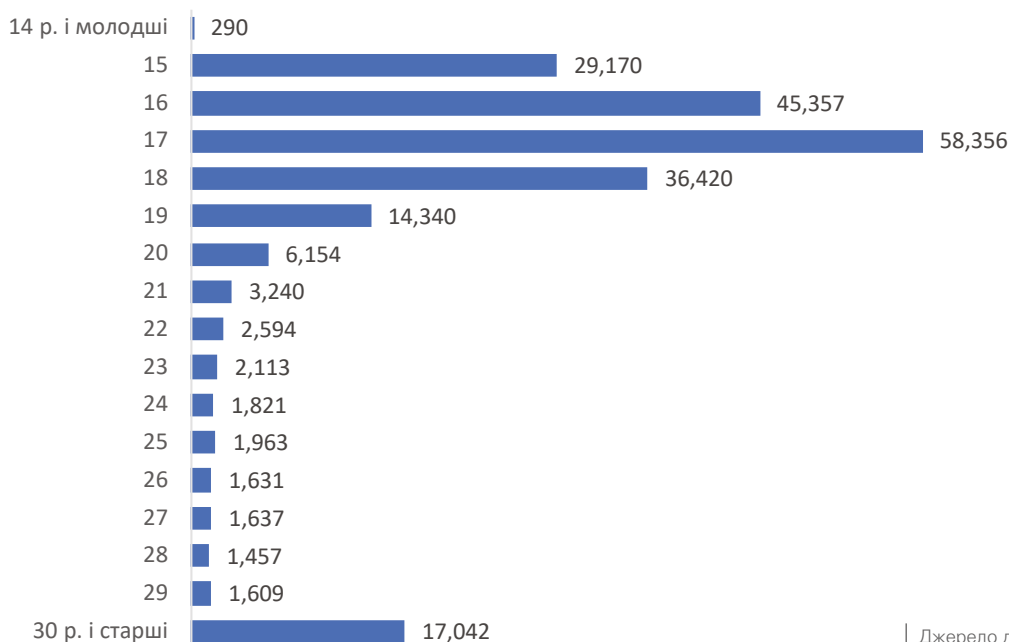
На відміну від дітей у закладах дошкільної та загальної середньої освіти, у ПТНЗ переважають учні чоловічої статі (64%).

Діаграма 97. Розподіл учнів закладів професійно-технічної освіти за статтю, 2023

Джерело даних: Держстат

Діаграма 98. Розподіл учнів закладів професійно-технічної освіти за віком, 2023

Джерело даних: Держстат

Близько 7,5% (або загалом 17 042) учнів ПТНЗ — це люди віком 30 років і старші. Близько 59% усіх, хто навчається у професійно-технічних навчальних закладах, становлять діти (14–17 років)¹⁶⁸.

Водночас українській молоді бракує можливостей для розвитку навичок, необхідних для соціально-економічного відновлення країни, і вона намагається отримати доступ до гідних можливостей працевлаштування.

Ще до ескалації війни профіль кваліфікацій в Україні був недостатнім для задоволення потреб ринку праці. У звіті Світового банку за 2017 рік зазначено, що працівникам не вистає поєднання передових когнітивних, соціально-емоційних і технічних навичок, щоб досягти успіху на ринку праці¹⁶⁹. Було також виявлено, що попит на навчання навичкам поза системою формальної освіти є дуже низьким, а партнерства між підприємствами та освітніми закладами є рідкісними.

Згідно з дослідженням, проведеним IREX у 2023 році, 18% молоді у віці 16–35 років не навчалися і не працювали. Також 22% безробітної молоді вважають брак навичок та знань перешкодою для працевлаштування або самозайнятості¹⁷⁰.

Нерівність між регіонами неоднакова: сільські райони, зокрема й ті, що постраждали від війни, мають менший доступ до можливостей, як свідчать результати PISA-2022.

Станом на березень 2024 року в Україні було зареєстровано 118,5 тис. безробітних, з яких 27,1 тис. (або 23%) — молодь у віці до 35 років, за даними Національного банку України¹⁷¹. Перед початком війни в Україні були наявні проблеми, які обмежували працевлаштування молоді — зокрема обмежені можливості отримати досвід роботи, погіршення механізмів навчання без відриву від роботи та несвідомий вибір професії, який керувався хибними уявленнями про престиж. Крім того, спостерігався брак доступних для студентів послуг з профорієнтування¹⁷². Рівень безробіття серед молоді вже до початку повномасштабної війни становив 19,1%¹⁷³. Надходять повідомлення про те, що приватний сектор втрачає кваліфікованих працівників через примусове переміщення та мобілізацію до 1 мільйона чоловіків працездатного віку до Збройних сил¹⁷⁴. Жінки, які, як правило, збільшували би показники зайнятості під час мобілізації, становлять значну частку осіб, які виїхали за кордон. Очікується, що шлях до відновлення довоєнного рівня зайнятості в країні затягнеться, враховуючи значну шкоду виробничим потужностям і мережам постачання у поєднанні зі слабким внутрішнім попитом¹⁷⁵. Отже, очікується, що високий рівень безробіття зберігатиметься протягом тривалого часу навіть після війни. Цей період може, у свою чергу, сприяти збільшенню рівня вразливості серед населення та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Крім того, як прокоментував представник МОН, молодь в Україні стикається з невідповідністю між знаннями, що вони отримують в навчальних закладах, і навичками, необхідними на ринку праці. Зростає кількість учнів, які не впевнені у своєму майбутньому кар'єрному шляху, причому зростає відсоток 11-класників, які не визначилися. В Україні бракує комплексних державних ініціатив, спрямованих на надання можливостей для розвитку навичок найбільш маргіналізованим групам підлітків як у формальній, так і в неформальній освіті. Згідно з інтерв'ю з експертами, відсутність цілісної національної програми, спрямованої на вирішення цього питання, залишається проблемою.

¹⁶⁸ Державна служба статистики України, 2023

¹⁶⁹ Світовий банк, 2017

¹⁷⁰ IREX, 2023

¹⁷¹ Національний банк України, 2024

¹⁷² Організація Об'єднаних Націй Україна, 2019

¹⁷³ МОП, 2021

¹⁷⁴ Економічна правда, 2023

¹⁷⁵ ЮНІСЕФ, 2023

Невідповідність навичок, швидше за все, пояснюється якістю та відповідністю отриманих навичок, а не відвідуванням школи чи кількістю осіб, що поступають до освітніх закладів. Опитані в попередніх дослідженнях роботодавці в Україні зазначили, що освітня система не відповідає їхнім вимогам. Результати опитування свідчать про те, що випускникам не вистачає практичних навичок, а також сучасних знань, що призводить до відчутної нестачі кваліфікованої робочої сили¹⁷⁶. З іншого боку, охоплення початковою та неповною середньою школою в Україні становить 100% або близько до цієї цифри, а охоплення вищою освітою є відносно високим порівняно з середнім показником в ЄС. Станом на 2020 рік 57,1% 30–34-річних українців і українок (49,7% чоловіків і 64,8% жінок) мали повну вищу освіту, в той час як у ЄС таких було лише 41,0% (46,1% жінок і 36,0% чоловіків)¹⁷⁷. Українські студенти також більш схильні продовжувати навчання після завершення першого ступеня освіти. Близько 74% випускників бакалаврату у 2018 році продовжили навчання для здобуття ступеня магістра. Це пов'язано з очікуванням, що краща кваліфікація призведе до вищих шансів отримати роботу. Дослідження показують, що у 2021 році рівень зайнятості серед 20–64-річних, які мають принаймні ступінь магістра, становив 75,0%; в той час як для тих, хто має лише середню освіту, він становив 51,3%, а для осіб, які мали ступінь бакалавра, — 59,8%¹⁷⁸. З огляду на ці статистичні дані, Україна демонструє хороші результати у галузі доступу до формальної освіти. Однак головною проблемою є те, що в поточній освітній системі бракує можливостей для розвитку навичок у рамках навчальної програми, яка забезпечить студентів затребуваними на ринку праці навичками, а можливості для розвитку навичок за межами освітньої системи обмежені.

¹⁷⁶ ОЕСР, 2015¹⁷⁷ Міністерство освіти і науки України / Інститут освітньої аналітики, 2022¹⁷⁸ Міністерство освіти і науки України / Інститут освітньої аналітики, 2022

Проблемні місця та стратегії

Дошкільна освіта

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак достовірних, повних і прозорих даних у реальному часі для планування та впровадження політик та концепцій у сфері освіти. Відсутність науково обґрунтованої, орієнтованої на людей нормативної бази для диверсифікованих інклюзивних послуг у сфері дошкільної освіти. Застарілі навчальні програми дошкільної освіти та мінімальні стандарти якості послуг інклюзивної дошкільної освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити прозорі національні системи освітніх даних для ухвалення рішень на рівні шкіл, областей, громад. Розробити науково обґрунтовану, орієнтовану на людей нормативну базу для інклюзивної, підзвітної та відповідальної дошкільної освіти. Розробити, ухвалити та впровадити оновлену навчальну програму ЗДО та мінімальні стандарти якості послуг для сприяння реформі НУШ.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спроможності на рівні громади планувати, надавати та моніторити диверсифіковані інклюзивні послуги у сфері дошкільної освіти. Недостатня спроможність вчителів залучати дітей з інвалідністю до дошкільної освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Інтегрувати послуги ЗДО у свої бюджетні плани, виділяти людські та технічні ресурси для надання інклюзивних послуг дошкільної освіти. Переглянути, ухвалити та впровадити компонент інклюзивної освіти в національні навчальні програми підготовки вчителів.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спроможності та обізнаності батьків щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для стимулювання та залучення до навчання дітей молодшого віку. Повсюдна стигматизація дітей з інвалідністю як в освітніх системах, так і в громадах, що перешкоджає їхній повній інтеграції та участі в житті суспільства.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впроваджувати комунікацію для реформування політик у сфері дошкільної освіти. Розробити, ухвалити та впровадити програму виховання дітей у координації з різними соціальними секторами. Розробити, фінансувати та впроваджувати кампанії та інтервенції, спрямовані на зменшення стигматизації дітей з інвалідністю як в освітніх системах, так і в громадах.

Результати навчання

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак достовірних, повних і прозорих даних у реальному часі для планування та впровадження політик та концепцій у сфері освіти
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити комплексні прозорі національні системи освітніх даних для ухвалення рішень на рівні шкіл, областей, громад.

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність безпечного, доступного навчального середовища рівня початкової та середньої школи [в регіонах, що постраждали від конфлікту (війни)]. Відсутність спроможності вчителів включити освіту дітей з інвалідністю у навчальний процес в рамках початкової та середньої школи. Відсутність формалізованих можливостей корекційного навчання для дітей, чиє навчання було перервано або які відстають у навчанні.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та ухвалити стратегію цифровізації освіти та виділити ресурси на її реалізацію. Відновлення/реконструкція шкільних приміщень для ефективного забезпечення очного навчання. Розробити, надати та фінансувати формалізовані послуги та програми корекційного навчання для дітей у початковій та середній школі. Сприяти підготовці вчителів з питань навчання, орієнтованого на дитину, та формативного оцінювання.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність програм на рівні місцевих органів влади, спрямованих на залучення та розширення можливостей батьків, дітей та молоді з інвалідністю для отримання інклюзивних послуг дошкільної, початкової та середньої освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Develop and implement programmes to engage and empower parents / caregivers / children / youth with disabilities in inclusive education at local level.

Від навчання до роботи

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спільної міжсекторальної стратегії та координації між стейкхолдерами щодо підтримки переходу молоді від навчання до роботи. Відсутність стратегічних та операційних рамок для забезпечення інституційних зв'язків між альтернативними шляхами навчання та приватним сектором. Відсутність структурованих можливостей для розвитку навичок у рамках формальної та неформальної освіти для більшості маргіналізованих підлітків та молоді.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити національну координаційну структуру та спільну міжсекторальну стратегію для полегшення переходу від навчання до роботи для молоді відповідно до систем ЄС. Розробити, впроваджувати та фінансувати механізми, що об'єднують приватний та державний сектори для полегшення пошуку першої роботи для молоді. Розробити, затвердити та сертифікувати матеріали для інтеграції навичок та соціально-емоційних компетенцій, що можуть бути передані, в рамках реформи навчальної програми.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність ефективної, вільної від стигматизації та орієнтованої на ринок праці системи профорієнтації для молоді в контексті потреб відновлення та нових тенденцій (цифровізації, озеленення, гендерних потреб).
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впровадити моделі профорієнтації, що враховують ринок праці та не допускають стигматизації, для полегшення переходу молоді від навчання до роботи.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Обмежений доступ до важливої інформації та ресурсів щодо навичок, необхідних на ринку праці, що ускладнюється відсутністю в Україні доступних дружніх до молоді послуг, платформ та інструментів для профорієнтації та консультування з питань працевлаштування.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, просування та використання платформ, інструментів та заходів для профорієнтації молоді, настанов щодо кар'єри та консультацій з працевлаштування в Україні

Мама дитячого будинку сімейного типу Оксана з дітьми.

46-річна Оксана — прийомна мати з Бунакового, що на сході Харківської області. Коли в лютому 2022 року почалася повномасштабна війна, її прийомні діти були далеко.

«Війна почалася як страшний сон, — згадує вона. — Діти були на курорті, а ми вдома. Моя молодша дочка, невістка, двоє онуків і я залишилися самі».

На щастя, прийомних дітей Оксани евакуювали до Дніпра, а згодом у безпечніше місце на захід України.

Після чотирьох довгих місяців, незважаючи на триваючі обстріли та насильство, Оксана та її прийомні діти нарешті возз'єдналися. Але життя в Бунаковому кардинально змінилося – їжі було мало, ціни високі, а найближчий відкритий магазин був за 60 кілометрів. Коли продукти подорожчали втричі, а то й учетверо, прогодувати родину стало проблемою.

Фінансову допомогу Оксані та її родині надав ЮНІСЕФ. На ці кошти закупили продукти, а в підвалі гаража побудували укриття, яке могло б захистити велику родину під час обстрілів. Також частина грошей пішли на ремонт насосної станції, яка подає воду в будинок.

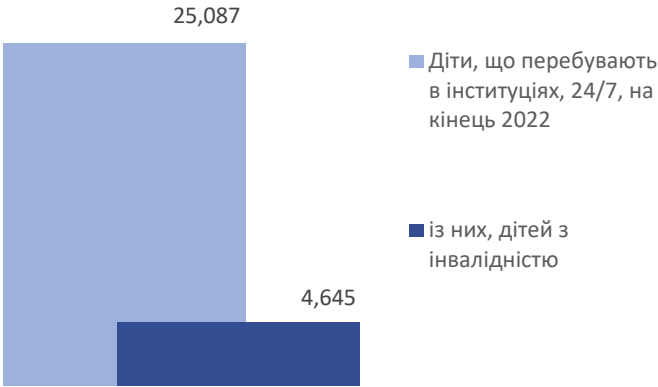
Захист дітей

Альтернативний догляд

У перші дні війни понад 38 000 з 48 000 дітей, які перебували під опікою в закладах інституційного догляду, були повернуті в сім'ї без оцінки їхньої здатності забезпечувати догляд і виховання та без будь-якої допомоги у забезпеченні догляду; понад 4 000 дітей із закладів інтернатного типу були евакуйовані до країн Європейського Союзу, Молдови та Туреччини, а понад 1 600 — в інші регіони України. Понад 7 000 дітей були переміщені (евакуйовані) із закладів різних типів та форм власності, які надають послуги з інституційного догляду та виховання дітей¹⁷⁹.

Згідно з даними Національної соціальної сервісної служби України кількість дітей, які перебувають у закладах інтернатного типу (проживають у закладах 24/7), станом на кінець 2022 року становила 25 087¹⁸⁰.

Діаграма 99. Кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають у закладах інтернатного типу, на кінець 2022 року

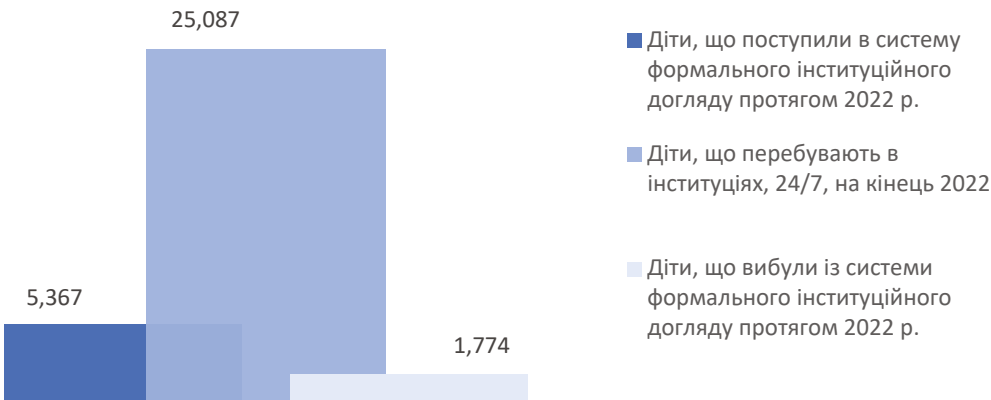

Джерело даних: Національна соціальна сервісна служба України (НСССУ)

Близько 19% дітей в інтернатах — це діти з інвалідністю.

Понад 5 тисяч дітей потрапили до інтернатних закладів і майже 2 тисячі дітей залишили інтернатні заклади протягом 2022 року.

Діаграма 100. Надходження та вибуття дітей віком 0-17 років до/з закладів інтернатного типу протягом 2022 року

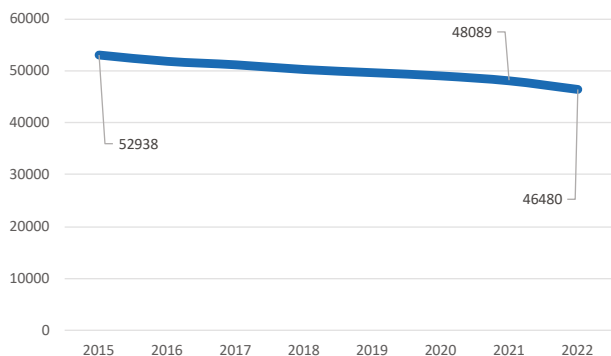

Джерело даних: НСССУ

¹⁷⁹ ЮНІСЕФ, 2022
¹⁸⁰ Національна соціальна сервісна служба України, 2024

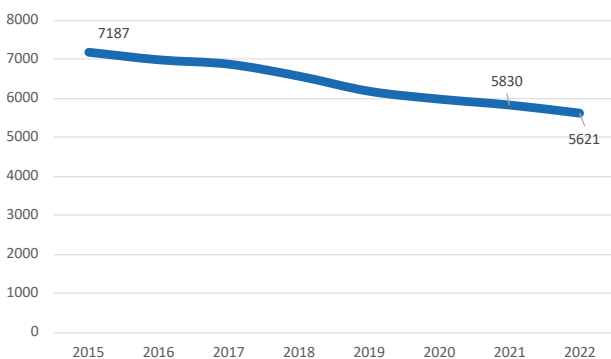
Діти, що виховуються у сімейних формах виховання у 2022 році, розподілені так: у прийомних сім'ях — 5 621 (309 дітей з інвалідністю), під доглядом родичів: 46 480 (1348 дітей з інвалідністю), інші форми (дитячий будинок сімейного типу) 9 037 (з них 470 дітей з інвалідністю)¹⁸¹.

Діаграма 101. Загальна кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають під опікою родичів, на кінець року, 2015-2022

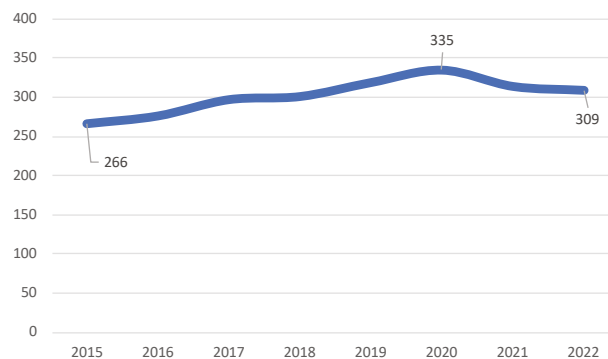
Джерело даних: НСССУ

Діаграма 102. Загальна кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають у прийомних сім'ях, на кінець року, 2015-2022

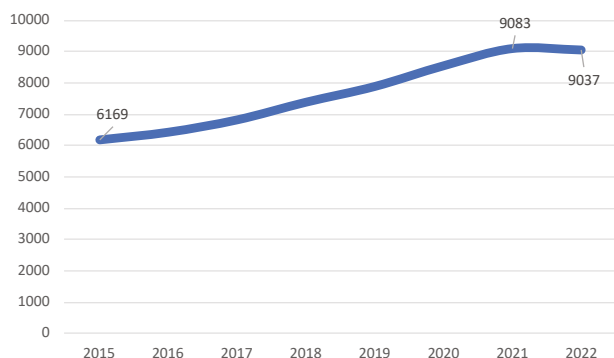
Джерело даних: НСССУ

Діаграма 103. Загальна кількість дітей з інвалідністю, які перебувають у прийомних сім'ях, на кінець року, 2015-2022

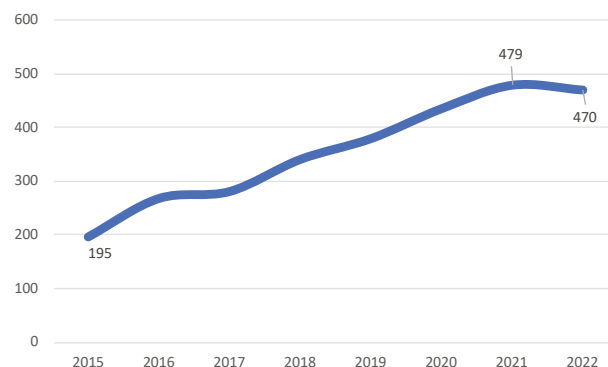

Джерело даних: НСССУ

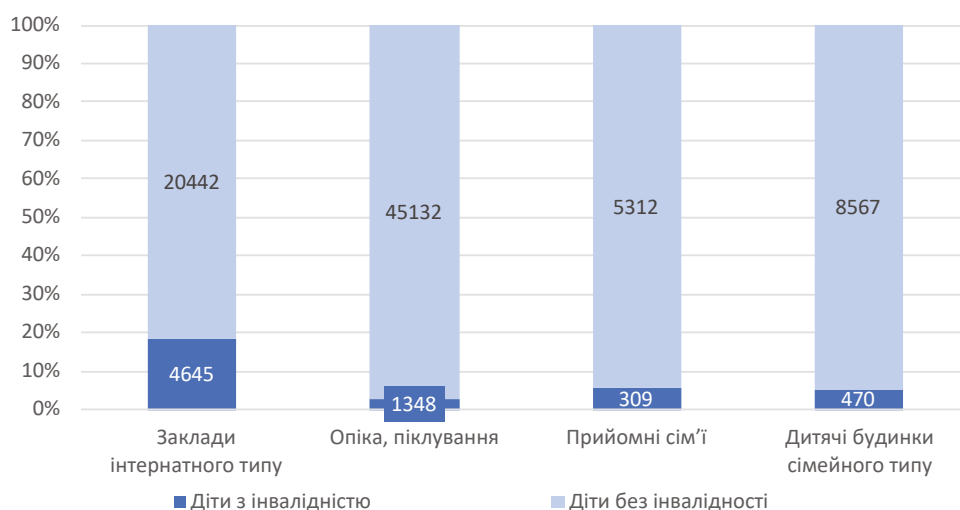
¹⁸¹ Національна соціальна сервісна служба України, 2024

Діаграма 104. Загальна кількість дітей у дитячих будинках сімейного типу, на кінець 2015-2022

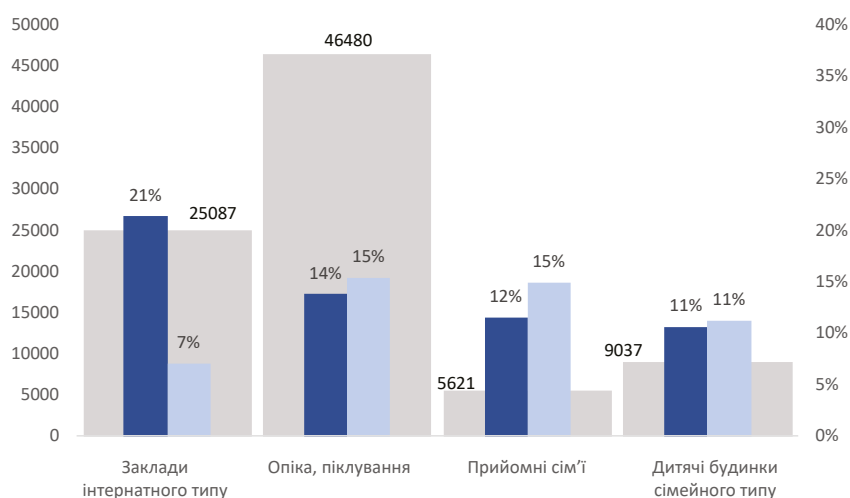
Джерело даних: НСССУ

Діаграма 105. Загальна кількість дітей з інвалідністю у дитячих будинках сімейного типу, на кінець 2015-2022

Джерело даних: НСССУ

Діаграма 106. Діти в альтернативному догляді, за типом та статусом інвалідності, кінець 2022 року ¹⁸³

Джерело даних: НСССУ

Діаграма 107. Загальна кількість дітей у різних видах офіційної опіки, кінець 2022 року, % дітей, які надійшли та вибули з кожного типу протягом 2022 року

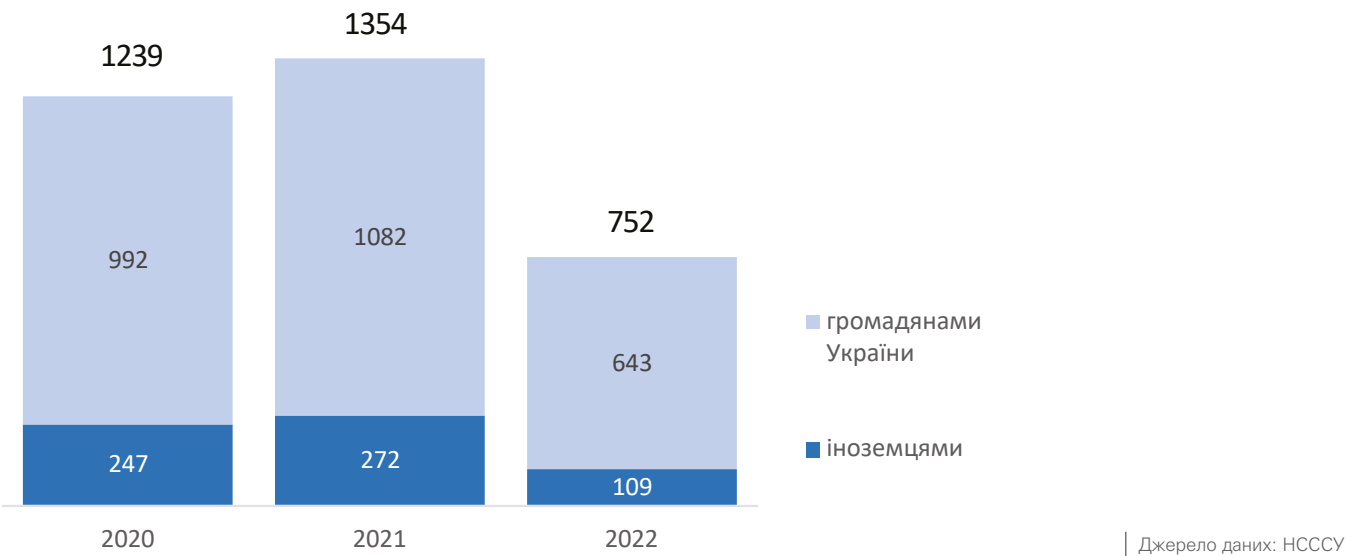
Джерело даних: НСССУ, Держстат

Кількість дітей, що надійшли до усіх видів сімейних форм виховання, у 2022 році була мінімальною за останні 8 років — 9 774 (13 274 у 2015 році).

Повномасштабна війна майже вдвічі зменшила кількість усиновлених дітей. Міжнародне усиновлення українських дітей було фактично призупинено під час воєнного стану у 2022 році. Згідно з постановою уряду, під час дії воєнного стану міжнародне усиновлення заборонено, крім випадків, коли кандидат в усиновлювачі є родичем дитини, кандидати в усиновлювачі виявили бажання усиновити дитину, яка є біологічним братом/сестрою раніше усиновленої ними дитини або коли один з подружжя виявив бажання усиновити дитину другого з подружжя ¹⁸³.

За даними Національної соціальної сервісної служби України, у 2022 році було усиновлено 752 дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, порівняно з 1354 дітьми, усиновленими у 2021 році.

Діаграма 108. Загальна кількість офіційно усиновлених дітей віком 0-17 років протягом року, 2020-2022

Незважаючи на збільшення бюджету на 2024 рік, місцеві трансферти на деінституціалізацію та виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних умовах становлять лише 74% від видатків на 2021 рік ¹⁸⁴.

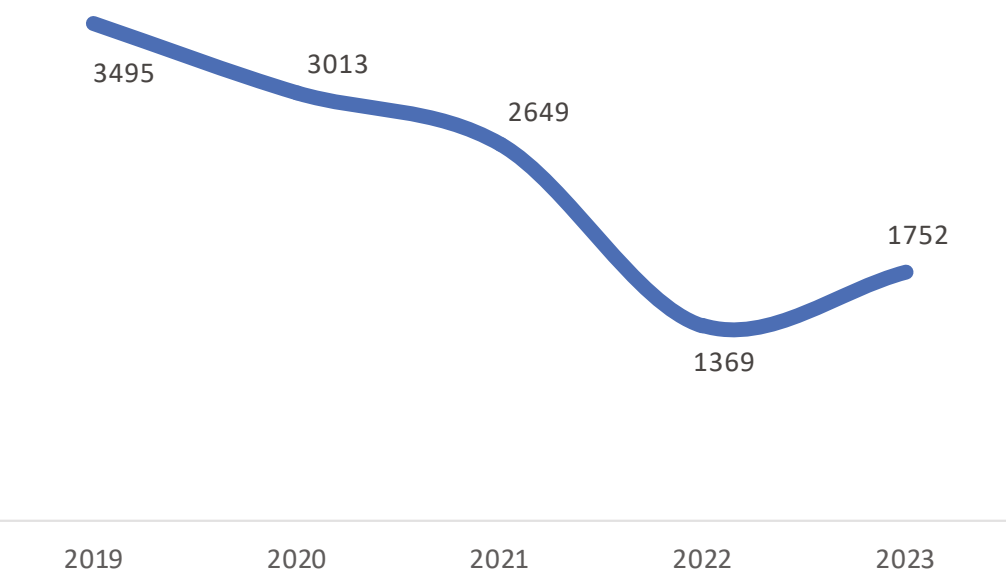
¹⁸³ Кабінет Міністрів України, 2024

¹⁸⁴ ЮНІСЕФ, 2023

Правосуддя для дітей

У той час як кількість дітей з кримінальними обвинуваченнями зменшилася з 2 649 до 1 369 у 2021–2022 роках, вона зросла на 28% (до 1 752) у 2023 році, а кількість вироків, пов’язаних з позбавленням волі або альтернативних вироків, досягла історичного мінімуму — 336 вироків у 2022 році¹⁸⁶.

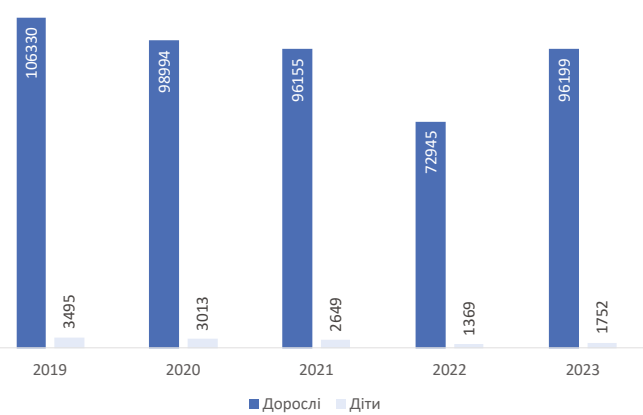
Діаграма 109. Кількість притягнених до кримінальної відповідальності дітей, 2019-2023

Джерело даних: Офіс Генерального прокурора (ОГП)

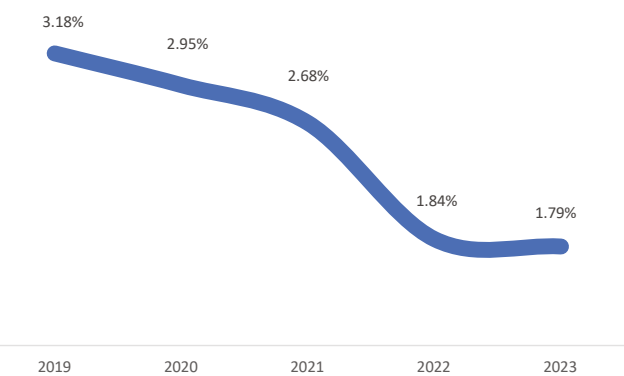
Частка дітей серед усіх обвинувачених у кримінальних правопорушеннях зменшилася з 3,18% у 2019 році до 1,79% у 2023 році.

Діаграма 110. Кількість притягнутих до кримінальної відповідальності дорослих та дітей, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

Діаграма 111. Відсоток дітей серед усіх обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, 2019-2023

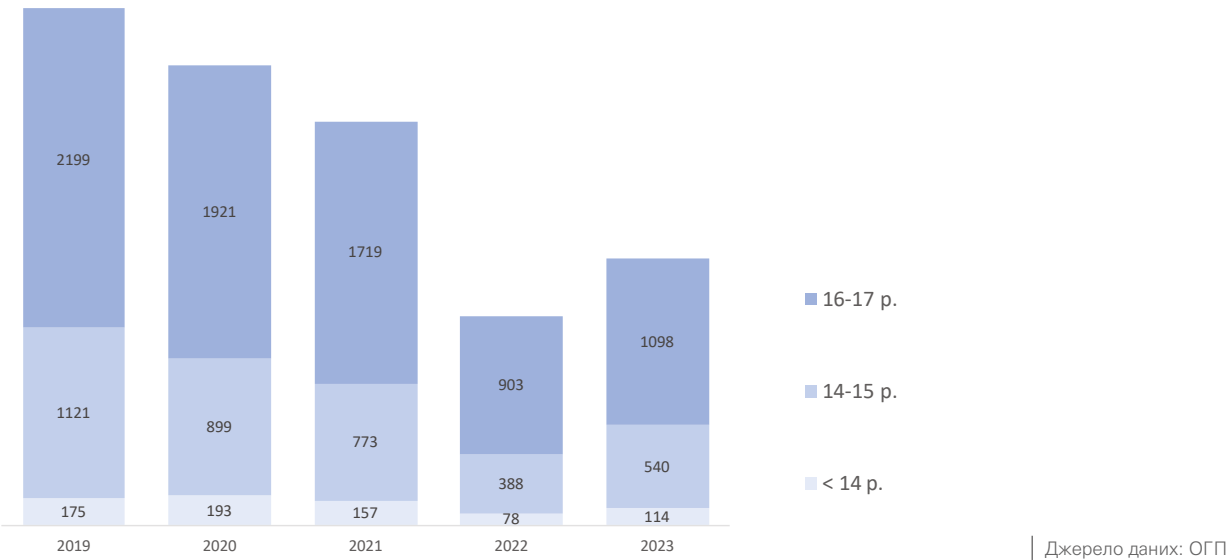

Джерело даних: ОГП

¹⁸⁵ Офіс Генерального прокурора України, 2024
¹⁸⁶ TransMonEE / Державна служба статистики України, 2023

Близько 63% усіх дітей, обвинувачених у кримінальних правопорушеннях у 2023 році, були віком 16–17 років.

Діаграма 112. Розподіл дітей, обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, за віковими групами, 2019-2023

У загальній структурі кримінальних правопорушень, вчинених дітьми, 55% становили злочини проти власності, 19% — проти життя та здоров’я, 9% — у сфері безпеки дорожнього руху, 6% — пов’язані з незаконним обігом наркотиків. Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями, скоєними дітьми у 2023 році, були крадіжки (46%), інші злочини проти життя та здоров’я (15%), пограбування (6%), незаконне заволодіння транспортним засобом (5%), шахрайство (4,5%)¹⁸⁷.

Діаграма 113. Найбільш поширені види злочинів, у яких обвинувачували дітей, 2019-2023

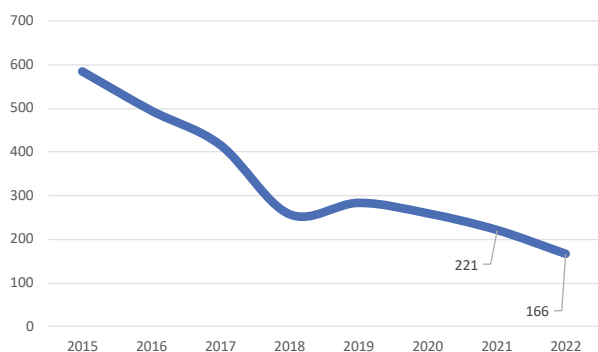
	2019	2020	2021	2022	2023
Крадіжка	2067	1645	1468	675	807
Інші злочини проти життя та здоров’я	282	273	272	202	269
Грабіж	392	348	247	97	97
Незаконне заволодіння транспортним засобом	-	272	191	81	92
Шахрайство	65	52	57	48	79
Що стосуються наркотичних засобів, без мети збуту	-	77	68	49	68
Хуліганство	-	106	76	35	56

Джерело даних: ОГП

Кількість дітей, засуджених як до позбавлення волі, так і до альтернативних покарань, демонструє постійну тенденцію до зменшення протягом останніх років. У 2022 році вироби, пов’язані з позбавленням волі, досягли історичного мінімуму: 166 (порівняно з 221 у 2021 році та 4810 у 2000 році).

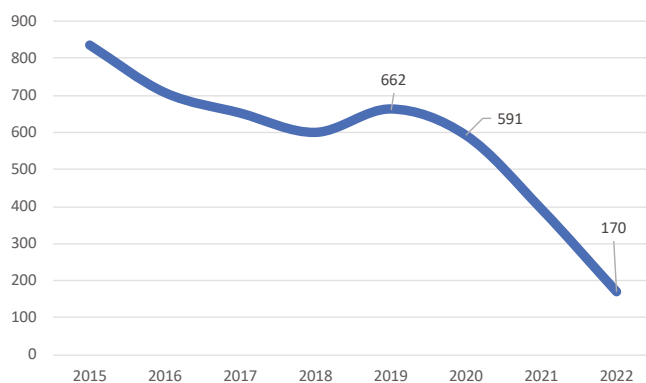
¹⁸⁷ [Офіс Генерального прокурора України, 2024](#)

Діаграма 114. Загальна кількість дітей, засуджених до позбавлення волі, протягом 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

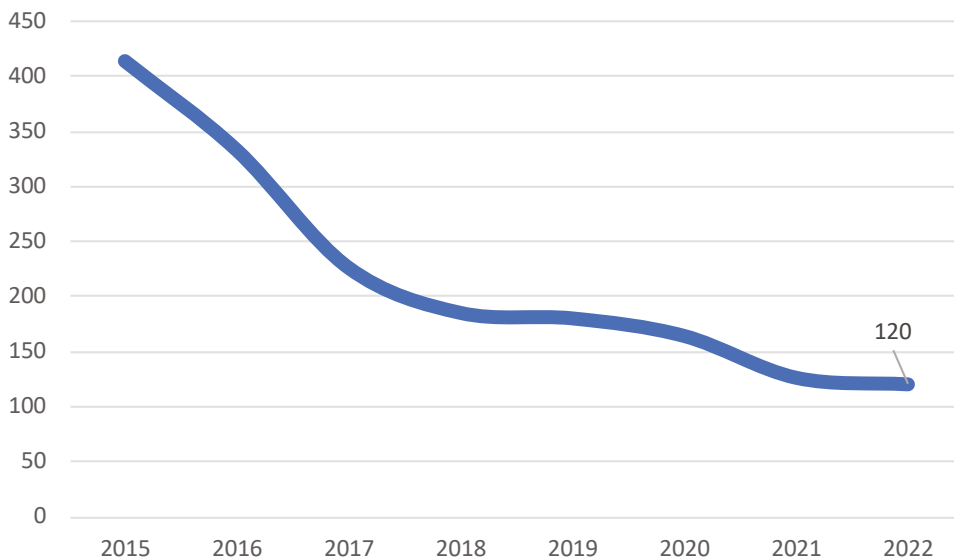
Діаграма 115. Загальна кількість дітей, засуджених до альтернативних вироків, протягом 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Кількість дітей, засуджених до альтернативних заходів протягом цього року, у 2022 році також досягла історичного мінімуму: 170 (порівняно з 393 у 2021 році та 591 у 2020 році)¹⁸⁸. Однак у 2023 році ця кількість знову почала зростати: 214 випадків позбавлення волі та 282 альтернативні заходи¹⁸⁹. Наприкінці 2022 року під вартою перебувало лише 120 дітей (порівняно з 414 у 2015 році).

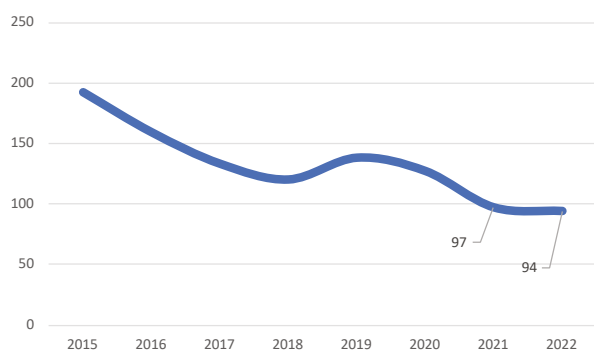
Діаграма 116. Загальна кількість дітей, які перебувають під вартою, на кінець року, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

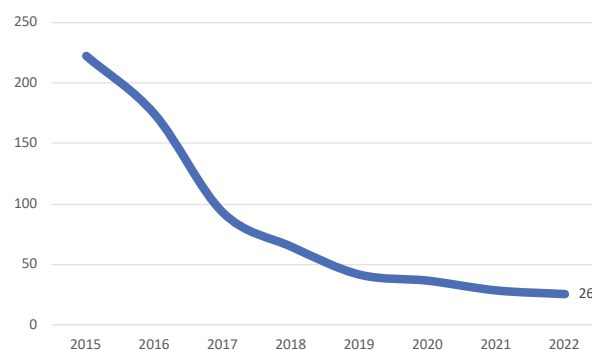
¹⁸⁸ TransMonEE / Державна служба статистики України, 2023¹⁸⁹ Державна судова адміністрація України, 2024

Діаграма 117. Загальна кількість дітей, які перебували в місцях попереднього ув'язнення, на кінець року, 2015-2022

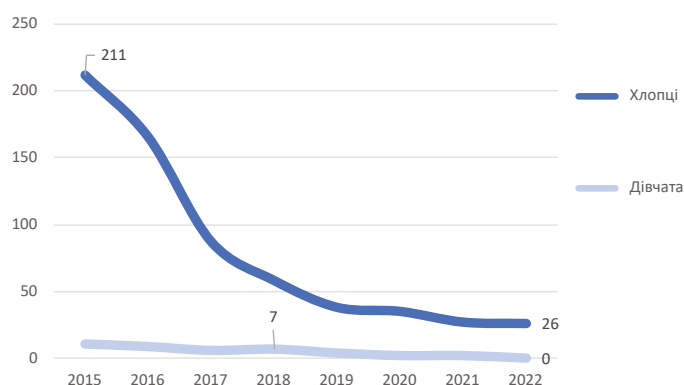
Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Діаграма 118. Загальна кількість дітей у місцях позбавлення волі, станом на кінець року, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Діаграма 119. Хлопці та дівчата в місцях позбавлення волі, на кінець року, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Абсолютна більшість дітей у місцях позбавлення волі — хлопці¹⁹⁰. Крім того, історично (2015–2021) 85% серед засуджених становили хлопці. У 2023 році менше 10% (114) з 1252 засуджених дітей були дівчатами¹⁹¹.

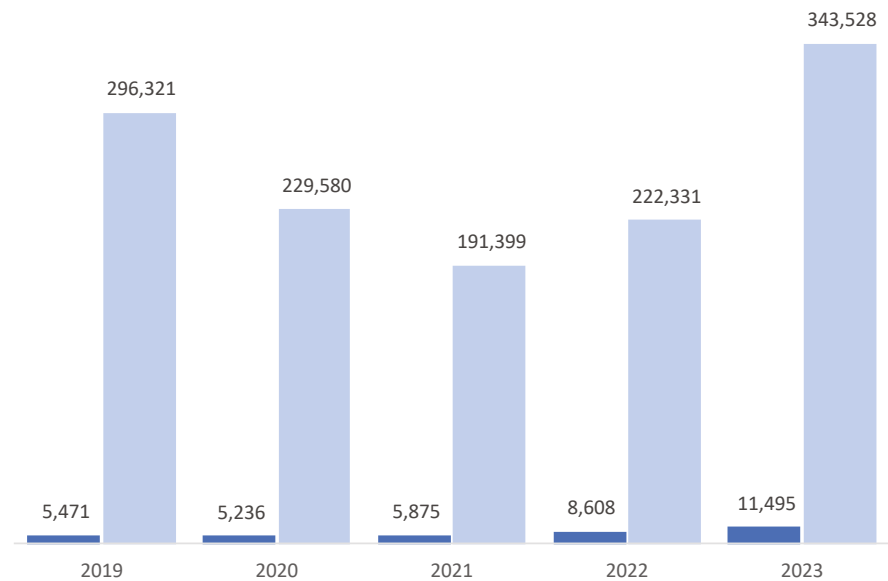
¹⁹⁰ TransMonEE / Державна служба статистики України, 2023

¹⁹¹ Державна судова адміністрація України, 2024

Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок

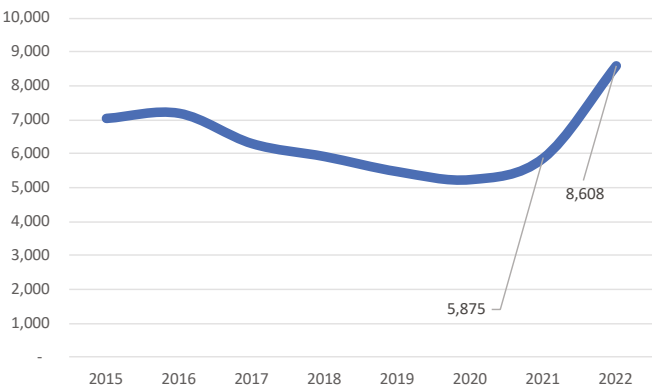
Згідно зі статистикою, оприлюдненою Генеральною прокуратурою України, протягом 2021– 2023 років кількість дітей, які постраждали від зареєстрованих злочинів (у тому числі пов’язаних з війною), зросла майже вдвічі — до 11 495¹⁹². Ця цифра сягнула історичного максимуму з 2015 року (на тлі стабільного зниження кількості зареєстрованих злочинів проти дітей з 7050 (2015) до 5236 (2020)).

Діаграма 120. Кількість дітей та дорослих, зареєстрованих як потерпілі від злочинів, 2019-2022

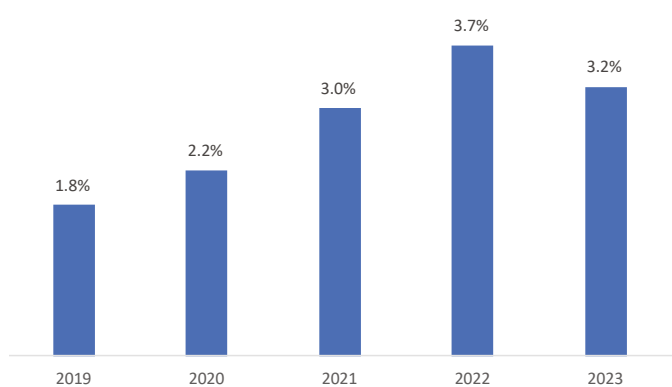
Джерело даних: ОГП

Діаграма 121. Загальна кількість дітей, які постраждали від злочинів, віком 0-17 років, зареєстровані поліцією, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

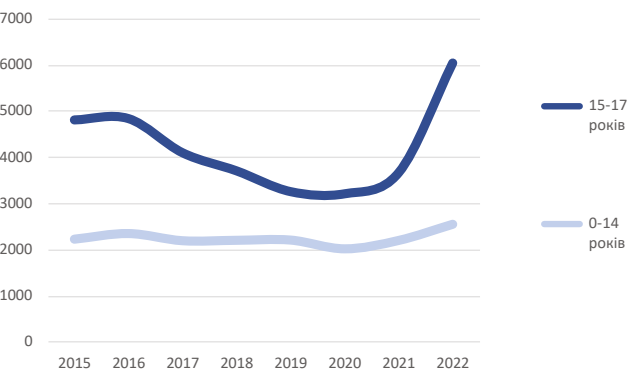
Діаграма 122. Частка дітей серед постраждалих від злочинів, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

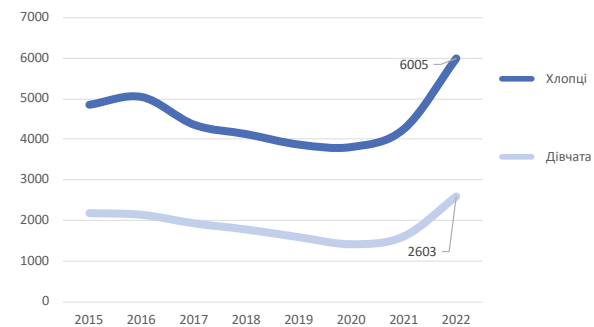
¹⁹² [Офіс Генерального прокурора України, 2024](#)

Діаграма 123. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за віковими групами, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Діаграма 124. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за статтю, 2015-2022

Джерело даних: Держстат / TransMonEE

Основною категорією злочинів проти дітей у 2022 та 2023 роках було «порушення законів та звичаїв війни»: 4206 та 2590 випадків відповідно. Дорожньо-транспортні пригоди посіли друге місце у 2023 році (900 випадків), за ними йдуть домашнє насильство (571) та сексуальні злочини (501).

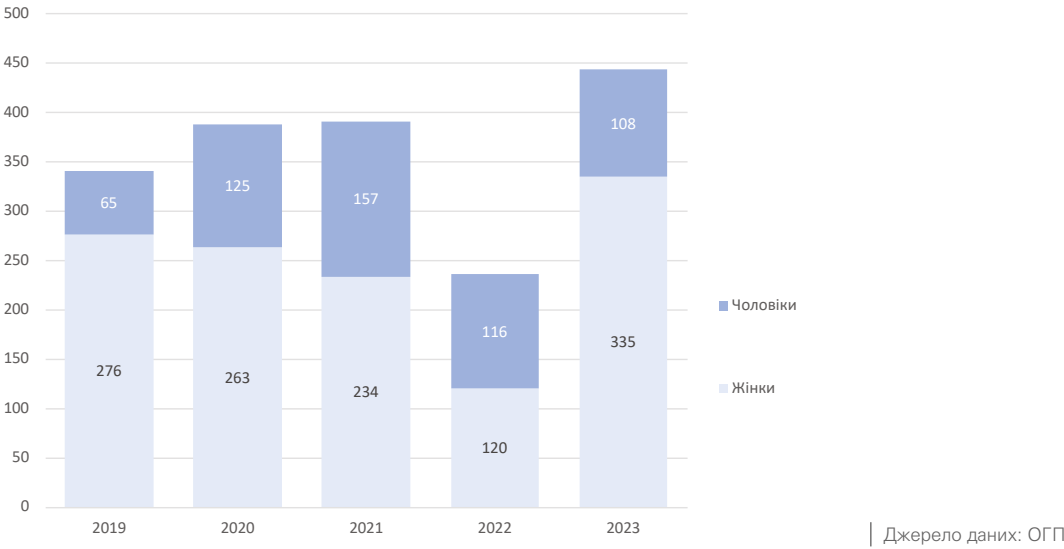
Діаграма 125. Розподіл дітей, які постраждали від злочинів, за видами злочинів, 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023
Порушення законів та звичаїв війни				4206	2590
ДТП	936	953	975	666	900
Домашнє насильство	188	199	419	206	571
Статеві злочини				368	501
Крадіжки	781	406	305	288	418
Шахрайство	145	120	124	150	402
Зґвалтування (та замах)	148	233	284	158	379
Убивства (та замах)	51	63	42	34	165
Грабежі та розбої	468	326	284	135	136
Умисні тяжкі тілесні ушкодження	29	26	25	22	24
Торгівля людьми	10	1	26	12	16
Інші злочини	2715	2909	3391	2363	5393

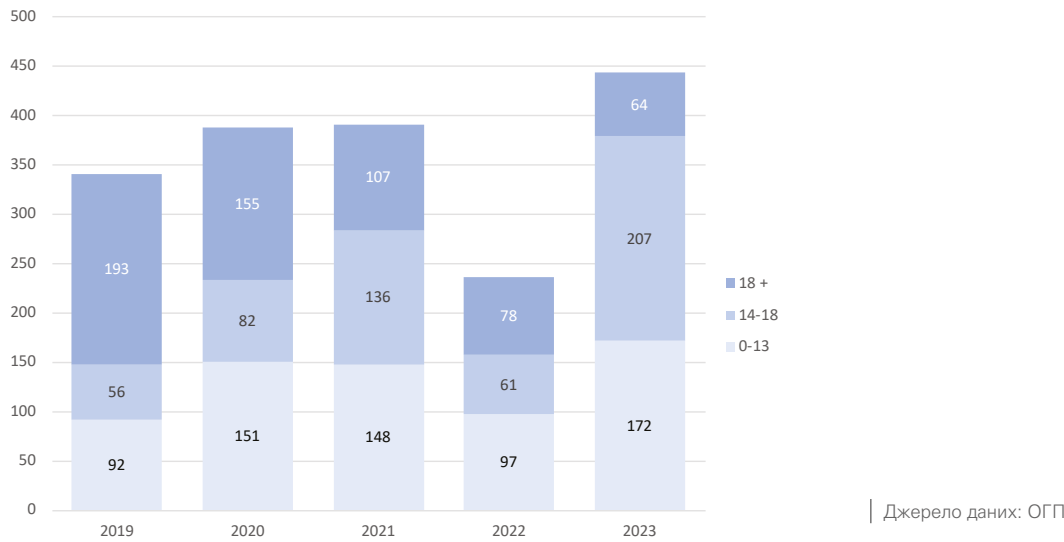
Джерело даних: ОГП

Кількість дітей, які пережили/постраждали від сексуального насильства (категорії «Сексуальні злочини» та «Зґвалтування»), зросла на 67% з 526 до 880 у період між 2022 та 2023 роками.

Діаграма 126. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), за статтю, 2019-2023

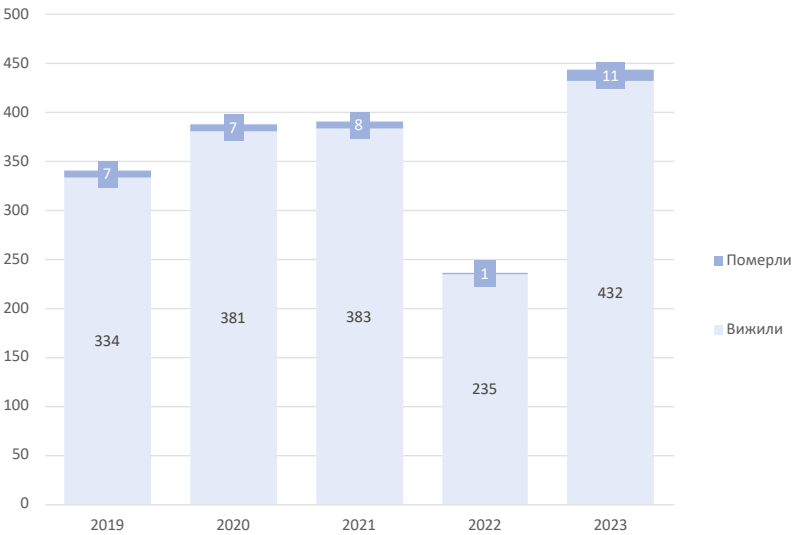

Діаграма 127. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), за віком, 2019-2023

Абсолютну більшість постраждалих від зґвалтувань у 2023 році становили дівчата та жінки (76%). У 2023 році 86% постраждалих від зґвалтувань становили діти (це менше, ніж у 2019 році, коли 57% постраждалих від зґвалтувань були старше 18 років).

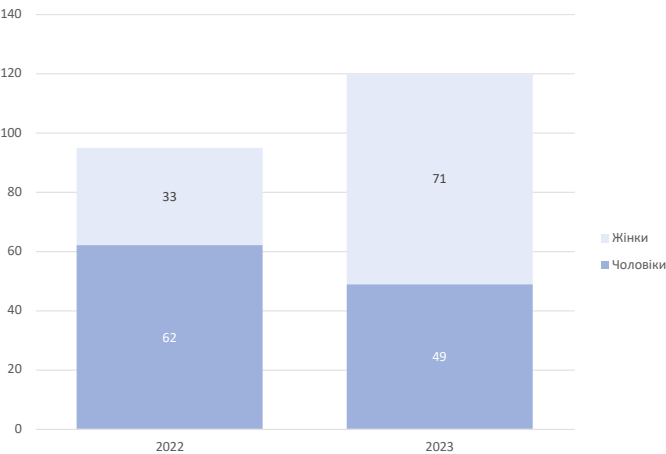
Діаграма 128. Кількість жертв зґвалтувань (та замахів), померли/вижили, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

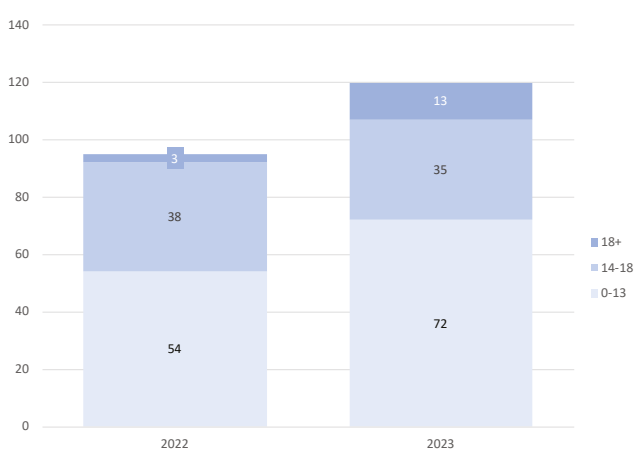
Повідомлялося, що близько 2% постраждалих від зґвалтувань померли у 2023 році¹⁹³.

Діаграма 129. Кількість жертв сексуального насильства, за статтю, 2022-2023

Джерело даних: ОГП

Діаграма 130. Кількість жертв сексуального насильства, за віком, 2022-2023

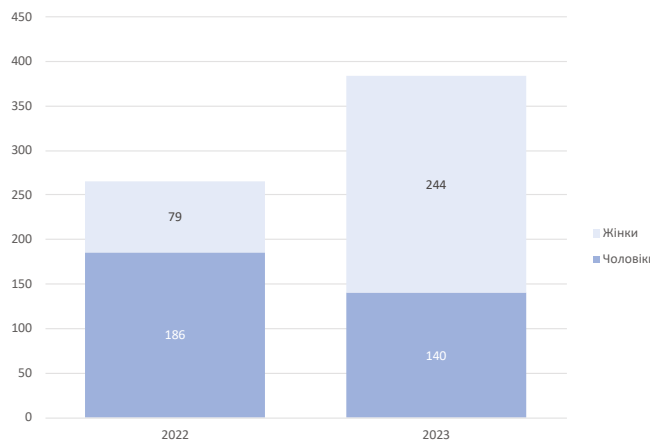

Джерело даних: ОГП

¹⁹³ Офіс Генерального прокурора України, 2024

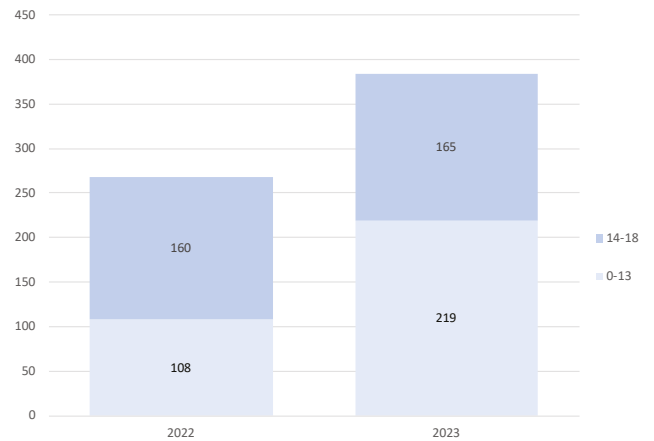
Дівчата та жінки дедалі частіше страждають від злочинів, пов’язаних із сексуальним насильством (60% у 2023 році порівняно із 35% у 2022 році). Абсолютна більшість потерпілих у цій категорії злочинів — діти (90%).

Діаграма 131. Кількість постраждалих від дій сексуального характеру з особами віком до 16 років та розбещення неповнолітніх, за статтю, 2022-2023

Джерело даних: ОГП

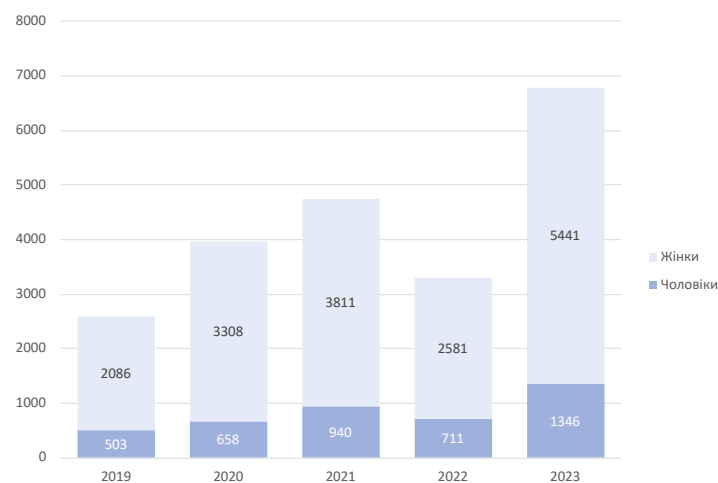
Діаграма 132. Кількість постраждалих від дій сексуального характеру з особами віком до 16 років та розбещення неповнолітніх, за віком, 2022-2023

Джерело даних: ОГП

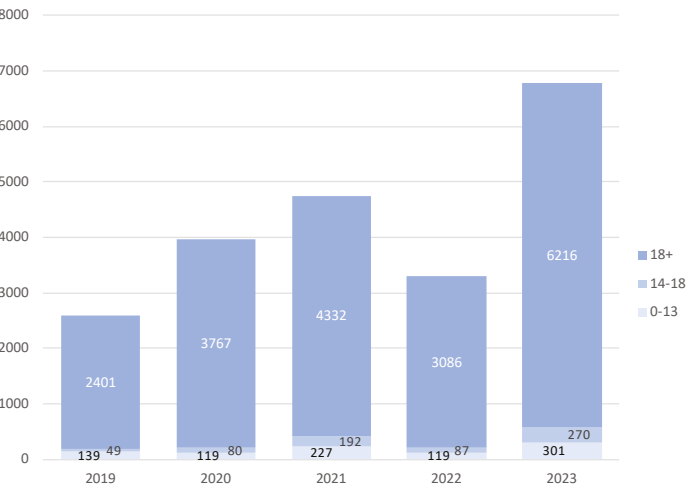
Жінки також становлять найбільшу частку постраждалих від злочинів, пов’язаних з домашнім насильством (80% у 2023 році). Діти становлять 8% постраждалих від домашнього насильства. Близько 2,5% постраждалих від домашнього насильства померли (173 особи у 2023 році).

Діаграма 133. Кількість жертв домашнього насильства, за статтю, 2019-2023

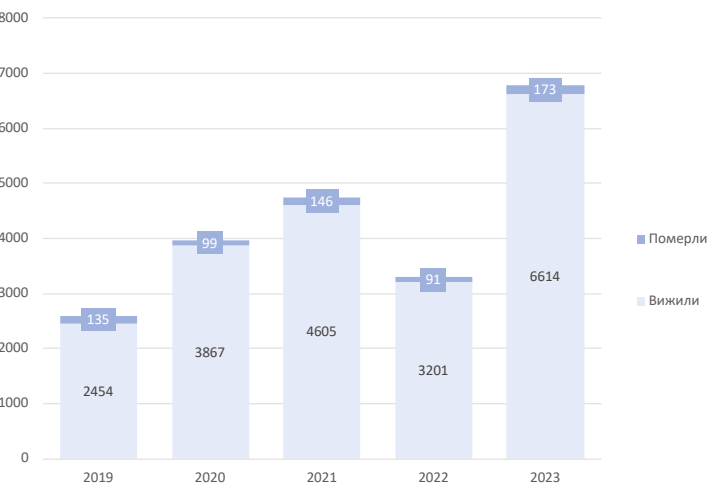
Джерело даних: ОГП

Діаграма 134. Кількість жертв домашнього насильства, за віком, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

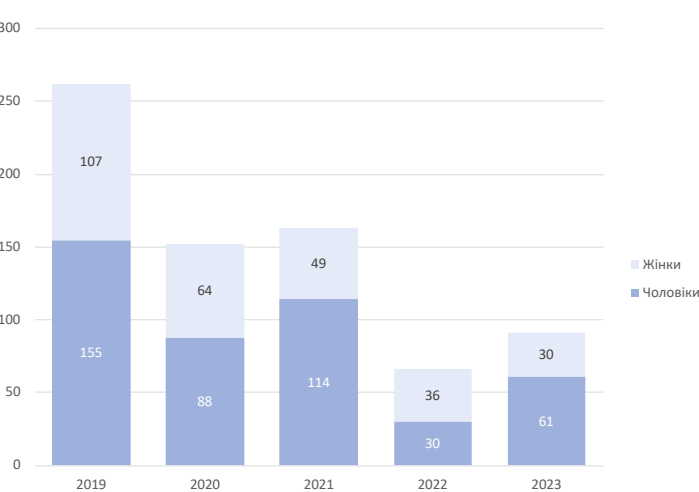
Діаграма 135. Кількість жертв домашнього насильства, померли/вижили, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

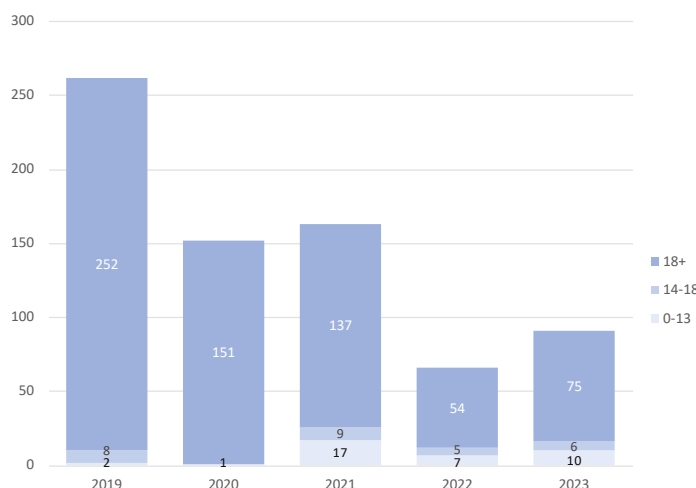
Визначення точності статистики злочинів, пов'язаних із сексуальним та домашнім насильством, залишається складним завданням. Наведені цифри можуть не повністю відображати реальну ситуацію, особливо враховуючи контекст ескалації війни у першому кварталі 2022 року, яке суттєво вплинуло на кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства.

Діаграма 136. Кількість постраждалих від торгівлі людьми, за статтю, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

Діаграма 137. Кількість постраждалих від торгівлі людьми, за віком, 2019-2023

Джерело даних: ОГП

Загальна кількість дітей, які постраждали від сексуального насильства (зґвалтування, замах на зґвалтування та інші сексуальні злочини), зросла на 67% у 2022–2023 роках (з 526 до 880). Кількість убивств і замахів на вбивство дітей у 2021–2023 роках зросла в чотири рази (з 42 до 165)¹⁹⁴.

До війни Україна зробила кілька важливих кроків у напрямку дотримання прав дітей та підлітків, ухваливши Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року¹⁹⁵ у 2018 році та зменшивши на 42% кількість дітей, засуджених до покарань, пов'язаних з позбавленням волі або альтернативних покарань, у період між 2018 та 2023 роками.

В країні було ухвалено законодавство щодо протидії та запобігання домашній нарузі, запроваджено нові керівні принципи та механізми захисту постраждалих від домашньої наруги, а також затверджено нову державну програму протидії домашній нарузі та ґендерно зумовленому насильству.

Кількість дітей, примусово вивезених до Російської Федерації та непідконтрольних територій, не підтверджена.

БРАК ДАНИХ

ФРАГМЕНТАРНІ ДАНІ ПРО НАСИЛЬСТВО

Збір даних про насильство, пов'язане з конфліктом, та відповідальність за нього в Україні наразі є фрагментарним. Різні структури збирають інформацію про різні види насильства. Наприклад, випадки сексуального насильства, пов'язані з конфліктом, фіксуються різними відомствами. Міністерство соціальної політики та поліція збирають дані про домашнє насильство, але їхні цифри іноді відрізняються. Незважаючи на зусилля, міжвідомча координація залишається проблемою. Мобільні бригади UNFPA надають спеціалізовані послуги постраждалим від ґендерно зумовленого насильства, але їхні дані не інтегровані з даними інших установ. Офіційна інформація доступна на вебсайтах поліції та Міністерства охорони здоров'я, але залишаються деякі прогалини.

Ще до повномасштабного вторгнення існували проблеми зі збором даних, пов'язаних із сексуальним та ґендерно зумовленим насильством. Чинна Стамбульська конвенція також зобов'язує збирати ці дані.

Визначення точності статистики злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством та домашнім насильством, залишається складним завданням. Наведені цифри можуть не повністю відображати реальну ситуацію, особливо враховуючи контекст ескалації війни у першому кварталі 2022 року, яке суттєво вплинуло на кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства.

Залишається відкритим питання, наскільки зібрані дані аналізуються та використовуються для планування.

¹⁹⁴ Офіс Генерального прокурора України, 2024¹⁹⁵ Кабінет Міністрів України, 2018

Домашньому насильству під час війни приділяється менше уваги. Багато хто стверджує, що правоохоронна система не може адекватно вирішувати і забезпечувати безпеку в межах таких питань. Кваліфікація працівників правоохоронних органів та системи правосуддя, які взаємодіють з матерями та дітьми під час кризових ситуацій, може бути різною, на що впливає людський фактор. Незважаючи на те, що місцеві поліцейські та працівники системи ювенальної превенції пройшли відповідну підготовку, часта плінність кадрів та переїзди перешкоджають постійному навчанню. Ефективність їхнього реагування залежить від підготовленості та досвіду. Варто зазначити, що висока плінність кадрів у областях, де вони працюють, впливає на своєчасність їхньої реакції. Під час навчання правоохоронців необхідно зосередити увагу на таких важливих компонентах, як видача термінових обмежувальних приписів. Належним чином оформлені обмежувальні приписи мають важливе значення для запобігання зловживанню та забезпечення доступу постраждалих до спеціалізованих послуг. Деякі області досягли успіху в цій сфері, в той час як інші все ще стикаються з проблемами.

Правоохоронці часто неадекватно реагують на випадки домашнього насильства, іноді розглядаючи його як сімейну справу. Необхідно докласти зусиль для навчання та інформування правоохоронних органів. Ратифікація та імплементація Стамбульської конвенції призведе до змін у судовій системі. Однак визначення статусу дитини у випадках домашнього насильства, залишається під питанням — чи будуть вони кваліфіковані як постраждалі або просто свідки. Законодавчі реформи на основі Стамбульської конвенції мають вирішальне значення для захисту дітей у цьому процесі.

Наразі правова допомога жінкам, дітям та підліткам в Україні надається як державою, так і громадськими організаціями. Уряд організував національну гарячу лінію, яка пропонує юридичну підтримку. Хоча немає точної інформації щодо доступності психологічної допомоги, гаряча лінія надає консультації з юридичних питань. Зокрема, відома громадська організація «Ла Страда-Україна» постійно опрацьовує телефонні дзвінки, пов'язані з ґендерно зумовленим та сексуальним насильством. Хоча участь держави у підтримці постраждалих залишається обмеженою, громадські організації активно надають психологічну та юридичну допомогу, супроводжують потерпілих у судових процесах.

Створення Барнахус-центрів у співпраці з ЮНІСЕФ задовольняє критичну потребу. Однак зберігається дефіцит, особливо в окремих областях. Координація послуг між громадами залишається неефективною. Підсумовуючи, варто відзначити, що в той час як великі міста надають більше послуг, менші громади стикаються з проблемами, пов'язаними із механізмами розподілу та оплати.

Планується фінансувати та підтримувати розвиток мережі притулків. Однак до повномасштабної війни у 2022 або, можливо, 2021 році в країні було лише близько 30 притулків. Інші ініціативи розвивалися організаціями громадянського суспільства, але залишається значний дефіцит таких притулків.

¹⁹⁶ Barnahus, що в перекладі з ісландської означає «дитячий будинок», — це дружна до дітей мультидисциплінарна модель, яка координує заходи захисту дітей і правосуддя для запобігання травмам під час розслідувань і судових розглядів.

Проблемні місця та стратегії

Альтернативний догляд

Сприятливе середовище

Проблемні місця	Відсутність прорахованої стратегії, плану та комплексного технічного потенціалу для впровадження та моніторингу реформи «Кращий догляд». Недостатній рівень діджиталізації та гармонізації інструментів моніторингу з практиками ЄС для забезпечення моніторингу дітей в умовах альтернативної опіки та реагування на виявлені порушення прав дітей.
Стратегії	Розробити та профінансувати Національну стратегію та план реформування «Кращий догляд». Розробити та профінансувати єдину систему моніторингу та звітності відповідно до стандартів ЄС для забезпечення своєчасного реагування на виявлені порушення прав дітей, у тому числі права на сім'ю.

Пропозиція

Проблемні місця	Відсутність стандартизованих практик залучення працівників державних соціальних служб до реалізації трьох механізмів надання послуг, ініційованих Мінсоцполітики (національні служби у справах дітей, центри життєстійкості, агентство закупівель). Брак знань та навичок у місцевих органах влади щодо надання безперервної допомоги сім'ям, які перебувають під ризиком розлучення, та дітям, позбавленим батьківського піклування. Недостатня спроможність Офісу Омбудсмана та Національної соціальної сервісної служби, відповідальної за моніторинг та звітність щодо дотримання прав дитини, особливо щодо дітей, які перебувають в системі альтернативного догляду. Відсутність системи раннього втручання для забезпечення інтегрованих та скоординованих втручань і підтримки дітей з інвалідністю та їхніх батьків/опікунів/персоналу, що надає послуги.
Стратегії	Розробити, впровадити та координувати модель комплексного безперервного догляду для сімей, які перебувають під ризиком розлучення, та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Розробка, стандартизація та пілотування механізму надання трьох видів послуг, ініційованого Мінсоцполітики. Адвокація та зміцнення потенціалу офісу Омбудсмана та Національної соціальної сервісної служби для забезпечення регулярного моніторингу дітей в умовах альтернативної опіки. Розробити, впровадити та координувати міжсекторальну модель інтегрованих спеціалізованих служб підтримки (ІСП) для дітей з інвалідністю та їхніх батьків/опікунів/персоналу, що надає послуги.

Попит

Проблемні місця	Брак позитивних батьківських навичок та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для позитивного виховання дітей раннього віку. Відсутність технічних можливостей у відповідних установах (Мінсоцполітики, Офісу реформ «Кращий догляд» та субнаціональних органів влади) для подолання переважаючих соціальних норм, практик та переконань, які нормалізують насильство стосовно дітей та інституціалізацію.
Стратегії	Розробити, профінансувати та впровадити програму позитивного батьківства на національному рівні з потужним компонентом СПЗ для впливу на відповідну батьківську поведінку. Розробити, проводити адвокацію та фінансувати докази та рекомендації для національних та регіональних органів влади щодо подолання переважаючих соціальних норм, практик та переконань, які нормалізують насильство стосовно дітей та інституціалізацію.

Правосуддя для дітей

Сприятливе середовище

Проблемні місця	Брак спеціалізації фахівців у сфері правосуддя для дітей та нормативної бази, що встановлює дружні до дитини та нетравматичні процедури в системі правосуддя для повідомлення про порушення та захисту прав дитини.

Стратегії

- Розробити нормативно-правову базу, рекомендації та можливості для спеціалізації фахівців системи правосуддя.

Пропозиція

Проблемні місця

- Відсутність спеціалізованих послуг для дітей, що контактують із законом, у тому числі для дітей, які пережили насильство, свідків, дітей, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності, дітей, які перебувають у конфлікті із законом, та дітей, які беруть участь у цивільному судочинстві.

Стратегії

- Розробити рамки та специфікації послуг, а також виділити фінансові та людські ресурси для надання спеціалізованих послуг (раннє виявлення, профілактика, реінтеграція, ресоціалізація, Барнахус, дружнє до дитини розслідування та інтерв'ювання, Реєстр психологів, сімейна медіація, відновне правосуддя тощо) для всіх категорій дітей, що контактують із законом.

Попит

Проблемні місця

- Відсутність культури слухати голоси та свідчення дітей.
- Відсутність позитивних батьківських навичок.
- Наявність тиску з боку однолітків, що сприяє насильницькій поведінці.

Стратегії

- Розробити, фінансувати та впроваджувати програми для батьків, спеціалістів/-ок та дітей, які сприяють підвищенню культури та обізнаності щодо прав дитини.
- Розробити, фінансувати та впроваджувати програми позитивного батьківства та ненасильницького спілкування для батьків.
- Розробити, фінансувати та впроваджувати програми для дітей з підвищення обізнаності про права та ненасильницького спілкування.

Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок

Сприятливе середовище

Проблемні місця

- Недостатньо швидке реагування системи захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій на надзвичайні ситуації.

Стратегії

- Розробити нормативно-правову базу, правила, стандарти та інструменти, а також виділити ресурси (людські, фінансові, інфраструктурні) для підвищення стійкості системи захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій до таких ситуацій на основі мінімальних міжнародних стандартів та стандартів ЄС.

Пропозиція

Проблемні місця

- Обмежена кількість і доступність спеціалізованих послуг у сфері захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій для реагування на конкретні гуманітарні потреби.

Стратегії

- Створити спеціалізовані служби захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій для запобігання, реагування та зменшення ризику насильства, експлуатації, наруги та недбалого ставлення до дітей в умовах надзвичайних ситуацій.

Попит

Проблемні місця

- Брак позитивних батьківських навичок та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для позитивного виховання дітей раннього віку.

Стратегії

- Розробити, впровадити та інституціоналізувати програму позитивного батьківства на національному рівні, щоб забезпечити покращення залучення батьків/вихователів до позитивного виховання дітей раннього віку.

Мати 3 дітей Аліна (33 роки) з Бучі звертається до служби соціального захисту населення за матеріальною допомогою від ЮНІСЕФ.

Правильно заповнити анкету Аліні допомагає спеціаліст служби соціального захисту Оксана Кухарук. ЮНІСЕФ в Україні надає грошову допомогу сім'ям з трьома і більше дітьми для підтримки найбільш незахищених дітей по всій Україні.

Програма грошової допомоги ЮНІСЕФ «Спільно» стала можливою завдяки фінансуванню Європейського Союзу, уряду Італії, Шведського агентства міжнародного розвитку (SIDA) та Центрального фонду реагування на надзвичайні ситуації (CERF).

Соціальна політика

Українська система соціального захисту є складною, а Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) є головним органом, відповідальним за розробку та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту. Основними функціями Мінсоцполітики є формування політики (нормативно-правове та методологічне забезпечення). Іншими важливими державними установами в системі соціального забезпечення є: Пенсійний фонд України (реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню), Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю (здійснює фінансове забезпечення заходів щодо соціального захисту осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю в Україні, реалізує заходи щодо зайнятості осіб з інвалідністю, зокрема, сприяє створенню нових робочих місць), Національна соціальна сервісна служба України (соціальний захист населення та захист прав дітей [ця частина її повноважень може бути передана новому державному органу — Державній службі України у справах дітей], складається з центрального апарату та територіальних органів, по одному в кожній області та м. Києві; Державна служба України у справах дітей (реалізація державної політики з питань захисту прав дітей, соціального супроводу сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення — цей новий орган нещодавно розпочав свою діяльність).

До 2023 року в системі діяв Фонд соціального страхування України, який був уповноваженим органом у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. З 1 січня 2023 року всі його функції перейшли до ПФУ.

Система соціального захисту

Архітектура системи є багатогранною, охоплює як накопичувальні, так і ненакопичувальні схеми і функціонує через поєднання соціального страхування, соціальної допомоги та соціальних послуг. Соціальне страхування включає такі програми, як пенсії та допомога по безробіттю, що фінансуються за рахунок державних внесків та внесків працівників і роботодавців. Соціальна допомога, з іншого боку, включає пільги, що залежать від рівня доходу, та пільги за категоріями, спрямовані на підтримку малозабезпечених сімей, людей літнього віку та людей з інвалідністю. Соціальні послуги передбачають надання допомоги та підтримки тим, хто її потребує, наприклад, дітям, які перебувають у вразливому становищі, та для догляду за літніми людьми. За останні роки система продемонструвала ефективність з точки зору охоплення та оперативності реагування, хоча були відзначені проблеми з адекватністю, ефективністю та розподілом ресурсів¹⁹⁷.

За даними МОП, до початку повномасштабної війни 73% населення були охоплені принаймні однією програмою соціального захисту, причому особливо високим було охоплення дітей, матерів з новонародженими, людей похилого віку, людей з інвалідністю, багатодітних сімей, постраждалих від війни або ветеранів¹⁹⁸.

Адміністративний рівень системи соціального захисту добре адаптований до воєнної ситуації і дозволяє реєструватися в більшості програм соціального захисту через численні цифрові та нецифрові точки доступу, такі як портал «Дія» (мобільний застосунок і вебсайт), через поштову службу або особисто.

На програмному рівні було внесено кілька змін, спрямованих на покращення доступу до пільг, збільшення тривалості пільг та пом'якшення вимог до повторної підтвердження. Соціальні виплати, які потребували повторного звернення, були продовжені. Крім того, отримання соціальної допомоги можна було переносити з однієї області в іншу.

Програми соціальної допомоги в Україні охоплюють значну частину життєвого циклу. Однак, якщо діти віком від 0 до 36 місяців отримують універсальну дитячу допомогу, то діти старше 36 місяців отримують лише соціальну допомогу, якщо вони є живуть у домогосподарстві лише з одним із батьків або у багатодітній родині¹⁹⁹.

¹⁹⁷ PeReHID, 2024

¹⁹⁸ socialprotection.org, 2023

¹⁹⁹ PeReHID, 2024

Українська система соціального захисту є фрагментованою. Наприклад, сім'ї з дітьми потенційно мають право на 54 види пільг, у тому числі 31 вид грошових виплат, 8 видів соціальних послуг та 39 пільг (у тому числі 10 — пов'язаних зі сплатою податків і зборів). Малозабезпечені особи (це окрема цільова категорія в системі, включення до якої передбачає поглиблене оцінювання сукупного доходу домогосподарства) мають право на 16 видів допомоги. Особи з інвалідністю мають право на майже 100 видів соціальної підтримки: приблизно 50 видів пільг, 30 видів грошових виплат та 17 видів соціальних послуг. Особи похилого віку, окрім пенсії, мають право на 37 супутніх виплат, у тому числі 15 видів грошових виплат, 22 пільги та соціальні послуги (у тому числі дев'ять видів, пов'язаних із податками і зборами)²⁰⁰.

Місцеві громади реалізують власні місцеві програми соціальної допомоги, які фінансуються за рахунок місцевих надходжень. Ці програми задовольняють місцеві потреби відповідно до місцевих політичних пріоритетів, розширюючи, доповнюючи існуючі державні програми соціальної допомоги або створюючи окремі програми соціальної допомоги, що змінює рівень виплат, які отримує населення залежно від місця їхнього перебування.

Хоча населення, яке проживає на непідконтрольних уряду територіях, має право на отримання виплат від української системи соціального захисту, українські банки та поштова служба призупинили свою діяльність на непідконтрольних територіях. Таким чином, ці групи населення стикаються з серйозними проблемами у доступі до своїх пільг, якщо вони не виїжджають на підконтрольну уряду територію²⁰¹.

Концептуальна записка, підготовлена за підтримки МВФ у 2023 році «Україна: Зміцнення системи соціальної підтримки населення» надає вичерпний огляд різноманітних пільг, що надаються, і згадує, зокрема, такі види допомоги сім'ям з дітьми, що фінансуються з державного бюджету:

- Державна допомога при народженні дитини
- Державна допомога при усиновленні дитини
- Державна допомога на дитину одинокій матері або батьку
- Державна допомога у зв'язку з вагітністю та пологами
- Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме
- Державна допомога по догляду за хворою дитиною
- Одноразова допомога при народженні дитини «пакунок малюка»
- Послуга з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»
- Державна допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування
- Допомога дітям, які виховуються в багатодітних сім'ях
- Соціальна допомога на виховання дитини в сім'ї патронатного вихователя
- Оплата послуг патронатного вихователя
- Державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
- Грошова допомога батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях
- Одноразова винагорода жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»
- Оздоровлення та відпочинок дітей, які потребують особливої уваги та підтримки
- Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання, наближених до сімейних, підтримку малих групових будинків та забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа

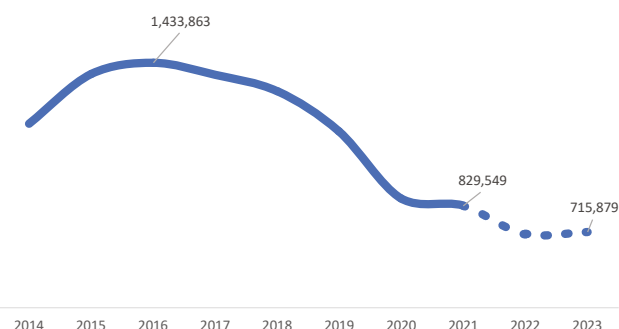
У цій же концептуальній записці наведено дані щодо кількості отримувачів різних видів соціальної допомоги/пільг (цифри на 2022 та 2023 роки є прогнозними)²⁰².

²⁰⁰ Київська школа економіки, 2021

²⁰¹ PeReHID, 2024

²⁰² МВФ, 2023

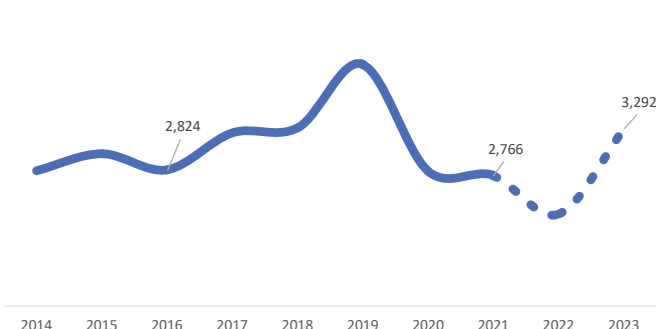
Діаграма 138. Кількість одержувачів державної допомоги при народженні дитини, осіб, 2014-2023

Джерело даних: Міжнародний валютний фонд (МВФ)

2022-2023- прогноз

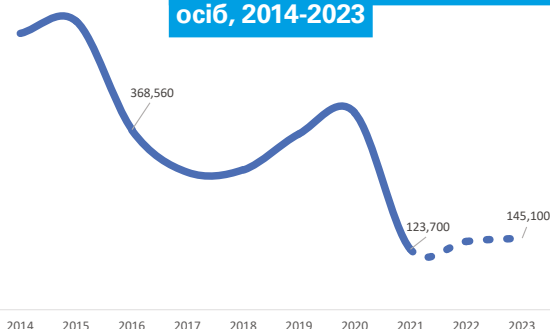
Діаграма 139. Кількість одержувачів допомоги при усиновленні дитини, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

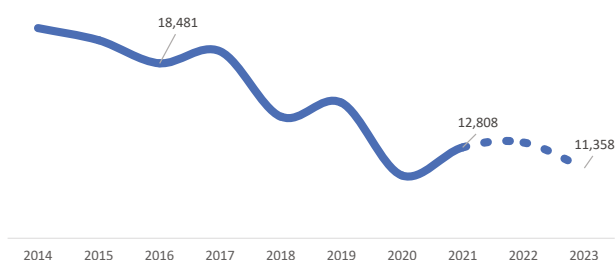
Діаграма 140. Кількість отримувачів аліментів на дітей для одиноких батьків, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

Діаграма 141. Кількість одержувачів допомоги по вагітності та пологах (середньомісячна), осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

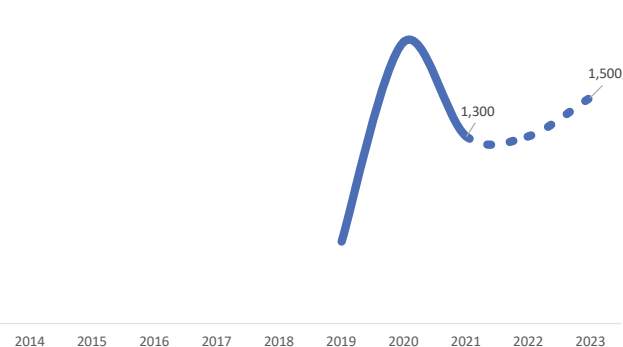
Діаграма 142. Кількість одержувачів тимчасової допомоги на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місцеперебування яких невідоме, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

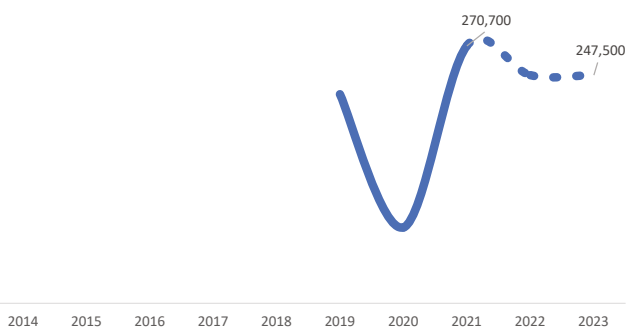
Діаграма 143. Кількість одержувачів допомоги по догляду за хворою дитиною, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

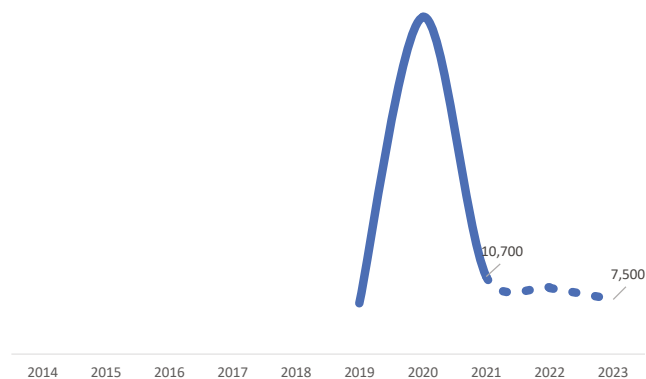
Діаграма 144. Кількість отримувачів одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка», осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

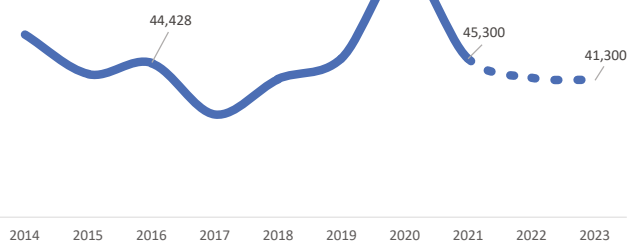
Діаграма 145. Кількість отримувачів відшкодування послуги «муніципальна няня» по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

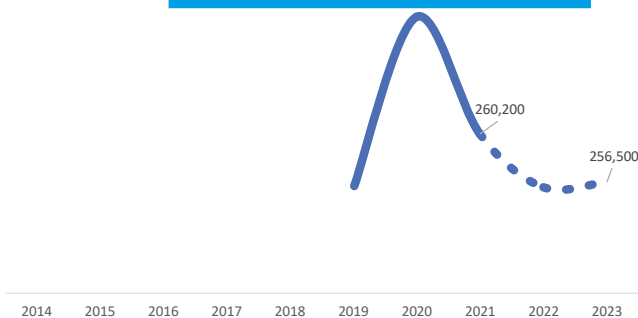
Діаграма 146. Кількість одержувачів аліментів, на дітей, щодо яких встановлено опіку чи піклування, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

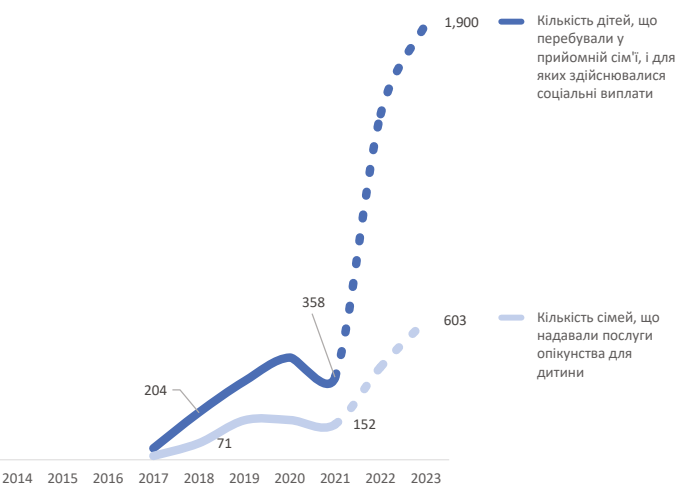
Діаграма 147. Кількість осіб, які отримують допомогу на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

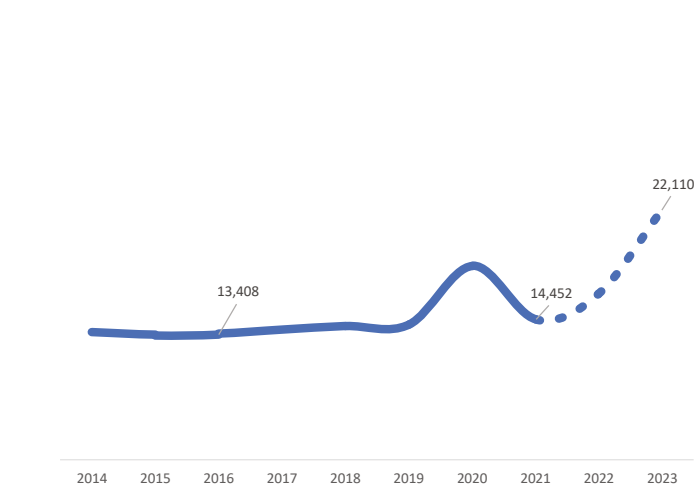
Діаграма 148. Кількість дітей, які перебували в прийомній сім'ї та на яких виплачувалась допомога, кількість сімей, які надають послугу з опіки над дитиною, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

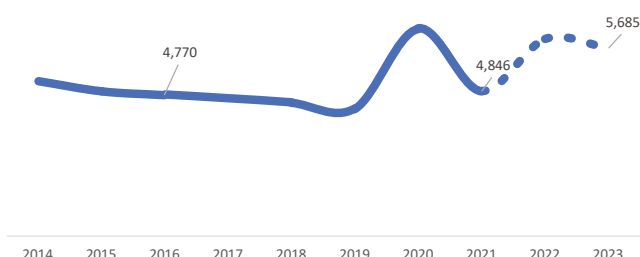
Діаграма 149. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на яких виплачується державна соціальна допомога, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

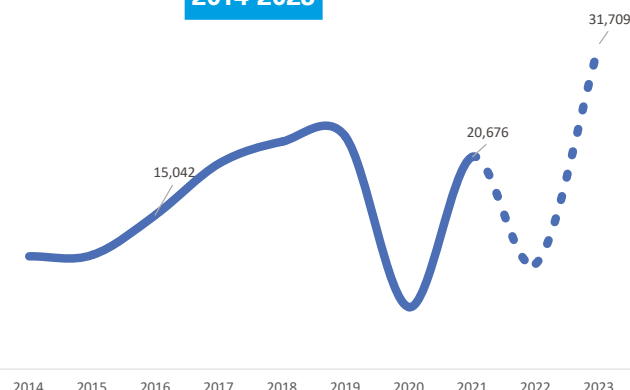
Діаграма 150. Кількість отримувачів грошового забезпечення для надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, осіб, 2014-2023

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

Діаграма 151. Кількість дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, які пройшли оздоровлення в дитячих оздоровчих таборах, 2014-2023

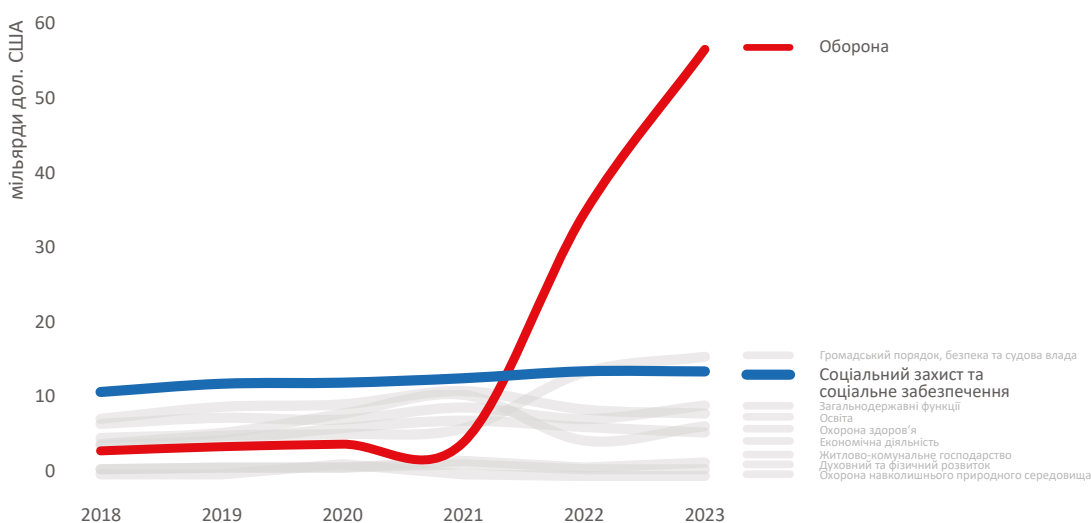

Джерело даних: МВФ

2022-2023- прогноз

До ескалації війни у 2022 році витрати на соціальний захист були відносно високими, а соціальне забезпечення було найбільшою статтею державного бюджету у 2018–2021 роках²⁰³.

Діаграма 152. Видатки зведеного бюджету, млрд дол. США, 2018-2023

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Війна спричинила значний тиск на державний бюджет, виснажуючи ресурси та можливості уряду і домогосподарств. За оцінками, станом на кінець 2023 року 20% дітей потребували постійної гуманітарної та соціальної допомоги, причому жителі, які постраждали від активних бойових дій, і внутрішньо переміщені особи відчували більші труднощі з доступом до соціальних послуг²⁰⁴.

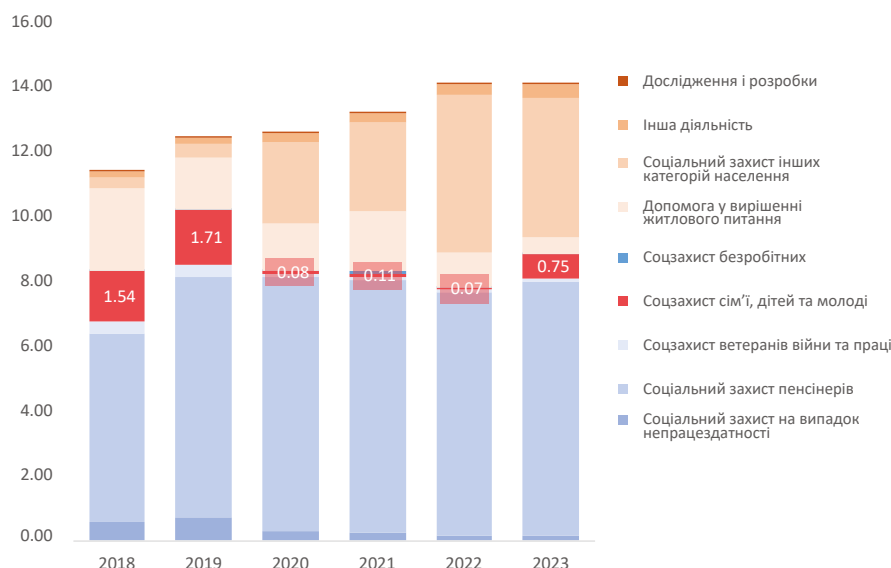
²⁰³ Open Budget, 2024

²⁰⁴ OCHA, 2024

Загальна вартість шкоди, завданої війною сектору соціального захисту, оцінюється в 0,2 мільярда доларів США²⁰⁵. Шкоду у сфері соціального захисту здебільшого становить зруйнована або пошкоджена інфраструктура, наприклад, будинки-інтернати, санаторії або центри надання соціальних послуг. Станом на грудень 2023 року шкода, завдана об'єктам, що надають соціальні послуги, зросла ще більше: пошкоджено або зруйновано 161 об'єкт інфраструктури соціального захисту. Найбільшої шкоди зазнали Одеська (42,3 млн дол. США), Донецька (41,4 млн дол. США) області та місто Київ (35,8 млн дол. США)²⁰⁶.

За міжнародної підтримки уряд відреагував на гуманітарну кризу та розпочав процес відновлення постраждалих від війни територій, одночасно збільшивши видатки на соціальний захист на 5% у 2021–2023 роках (у доларовому еквіваленті). Водночас частка видатків на соціальний захист скоротилася з майже 20% у 2021 році до 11,58% у 2023 році (передусім через стрімке зростання видатків на оборону)²⁰⁷.

Діаграма 153. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, за підкатегоріями, млрд дол. США, 2018-2023

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Видатки державного бюджету на 2024 рік включають:

- Соціальний захист дітей та сімей: 27,6 млрд грн (+3% до 2023 року) для понад 1,6 млн реципієнтів.
- Допомога малозабезпеченим сім'ям: 20,2 млрд грн (+30% до 2023 року) для понад 250 000 сімей.
- Житлові субсидії та пільги для громадян: 49,9 млрд грн (+32% до 2023 року) для 3,2 млн домогосподарств.
- Деінституціалізація та забезпечення виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних умовах (передано місцевим бюджетам): 575,3 млн грн (збільшення у 57 разів до 2023 року, хоча це лише 74% від бюджетних видатків 2021 року).
- У Державному бюджеті на 2024 рік на осіб з інвалідністю передбачено 6,7 млрд грн (+188% до 2023 року) для понад 85 900 одержувачів, у тому числі 15 160 дітей з інвалідністю, яким буде надано реабілітаційну підтримку.
- Незважаючи на збільшення бюджету на 2024 рік, місцеві трансферти на деінституціалізацію та виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних формах становлять лише 74% від видатків на 2021 рік²⁰⁸.

²⁰⁵ Світовий банк, 2024

²⁰⁶ Світовий банк, 2024

²⁰⁷ Open Budget, 2024

²⁰⁸ ЮНІСЕФ, 2023

В Україні соціальні послуги належать до компетенції місцевих громад. Однак залишаються фінансові обмеження, особливо після нещодавніх податкових змін у 2023 році. Деякі громади стикаються із проблемами із належним розподілом коштів. Крім того, бракує визнання важливості соціальної допомоги. Згідно з інтерв'ю з експертами, визначення пріоритетності таких важливих питань, як домашнє насильство та підтримка молодих матерів з дітьми, залишається постійним викликом.

У різних областях та районах фінансування соціальних послуг суттєво відрізняється. У той час як деякі міста отримують достатньо ресурсів і адекватно фінансують послуги, інші мають обмежені фінанси. На жаль, на думку опитаного експерта, реальний вплив на отримувачів послуг часто є недостатнім через системні проблеми, пов'язані з відсутністю комплексної реформи системи соціального захисту та соціального забезпечення.

Як зазначив інший експерт, деякі соціальні послуги наразі недостатньо фінансуються як на державному, так і на місцевому рівнях. Якщо розглядати ширше, то ці послуги призначені не для окремих дітей, а скоріше для сімей. Однією з таких сфер є домашній догляд, особливо за дітьми з особливими потребами. Догляд за дітьми третьою особою може мати більший економічний ефект. Коли батьки можуть вільно працювати, а третя сторона піклується про дитину, це може дозволити батькам, які бажають повернутися на ринок праці, зробити свій внесок в економіку та уникнути довгострокових наслідків для їхньої кар'єри.

Серед інших проблем варто відзначити, що розмір виплат не прив'язаний до рівня доходу батьків, що потенційно призводить до неефективного розподілу бюджетних ресурсів на користь тих, хто може не потребувати такої підтримки ²⁰⁹.

²⁰⁹ ЮНІСЕФ, 2023

Участь молоді

Відповідно до Розподілу видатків державного бюджету на 2023 рік²¹⁰, 41,77 млн грн (1,13 млн дол. США) з бюджету Міністерства молоді та спорту було виділено на «Бюджетну програму 3401070: Здійснення заходів державної політики з питань молоді та державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій» у 2023 році.

Паспорт бюджетної програми 3401070 на 2023 рік²¹¹, опублікований Міністерством молоді та спорту, містить більш детальну розбивку бюджету програми.

Загальний бюджет державної цільової соціальної програми «Молодь України»²¹² на 2021–2025 роки становить 2,2 млрд грн (59,59 млн дол. США) на всі п'ять років програми, з яких 1,45 млрд грн (39,27 млн дол. США) — з державного бюджету, 745,2 млн грн (20,18 млн дол. США) — з місцевих бюджетів та 17,2 млн грн (466 000 дол. США) з інших джерел. У Програмі зазначено, що «обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів під час формування їх показників».

На 2023 рік Програмою передбачено внесок у розмірі 288,4 млн грн (7,81 млн дол. США) з державного бюджету. Згідно з паспортом бюджетної програми 3401070 на 2023 рік²¹³, «Молодь України» у 2023 році отримала 31,17 млн грн (844 000 доларів США).

Звіт «Вплив війни на молодь в Україні (2023)», був підготовлений Аналітичним центром Cedos та дослідницькою агенцією Info Sapiens за підтримки UNFPA, ПРООН та Міністерства молоді та спорту України. Серед висновків цього дослідження, були зокрема такі:

- Зростання громадської активності. Частка молоді, яка займається волонтерством, зросла з 20% до 42%. На противагу 6%, які вперше долучилися до волонтерської діяльності протягом останніх 12 місяців в 2021 році, у 2022 році таких було вже 30%. Також значно збільшилась частка молодих людей, які серед життєвих цілей зазначили — бути корисними своїй країні: з 6% у попередній хвилі до 37% цього року.
- Зростання частки тих, хто не хоче виїжджати з України з 49% в 2021 році до 66% [у 2022 році].
- Єдність у баченні умов миру та майбутнього України. Молодь одноставно підтримує територіальну цілісність України: 86% респондентів назвали абсолютно неприйнятним варіант, за яким «Україна претендує лише на ту територію, яка підконтрольна їй станом на сьогодні», а 71% так само відкинули варіант встановлення миру, за якого Україна контролюватиме територію станом на 23 лютого 2022 року. Також порівняно з 2021 роком суттєво зросла підтримка вступу до НАТО (з 59% до 80%) та ЄС (з 57% до 85%).

²¹⁰ Міністерство фінансів України, 2023

²¹¹ Міністерство молоді та спорту України, 2023

²¹² Кабінет Міністрів України, 2021

²¹³ Міністерство молоді та спорту України, 2023

²¹⁴ Cedos, 2023

Дитяча бідність

Дитяча бідність є важливою проблемою, яка зачіпає мільйони дітей у всьому світі. Вона вимірюється шляхом врахування різних факторів, як от відсутність доступу до базових потреб, таких як їжа, санітарія, житло, охорона здоров'я та освіта²¹⁵. За оцінками, 333 мільйони дітей живуть в умовах крайньої бідності, а близько 1 мільярда дітей є «багатовимірно» бідними²¹⁶.

Абсолютна бідність, за визначенням ООН, — це стан, що характеризується гострою нестачею основних людських потреб, включно з їжею, безпечною питною водою, санітарними умовами, охороною здоров'я, житлом, освітою та інформацією. Вона залежить не тільки від доходу, але й від доступу до послуг²¹⁷.

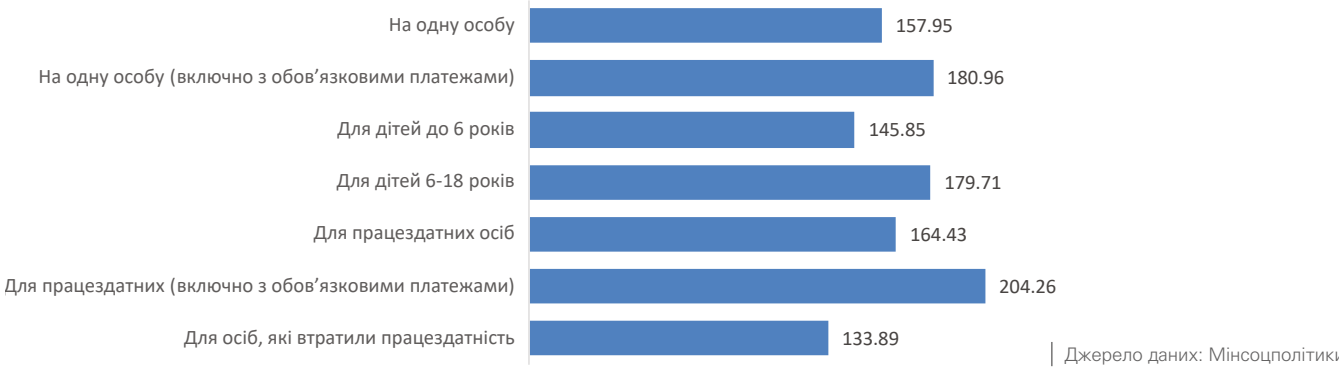
Багатовимірна бідність, з іншого боку, виходить за рамки відсутності грошей. Вона включає доступ до освіти та базової інфраструктури, а також співвідношення кількості населення, чиї доходи дорівнюють або є нижчими за рівень міжнародної межі бідності — 2,15 долара США. Вона відображає складність проблеми бідності, враховуючи виміри добробуту, що виходять за рамки лише бідності у розумінні відсутності грошей²¹⁸.

В Україні ситуація з дитячою бідністю погіршилася через пандемію COVID-19 та економічну і соціальну кризу²¹⁹. З 2016 року абсолютна бідність серед сімей з дітьми зменшилася. Однак війна в Україні призвела до появи раптової бідності, насамперед дитячої.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) та Конвенція про права дитини (КПД) — це два порядки денні, що доповнюють один одного. Останні рекомендації Комітету з прав дитини для України щодо дитячої бідності включають надання універсальних грошових виплат для дітей та забезпечення мінімальних гарантій доходу. Вона також рекомендує розширити соціальну допомогу на всі сім'ї з дітьми, які її потребують, у тому числі сім'ї біженців. Впровадження цих рекомендацій може допомогти забезпечити сталий прогрес у подоланні бідності, пом'якшити вплив COVID-19 та сприяти шляху країни до поступового забезпечення рівних можливостей для дітей²²⁰.

До війни, у 2021 році, найнижчий рівень бідності в Україні становив 39% населення, чиї витрати були нижчими за фактичний прожитковий мінімум²²¹. Рівень бідності в Україні неухильно знижувався, з відносно невеликим зростанням у 2020 році через обмеження, спричинені пандемією COVID-19²²².

Діаграма 154. Фактичний місячний прожитковий мінімум, середній за 2021 рік, еквівалент у доларах США

²¹⁵ ЮНІСЕФ, 2024

²¹⁶ ЮНІСЕФ, 2024

²¹⁷ ООН, 1995

²¹⁸ Світовий банк, 2024

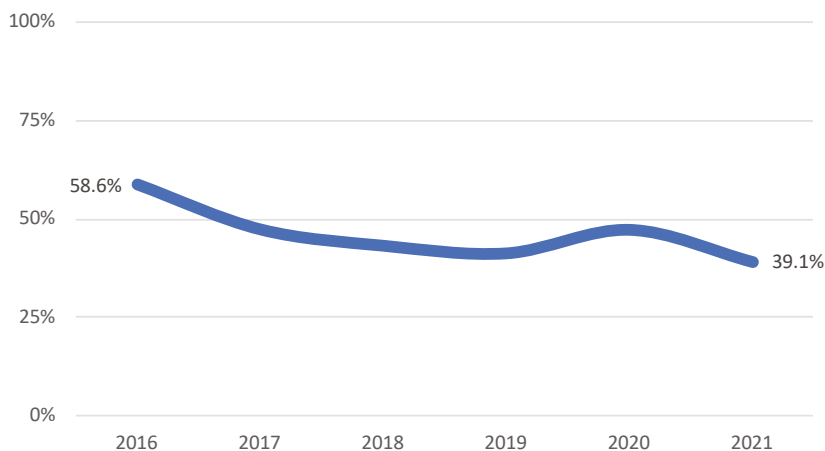
²¹⁹ ЮНІСЕФ, 2021

²²⁰ ЮНІСЕФ, 2021

²²¹ Державна служба статистики України, 2021

²²² ЮНІСЕФ, 2023

Діаграма 155. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижчими за фактичний прожитковий мінімум, 2016-2023

Джерело даних:
Інститут демографії / Держстат

БРАК ДАНИХ

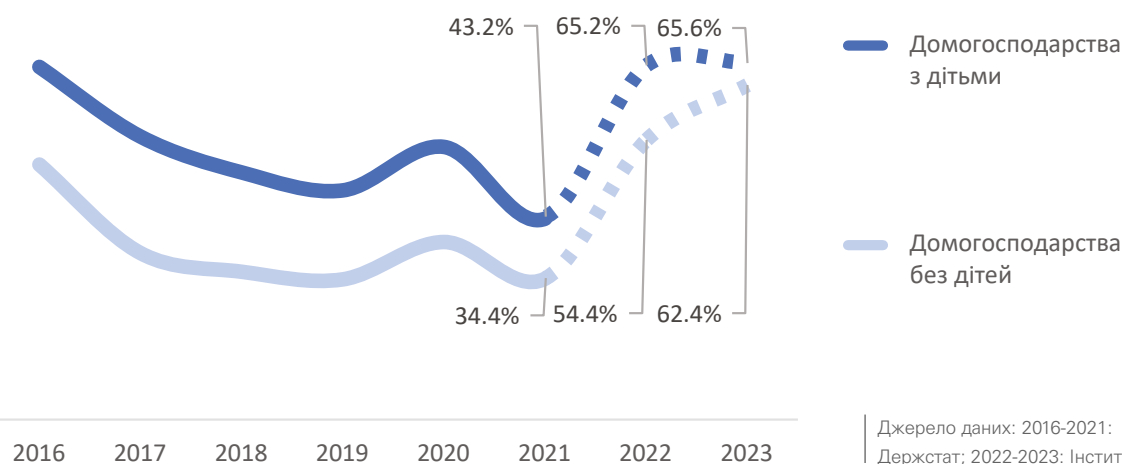
БРАК АКТУАЛЬНИХ ДАНИХ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ДИТЯЧОЇ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Основним джерелом даних, що дозволяли вимірювати бідність в Україні до початку повномасштабного вторгнення, були щоквартальні опитування домогосподарств (з вибіркою понад 8000 домогосподарств / майже 16 тис. осіб), що проводилися Державною службою статистики України. З 2022 року ці опитування були призупинені у зв'язку з воєнним станом, обмеженнями безпеки, пов'язаними зі збором даних. Це призводить до значних прогалин у даних у багатьох сферах, у тому числі в розумінні бідності, зокрема дитячої бідності.

ЮНІСЕФ відреагував на цю прогалину в даних, надавши підтримку Інституту демографії та соціальних наук у проведенні оцінювання рівня бідності за 2022 та 2023 роки. Аналіз ґрунтувався на прогнозних тенденціях зниження доходів домогосподарств та даних опитування щодо умов життя домогосподарств (ОУЖД) Держстату за 2021 рік. Оцінки зроблені відповідно до національного визначення бідності за абсолютним критерієм (еквівалент витрат нижче фактичного прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць (5 458 грн на місяць на одну особу) у 2022 році).

Домогосподарства з дітьми завжди були більш вразливими, серед них частка тих, хто живе в бідності, була вищою.

Діаграма 156. Прогноз рівня бідності в домогосподарствах з дітьми та без них на 2022 та 2023 роки (за критерієм витрат нижче фактичного прожиткового мінімуму), %

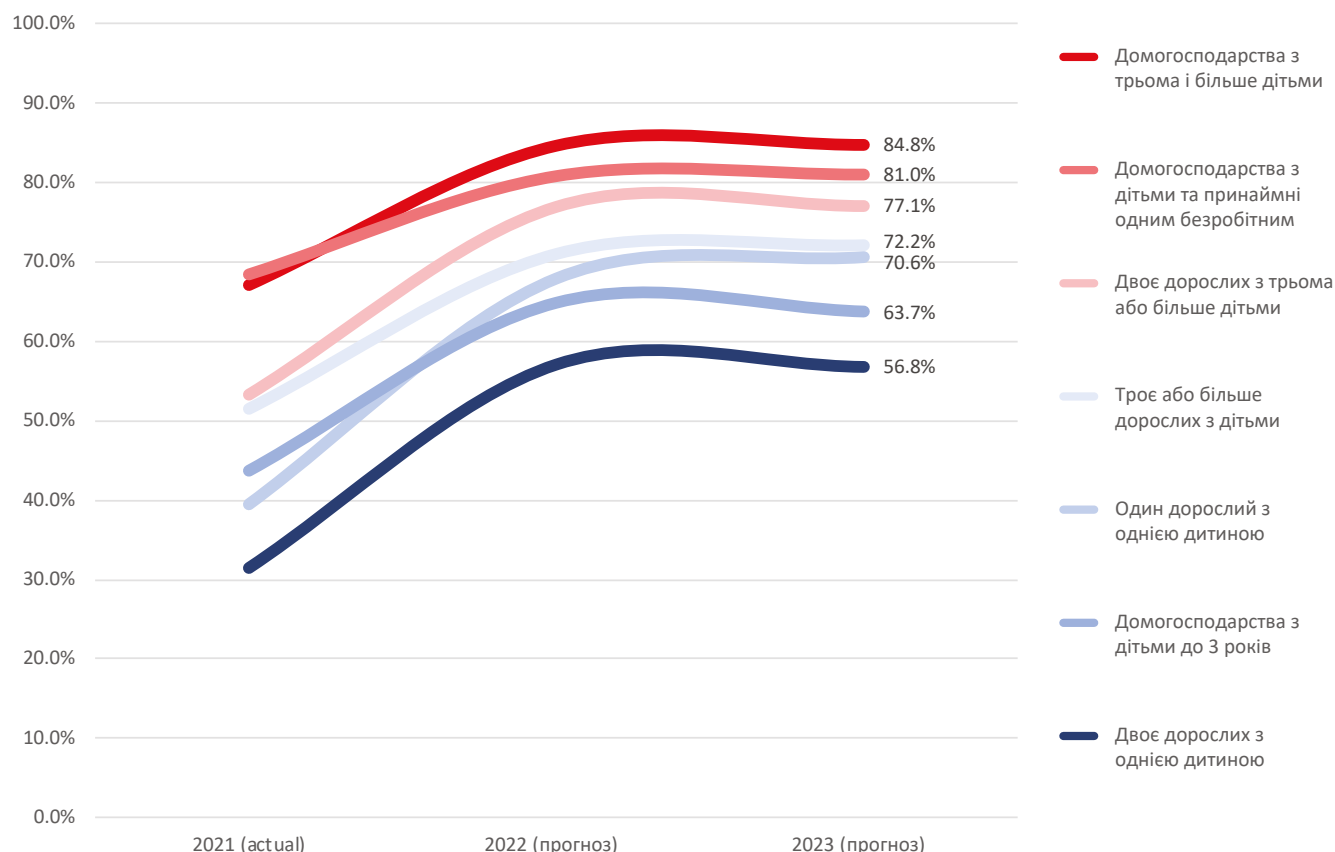

Джерело даних: 2016-2021:
Держстат; 2022-2023: Інститут демографії

Якщо у 2021 році до категорії бідних належали 43,2% домогосподарств з дітьми, то, за оцінками Інституту демографії, у 2022 році їхня частка за оцінками могла зрости до 65,2%, а у 2023 році — до 65,6%.

Через війну багатодітні сім'ї (з трьома і більше дітьми) опинилися в найгіршому становищі у 2022 році — рівень бідності серед таких домогосподарств становитиме 84,7%, тоді як для домогосподарств з дітьми та безробітними членами цей показник вже перевищив 80%.

Діаграма 157. Рівень бідності в різних типах домогосподарств з дітьми (2021 – фактичні дані), 2022–2023 – прогнози, %

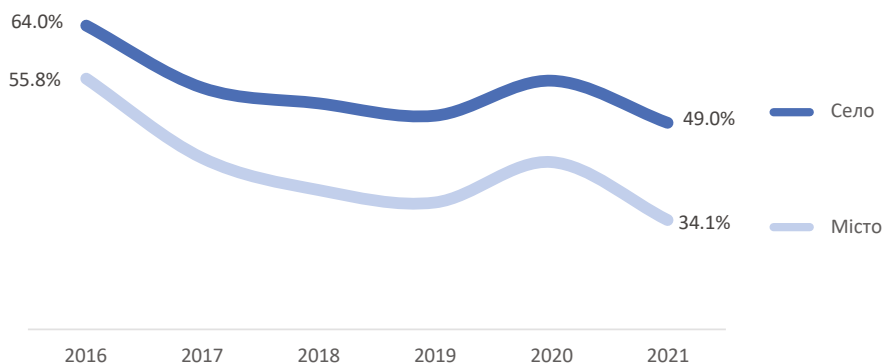

Джерело даних: 2021: Держстат; 2022-2023: Інститут демографії

Домогосподарства з двома дорослими та однією дитиною зазнали найбільш різкого падіння рівня життя через війну. За оцінками, рівень їхньої бідності зріс з 31,4% у 2021 році до 57,1% у 2022 році, тобто в 1,8 рази, в той час як для домогосподарств з дітьми цей показник становив в середньому 1,5 рази).

Неповні домогосподарства більше відчують на собі вплив війни — рівень бідності серед домогосподарств, що складаються з однієї дорослої особи з дітьми, за оцінкою, зріс в 1,7 рази — з 39,4% у 2021 році до 67,9% у 2022 році.

Незважаючи на продовження довоєнної тенденції до зниження рівня бідності в Україні, існували розбіжності в рівнях бідності між міськими та сільськими жителями, а також між різними областями України.

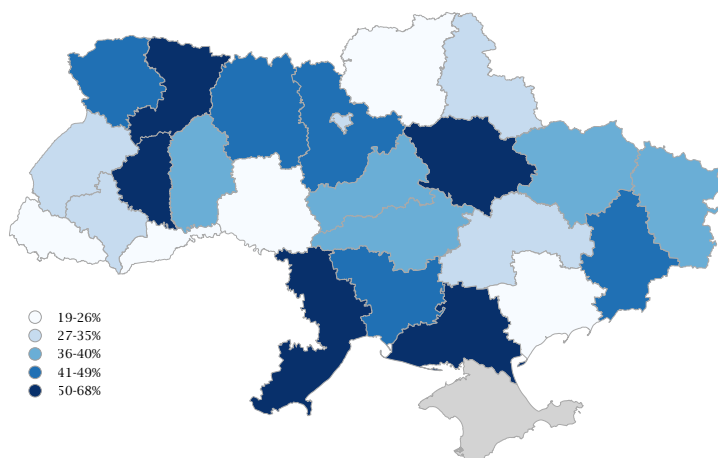
Діаграма 158. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму (місто/село), 2016-2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

Діаграма 159. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижчими за фактичний прожитковий мінімум, за регіонами, 2016-2021

Регіон (область)	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Вінницька	49.4%	38.3%	37.6%	37.1%	39.3%	25.7%
Волинська	68.7%	60.3%	58.8%	46.6%	57.3%	41.2%
Дніпропетровська	56.6%	45.6%	31.4%	37.2%	38.8%	30.6%
Донецька	62.1%	54.7%	51.5%	38.7%	47.2%	42.1%
Житомирська	65.7%	57.5%	55.8%	50.6%	55.2%	49.6%
Закарпатська	39.8%	38.9%	38.7%	45.6%	47.1%	26.8%
Запорізька	61.0%	42.2%	30.6%	35.2%	34.7%	25.4%
Івано-Франківська	51.8%	41.4%	36.7%	32.1%	36.5%	31.1%
Київська	70.8%	69.1%	57.9%	50.3%	59.6%	46.9%
Кіровоградська	63.9%	45.4%	49.2%	36.1%	48.9%	38.0%
Луганська	70.5%	52.3%	44.7%	46.1%	42.2%	36.7%
Львівська	52.1%	37.4%	37.5%	33.5%	48.9%	35.8%
Миколаївська	53.8%	48.6%	40.8%	39.3%	39.5%	48.9%
Одеська	65.3%	56.9%	53.3%	54.1%	63.7%	57.7%
Полтавська	63.5%	50.8%	47.7%	51.1%	45.5%	51.0%
Рівненська	84.4%	72.5%	73.7%	59.4%	73.9%	68.4%
Сумська	58.3%	40.8%	46.1%	47.2%	43.9%	32.9%
Тернопільська	55.6%	41.5%	49.1%	38.9%	54.1%	55.9%
Харківська	63.7%	45.2%	43.1%	48.1%	40.6%	40.0%
Херсонська	70.1%	60.2%	65.5%	63.2%	55.6%	57.7%
Хмельницька	66.6%	50.6%	52.6%	43.4%	64.4%	40.8%
Черкаська	53.7%	43.7%	39.5%	43.2%	55.6%	38.9%
Чернівецька	48.3%	36.5%	27.8%	29.4%	45.4%	23.7%
Чернігівська	52.0%	36.0%	23.1%	25.3%	25.6%	19.3%
м. Київ	39.4%	32.6%	24.7%	22.0%	36.6%	28.2%

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

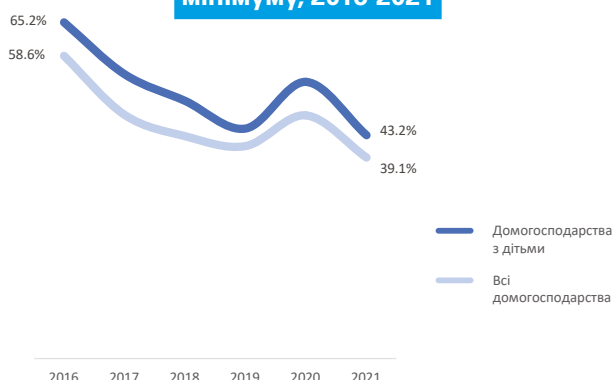
Діаграма 160. Відсоток домогосподарств, які живуть з витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму, за регіонами, 2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

До початку повномасштабного вторгнення частка домогосподарств з витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму була найвищою в Рівненській області (68,4%), а найнижчою — в Чернігівській області (19,3%). Найсильніше зниження рівня бідності в період з 2016 по 2021 рік спостерігалось в Запорізькій області (на 35,6 відсоткових пунктів), а найслабше — в Тернопільській області (-0,3 відсоткових пункти, або незначне зростання рівня монетарної бідності).

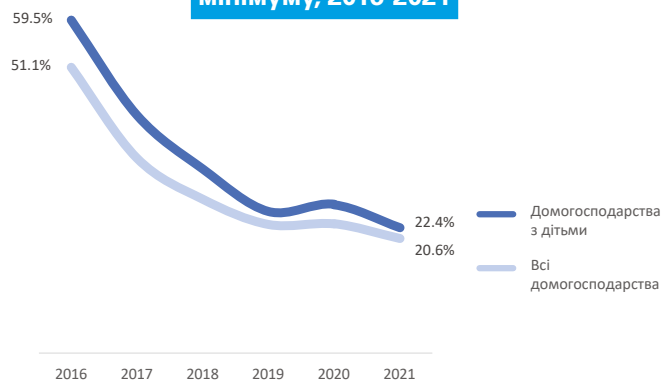
Іншим виміром монетарної бідності є оцінювання доходів (а не витрат) нижче прожиткового мінімуму. Частка домогосподарств з доходами нижче прожиткового мінімуму була значно нижчою порівняно з витратами.

Діаграма 161. Витрати нижче прожиткового мінімуму, 2016-2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

Діаграма 162. Доходи нижче прожиткового мінімуму, 2016-2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

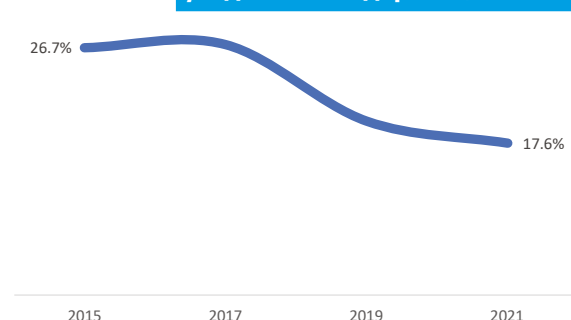
Окрім монетарного виміру бідності, існує також немонетарна бідність, пов'язана з матеріальними деприваціями. Згідно з більш ранньою методологією Євростату, матеріальна депривація — це вимушена неспроможність (а не свідомий вибір) оплачувати непередбачувані витрати, дозволити собі тижневу щорічну відпустку поза домом, вживати м'ясо, курку або рибу через день, належне опалення житла, товари тривалого користування, такі як пральна машина, кольоровий телевізор, телефон або автомобіль, а також платіжна заборгованість (іпотека або оренда, комунальні платежі, виплати за оренду чи інші платежі за кредитами).

Рівень матеріальних депривацій вимірюється за відсотком населення, яке не може дозволити собі принаймні три з наступних дев'яти речей:

1. сплачувати орендну плату, іпотеку чи комунальні платежі;
2. підтримувати належний рівень тепла в оселі;
3. покрити непередбачувані витрати;
4. регулярно їсти м'ясо або білки;
5. поїхати на відпочинок;
6. телевізор;
7. пральну машину;
8. автомобіль;
9. телефон.

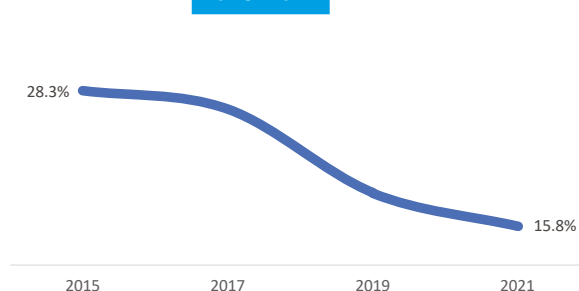
Значний рівень матеріальних злиднів визначається як вимушена неспроможність оплатити щонайменше чотири з вищезазначених пунктів ²²⁴.

Діаграма 163. Рівень важкої матеріальної депривації (4 з 9 депривацій), усі домогосподарства, 2015-2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

Діаграма 164. Рівень важкої матеріальної депривації (4 з 9 депривацій), домогосподарства з дітьми, 2015-2021

Джерело даних: Інститут демографії / Держстат

²²³ ЮНІСЕФ, 2023

²²⁴ Євростат, 2021

Рівень немонетарної бідності серед українських домогосподарств (які мають чотири з дев'яти ознак депривації через брак коштів) у 2021 році становив 17,6%, що на 2,1 відсоткових пункти менше, ніж у 2019 році (19,7%). Рівень немонетарної бідності серед домогосподарств з дітьми у 2021 році знизився на 3,1 відсоткових пункти порівняно з 2019 роком. Вочевидь, пандемія COVID-19 не вплинула на динаміку немонетарної бідності.

Як додатковий показник рівня бідності в Україні, згідно з опитуванням Національного банку України, частка респондентів, які мають економити, щоб дозволити собі їжу, зросла з 12,2% у 2021 році до 19,9% у 2022 році та 26,2% у 2023 році²²⁵.

Значною перешкодою на шляху подолання дитячої бідності є відсутність політики, орієнтованої на сім'ю, для осіб, що здійснюють догляд, у вразливих сім'ях, зокрема батьків, які виховують дітей з інвалідністю, багатодітних сімей та одиноких батьків. Недостатня підтримка, зокрема відсутність гнучких графіків роботи та доступного догляду за дітьми, перешкоджає економічній участі осіб, які здійснюють догляд, у житті суспільства. Розширення прав і можливостей цих осіб, які здійснюють догляд, має важливе значення для того, щоб розірвати коло бідності, оскільки їхня активна участь у трудовій діяльності не лише покращує їхній економічний добробут, а й сприяє більш широкому економічному відновленню. Хоча деякі форми такої соціальної допомоги існують, їхня ефективність та дієвість далекі від бажаних.

Наприклад, існує програма «Муніципальна няня», яка має на меті покрити витрати на няню або дитячий садок для дитини до 3 років на кілька годин на тиждень, що дозволило б батькам відпочити, виконати певні домашні справи тощо. Однак у 2023 році були внесені зміни до критеріїв отримання цієї допомоги²²⁶. Тепер її могли отримати лише сім'ї, які мають не більше 1 дитини до 3 років, та сім'ї, де обоє батьків працюють повний робочий день. Ця програма не стосується сімей, в яких один із батьків залишається вдома або втратив роботу, які могли б отримати величезну користь від такої допомоги, наприклад, присвятивши вільний час пошуку роботи або перекваліфікації.

Ще однією програмою, яка спрямована на залучення безробітних з малозабезпечених сімей до економічної активності, є програма «Рука допомоги», що реалізується Міністерством соціальної політики. Вона надає одnorазову безвідсоткову поворотну допомогу у розмірі до 100,5 тис. грн. на започаткування або розвиток власної справи строком на 3 роки²²⁷.

Внаслідок повномасштабної війни з'явилися нові категорії вразливих дітей, і кожна підгрупа стикається зі специфічними бар'єрами, які посилюють їхню вразливість до бідності:

- Діти в постраждалих від війни домогосподарствах переживають втрату членів сім'ї, житла, майна та доступу до базових послуг, а також несуть на собі основний тягар наслідків війни, що призводить до підвищеної вразливості до бідності.
- Діти, які проживають на територіях поблизу активних бойових дій або в зонах, що стали знову доступними, стикаються з підвищеним ризиком бідності через нестабільні умови, що склалися в їхньому оточенні.
- Діти в домогосподарствах, позбавлених основних комунальних послуг, не мають доступу до електро-, водо- та теплопостачання, що посилює їхню вразливість до бідності. Вони намагаються задовольнити базові потреби, що ще більше підвищує ризик життя в бідності.
- Внутрішньо переміщені діти стикаються з унікальними проблемами, які підвищують ризик бідності²²⁸.

У підсумку, війна спричинила «зсув бідності»: відносно заможні домогосподарства опинилися за межею бідності, а традиційно вразливі сім'ї (з дітьми з інвалідністю, трьома і більше дітьми та одинокими батьками) зіткнулися з погіршенням матеріального становища²²⁹. Водночас існує значний брак актуальних даних для кращого розуміння як монетарної, так і немонетарної бідності в Україні, змін, спричинених війною та шоками такого масштабу, відмінностей за областями, типом поселення, іншими важливими факторами.

²²⁵ Національний банк України, 2023

²²⁶ Кабінет Міністрів України, 2021

²²⁷ Міністерство соціальної політики України, 2023

²²⁸ ЮНІСЕФ, 2023

²²⁹ ЮНІСЕФ, 2023

Проблемні місця та стратегії

Система соціального захисту

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Потреби дітей та інвестиції в людський капітал недостатньо відображені та пріоритезовані в національному та місцевих бюджетах, місцевих трансфертах та зовнішніх фінансових внесках, таких як Фонд ЄС-Україна.Недосконала нормативно-правова база та недостатня спроможність розробляти, впроваджувати та реалізовувати комплексну політику та програми соціального захисту (пільги та послуги), які ефективно сприяють зниженню рівня бідності та соціально-економічній інтеграції (пов'язаних з інвалідністю, етнічною приналежністю, ґендером), закладаючи основи для сталого відновлення та відповідно до законодавства ЄС.Відсутність механізмів та можливостей для координації та моніторингу зовнішньої підтримки на шляху до цілісної, цілеспрямованої, адекватної та сталої національної системи соціального захисту відповідно до найкращих практик та acquis ЄС.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Посилити бюджетування, орієнтоване на інтереси дітей, з метою виявлення прогалин та визначення пріоритетності потреб дітей у національному та місцевих бюджетах, а також створити гнучкі фінансові механізми.Вдосконалити нормативно-правову базу та спроможність розробляти, ухвалювати та впроваджувати науково обґрунтоване інклюзивне та ґендерно трансформативне законодавство і програми соціального захисту відповідно до найкращих міжнародних стандартів, а також політик та показників Європейського Союзу.Підтримувати законодавчу та адміністративну базу, необхідну для забезпечення адекватних та ефективних пільг та догляду для дітей з інвалідністю.Створити гнучкі механізми координації та моніторингу для нагляду за зовнішньою підтримкою реформування та підтримки системи соціального захисту.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Недостатні людські та фінансові можливості, а також механізми реалізації комплексних програм соціального захисту для надання інклюзивної, своєчасної та гнучкої допомоги, яка ефективно сприяє реагуванню на надзвичайні ситуації, зменшенню бідності, реінтеграції ВПО, залученню осіб з інвалідністю, ґендерній рівності та запобіганню інституціалізації.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Виділити людські та фінансові ресурси для реалізації рекомендацій щодо вдосконалення програм соціального захисту в Україні та покращення механізмів надання гнучкої соціальної допомоги, чутливої до різкої зміни ситуації, в тому числі для дітей з інвалідністю.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Брак спеціальних знань та розуміння державних бюджетів і реформ у соціальному секторі серед населення, осіб, які надають допомогу, та інших ключових зацікавлених сторін для забезпечення громадянської участі у вирішенні відповідних питань.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Поширювати фактичні дані та проводити кампанії з підвищення обізнаності та залучення, а також діалоги з громадськістю, зокрема з особами, які здійснюють догляд, ЗМІ, НУО та ОГС, щодо пріоритетів та реформ національного бюджету.

Дитяча бідність**Сприятливе середовище****Проблемні місця**

- Брак якісних даних для регулярного вимірювання багатовимірної дитячої бідності та злиднів.
- Відсутність дружніх до сім'ї політик, які б дозволили особам, що здійснюють догляд, із вразливих сімей активно долучатися до економічної діяльності та сприяли економічному відновленню.
- Відсутність ефективних і сталих механізмів і стандартів участі та залучення підлітків і молоді до вирішення питань, що їх стосуються.
- Потреби дітей та інвестиції в людський капітал недостатньо відображені та пріоритезовані в національному та місцевих бюджетах, місцевих трансфертах та зовнішніх фінансових внесках, таких як Фонд ЄС-Україна.

Стратегії

- Розробити інструменти та методи для безперервного збору даних, аналізу та моніторингу багатовимірної бідності та злиднів.
- Прорахувати, розробити та ухвалити політики, дружні до сім'ї (наприклад, сімейні відпустки, доступні гранти на догляд за дітьми з інвалідністю), що дозволить особам, які здійснюють догляд, брати участь у ринку праці та сприяти економічному відновленню, забезпечуючи при цьому добробут дітей та догляд за ними.
- Створити стійкі механізми участі молоді у вирішенні важливих для неї питань.
- Посилити бюджетування, орієнтоване на інтереси дітей, з метою виявлення прогалин та визначення пріоритетності потреб дітей у національному та місцевих бюджетах, а також створити гнучкі фінансові механізми.

Пропозиція**Проблемні місця**

- Відсутність людського та фінансового потенціалу на місцевому рівні для планування, фінансування, впровадження та моніторингу комплексних міжсекторальних програм, орієнтованих на інтереси дітей.
- Обмежена спроможність місцевих органів влади розробляти та впроваджувати функціональні та стійкі механізми для конструктивної участі молоді в діяльності та ухваленні рішень з питань, що їх стосуються.

Стратегії

- Посилити спроможність місцевих органів влади планувати, фінансувати, впроваджувати та контролювати комплексні програми, що враховують інтереси дітей.
- Розробляти, фінансувати та впроваджувати ефективні та стійкі стандарти та масштабовані моделі для конструктивної участі молоді, закріплені в національній молодіжній політиці та молодіжній стратегії ЄС.

Попит**Проблемні місця**

- Брак спеціальних знань у носіїв прав (підлітків та молоді) та носіїв обов'язків (наприклад, місцевої влади) для забезпечення громадянської активності молоді у відповідних питаннях.

Стратегії

- Розвивати навички та проводити інформаційно-просвітницькі заходи для підвищення громадянської активності молоді.

7 червня 2023, Херсон, Україна.

Вранці 6 червня 2023 року в Україні було зруйновано Каховську греблю — електростанцію на Дніпрі в Новій Каховці, портовому місті, розташованому на південному березі Каховського водосховища. Повінь, спричинена пошкодженням дамби, становила серйозну небезпеку, оскільки це не лише спричинило подальше переміщення дітей, які вже стільки пережили, але й вплинуло на їхній доступ до безпечної води та електроенергії. Це була ще одна атака на інфраструктуру, життєво важливу для благополуччя дітей в Україні. Підтоплення зруйнувало деякі будинки, підтопило деякі райони Херсона. Вулиці в центральній частині міста подекуди були затоплені до 5 метрів, а перші поверхи будинків повністю затоплені водою.

14-річному Микиті з Херсона довелося лізти через вікно другого поверху, щоб потрапити в рятувальний катер. Водна поліція евакуювала його в більш безпечну частину міста. Вчора хлопець разом із бабусяю, дідусем і собакою опинилися в пастці на четвертому поверсі їхнього житлового будинку, оточені водою.

Вода, санітарія та гігієна (WASH)

До повномасштабного російського вторгнення у 2022 році Україна досягла незначних покращень у сфері якості води та очищення стічних вод, поводження з відходами та санітарії. Завдяки модернізації міських очисних споруд, розширенню очисних потужностей та впровадженню нових технологій скидання забруднених вод скоротилося з 875,1 млн кубометрів у 2015 році до 543,1 млн кубометрів у 2021 році²³⁰.

Унаслідок війни зруйновано або пошкоджено 1 108,5 лінійних кілометрів водопровідних мереж, 82 водонасосні станції, 12 очисних споруд та 327 лінійних кілометрів каналізаційних мереж.

Найбільша така шкода сталася під час руйнування Каховської дамби в червні 2023 року, що залишило до 1 000 000 людей без доступу до питної води, торкнулося 80 населених пунктів у чотирьох областях, що постраждали від повені, спричинило 5,04 млрд доларів США збитків на відновлення та реконструкцію і завдало величезної шкоди довкіллю²³¹.

Ще до руйнувань, спричинених війною, 40% національних систем водопостачання та водовідведення перебували в критичному стані через старіння інфраструктури, що посилювало навантаження та ймовірність колапсу систем²³². Війна, що триває, посилила ці проблеми, що призвело до втрат у секторі понад 11,6 мільярдів доларів США²³³.

До кінця 2023 року близько 1,7 мільйона дітей не мали доступу до безпечної води та 3,4 мільйона — до безпечних санітарних умов²³⁴.

У 2022 році Кабінет Міністрів України схвалив Водну стратегію України на період до 2050 року (далі — Стратегія) та затвердив операційний план її реалізації до 2024 року. Це важливий документ для України на шляху до виконання міжнародних зобов'язань у сфері водної безпеки, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: Глобальні Цілі сталого розвитку до 2030 року²³⁵.

Управління сектором WASH в Україні є фрагментованим, з адміністративними та законодавчими прогалинами, які впливають на координацію та ефективність роботи обласних та регіональних адміністрацій. На державному рівні за формування та реалізацію державних політик відповідають такі стейкхолдери:

- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України;
- Обласні центри із контролю та профілактики хвороб;
- Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України;
- Державна екологічна інспекція України;
- Державне агентство водних ресурсів України;
- Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;
- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Однак за надання послуг WASH відповідають місцеві органи влади. Такі послуги на всіх рівнях влади надаються через комунальні підприємства органів місцевого самоврядування.

У секторі WASH відбулося кілька злиттів міністерств та відомств, таких як злиття Міністерства інфраструктури та Міністерства розвитку громад та територій у 2022 році або ліквідація Державної санітарно-епідеміологічної служби України у 2017 році, коли її завдання були розподілені між Центром з контролю та профілактики захворювань та Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а також Державною службою з питань праці (підпорядкованою Міністерству економіки). Процес злиття та розпаду зумовлює необхідність формування нових команд.

Такі часті зміни керівництва ускладнюють послідовне здійснення стратегічного планування та ухвалення рішень, що перешкоджає ефективному та результативному вирішенню критично важливих потреб у секторі.

Водопостачання

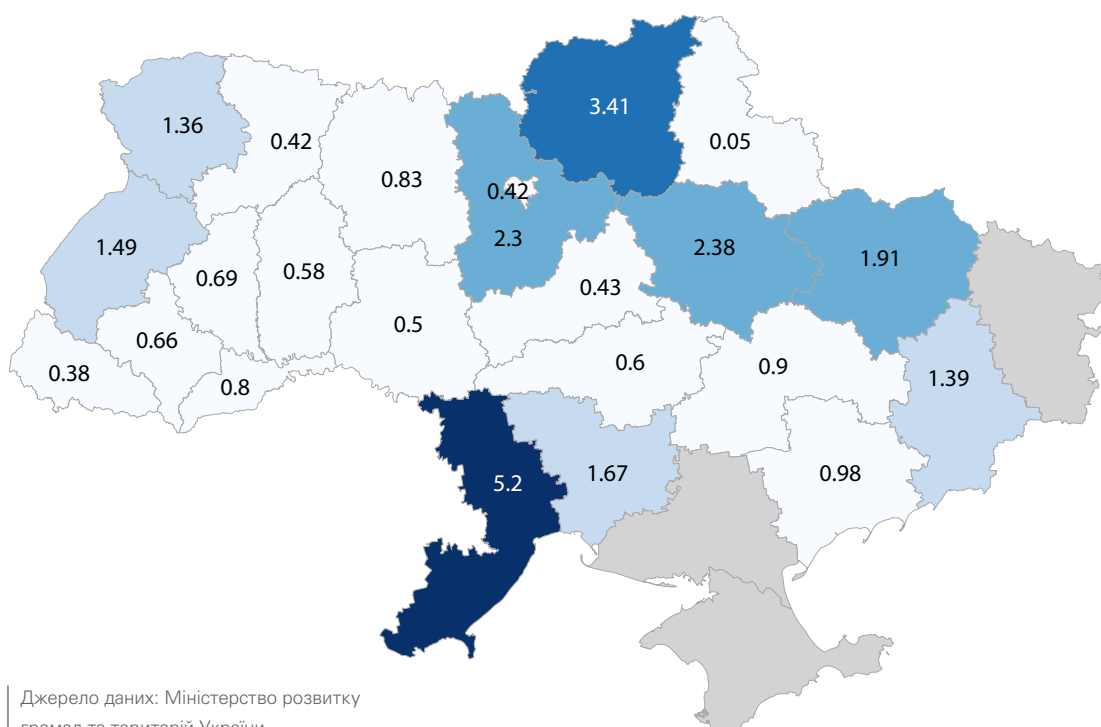
Національна система водопостачання та водовідведення, 40% якої до початку повномасштабної війни перебувала в критичному стані через десятиліття недофінансування та незадовільного технічного обслуговування, перебуває на межі колапсу²³⁶.

За даними Мінрегіону 2021 року, загальна протяжність водопровідних мереж у 2020 році становила 121 921 км, у тому числі напівзруйнованих та аварійних — 46 602 (38%); протягом року було оновлено 991 км (2,1%) від потреби²³⁷.

У 2020 році середня аварійність мереж централізованого водопостачання в областях України становила 1,83 аварії на 1 км мережі²³⁸.

Щодо обласних розбіжностей у стані водопровідних мереж у довоєнний час, то найбільша кількість аварій була у Київській — 6,38 аварій та в Одеській областях — 4,92 аварій на 1 км централізованої водопровідної мережі; найменша — у Черкаській області — 0,04 аварій²³⁹. Середні втрати води в національному масштабі оцінюються приблизно в 36%²⁴⁰.

Діаграма 165. Кількість аварій на 1 км мережі водопостачання, 2022 ²⁴¹

Джерело даних: Міністерство розвитку громад та територій України

²³⁶ Світовий банк, 2021

²³⁷ Міністерство розвитку громад та територій України, 2021

²³⁸ Міністерство розвитку громад та територій України, 2021

²³⁹ Mahats, N. / AGORA International Journal of Economical Sciences, 2023

²⁴⁰ Економічна правда, 2023

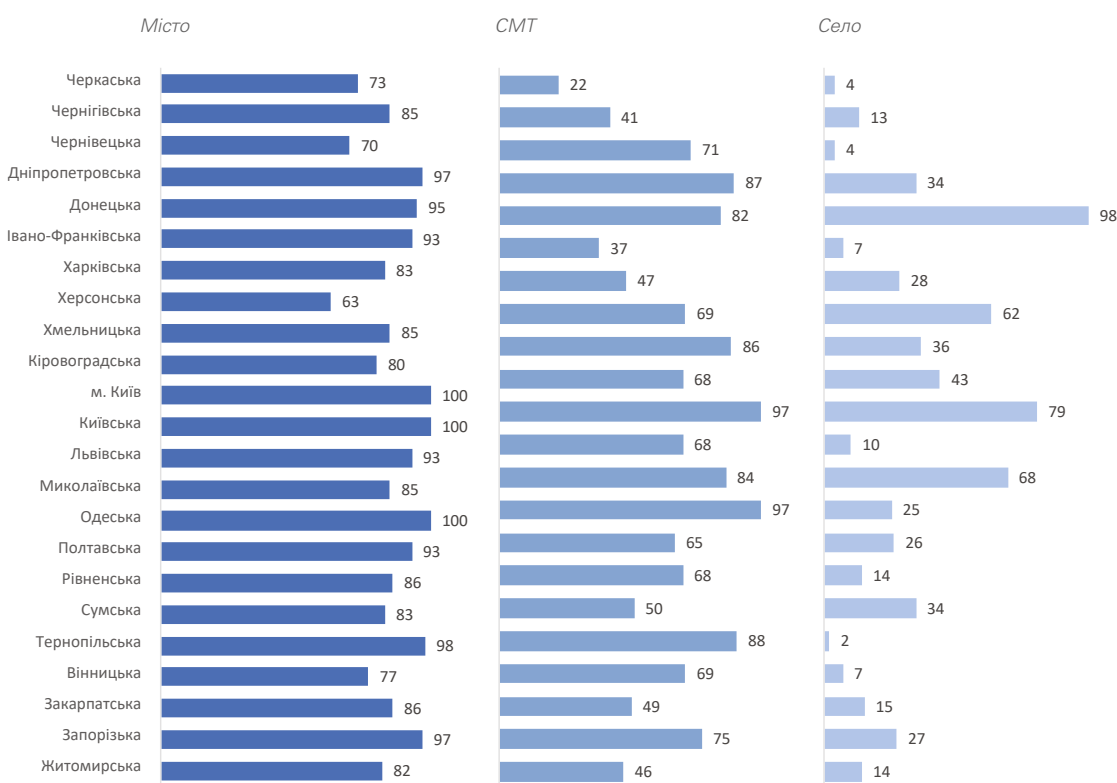
²⁴¹ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

У 2022 році найвищий відсоток труб, що потребували заміни через критичний стан, був у Донецькій — 56,8%, Харківській — 52,8%, Волинській — 51,6%, Запорізькій — 50,9% та Кіровоградській — 50,7% областях. В 11 областях та м. Києві цей показник знаходився в межах 30-50%, тоді як у решті регіонів — 13-30%. В результаті, в середньому 1 аварія на 1 км спостерігалася серед мереж водопостачання зі значними виключеннями, такими як Одеська (5,20 аварій на 1 км), Чернівецька (3,41) та Київська (2,3) області.

У 2020 році лише 70% населення мали доступ до послуг централізованого водопостачання, залишаючи 10 мільйонів людей без водопостачання²⁴². Дані за 2022 рік показують, що близько 10 мільйонів людей в Україні, приблизно 1,7 мільйона дітей, все ще не мають доступу до безпечних послуг водопостачання²⁴³.

За даними Мінрегіону, у 2020–2021 роках понад 75% сільських населених пунктів в Україні не мали доступу до централізованих систем водопостачання та водовідведення. Лише 23,5% сільських населених пунктів в Україні мали доступ до централізованого водопостачання²⁴⁴.

Діаграма 166. Забезпеченість населення централізованим водопостачанням, % від загальної кількості населення, 2022, за типом населеного пункту²⁴⁵

Джерело даних: Міністерство розвитку громад та територій України

Існує значна різниця у використанні централізованого водопостачання між міськими та сільськими домогосподарствами: 74,4% у міській місцевості порівняно з 40,3% у сільській місцевості у 2022 році. У 2022 році 87% населення міст було охоплено централізованим водопостачанням, а в містах Київської області та Києві 100% населення було повністю забезпечено послугами централізованого водопостачання. Близько 66% населення селищ міського типу в середньому в областях охоплено централізованим водопостачанням, тоді як населення сіл — лише 29%. Незважаючи на високий рівень охоплення населення водопостачанням у Донецькій області, через активні бойові дії 60% населення цього регіону відчувають перебої з цілодобовим водопостачанням²⁴⁶.

²⁴² Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

²⁴³ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

²⁴⁴ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

²⁴⁵ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

²⁴⁶ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

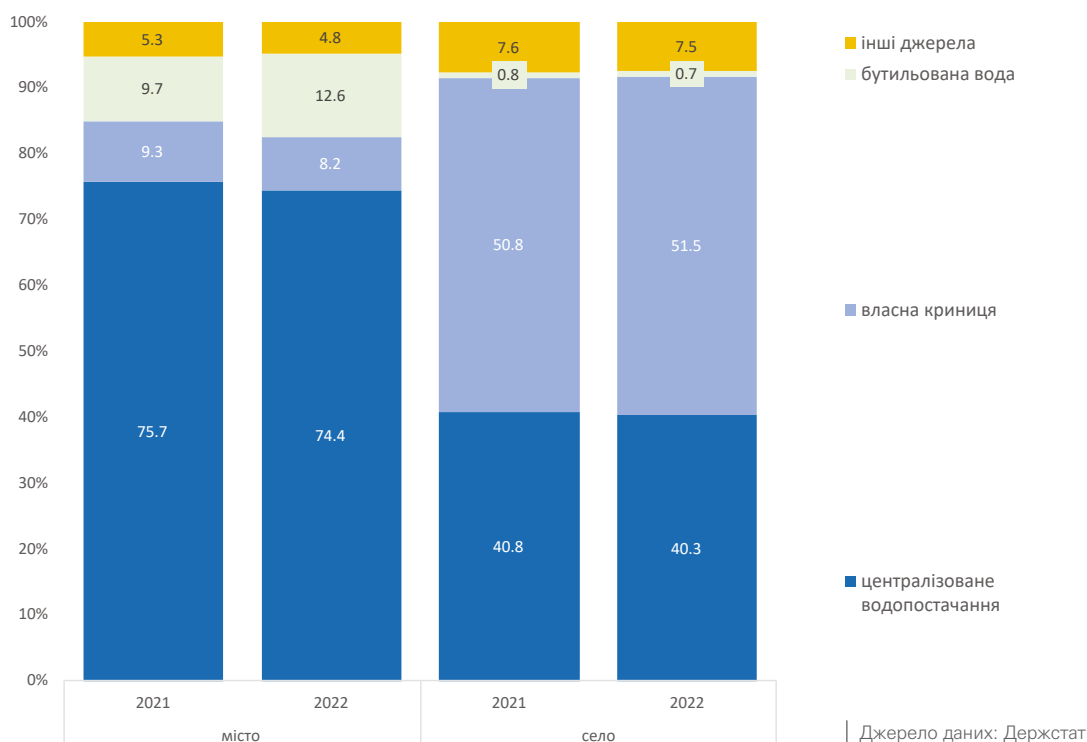
БРАК ДАНИХ

ОПИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ПАУЗИ

Щоквартальні опитування домогосподарств (із загальнонаціональною репрезентативною вибіркою понад 8 тис. домогосподарств та понад 16 тис. членів домогосподарств) проводилися Державною службою статистики України до початку повномасштабної війни. Це може бути важливим джерелом даних про використання води з розбивкою за типами домогосподарств, домогосподарствами з дітьми, доходами, областями, типами населених пунктів тощо. На жаль, вже більше двох років ці опитування не проводяться.

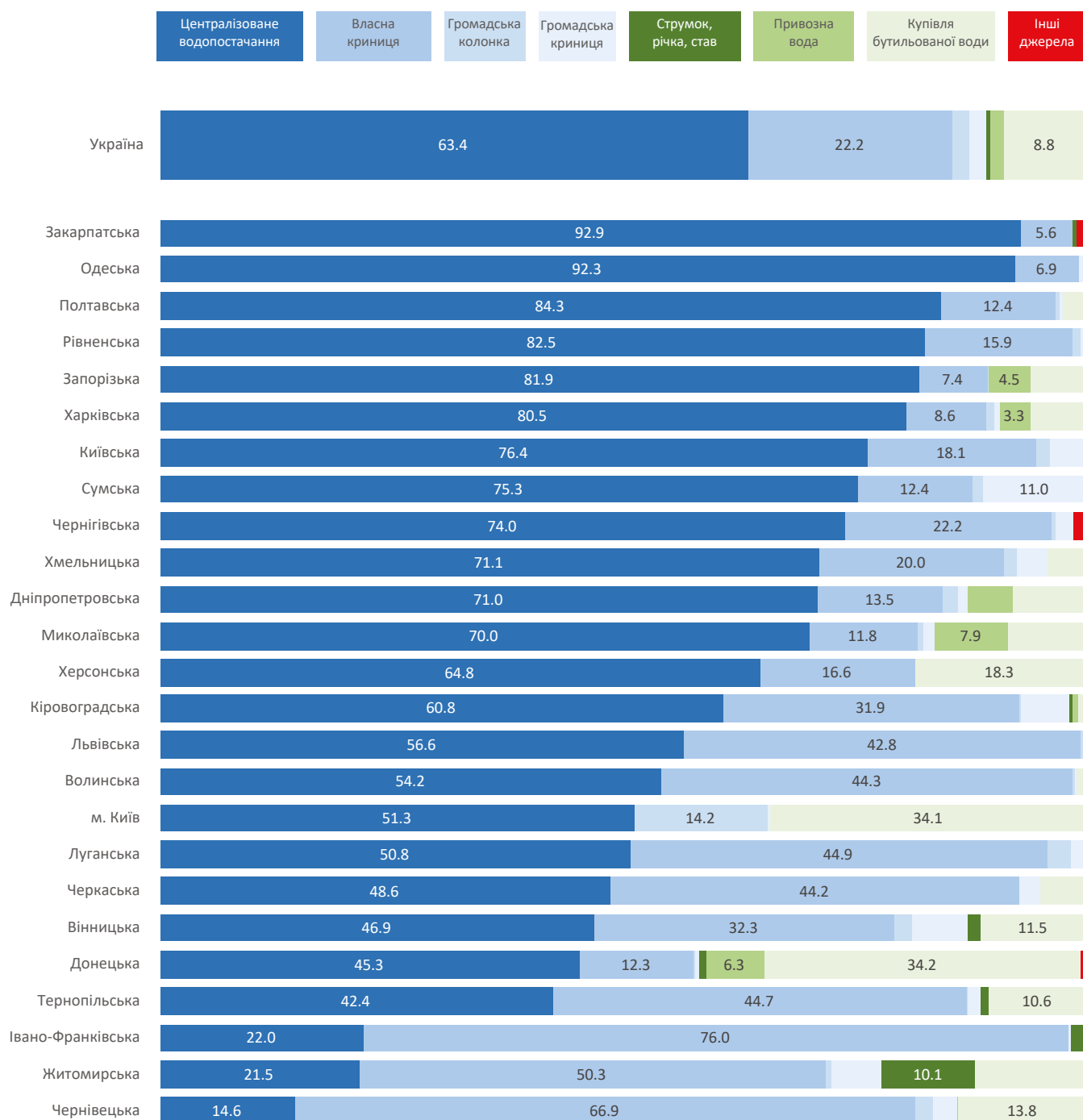
Колодязі в домогосподарствах відіграють вирішальну роль у сільській місцевості, складаючи 51,5% від загальної кількості джерел водопостачання, тоді як у міській місцевості їхня частка у 2022 році становить лише 8,2%. Різні інші джерела, такі як громадські колонки, громадські криниці, джерела, річки, озера, ставки, водовози, бутилирована вода та інші джерела, диверсифікують варіанти водопостачання, доступні українським домогосподарствам, з помітною часткою бутилированої води в міських домогосподарствах (12,6%)²⁴⁷.

Діаграма 167. Розподіл домогосподарств (%) за типом основного джерела води, яку вони використовують для пиття та приготування їжі, 2021-2022 ²⁴⁸

²⁴⁷ Державна служба статистики України, 2022

²⁴⁸ Державна служба статистики України, 2022

Діаграма 168. Розподіл домогосподарств (%) за типом основного джерела води, яку вони використовують для пиття та приготування їжі, за регіонами, 2022²⁴⁹

Джерело даних: Держстат

Нерівність між областями зберігається і у галузі джерел водопостачання. У деяких областях спостерігається висока поширеність водопостачання з водопровідної мережі, наприклад, у Закарпатській (93%), Одеській (92%), Полтавській (84%) та Рівненській (82%), тоді як в інших — значна частка домогосподарств отримують воду зі свердловини на власному підвір'ї, наприклад, в Івано-Франківській (76%) та Чернівецькій (67%) областях.

²⁴⁹ Державна служба статистики України, 2022

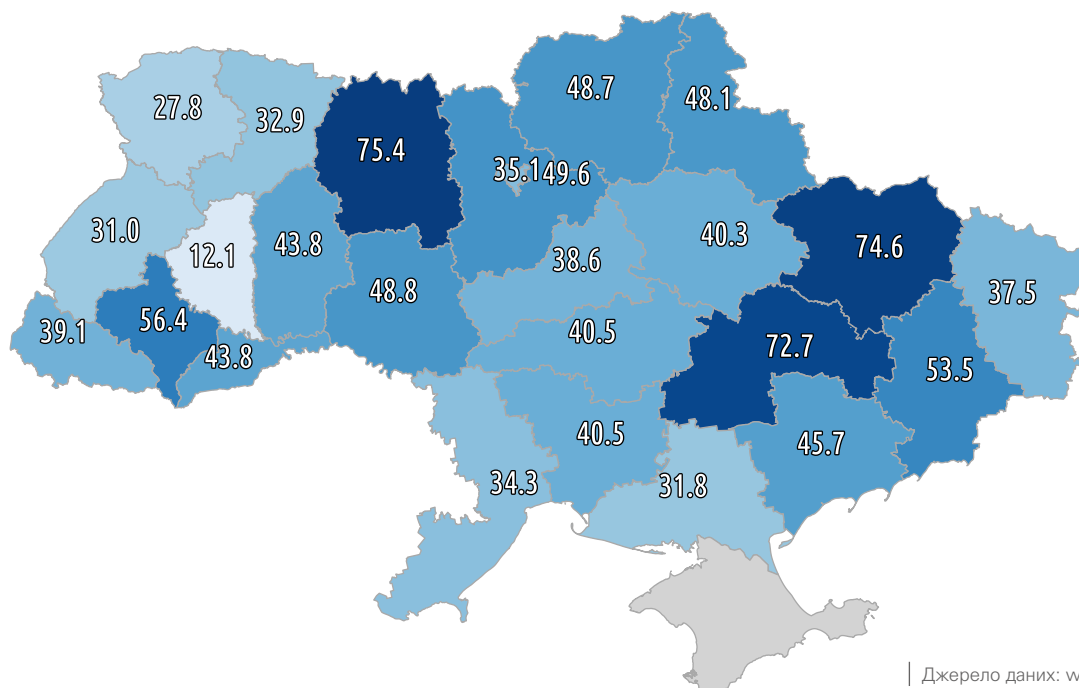
Проблеми з якістю води залишаються: третина проб не відповідає національним стандартам, а неналежне очищення стічних вод створює ризики для здоров'я населення, у тому числі ризики спалахів захворювань, як-то випадки підозри холери в Маріуполі та спалах гепатиту А на півдні України²⁵⁰. За даними Мінекології, 32,6% джерел води не відповідали санітарно-хімічним показникам, а 15,7% не відповідали мікробіологічним показникам²⁵¹. Ці відсотки значно вищі, якщо порівнювати з деякими європейськими країнами; наприклад, в Іспанії показник негативних проб становив 5,5% у 2021 році²⁵², в Австрії — менше 1% у 2017 році²⁵³, а в Німеччині — менше 0,1% у період з 2014 по 2016 рік.

В Україні якість питної води регулюється ДСанПіН 2.2.4-171-10²⁵⁴, а під час воєнного стану діє модифікована версія цього стандарту. Цей модифікований стандарт «пом'якшує» певні параметри, викладені в національному стандарті, які потенційно можуть поставити під загрозу стандарти якості води в періоди загострення конфлікту або надзвичайних ситуацій.

За даними, зібраними професійною асоціацією WaterNet (об'єднує експертні кола та бізнес у сфері водопідготовки), різні області стикаються з різними проблемами якості води (також залежно від типу джерела води: централізоване водопостачання/водоканал, свердловина чи колодязь)²⁵⁵.

Ключовою проблемою якості води в централізованому водопостачанні є каламутність. Понад 70% проб води, відібраних у Житомирській, Харківській та Дніпропетровській областях, виявилися незадовільними за цим показником.

Діаграма 169. Якість води централізованого водопостачання – каламутність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)

Джерело даних: waternet.ua

²⁵⁰ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022

²⁵¹ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022

²⁵² Міністерство здоров'я Іспанії, 2022

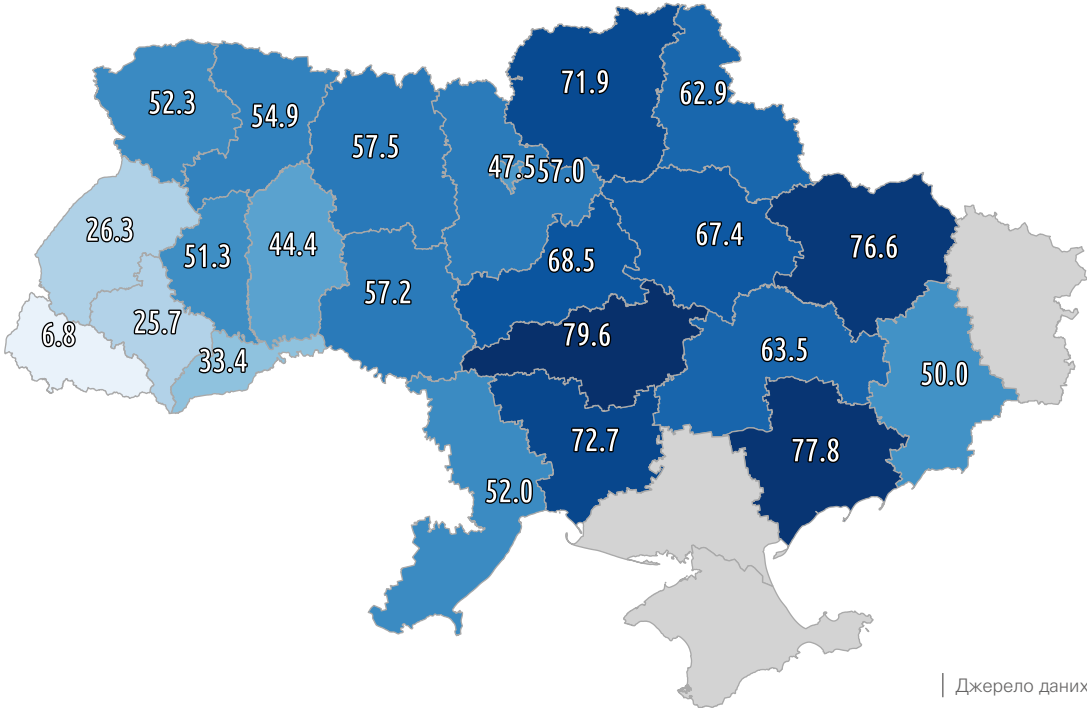
²⁵³ ОЕСР, 2018

²⁵⁴ Міністерство охорони здоров'я України, 2010

²⁵⁵ WaterNet, 2024

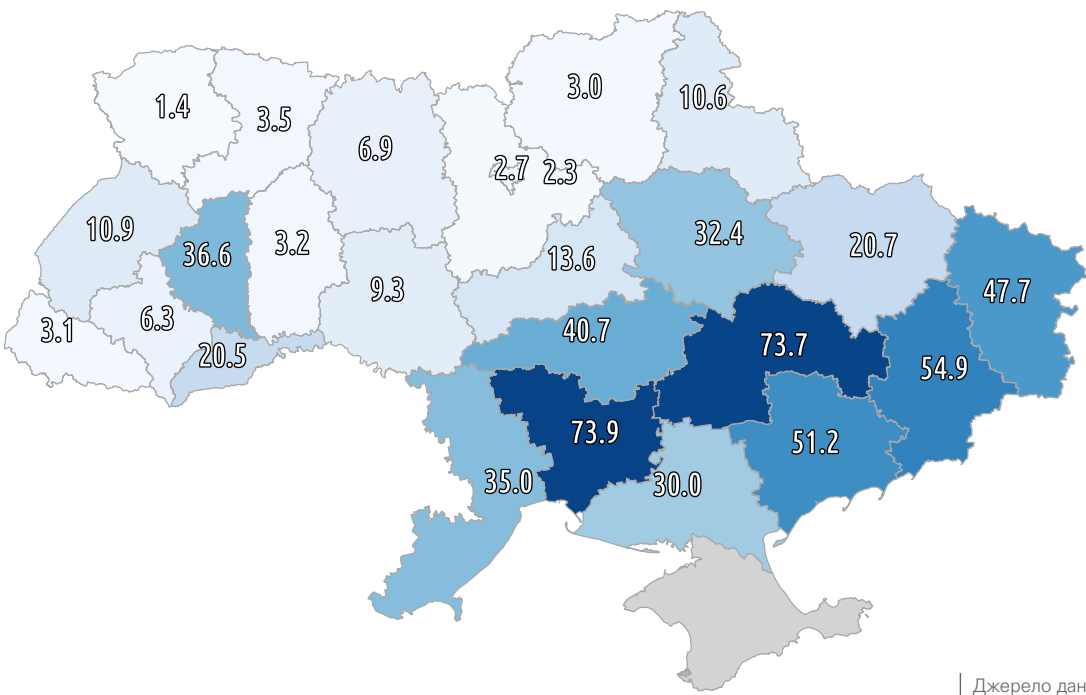
Для зразків води, взятих із криниць, серйозною проблемою є забруднення нітратами (переважно через інтенсивне сільське господарство). Наприклад, у майже 80% проб, взятих зі свердловин у Кіровоградській області, вміст нітратів перевищував норму.

Діаграма 170. Якість води в колодязях – нітрати (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)

Для води, що подається зі свердловин, поширеною проблемою є підвищений вміст солі. Ця проблема якості води характерна для південних регіонів України, зокрема, для Миколаївської та Дніпропетровської областей.

Діаграма 171. Якість води в свердловинах – солоність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)

БРАК ДАНИХ

ВІДСУТНІСТЬ СИСТЕМАТИЧНОГО ТА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОГО ВІДБОРУ ПРОБ ВОДИ

Наявні дані (в тому числі зібрані приватними компаніями та професійними асоціаціями) надають важливу інформацію для розуміння ключових проблем з якістю даних в Україні. Водночас, кількість вибірок, зібраних у різних областях за різними показниками якості даних, суттєво відрізняється, що призводить до проблем з репрезентативністю. Наприклад, з понад 10 000 проб на каламутність води, що постачається з центрального водопроводу, майже половина (4 800) була відібрана лише в м. Києві, в той час як у Харківській області було відібрано близько 350 проб, а у Кіровоградській — лише 37. Наявність більш систематизованих і репрезентативних даних про якість води має важливе значення для розуміння потреб та постійної і цілеспрямованої підтримки — як з боку національного уряду, так і з боку донорської спільноти.

Після початку російського вторгнення було пошкоджено або зруйновано численні об'єкти водопостачання та очищення води (червень 2022 року): водоочисні споруди — 10, водонасосні станції — 38, водопровідні мережі — 816 км; свердловини — 24, лабораторії — 5, резервуари чистої води — 16, водонапірні башти — 32²⁵⁶.

Війна в Україні завдала значної шкоди критично важливій інфраструктурі водопостачання. За попередніми оцінками, зруйновано 1 108,5 лінійних кілометрів водопровідних мереж, пошкоджено 82 водонасосні станції. Варто відзначити, що 13 з них були розташовані в Луганській області, 11 — у Донецькій, а 52 — у Харківській. Крім того, 40 свердловин, переважно розташованих у Харківській області, були зруйновані або пошкоджені, що загостило проблему забезпечення надійного доступу до води. Також були зруйновані або пошкоджені об'єкти, відповідальні за аналіз водопостачання в областях, за попередніми оцінками, постраждали три лабораторії²⁵⁷.

У Миколаєві у 2022 році населення понад місяць не мало доступу до централізованого водопостачання, а вода, що надходила з перебоями з альтернативного джерела, навіть після очищення мала надмірну концентрацію хлоридів, сульфатів та інших мінеральних солей²⁵⁸.

Катастрофа на греблі Каховської ГЕС

Руйнування Каховської дамби 6 червня 2023 року вважається однією з найбільших екологічних та гуманітарних техногенних катастроф у новітній історії. Зона впливу цієї трагедії охоплює щонайменше 5 тисяч квадратних кілометрів, затоплених або осушених. Згідно з Оцінюванням потреб після катастрофи на Каховській греблі, проведеним Світовим банком, пряму шкоду, завдану інфраструктурі та активам, оцінюються у 2,79 млрд доларів США, а збитки — у понад 11 млрд доларів США, причому найбільше занепокоєння викликає довготривалий вплив на довкілля²⁵⁹.

Раптовий скид понад 18 кубічних кілометрів води протягом 4 днів призвів до втрати понад 14,7 кубічних кілометрів води, що містилася в дамбі, від чого постраждали 80 населених пунктів у чотирьох областях — Херсонській, Миколаївській, Дніпропетровській та Запорізькій. Ця катастрофічна подія безпосередньо вплинула на 100 000 жителів, спричинивши втрату доступу до питної води для мільйона людей, а 140 000 осіб залишилися без електрики²⁶⁰.

Системи водопостачання та водовідведення в постраждалих районах, які і до трагедії були недосконалими, зазнали додаткової шкоди (65,92 млн. доларів США) та збитків (82,82 млн. доларів США) внаслідок повені. За оцінками, зусилля з відновлення та реконструкції систем водопостачання та водовідведення як у затопле-

²⁵⁶ Mahats, N. / AGORA International Journal of Economical Sciences, 2023

²⁵⁷ Київська школа економіки, 2023

²⁵⁸ Nature, 2023

²⁵⁹ Організація Об'єднаних Націй Україна, 2023

²⁶⁰ Організація Об'єднаних Націй Україна, 2023

них районах нижче за течією, так і в регіонах вище за течією, де спостерігається дефіцит води, обійдуться у 700,92 млн доларів США. Комунальним об'єктам та обладнанню було завдано шкоди на суму 127,8 млн доларів США. Крім того, витрати на вивезення сміття та втрати доходів підприємств, що займаються поводженням з відходами, становлять 6,2 млн. доларів США. Більш широкі потреби у відновленні муніципальних служб та інфраструктури громад оцінюються у 292,6 млн доларів США, що підкреслює значні ресурси, необхідні для відновлення та зміцнення сектору водопостачання, водопостачання, санітарії та гігієни після цієї руйнівної події.

Крім того, вартість води різко зросла, в той час як попит і доступність різко знизилися²⁶¹.

Енергетика є другою за величиною складовою витрат (близько 30%) для українських комунальних підприємств водопостачання та водовідведення після витрат на персонал. Водночас, оскільки більшість міст України мають централізовані системи опалення, водопостачання є невід'ємною складовою надання послуг з тепlopостачання. Перебої в роботі будь-якої з цих служб мають критичний вплив на інші. Значна шкода, спричинена війною, значно ускладнює надання основних послуг у надзвичайно складних умовах. Україна продовжує зазнавати масових атак безпілотників і ракет, а об'єкти WASH і пов'язані з ними системи опалення та електропостачання є безпосередніми мішенями. За даними Асоціації водоканалів, борг сектору водопостачання перед енергетичним сектором в Україні становить 7,9 млрд грн. З них 3,5 млрд грн — борг КП «Вода Донбасу» та 1,8 млрд грн — КП «Харківводоканал»²⁶².

Поінформованість населення та доступ до водопостачання залишаються невизначеними, оскільки 39% респондентів у дослідженні підтвердили скорочення споживання води в домогосподарствах. Невідомо, чи це скорочення відображає підвищення екологічної свідомості, чи є лише наслідком обмеженого доступу до водопостачання²⁶³.

Водовідведення та очищення стічних вод

За даними Мінрегіону 2021 року, загальна протяжність централізованих мереж водовідведення у 2020 році становила 46 602 км, у тому числі напівзруйнованих та аварійних — 16 618 (35,6%); протягом року було оновлено 186 км (1,1%) від потреби²⁶⁴.

У 2020 році середня аварійність мереж централізованого водовідведення в областях України становила 1,54 аварії на 1 км мережі²⁶⁵.

Враховуючи різний рівень зношеності системи водовідведення, найбільша кількість аварій була в Київській області — 6,0 аварій на 1 км мережі та Харківській — 4,3 аварій на 1 км мережі централізованого водовідведення; найменша — в Кіровоградській області — 0,09.

²⁶¹ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022

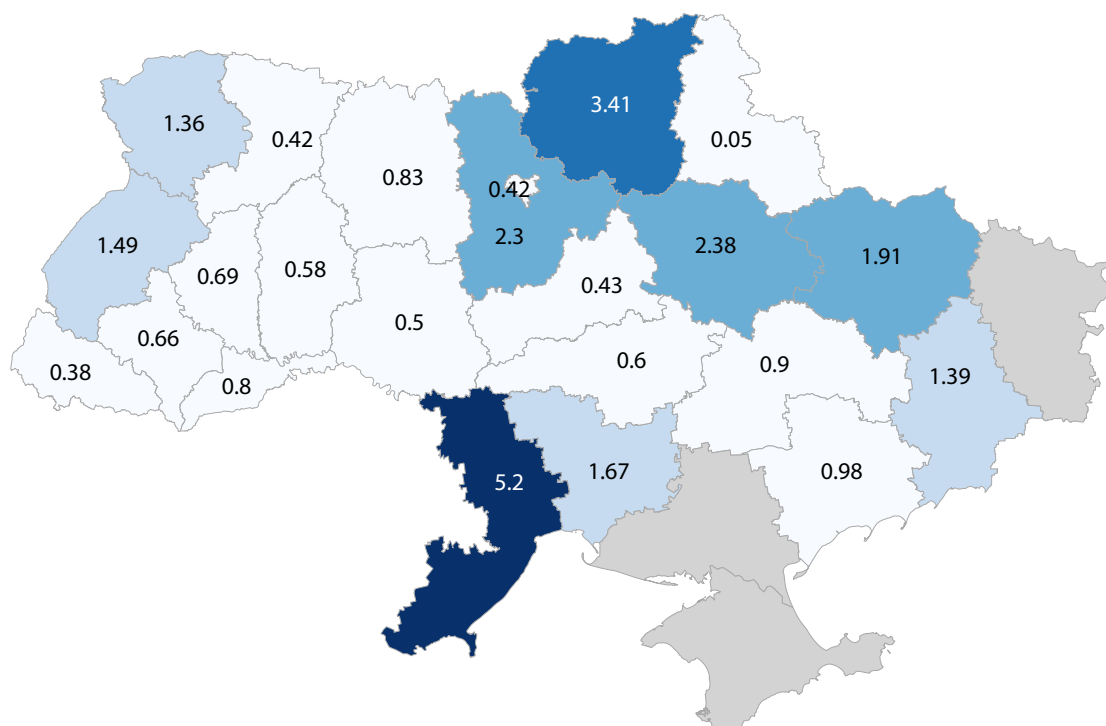
²⁶² Укрводоканалекологія, 2024

²⁶³ РАЦ Суспільство і довкілля, 2023

²⁶⁴ Міністерство розвитку громад та територій України, 2021

²⁶⁵ Mahats, N. / AGORA International Journal of Economical Sciences, 2023

Діаграма 172. Кількість аварій на 1 км мережі централізованого водовідведення, 2022 ²⁶⁶

Джерело даних: Міністерство розвитку громад та територій України

Ситуація з централізованим водовідведенням в Україні дуже відрізняється. У 2022 році 100% населення отримували цю послугу лише в Києві, Київській та Одеській областях. В середньому 76% населення українських міст забезпечено послугою централізованого водовідведення. Найгірша ситуація в містах Донецької та Херсонської областей — лише 57% та 51% населення мають доступ до послуги відповідно.

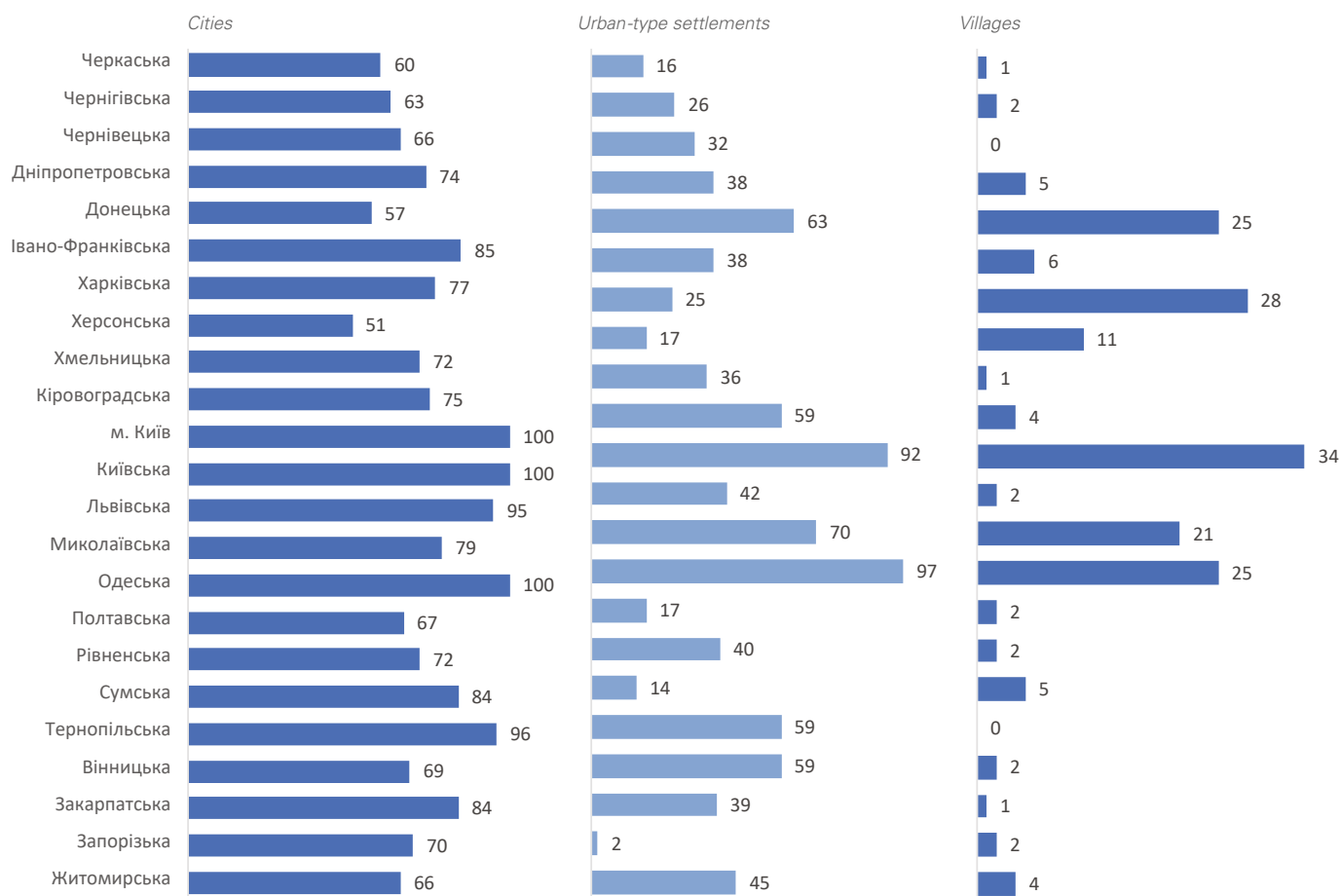
За даними Мінрегіону, у 2020–2021 роках понад 75% сільських населених пунктів в Україні не мали доступу до централізованих систем водопостачання та водовідведення. У 2021 році лише 1,45% сільських населених пунктів мають доступ до централізованого водовідведення. Близько 50% населення, або 20 мільйонів людей, не мали централізованого водовідведення²⁶⁷.

Рівень централізованого водовідведення в селах та селищах міського типу значно нижчий — лише 7% та 42% мешканців відповідно забезпечені цією послугою. Найгірша ситуація в селах Тернопільської та Чернівецької областей, де рівень охоплення населення надзвичайно низький (<1%). У сільській місцевості все ще широко використовуються приватні каналізаційні системи, такі як септики тощо.

²⁶⁶ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

²⁶⁷ Міністерство розвитку громад та територій України, 2023

Діаграма 173. **Забезпеченість населення централізованим водовідведенням, % від загальної кількості населення, 2022** ²⁶⁸

Джерело даних: Міністерство розвитку громад та територій України

Навіть до початку повномасштабної війни управління міською каналізацією стикалося з проблемами: 33% стічних вод проходили очищення відповідно до Дунайської регіональної програми²⁶⁹, що відрізняється від 82%, про які повідомляє Європейська Комісія²⁷⁰. Порівняння з іншими країнами, такими як Чехія (75%), Польща (87%) та Нідерланди (100%), підкреслює необхідність покращення інфраструктури очищення стічних вод у містах України.

Станом на 2022 рік значна частина очисних споруд потребує термінової модернізації, а 59% об'єктів потребують реконструкції²⁷¹. Однак лише невелика частина цих об'єктів були реконструйовані в будь-який спосіб. Цей повільний прогрес ускладнюється недостатнім фінансуванням, а також військовою агресією. Після початку російського вторгнення численні об'єкти були пошкоджені або зруйновані (червень 2022 року): очисні споруди — 14; каналізаційні насосні станції — 41; каналізаційні мережі — 241,6 км²⁷². Крім того, сектор стикається з частими аваріями та перебоями в роботі централізованої мережі водовідведення, особливо в таких областях як Київська, Донецька, Чернівецька та Одеська.

Крім того, значні проблеми пов'язані із недосконалістю нормативно-правової бази та системи управління, які перешкоджають якісному очищенню стічних вод. Незважаючи на нещодавні зусилля, спрямовані на вирішення цих питань, у тому числі затвердження Водної стратегії України до 2050 року та ухвалення законодавства, зокрема Закону України «Про водовідведення та очищення стічних вод» у 2023 році, управління

²⁶⁸ Міністерство розвитку громад та територій України, 2023

²⁶⁹ ЄБРР / Світовий банк, 2015

²⁷⁰ Water Information System for Europe, 2024

²⁷¹ Міністерство розвитку громад та територій України, 2023

²⁷² Mahats, N. / AGORA International Journal of Economical Sciences, 2023

залишається фрагментарним, а регуляторні недоліки зберігаються. Хоча за формування та реалізацію державних політик на національному рівні відповідають різні стейкхолдери, надання послуг WASH покладено на місцеві органи влади, що призводить до непослідовності у впровадженні та забезпеченні дотримання законодавства. Питання власності комунальних підприємств ще більше ускладнюють ситуацію: надмірна фрагментація, що виникла внаслідок передачі комунальних підприємств місцевим органам влади, робить муніципальну владу невідповідною до ефективного управління системами водопостачання та водовідведення. Система управління продовжує страждати від адміністративних та законодавчих недоліків, що призводить до обмеженої координації та ефективності зусиль національної та місцевої адміністрації.

Регуляторні недоліки залишаються, а регуляторному органу сектору, НКРЕКП, бракує незалежності та адекватних інструментів для стимулювання інвестицій у житлово-комунальне господарство. Процедури затвердження тарифів залишаються застарілими та непрозорими, що призводить до того, що тарифи не покривають витрат, перешкоджаючи інвестиціям в інфраструктуру очищення стічних вод. Невідповідна національна політика та непослідовні підходи до управління та регулювання підриває зусилля, спрямовані на покращення очищення стічних вод та надання послуг.

З огляду на вищезазначене, робота в цьому напрямку потребує впровадження відповідних організаційно-економічних, інженерно-технічних і технологічних заходів та створення належних умов і механізмів впливу на рівні держави, органів місцевого самоврядування, неурядових організацій та підприємств. Так, відповідно до статті 12 Закону, органи місцевого самоврядування повинні затвердити такі нормативно-правові акти:

- місцеві правила приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення населеного пункту;
- місцеві правила збирання, транспортування та очищення стічних вод у населеному пункті від об'єктів, які не приєднані до систем централізованого водовідведення;
- місцеві правила приймання поверхневих стічних вод до системи водовідведення поверхневих стічних вод населеного пункту²⁷³.

Загалом, сектор послуг водовідведення в Україні стикається зі значними проблемами, пов'язаними зі слабкою інфраструктурою та управлінським потенціалом. Російська агресія ще більше погіршила ситуацію, завдавши прямої шкоди інфраструктурі та наданню послуг, а також економічних збитків на суму понад 2,2 млрд доларів США²⁷⁴. Високий відсоток критично пошкоджених труб, які потребують заміни, спостерігається в різних областях, що свідчить про загальне погіршення стану водопровідних мереж, інфраструктура яких була збудована ще в 1970-1980-х роках. Ці виклики підкреслюють нагальну потребу в значних інвестиціях та ефективному управлінні для забезпечення ефективних та справедливих послуг водовідведення для всього населення України.

WASH в установах

За даними звіту HeRAMS Україна за 2023 рік, з 2182 опитаних закладів охорони здоров'я 96% мають воду, 4% — частково мають, <1% — не мають. Основними причинами відсутності води є: брак обладнання (79%), брак матеріалів (42%), брак фінансових ресурсів (33%), брак персоналу (4%), брак навчання (2%).

Основними джерелами води в закладах охорони здоров'я є: водопровідна мережа (91%), трубчаста свердловина/колодязь (20%), захищений колодязь (7%), захищене джерело (4%), автоцистерна (3%). Менше 1% вказали також: незахищений викопаний колодязь, поверхневі води, дощову воду як джерела водопостачання в медичних закладах²⁷⁵.

²⁷³ Верховна Рада України, 2023

²⁷⁴ Світовий банк, 2023

²⁷⁵ ВООЗ, 2021

Найгірша ситуація із забезпеченням водою закладів охорони здоров'я у 2022–2023 роках була в Донецькій, Херсонській, Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Харківській, Київській областях — тих, що найбільше постраждали від війни.

За даними Інституту освітньої аналітики, в Україні налічувалося 12 425 загальноосвітніх шкіл (2022/2023 навчальний рік). Повідомляється, що 97% всіх шкіл (12003) мають проточну воду (централізоване водопостачання), 50% — гарячу воду (6251), і 97% (12037) — централізовану каналізацію. У сільській місцевості частка шкіл з централізованим водопостачанням дещо менша (95%), ніж у містах (98%). Незначна розбіжність також зафіксована щодо наявності централізованої каналізації (98% у міських школах та 96% у сільських). У розрізі областей найнижча частка шкіл з централізованим водопостачанням у Донецькій (87%), Запорізькій (88%), Житомирській (88%), Львівській (94%) областях. Найвищі показники (100%) — у Києві та Київській області, Полтавській, Хмельницькій, Одеській, Черкаській областях. Одні й ті самі області є найгіршими та найкращими за доступністю централізованого водовідведення²⁷⁶.

Забезпечення якісних та безпечних послуг WASH, а також стандартів профілактики інфекцій та інфекційного контролю залишається нагальною проблемою. Ця проблема, що характеризується відсутністю необхідних елементів, перешкоджає наданню оптимальних медичних послуг і наражає на ризик як пацієнтів, так і медичного персоналу. Програма медичних гарантій на 2024 рік, хоч і була розширена, але не покриває витрати на оновлення обладнання для безпечного водопостачання та водовідведення²⁷⁷.

Зазвичай ЗОЗ не мають окремого фінансування на поводження з медичними відходами (ПМВ), і в більшості випадків їхні бюджети не можуть повністю покрити всі витрати на ПМВ. Через компромісний розподіл ресурсів в більшості випадків у державних закладах охорони здоров'я ПМВ фінансується за залишковим принципом. Більшість опитаних ЗОЗ мають затверджені схеми управління відходами, але вони є формальними і не адаптованими до місцевих умов, в яких працюють ЗОЗ²⁷⁸.

²⁷⁶ Інститут освітньої аналітики, 2024

²⁷⁷ Національна служба здоров'я України, 2024

²⁷⁸ ПРООН, 2020

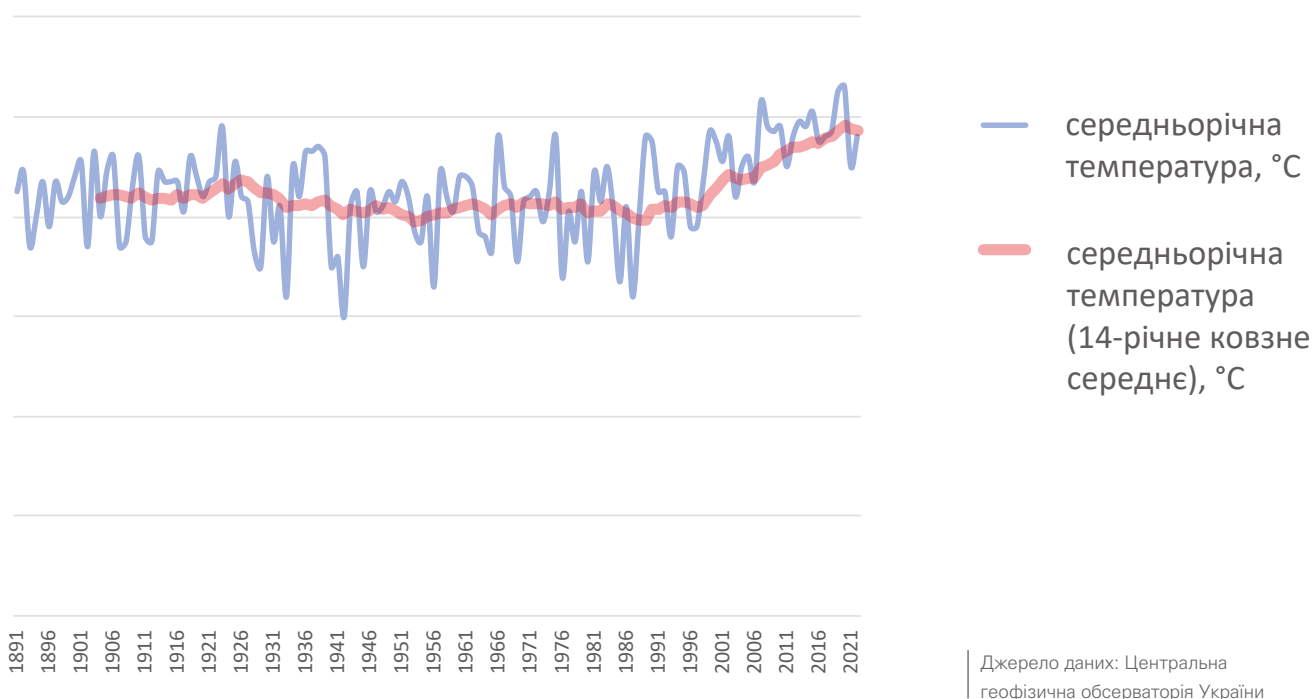
Кліматичні та екологічні ризики і загрози

Україна є особливо вразливою до кліматичних ризиків, які разом із небезпечною якістю води, посухами та повеннями, а також низьким рівнем ресайклінгу можуть призвести до того, що з 2050 року Україна буде імпортувати питну воду²⁷⁹.

В середньому прогнозований діапазон зміни температури в Україні протягом 2011–2030 рр. коливається від $-0,1^{\circ}\text{C}$ до $0,8^{\circ}\text{C}$ з максимальними значеннями на півночі Східного регіону²⁸⁰.

За даними Центральної геофізичної обсерваторії України, середньорічна температура в Україні зросла з $8,3^{\circ}\text{C}$ у 1891 році до $9,83^{\circ}\text{C}$ у 2022 році²⁸¹.

Діаграма 174. **Середньорічна температура повітря в Україні, 1891-2022**

Погіршення якості українських річок є нагальною проблемою, оскільки Національна гідрометеорологічна служба повідомляє про концентрацію токсичних сполук, що в 30-40 разів перевищує гранично допустимі норми. Інститут водних проблем і меліорації прогнозує, що через забруднення до 2050 року Україна, можливо, буде змушена імпортувати питну воду²⁸².

У найближчі роки очікується, що південні та східні регіони України, зокрема Донбас та Кривий Ріг, зіткнуться з підвищеним попитом на воду, що призведе до посилення водного стресу до 2030 року, як зазначає Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства²⁸³. Це означає майбутнє, в якому дефіцит води може створити значні проблеми для сільського господарства, екосистем та громад у цих областях.

²⁷⁹ Державна екологічна інспекція України, 2021

²⁸⁰ Shvidenko A, Buksha I, Krakovska S, Lakyda P. / Sustainability, 2017

²⁸¹ Центральна геофізична обсерваторія ім. Б. Срезневського, 2024

²⁸² Державна екологічна інспекція України, 2021

²⁸³ Світовий банк, 2021

Війна, що триває, впливає на глобальний клімат. Станом на вересень 2023 року загальні викиди парникових газів (ПГ), пов'язані з війною, становили 150 мільйонів тонн еквіваленту вуглекислого газу (тCO₂e), що перевищує річні викиди парникових газів такої високорозвиненої індустріальної країни, як Бельгія²⁸⁴.

Проблеми екологічної стійкості через неналежне поводження з твердими побутовими відходами посилюються через пошкодження критично важливої інфраструктури. Лише 0,14% твердих побутових відходів переробляється, а більша частина вивозиться на звалища, які не відповідають санітарним нормам²⁸⁵.

Прифронтові та близькі до них райони найбільше страждають від забруднення води та ґрунту внаслідок активних бойових дій, руйнування промисловості, майна та інфраструктури.

Основними екологічними викликами в Україні є техногенні катастрофи (зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС); забруднення земель, поверхневих і підземних вод видобувною промисловістю; промислове забруднення повітря, ґрунтів, поверхневих і підземних вод, особливо енергетичною, хімічною та металургійною галузями; нераціональне ведення сільського господарства; неналежне поводження з побутовими та промисловими відходами; неефективне очищення стічних вод.

Серед української молоді існує значна прогалина в знаннях щодо заходів та ініціатив з охорони довкілля в їхніх громадах: 53% повідомили, що не знають про такі зусилля. Лише 6% респондентів, як чоловіків, так і жінок, визнали наявність екологічних заходів та ініціатив у своїх громадах, а також вказали, що особисто брали участь у них. Незважаючи на це, значна більшість (85%) молодих людей зазначили, що питання захисту довкілля є надзвичайно важливими для них. Відповідаючи на запитання про найбільш важливі екологічні проблеми у своїх громадах, респонденти часто вказували на збільшення обсягів відходів, забруднення води внаслідок промислової діяльності та забруднення повітря, спричинене викидами автотранспорту. Це підкреслює високий рівень обізнаності та занепокоєння молоді щодо екологічних викликів²⁸⁶.

Ширший контекст поводження з відходами в Україні виявив значні проблеми ще до вторгнення. У 2019 році в країні утворилося майже 11,86 млн тон твердих побутових відходів, що в середньому становить 280,5 кг на людину. Однак 78% населення мали доступ до послуг з утилізації відходів. Рівень переробки був мінімальним — 0,14%, а 1,7% відходів було спалено для отримання енергії. Більшість відходів — 98,16% — потрапляють на полігони та звалища, що свідчить про значний попит на більш ефективні практики поводження з відходами²⁸⁷.

Серйозність ситуації ще більше підкреслюється станом полігонів та звалищ в Україні. Серед 5 470 сміттєзвалищ 305 (5,6%) перевантажені, а 1 646 (30%) не відповідають стандартам екологічної безпеки. За оцінками експертів, понад 99% діючих полігонів не відповідають європейським стандартам. Це підкреслює нагальну потребу в комплексних заходах у сфері поводження з відходами для вирішення як нагальних, так і довготривалих проблем²⁸⁸.

²⁸⁴ Ініціатива з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні, 2023

²⁸⁵ DLF, 2021

²⁸⁶ IOM, 2022

²⁸⁷ DLF, 2021

²⁸⁸ DLF, 2021

Проблемні місця та стратегії

Водопостачання

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Складна та застаріла нормативно-правова база, яка перешкоджає якісному та справедливому наданню послуг водопостачання та водовідведення.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Реформувати національну нормативно-правову базу та систему управління.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Обмеженість інфраструктури та управлінського потенціалу на національному та місцевому рівнях, що перешкоджає забезпеченню ефективного, стійкого та справедливого питного водопостачання.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Розробити рішення для забезпечення сучасної інфраструктури водопостачання та водовідведення та зміцнення потенціалу для відбудови за принципом «краще, ніж було» з точки зору енергоефективності, економічної ефективності, стійкості та сталості.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Недостатня поінформованість носіїв прав про послуги безпечного питного водопостачання.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Розробити та впровадити ефективне залучення громадськості та соціальну підзвітність щодо послуг безпечного питного водопостачання.

Водовідведення та очищення стічних вод

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Недосконалість нормативно-правової та управлінської бази, що перешкоджає якісному очищенню стічних вод.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Переглянути нормативно-правову базу для забезпечення якісних, стійких, безпечних та справедливих послуг з очищення стічних вод та водовідведення.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Слабка інфраструктура та управлінський потенціал для надання ефективних і справедливих послуг водовідведення для всіх.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Розробити рішення для розширення покращених, стійких послуг водовідведення у районах/ громадах, які не отримують достатній рівень послуг (сільських/міських).
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none">Відсутність обізнаності та практик, пов'язаних з екологічно безпечним та гігієнічним поводженням з відходами.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none">Доказові кампанії з SBC, спрямовані на підвищення обізнаності та дотримання соціальних і поведінкових норм, таких як покращення переробки відходів та підвищення екологічної свідомості.

WASH в установах

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак ресурсів, політики та спроможності для забезпечення якісних/безпечних стандартів WASH/ПІІК у ЗОЗ.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Покращити фінансування, планування та моніторинг WASH/ПІІК у ЗОЗ.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня, ґендерно нечутлива, неінклюзивна інфраструктура WASH в установах, що утримується в неналежному стані.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розвивати/модернізувати дружню до дітей, інклюзивну до людей з інвалідністю та ґендерно чутливу інфраструктуру WASH, з належним обслуговуванням у довгостроковій перспективі.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Дезінформація та хибні практики, пов'язані з особистою та менструальною гігієною, а також профілактикою інфекцій та інфекційним контролем (ПІІК).
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити, фінансувати та впроваджувати програми SBC, спрямовані на формування позитивних переконань та поведінки, пов'язаних із WASH.

Кліматичні та екологічні ризики і загрози

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Слабка готовність системи скорочення ризиків стихійних лих та відсутність відповідного управління ризиками та фокусу на дітях у планах щодо стійкості до зміни клімату.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилення національного та місцевого потенціалу для ефективного та справедливого реагування на зміну клімату та забезпечення екологічної стійкості.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Обмеженість ресурсів, можливостей та знань національних партнерів перешкоджає підвищенню стійкості до зміни клімату та екологічних ризиків, що впливають на дітей.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилення національного та місцевого потенціалу для ефективного та справедливого реагування на зміну клімату та забезпечення екологічної стійкості..
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак знань про вплив конфлікту, кліматичних та екологічних ризиків і небезпек, особливо для дітей та молоді.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впроваджувати платформи та інструменти для залучення молоді, а також здійснювати інтервенції на рівні громад для забезпечення готовності та зниження ризиків катастроф, конфліктів, клімату, погіршення стану довкілля, орієнтованих на дітей.

19 лютого 2023 року, м. Мирноград, Донецька область, Україна.

Щодня 12-річна Аміна відвідує свою колишню школу в Мирнограді на сході України. Нині, після 12 місяців війни, вона приїжджає сюди лише за питною водою. Постійні обстріли комунальної інфраструктури прифронтового міста залишили його протягом року без стабільного водопостачання. У місті є декілька пунктів постачання питної та господарської води, які допомагають родинам у разі відсутності стабільного водопостачання. Одна з них – свердловина у дворі школи Аміні.

«Вважаю за краще піти в школу для навчання, а не для того, щоб набрати води», - сумно каже Аміна.

Поки війна в Україні триває, багатьом дітям непросто отримати доступ до питної води.

У рамках програми «Вода, санітарія та гігієна» (WASH) Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) у кількох районах Мирнограда реконструйовано водопровідні мережі та встановлено резервуари для зберігання питної води

